

Paula Tuovinen

Isien ja tyttärien kertomuksia
yksinhuoltajaperheestä

Paula Tuovinen

Isien ja tyttärien kertomuksia
yksinhuoltajaperheestä

Esitetään Jyväskylän yliopiston kasvatustieteiden tiedekunnan suostumuksella
julkisesti tarkastettavaksi yliopiston Agora-rakennuksen auditoriossa 2
elokuun 13. päivänä 2014 kello 12.

Academic dissertation to be publicly discussed, by permission of
the Faculty of Education of the University of Jyväskylä,
in building Agora, auditorium 2 on August 13, 2014 at 12 o'clock noon.

UNIVERSITY OF JYVÄSKYLÄ

JYVÄSKYLÄ 2014

Isien ja tyttärien kertomuksia
yksinhuoltajaperheestä

JYVÄSKYLÄ STUDIES IN EDUCATION, PSYCHOLOGY AND SOCIAL RESEARCH 500

Paula Tuovinen

Isien ja tyttäreiden kertomuksia
yksinhuoltajaperheestä

UNIVERSITY OF JYVÄSKYLÄ

JYVÄSKYLÄ 2014

Editors

Leena Laurinen

Department of Education, University of Jyväskylä

Pekka Olsbo, Ville Korhokangas

Publishing Unit, University Library of Jyväskylä

URN:ISBN:978-951-39-5749-0

ISBN 978-951-39-5749-0 (PDF)

ISBN 978-951-39-5748-3 (nid.)

ISSN 0075-4625

Copyright © 2014, by University of Jyväskylä

Jyväskylä University Printing House, Jyväskylä 2014

ABSTRACT

Tuovinen, Paula

Father and daughter narratives of single-parent families

Jyväskylä: University of Jyväskylä, 2014, 178 p.

(Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Sciences

ISSN 0075-4625; 500)

ISBN 978-951-39-5748-3 (nid.)

ISBN 978-951-39-5749-0 (PDF)

The purpose of this study was to create a picture of single fatherhood and the absence of the mother via the narratives of fathers and daughters. The study data consist of nine interviews of single fathers and 29 autobiographical narratives from women who were brought up by their fathers. I first analyzed the data both narratively and thematically then I searched for story models with common features. The everyday life in the single-father families was explored via the narratives. The stories were built around changes in life. The fathers and the daughters attribute meaning to single fatherhood and living in a single-father family in different ways. The background of their stories consists of dominant cultural ideals concerning family and parenthood.

The fathers told restitution stories, stories with a positive turn and single-father-of-one's-own-will stories. In contrast, the daughters told coping stories, quest narratives and different-kind-of-family stories. The fathers describe themselves as involved and caring parents. The daughters describe their fathers varyingly, with some of the fathers committed to fatherhood and some neglecting their responsibility to their children. How they became single fathers seems to have had an effect on their fatherhood. To the father narrators, household chores and taking care of the children were usually already familiar. The daughters also describe the "traditional" fathers, who were used to the division of labor between men and women. In these cases, the handling of everyday life was difficult for them.

The absence of the mother gave room for a mutual relationship to develop between fathers and daughters. In particular, the fathers and the younger daughters describe their shared discussions, humor, and hobbies. The daughters display a mixed attitude towards the absence of the mother. They miss their dead mother even as adults, while to some of the daughters the mother who was living elsewhere remained distant. In the stories, the ideal of the nuclear family and the gender-related habits are simultaneously called into question and kept alive. The single-father family appears in the stories as being ordinary as well as uncommon. The stories build a picture of caring fathers as well as of active children who took responsibility for the family even when they were little.

Keywords: Single father family, fatherhood, motherlessness, family relations, gender roles, gender habituality, narrativity.

Author's address	Paula Tuovinen Department of Education University of Jyväskylä P.O. Box 35 FIN-40351 Jyväskylä FINLAND paula.i.tuovinen@jyu.fi
Supervisors	Professor (emerita) Leena Laurinen Department of Education University of Jyväskylä, Jyväskylä, Finland Dr Jouko Huttunen Department of Education University of Jyväskylä, Jyväskylä, Finland
Reviewers	Professor Jaana Vuori School of Humanities University of Eastern Finland, Joensuu, Finland Dr Vanessa May School of Social Sciences University of Manchester, UK
Opponents	Dr Vanessa May School of Social Sciences University of Manchester, UK

ESIPUHE

Tutkimustyö on ollut monin tavoin antoisaa, mutta myös haastavaa. Olo on helpottunut ja kiitollinen, että prosessi on vuosien jälkeen lopulta päätöksessään. Vihdoin on kiitosten aika!

Kiitän aluksi tutkimukseeni osallistuneita isiä ja tyttäriä, te teitte tämän tutkimuksen mahdolliseksi kertomalla tarinanne ja avaamalla uusia näkökulmia perheeseen ja vanhemmuuteen.

Työni ohjaajia, professori (emerita) Leena Laurista & KT Jouko Huttusta, kiitän lämpimästi asiantuntevista kommentteista ja kannustuksesta työn joka vaiheessa. Väitöskirjaprosessi vei luvattoman kauan ja vaati ohjaajiltakin loputonta kärsivällisyyttä.

Kiitän myös ohjaajieni vetämiin jatkokoulutusseminaareihin osallistuneita kasvatustieteilijöitä ajatusten jakamisesta ja monista kannustavista kommentteista.

Väitöskirja taipaleen alkupuolella osallistuin oheispaikalla Perhetutkimuksen tutkijakoulun seminaareihin ja sain arvokkaita kommentteja professori Kimmo Jokiselta ja tutkijakollegoilta.

Suuri kiitos kuuluu työni esitarkastajille professori Jaana Vuorelle ja Dr., lehtori Vanessa Maylle asiantuntevasta ja perinpohjaisesta työstä, joka siivitti työn lopulliseen muotoonsa.

Väitöstyöni tekemistä ovat eri vaiheissa taloudellisesti tukeneet Jyväskylän yliopiston kasvatustieteiden laitos starttirahan muodossa syksyllä 2004, Alli Paasikiven säätiö vuonna 2005, Konkordia liitto vuonna 2006, Ellen ja Artturi Nyyssösen säätiö 2006–2007, Suomen Kulttuurirahasto 2008–2009 sekä Jenny ja Antti Wihurin säätiö vuonna 2010. Kiitän mainittuja tahoja tutkimuksen tekemisen mahdollistamisesta.

Elämää on ollut myös tutkimustyön ulkopuolella. Lähipiirini on ollut hengessä mukana ja rohkaissut jatkamaan tutkimuksen tekoa, vaikka tie on tuntunut välillä kivikkoiselta. Puolisolleni Juhalle kiitos arjen jakamisesta, kirjoitustyön mahdollistamisesta sekä kannustuksesta ja ymmärryksestä etenkin silloin, kun niitä eniten tarvitsin.

Väitöstutkimuksen ohessa kasvanut katraamme Veera, Iris ja pikkuinen Veikka – kiitos kärsivällisyydestänne ja kiinnostuksestanne äidin kirjoitusurakkaa kohtaan. Nyt väitöskirja on valmis!

Mikkelissä 29.6.2014
Paula Tuovinen

SISÄLLYS

ABSTRACT

ESIPUHE

KUVIOT JA TAULUKOT

SISÄLLYS

1	JOHDANTO.....	11
2	YKSIHUOLTAPERHEET TUTKIMUKSISSA JA KÄYTÄNNÖISSÄ.....	16
2.1	Yksihuoltajuus tilastoissa.....	16
2.2	Kotimainen yksihuoltajuustutkimus.....	18
2.3	Ulkomainen yksihuoltajuustutkimus.....	20
2.4	Aikuisten lapsuuskokemusten tutkiminen.....	21
2.5	Yhteenveto.....	22
3	SUKUPUOLI, ROOLIT JA KODIN KÄYTÄNNÖT.....	24
3.1	Sukupuolitapaisuudet arkea jäsentämässä.....	24
3.2	Kohti sitoutunutta isyyttä.....	25
3.3	Sukupuolittunut hoiva.....	27
3.4	Moninaiset perhesuhteet.....	28
3.5	Yhteenveto.....	31
4	TUTKIMUKSEN TOTEUTUS.....	32
4.1	Tutkimusongelmat.....	32
4.2	Tutkimuksen aineisto.....	34
4.2.1	Äitinsä alle kouluikäisinä menettäneiden naisten kirjoitelmat.....	34
4.2.2	Isän huollossa kasvaneiden 20-30-vuotiaiden naisten kirjoitelmat.....	34
4.2.3	Yhteenveto kirjoitelma-aineistosta.....	34
4.2.4	Yksihuoltajaisien haastatteluaineisto.....	37
4.2.5	Haastattelut aineiston keruumenetelmänä.....	37
4.3	Narratiivisuus tässä tutkimuksessa.....	41
4.3.1	Elämänmuutos tarinana.....	42
4.3.2	Elämän ja kertomuksen suhde.....	43
4.3.3	Kulttuuriset mallitarinat ja vastatarinat.....	45
4.3.4	Miehet ja naiset elämänsä kertojina.....	46
4.4	Aineiston analyysi vaiheittain.....	46
4.5	Aineiston ja analyysin eettiset kysymykset ja luotettavuus.....	50
5	ISIEN TARINOITA ELÄMÄN KÄÄNNEKOHDASTA.....	54
5.1	Toipumistarinat.....	55
5.1.1	Arvin tarina: Aluksi se tuntuu että se on elämän loppu.....	55
5.1.2	Arton tarina: Kyllä se pudotus oli niin raju.....	58

5.2	Positiivisen käänteän tarinat	60
5.2.1	Alpon tarina: Se on enempi itestä kiinni että miten järjestää.....	60
5.2.2	Anteron tarina: Ei se mikään katastrofi ollut	63
5.3	Yksinhuoltajaisäksi omasta tahdosta -tarinat.....	65
5.3.1	Aleksin tarina: Mä oon aina rakastanu lapsiani järkyttävän paljon.....	65
5.3.2	Anssin tarina: Sillä tavallahan mä olin hirmu sidottu siihen	67
5.4	Yhteenveto	69
6	ISÄN YKSINHUOLTAJUUS TYTTÄREN KERTOMANA.....	72
6.1	Toisenlainen perhe -tarinat	73
6.1.1	Teresan tarina: Harvinainen ratkaisu mutta oikea.....	73
6.1.2	Taijan tarina: En vaihtaisi lapsuuttani	75
6.2	Selviytymistarinat.....	77
6.2.1	Tytin tarina: Onneksi selvisin.....	77
6.2.2	Maijan tarina: Olen yrittänyt selvitä näihin päiviin asti.....	79
6.3	Kilvoittelutarinat.....	82
6.3.1	Marjutan tarina: Katkeruutta en ole koskaan tuntenut.....	83
6.3.2	Marjatan tarina: kaikesta kokemastani olen saanut pääomaa.....	84
6.4	Episodimaiset kertomukset.....	87
6.5	Yhteenveto	89
7	HOIVA- JA PERHESUHTEET YKSINHUOLTAJAISSÄPERHEISSÄ.....	92
7.1	Miesten isyyteen sitoutuminen tyttärien kertomuksissa	92
7.2	Yksinhuoltajamiesten kertoma isyys	95
7.3	Kasvatuskäytännöt ja vuorovaikutus tyttärien ja isien tarinoissa.....	99
7.4	Sisarusten ja sukulaisten roolit	103
7.5	Uusi vaimo ja äiti - vieras perheessä?	106
7.6	Tavallinen vai erilainen perhe?.....	109
7.7	Yhteenveto	112
8	KODIN ARKI YKSINHUOLTAJAISSÄPERHEISSÄ	114
8.1	Arjen rutiinit ja rytmit.....	115
8.2	Kotitöiden tapaisuudet	117
8.2.1	Tytöt tekevät kotityöt.....	117
8.2.2	Isät ja lapset tekevät yhdessä kotityöt.....	119
8.3	Kodintuntu, tunteet ja turvallisuus.....	121
8.4	Yhteenveto	123
9	POISSAOLEVA ÄITI ISIEN JA TYTTÄRTEN NÄKÖKULMASTA	125
9.1	Isien puhetta tyttäriensä äidistä.....	125
9.2	Tytär ja kotoa lähtenyt äiti.....	127
9.3	Äidin muisto ja kuva	129

9.4	Naiseuden ketjussa.....	132
9.5	Yhteenveto	134
10	POHDINTA: YKSINHUOLTAJAISYYDEN MONIÄÄNINEN KERTOMUS	136
10.1	Tarinamalleja miesten yksinhuoltajuudesta	137
10.2	Arki yksinhuoltajaisäperheissä.....	141
10.2.1	Isyys, hoiva ja perhesuhteet.....	141
10.2.2	Kodin arki ja rutiinit	143
10.3	Äidin poissaolo	144
10.4	Sukupuoli ja tavat kertomuksissa	145
10.5	Tutkimuksen arviointi ja jatkotutkimusmahdollisuudet.....	147
	SUMMARY	150
	LÄHTEET	157
	LIITTEET.....	175

1 JOHDANTO

Isän ja äidin ero oli pienellä paikkakunnalla kaikkien tiedossa, mutta vasta myöhemmin olen tullut ajatelleeksi, että isän ja teini-ikäisen tyttären muodostama perhe taisikin olla monen mielestä aika erikoinen tapaus. Kaupassa töissä ollut tuttava kertoi, että minua ja isää oli joskus luultu siellä pariskunnaksi ja joku oli kuuluvasti paheksunut, miten niin iäkkäällä miehellä voi olla niin nuori vaimo. Se kuulosti minusta kummalliselta silloin ja on sitä mielestäni edelleen: ovatko tavallisten perheiden isät oikeasti niin vähän tekemisissä teini-ikäisten tyttäriensä kanssa, ettei heitä milloinkaan näe kahdestaan ruokakaupassa, ja sen vuoksi yhdessä ostoksilla oleva nuori nainen ja vanhempi mies tarkoittaa ihmisten mielissä automaattisesti pariskuntaa?

Isän ja tyttären kauppareissu johdattelee pohtimaan miehen ja naisen rooleja perheessä, sukupuolistuneita tapoja, isän ja tyttären suhdetta ja sitä, mikä perhe oikeastaan on. Onko isän ja lasten muodostama perhe niin harvinainen, että sitä ihmetellään, tai ovatko yhdessä liikkuvat ja aikaansa viettävät isä ja tytär poikkeuksellinen parivaljakko? Miesten yksinhuoltajuus on vielä harvinaista mutta se yleistyä. Sekä yksinhuoltajaisuus että isän ja tyttären välinen suhde ovat vähän tutkittuja aiheita niin Suomessa kuin ulkomailla.

Tässä tutkimuksessa tavoitteena on luoda isien ja tyttärien kertomusten kautta kuva yksinhuoltajaisuudesta ja äidin poissaolon merkityksestä perheessä. Kertomus on moniääninen - eri-ikäiset isät ja tyttäret eri perheistä, erilaisilla taustoilla, eri vuosikymmeniltä kertovat kokemuksensa. Yksinhuoltajaisien perheet poikkeavat usealla tavalla ydinperheen normista niin muodoltaan kuin myös huoltajan sukupuolen vuoksi. Kertomuksia tutkimalla on mahdollista ymmärtää paremmin elämää yksinhuoltajaisäperheissä ja tarkastella myös kriittisesti sekä sukupuolirooleja perheessä että "ideaaliperhettä". Toki myös yksinhuoltajaisäperheet eroavat toisistaan ja on huomioitava niiden erot ja moninaisuus.

Yksinhuoltajuus ei vielä 2000-luvulla jäsenny luontevasti isyytenä (Rantalaiho 2009, 43). Teppo Kröger (2009, 170) kirjoittaa yksinhuoltajaisuutta käsittelevässä artikkelissaan, että nykykeskustelussa ja -tutkimuksessa miesten yksinhuoltajuus on kaksinkertaisessa marginaalissa. Tällä hän tarkoittaa ensinnäkin sitä, että puhuttaessa yksinhuoltajuudesta tarkoitetaan yleensä yksinhuoltajaäitejä. Toiseksi puhuttaessa erilaisista isätyypeistä tutkimus lähtee säännönmu-

kaisesti kahden vanhemman suhteesta, jolloin yksinhuoltajaisät toistuvasti jäävät sivuun tarkastelusta. (Kröger 2009.)

Perhemuotona yksinhuoltajaperheet asettuvat ydinperheen laitamille. Yksinhuoltajaisäperheet edustavat pientä vähemmistöä muiden perhemuotojen joukossa. Tuula Gordon (1994; myös Krok 2009) toteaa, että ydinperheestä poikkeaminen sinänsä merkitsee jo jonkinlaista marginaalista asemaa. Marginaalisuus on nähty yläkäsitteeksi esimerkiksi sivullisuudelle, erilaisuudelle ja toiseudelle, tietyssä mielessä myös huono-osaisuudelle. Riitta Granfelt (1998) kuvailee, että ihminen elää marginaalissa ikään kuin välitulassa. Marginaalista voi kuitenkin nähdä yhteiskunnan ja oman elämänsä eri näkökulmasta, joka saattaa avata uusia mahdollisuuksia. Marginaalista voidaan kertoa hyvin optimistisia, humoristisia ja toiveikkaita kertomuksia. (Granfelt 1998.)

Tämä tutkimus pyrkii tuomaan esiin uusia näkökulmia isyys-, vanhemmuus- ja yksinhuoltajuustutkimuksen kentälle sekä antamaan isille ja tyttäriille mahdollisuuden kertoa tarinansa perheestä, joka poikkeaa ns. normiperheestä. Miesten yksinhuoltajuuden tutkimus levittäytyy monelle kentälle. Se on isyyden ja maskuliinisuuden tutkimusta mutta myös laajemmin sukupuolen tutkimusta, arjen tutkimusta sekä perhetutkimusta. Tässä tutkimuksessa huomio kohdistuu yksinhuoltajaisyyden lisäksi kodin arkea jäsentäviin sukupuolistuneisiin tapoihin koskien perhesuhteita, hoivaa ja kotitöitä. Perhe, vanhemmuus, kotikasvatus ja lapsen toimijuus perheissä ovat keskeisiä kasvatustieteen tutkimuskohteita (Sevón, Böök & Perälä-Littunen 2011, 115). Tämän vuoksi tutkimus yksinhuoltajaisäperheestä asettuu hyvin niin kasvatustieteen kuin myös monitieteisen perhetutkimuksen kentälle.

Kiteytettynä tässä tutkitaan: *mitä ja miten yksinhuoltajaisät ja isän huoltamina kasvaneet tyttäret kertovat perheestään?* Tutkimukseni keskeisiksi teemoiksi ovat yksinhuoltajuuden lisäksi tutkimusprosessin aikana eriytyneet *isyys, hoiva, perhesuhteet* sekä *kodin arkiset käytännöt ja äidin poissaolo*. Ne toimivat eräänlaisina ikkunoina, joista tarkastelen arkea yksinhuoltajaisäperheessä ja myös yleisemmin vanhemmuutta ja perhettä. Aineisto sisälsi myös muita teemoja mutta tässä tutkimuksessa fokus on perheessä ja kotona ei niinkään siinä, miten esimerkiksi isien työssäkäynti ja yksinhuoltajuus sopivat yhteen.

Myös *sukupuolen* ja erityisesti *sukupuolitapaisuuden* käsitteet ovat keskeisiä tutkimuksessani. Sukupuolen merkitys yhtenä analyysikategoriana tuli mukaan analyysivaiheessa. Aineisto antaa mahdollisuuden tarkastella esimerkiksi sitä, miten sukupuoli muokkaa ajatustapoja ja käytäntöjä. Sukupuoli jäsentää arki ajatteluumme ja usein se yksinkertaistaen käsitetään kaksinapaisesti joko naiseksi tai miessukupuoleksi (Saresma 2007). Kulttuuriset, naiseuteen ja mieheyteen liitetyt arvot, arvostukset ja tavat ilmaista sukupuolta muodostavat sukupuoli-järjestelmän. Sukupuolijärjestystä on toteuttanut esimerkiksi jako miesten ja naisten töihin (Hirdman 1988). Jokisen (1997, 13) mukaan sillä viitataan yleisesti paitsi miehen ja naisen väliseen hierarkkiseen eroon, myös tilallisiin järjestyksiin: mille alueille naisten ja miesten elämä on osoitettu tai rajautunut (esim. koti/työ ja yksityinen/julkinen). Järjestykseen liittyy aina tärkeysjärjestys: toiset tilat ja positiot ovat tärkeämpiä kuin toiset.

Tässä tutkimuksessa tarkastelen sukupuolta rooleina, eroina ja tapoina (ks. Julkunen 2001). Suomalaisen arjen tarkastelussa (Pääkkönen & Niemi 2002) tulee esiin, että perinteisesti esimerkiksi kotityöt on jaettu sukupuolen mukaisesti. Naiset huolehtivat ruoanlaitosta, siivouksesta, vaatehuollosta ja lasten huollosta. Miehet ovat tehneet miesten töitä eli auton, pihan ja asunnon kunnostustöitä sekä leikkineet lasten kanssa ja vieneet näitä harrastuksiin. Molemmat ovat kuitenkin hoitaneet lapsia, vaikka eivät kuitenkaan tasapuolisesti tilastojen mukaan. (Pääkkönen & Niemi 2002.) Sukupuolitapaisuutta voi luonnehtia normiksi, säännöksi ja pakoksi. Jokisen (2004) mukaan sukupuolitapaisuuksia voi tutkimuksellisesti lähestyä kolmella tavalla: rakenteiden pakottamina valintoina, toistotekojen suorittamisena ja elämänmenon tahtiin asettautumisena. Tapaisuus ei ole yksilön ominaisuus vaan osa sosiaalista todellisuutta. Sukupuolitapaisuus ilmenee ennen kaikkea heterotapaisuutena eli ajatuksena siitä, että naiset ja miehet erottuvat toisistaan, täydentävät toisiaan ja tekevät erilaisia tehtäviä. Husson (2003, 51–52) mukaan sukupuolen hahmottaminen mies- tai naistapaisuutena mahdollistaa naisille tai miehille ominaisista olemisen ja toimimisen tavoista puhumisen olettamatta, että kaikki miehet ja naiset toimisivat kyseisellä tavalla. Ajatus mies- ja naistapaisuudesta viittaa Husson mukaan siihen, miten naisilla ja miehillä on ollut tapana toimia joko omasta tahdostaan tai pakon edessä.

Tämän tutkimuksen aineistona ovat yksinhuoltajaisien haastattelut sekä yksinhuoltajaisien kasvattamien tyttärien elämäkerralliset tekstit. Isäaineisto on koottu haastatteleamalla yhdeksää tyttäriään huoltavaa tai huoltanutta miestä. Miehet olivat haastattelun aikaan 33–54-vuotiaita ja heidän lapsensa alle 18-vuotiaita, nuorimmat vielä leikki-ikäisiä. Miehet kertoivat haastattelussa aiemmasta perhehistoriastaan, yksinhuoltajaksi jäämisestään, arkielämästään, suhteesta tyttärensä sekä muista yksinhuoltajuuteen liittyvistä tunteista ja kokemuksista. Käytän tässä tutkimuksessa termiä yksinhuoltajaisä, sillä haastatellut isät ovat lähivanhempia, vaikka lähes kaikilla heistä on yhteishuoltajuus toisen vanhemman kanssa. Yksi haastatelluista miehistä on leski. Yksinhuoltajatermi pitää sisällään eri tavoin lastensa hoidosta ja kasvatuksesta päävastuullisiksi tulleet isät. Tyttärien kirjoituksia on kahdelta eri ikäluokalta. Osa tyttärien kirjoitelmista ja lapsuusmuistoista sijoittuu 1940–60-luvuille (12 kirjoitelmaa) ja osa 1970–80-luvuille (17 kirjoitelmaa). Vanhemmat naiset kertoivat kirjoituspyynnön mukaisesti siitä, millaista oli kasvaa äidittömänä aikuiseksi naiseksi. Nuoremmat naiset kirjoittivat pyynnön mukaisesti enemmän arjesta isän kanssa sekä suhteestaan isään. Tyttäret kertovat äidittömyyden kokemuksestaan, jolla tarkoitetaan sitä, että äiti ei ole mukana jokapäiväisessä arjessa. Äiti saattaa olla kuollut tai tyttären suhde äitiin on jäänyt vanhempien eron jälkeen etäiseksi. Kaikki aineistot on kerätty 2000-luvulla.

Analysoin keräämääni aineistoa sekä narratiivisesti että temaattisesti. Narratiivista lähestymistapaa eli kertomusten analyysia on käytetty tutkimuksissa, joissa on tarkasteltu tietyn elämänkaaren jaksoa yksilön elämässä (mm. Kokkonen 2003; Heikkinen 2001a). Yksinhuoltajuus ja äidin poissaolo sijoittuvat isillä ja tyttärillä erilaiseen kontekstiin ja niiden kokeminen saa vaikutteita elämän-

historiasta. Samankaltainen tilanne saa erilaisia tulkintoja ja merkityksiä. Siihen, miten kertomus yksinhuoltajuudesta kerrotaan, vaikuttavat lisäksi kertojan ikä ja rooli perheessä sekä kulttuuriset ja kerronnalliset tekijät. Elämästä nostetaan tarinan osaksi siihen sopivia tapahtumia ja episodeja. (Hänninen & Valkonen 1998.) Nykyisyydestä kerrottaessa viitataan menneeseen, ja menneestä kerrotaan nykyisyyden perspektiivistä, joka antaa sille uusia merkityksiä (Vilkko 1988). Narratiivisen otteen on katsottu sopivan hyvin tutkimuksiin, joissa pyritään tuomaan esille vähemmistön ääni (Heikkinen 2002, 2000; Andrews 2002a). Yksinhuoltajaisät voidaan nähdä tällaisena vähemmistönä, joiden kertomukset ja ääni ovat jääneet suurempien kertomusten ja vahvempien äänien varjoon (vrt. ydinperhetarinat tai yksinhuoltajaäitien tarinat).

Catherine Riessmanin (1993, 4) mukaan kertomuksille on tyypillistä se, että ne rakentuvat jonkin muutoksen ympärille ja niistä on löydettävissä alkutila, muutos- ja lopputila. Lähtöoletukseni oli, että isien ja tyttäreiden kertomuksista on löydettävissä muutos tai käännekohta, jonka ympärille kertomus rakentuu. Vaikka isän yksinhuoltajaksi jääminen voi olla vain yksi kuvatuista elämän käännekohdista eikä välttämättä aina kertomuksen keskeinen tapahtuma, on kiinnostavaa tarkastella tilannetta, jossa siirrytään ydinperhetarinasta yksinhuoltajuustarinaan ja sitä seuraaviin tapahtumiin.

Tässä tutkimuksessa tarkastellaan tarinoiden sisältämiä juonikulkua ja niiden alkua, loppuja ja käännekohtia. Tarinoista etsitään yhteisiä piirteitä, tarinamalleja. Tällaisen tarinoiden tyypittelyn avulla on mahdollista tarkastella muun muassa sitä, miten kertoja merkityksellistää muutosta itselleen sekä miten kulttuurisesti voidaan kertoa miesten yksinhuoltajuudesta ja yksinhuoltajaksi jäämisestä. Lisäksi tutkitaan sitä, millaisen kuvan kertomukset muodostavat yksinhuoltajaisäperheen arjesta, siitä jota eletään ja ”pyöritetään” kotona. Arkea tarkastelen edellä mainittujen teemojen kautta (isyys, hoiva, perhesuhteet, kodin arkiset käytännöt ja äidin poissaolo).

Yksilö- ja tilannesidonnaisuuden lisäksi elämäkerralliset tekstit ovat aina kulttuurisidonnaisia. Vaikka tutkimuksessa analysoidaan yksittäisiä elämäntarinoita, niin kysymys on myös kulttuurisista tarinoista, yksilön ja yhteisön kertomusten vuorovaikutuksellisesta suhteesta (Hänninen 1999). Olemassa olevat kertomukset perheestä ja vanhemmuudesta vaikuttavat taustalla, kun yksilö kertoo henkilökohtaista tarinaansa. Perhettä ja vanhemmuutta koskevat arvot, normit ja kulttuuriset jäsenyydet vaikuttavat esimerkiksi siihen, miten yksinhuoltajuus yhteiskunnassa nähdään, miten siitä voidaan kertoa ja millaisia valintoja yksinhuoltajat tekevät. (Vuori 2003; Rantalaiho 2009, 20.) Tässä tutkimuksessa tekstien kulttuurisidonnaisuus otetaan huomioon analysoimalla tarinoiden suhdetta kulttuuriin mallitarinoiniin ja laajempiin kulttuuriin kehityskuluihin.

Tämän kirjan luvussa 2 esittelen sekä kotimaisia että ulkomaisia yksinhuoltajuustutkimuksia ja paikannan tällä tavoin oman tutkimukseni tutkimuskentälle. Koska tytäraineisto sisältää lapsuudenaikaisten kokemusten muistelua ja muistamista, teen lyhyen katsauksen myös lapsuudenkokemusten tutkimiseen. Yksinhuoltajaisäperheet ovat perhemuotona ei-perinteisiä. Tätä taustaa

vasten lähdän luvussa 3 rakentamaan tutkimukselle kehyksiä ja tarkastelemaan sitä, miten dikotominen sukupuolikäsitys naisista ja miehistä vaikuttaa rooleihin perheessä ja kotona sekä kulttuurisiin käsityksiin ja toimintatapoihin vanhemmuudessa ja hoivassa. Luvussa 4 kuvailen tutkimusongelmat, aineistot, narratiivisen lähestymistavan sekä selostan aineiston analyysiä ja pohdin eettisiä kysymyksiä, joita tutkimusprosessi on nostanut esiin. Luvuissa 5 ja 6 siirryn lukemaan aineistoa kokonaisina kertomuksina sekä yksinhuoltajaksi päätymisestä että isän huoltoon jäämisestä ja siitä, miten käännekohdan jälkeen jatkeaan elämää. Esittelen kertomuksia muodostamieni tarinamallien kautta. Luvusta 7 lähtien luen kertomuksia pilkottuina osiin eri teemojen alle ja pyrin hahmottamaan kuvaa yksinhuoltajaisäperheen arjesta. Aloitan hoiva- ja perhesuhteiden tarkastelulla (luku 7). Luku 8 käsittelee kodin arkisia käytäntöjä, rutiineja, rytmejä ja tapaisuuksia. Luvussa 9 lähestyn poissaolevan äidin tematiikkaa ja sitä, miten poissaolevasta äidistä voidaan kertoa? Luku 10 on pohdintaluku, jossa vielä kokoan tuloksia ja pohdin tutkimuksen heikkouksia ja vahvuuksia.

2 YKSIHUOLTAPERHEET TUTKIMUKSISSA JA KÄYTÄNNÖISSÄ

Perhetutkimuksessa miesten yksinhuoltajuus on ollut melko vähäisen huomion kohteena. Näin ollen tämä perhemuoto on jäänyt piiloon muiden perhemuotojen ollessa enemmän näkyvillä. Yksinhuoltajuustutkimuksissa kohteena ovat useimmiten olleet yksinhuoltajaäidit, ja isät ovat olleet niissä poissaolevia isiä tai elatusvelvollisuutensa laiminlyöviä isiä (Kröger 2009, 171). Aloitan miesten yksinhuoltajuuden hahmottamisen tilastoista.

2.1 Yksinhuoltajuus tilastoissa

Tilastoissa yksinhuoltajaperheet rajataan asumisen perusteella ottamatta tarkemmin kantaa lapsen huoltomuotoon (Forssén ym. 2009; Haataja 2009, 61; Hakovirta 2006, 26–28). Tässä tutkimuksessa kaikki haastatellut isät ovat lastensa lähivanhempia eli lapset asuvat pääsääntöisesti isänsä luona. Rantalaiho (2009) esittää, että lähivanhemmuus olisi yksinhuoltajuutta ja etävanhemmuus tapavaa vanhemmuutta. Käytännössä vastuu usein jakautuu epätasaisesti, vaikka vanhemmilla olisi yhteishuoltajuus.

Tilastokeskuksen Perheet 2012 -tilaston mukaan suomalaisia lapsiperheitä oli yhteensä 578 000. Tyypillisin lapsiperhe on avioparin perhe (61 %). Tilastokeskuksen mukaan tämän lapsiperhemuodon määrä ja suhteellinen osuus on jatkuvasti pienentynyt mutta silti sen vallitsevaa asemaa eivät muut perhemallit uhkaa vielä vuosiin. Kaikkien muiden lapsiperhetyyppien määrät kasvoivat vuoden aikana. Yksinhuoltajaäitiperheitä on 18 % kaikista lapsiperheistä. Isä ja lapset -perheitä on alle kolme prosenttia, yhteensä 16 081 perhettä. Isien huollossa on yhteensä 22 411 alle 18-vuotiasta lasta. Tilastokeskuksen alle 18-vuotiaiden lasten määrän ja perhetyypin tilaston mukaan isällä useimmiten on huollossaan yksi alle 18-vuotias lapsi. Tällaisia perheitä on 11 024. Kahden lapsen yksinhuoltajana isä toimii 4 058 perheessä ja kolmen lapsen huoltajana 806 perheessä. Neljän ja useamman lapsen isä ja lapset -perheitä on 193. Vaikka lap-

siperheet, joissa asuu vakituisesti isä ja lapsia, ovat edelleen melko harvinaisia, niin niiden määrä kasvaa vuosi vuodelta, esimerkiksi 2011–2012 välillä määrä lisääntyi 141:lla perheellä. (Perheet 2012.) Vuonna 2005 avioerolapsista isän kanssa asui pojista 12 % ja tytöistä 7,4 %. Suurin osa lapsista oli iältään 10–17-vuotiaita. (Suomalainen lapsi 2007.)

Tilastojen mukaan eron jälkeinen vanhemmuus on yhä vahvasti sukupuolittunutta. Yleensä lapset jäävät eron jälkeen asumaan äidin kanssa (Kuronen 2003.) Huoli isän asemasta erossa ja jaetun vanhemmuuden toteutumisesta on tuotu julki muun muassa sosiaali- ja terveysministeriön Isätoimikunnan komiteamietinnössä (1999). Toimikunnan mukaan lapsella on oikeus kahteen vanhempaan ja yhteishuoltajuudesta tulisi poiketa vain erityisen painavin syin. Yhteishuoltajuutta painottavaa näkemystä on arvosteltu siitä, että se ei huomioi sitä, onko yhteishuoltajuudelle todellisia edellytyksiä, eikä sitä, miten vanhemmat ovat yhdessä eläessään osallistuneet lasten kasvatukseen (Kurki-Suonio 1999).

Huoltajuuskysymykset korostuivat 1980-luvulla ja ovat yhä keskeisiä (Rantalaiho 2009, 39). Tutkimuksissa on havaittu, että isän osallisuus lapsen arkeen usein vähenee eron myötä ja isän suhde lapsiin voi monimutkaistua, jopa kadota (Dunn ym. 2004; Manning ym. 2003). Toisaalta on myös tutkimuksia, joissa on todettu, että isien ja lasten välisen suhteen laatu ja määrä voivat eron jälkeen parantua ja että muualla asuvat isät osallistuvat säännöllisesti lastensa arkeen (Smart & Neale 1999; Bergman & Hobson 2000; Hokkanen 2005; Hakovirta & Broberg 2007). Lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskeva asia on lain mukaan ratkaistava ennen kaikkea lapsen edun mukaisesti.¹ Taskisen (2001, 29) mukaan asumisjärjestelyjä miettiessään vanhemmat ottavat huomioon lapsen edun lisäksi taloudellisen tilanteen ja työn joustavuuden. Sen sijaan lapsen ikä ja sukupuoli eivät välttämättä ole ratkaisevia tekijöitä huoltomuotoa valitessa (Wilcox ym. 1998).

Useimmiten vanhemmat pääsevät sopimukseen huoltajuudesta, tapaamisista ja lapsen asumisesta keskenään tai perheasioiden sovittelun avulla. Vain osa, 5–10 %, riitaantuu ja huoltajuudesta päätetään tuomioistuimessa (Litmala 2004; Santala 2009, 137). Suomessa isät ovat entistä enemmän kiinnostuneita lastensa huoltajuudesta eron jälkeen ja aktiivisia osallistumaan lasta koskevaan päätöksentekoon. Isät laittavat vireille puolet huoltoriidoista. Tutkimuksen mukaan isien asema huoltajuuskiistoissa on parantunut. Isästä tulee lähihuoltaja joka kolmannessa käräjäoikeuden päätöksessä. Valtaosa huoltoriidan kohteena olevista lapsista on alle kouluikäisiä (Valkama & Litmala 2006.) Huoltoriitoja tutkinut Teija Hautanen (2010) arvioi, että huoltoriitojen viranomaiskäytän-

¹ Asiassa voidaan menetellä jollain seuraavista tavoista: 1) lapsen huolto uskotaan molemmille vanhemmille yhteisesti; 2) lapsen tulee asua toisen vanhempansa luona, jos vanhemmat eivät asu yhdessä; 3) lapsen huolto uskotaan yksin toiselle vanhemmalle; 4) lapsella on oikeus vanhempien sopimalla tavalla pitää yhteyttä ja tavata vanhempansa, jonka luona lapsi ei asu. Erityisesti on kiinnitettävä huomiota siihen, miten huolto ja tapaamisoikeus parhaiten toteutuvat vastaisuudessa. Riitatapauksessa tuomioistuin ratkaisee juridisessa mielessä asian lapsen edun mukaisesti. Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 8.4.1983/361. (Sosiaali- ja terveydenhuoltolainsäädäntö).

nöissä taustalla vaikuttaa ydinperheideologia. Lainsäädännössä ja huolto- ja tapaamiskäytännöissä korostetaan lapsen oikeutta molempiin vanhempiinsa. Lapsilla halutaan säilyvän alkuperäiset perhesuhteet, vaikka niiden muoto eron jälkeen muuttuu. Aiemmin isä sai yksinhuoltajuuden vain erityisen painavista syistä, kuten äidin mielenterveyteen tai päihteiden käyttöön liittyvien vaikeuksien takia. Vielä nykyäänkin naisen päätyminen etä-äidiksi saattaa olla kytköksissä hänen vaikeuksiinsa tai hankaluuksiinsa ottaa ympärivuorokautista vastuuta lapsistaan (Huttunen 2001). Toisaalta isän yksinhuoltajuuteen ei välttämättä liity mitään dramaattista vaan vanhemmat ovat pohtineet vaihtoehtoja tasavertaisesti (Nousiainen 2004).

Vuosittain noin 2000–3000 lasta kokee toisen vanhemman kuoleman. Tällöin on kyse yleensä jo vanhemmista lapsista. Tilastojen mukaan nykyään on erittäin harvinaista, että alle 18-vuotiaalta on vanhempi kuollut. (Suomalainen lapsi 2007.)

2.2 Kotimainen yksinhuoltajuustutkimus

Kotimainen yksinhuoltajuustutkimus on keskittynyt paljolti kartoittamaan yksinhuoltajien, lähinnä äitien, toimeentuloa, työllisyyttä sekä perheen ja työn yhteensovittamista. Isät ovat olleet tutkimuksissa marginaalissa. Tutkimukset yksinhuoltajaäideistä osoittavat, että työnteon arvostus yksinhuoltajaäitien joukossa on korkeaa, vaikkakin laskenut 1990-luvulta (Forssén & Hakovirta 1999; Forssén, Haataja & Hakovirta 2005). Yksinhuoltajaäideistä 71,5 % käyvät työssä ja yksinhuoltajaisistä 76,6 %. Työssä käyvien yksinhuoltajaisien osuus on selvästi pienempi kuin kahden vanhemman lapsiperheiden isillä (90,3 %). Kun yksinhuoltajaitejä ja -isiä verrataan työssäkäynnin ja lastenhoidon suhteen, niin sukupuolen mukaiset erot ovat pienempiä kuin kahden vanhemman perheissä elävien miesten ja naisten välillä. (Suomalainen lapsi 2007.)

Vanhempien työkuviot näyttävät olevan tärkeässä asemassa silloin, kun mietitään eron jälkeisiä asumisjärjestelyjä. Jos toisella vanhemmalla on säännöllinen työaika ja toisella epäsäännöllinen, on lasten hoidon kannalta helpompi, että säännöllistä työaikaa tekevä saa lähivanhemmuuden. (esim. Taskinen 2001.) Tutkimus työn ja perheen yhteensovittamisesta (Suhonen & Salmi 2004)² kertoo, että pienten lasten hoitojärjestelyt voivat tuottaa työssäkäyvälle yksinhuoltajalle suuria vaikeuksia. Kun toista puolisoa ei ole jakamassa arkipäivän vastuuta, sairastuminen, työmenot ja lapsen tilapäinen hoito saattavat aiheuttaa huomattavia taloudellisia kuluja. Yksinhuoltajaperheiden tukiverkoston merkitys sekä vanhemmalle että lapselle on hyvinvoinnin kannalta merkittävä. Yksinhuoltajien elämäntilanteessa korostuvat työpaikan mahdollisuudet joustaa esimer-

² Työpaikoilla kerätyssä Työ ja perhe -kyselyaineistossa oli mukana yksinhuoltajia 62 eli noin 6% vastanneista. Suurin osa heistä oli naisia. Kolmanneksella oli alle 10-vuotiaita lapsia. 2/3 työskenteli normaalissa päivätyössä, suurin osa työntekijän asemassa.

kiksi työvuoroissa ja työajoissa sekä se, miten työyhteisössä suhtaudutaan työaikojen järjestelyyn perhesyistä. (Suhonen & Salmi 2004.)

Kröger (2005) on tuonut esiin, että silloin kun hoivatarpeet ja hoivaresurssit eivät kohtaa, yksinhuoltajaperhettä voi uhata ns. hoivaköyhyys (Kröger 2005). Hoivaköyhyys uhkaa etenkin työssäkäyviä yksinhuoltajia, jos lastenhoitoapua sosiaaliselta verkostolta tai virallisilta tahoilta ei ole saatavana. Jos isovanhemmat tai lapsen muualla asuva vanhempi ei ole saatavilla tai ei osallistu lasten hoitoon ja työajatin ovat epätyypilliset, hoivaköyhyyden uhka on todellinen. (Kröger 2005.)

Palkkatyö ei välttämättä määritä yksinhuoltajaäitien identiteettiä. Suvi Krokin haastattelututkimus (2009; N=12) yksinhuoltajaäitien arjenkokemuksista tuo esiin, että heidän identiteettiään määrittää pitkälti äitiys. Krok korostaa, että naisten tapa merkityksellistää arkeansa on tutkimuksessa toisenlainen kuin mitä yhteiskunnallisessa keskustelussa oletetaan sen olevan. Naisten toiminnan päämäärä ei ole muutos vaan arjen rutiinien säilyttäminen. Krokin tutkimukseen osallistuneet naiset eivät merkityksellistä arkeaan taloudellirationaalisen ajattelun mukaisesti palkkatyöläisyytenä vaan heidän yhteinen tapansa merkityksellistää arkeaan ja toimijuuttaan perustuu ennen kaikkea äitiys- ja köyhyys-tapaisuuteen sekä hyveellisyyteen. Naisille on tärkeää olla läsnä lapselle. Köyhystapaisuus merkitsee taiteilua etuusjärjestelmän, säästämisen, kieltäytymisen ja luopumisen välillä. Omista tarpeista luopuminen lapsen hyväksi merkityksellistyy hyveenä. Krok nostaa tutkimuksensa keskeiseksi yhteiskuntapoliittiseksi kysymykseksi marginaalissa olevien ihmisten oikeuden täysvaltaiseen kansalaisuuteen. Krok peräänkuuluttaa sitä, että yksinhuoltajaäidit eivät ole homogeeninen ryhmä, joka toimii stereotyyppisten odotusten mukaan. He ovat toimijoita, jotka itse päättävät, miten saavat arkensa parhaiten toimimaan. He ovat ylpeitä omasta pärjäämisestään ennen kaikkea äiteinä.

Yksinhuoltajuuteen suhtautuminen on muuttunut, vaikkakin hitaasti. Vanessa May (2001) on väitöskirjassaan tutkinut suomenruotsalaisia yksinhuoltajaitejä ja heidän omaelämäkertojaan. Kertomuksista on löydettävissä sukupolvien ero kerrottaessa yksinhuoltajuudesta. May jäsentää tutkimansa elämäkerrat neljään eri tyyppiin. Ensinnäkin kertomuksiin vastoinkäymisistä ja minä maailmaa vastaan kertomuksiin, joita erityisesti vanhemmat kertojat kertovat. Nuoremmat äidit kertovat enemmän optimistisia kertomuksia ja itsenäisyyskertomuksia. Vanhemmat kertojat (syntyneet 1910–1930-luvuilla) ovat taustaltaan köyhiä. He kuvaavat kovaa elämää sotien varjossa. Kertojat tuovat esiin yksinäisyyttään, tuen puutetta ja häpeää ollessaan yksinhuoltajia. Nuoremmat naiset (syntyneet 1940-luvulla) tuottavat optimistisempia kertomuksia. He ovat valinneet yksinhuoltajuuden ja puolustavat tekemiään valintoja. He kokevat, että yhteiskunnassa yksinhuoltajuudesta on tullut hyväksytty vaihtoehto. Nuoremmat kertojat esittävät yksinhuoltajuudesta kahtalaisen kuvan. He kertovat itsenäisyydestä, riippumattomuudesta ja ylpeydestä itseään kohtaan mutta myös yksinäisyydestä, väsymyksestä ja riittämättömyydestä.

Kotimaisissa tutkimuksissa yksinhuoltajaisien kokemukset eivät ole juurikaan saaneet tilaa. Tutkimukset yksinhuoltajaäideistä kertovat osaltaan siitä,

millaista yksinhuoltajuuden arki on ja miten sitä voidaan merkityksellistää naisen näkökulmasta. Yksinhuoltajaisäperheiden tutkiminen omana ryhmänään on kuitenkin tärkeää sen vuoksi, että ne eroavat yksinhuoltajaäiti-perheistä. Harjoitettu perhepolitiikka, miehen ja naisen erilainen yhteiskunnallinen ja sosiaalinen asema sekä roolit perheessä aiheuttavat sen, että jo vanhemmuuden lähtökohta on erilainen (esim. Eggebeen & Snyder 1996).

2.3 Ulkomainen yksinhuoltajuustutkimus

Ulkomailla yksinhuoltajaisyyttä on tutkittu hiukan enemmän kuin Suomessa. Amerikkalaiset miesten yksinhuoltajuutta koskevat tutkimukset ovat olleet usein laajoja kyselylomake- tai haastattelututkimuksia, joissa on lähinnä kartoitettu yksinhuoltajaisien määrää ja asemaa yhteiskunnassa (Greif 1987a; Eggebeen & Snyder 1996; DeMaris & Greif 1997; Meyer & Garasky 1993). Koska yksinhuoltajaisista tiedetään vähän, heihin saatetaan suhtautua ennakkoluuloisesti. Daniel R. Meyerin ja Steven Garaskyn (1993, 73) tutkimuksessa tarkasteltiin amerikkalaisten miesten yksinhuoltajuutta laajan tilastoaineiston avulla. Heidän mukaansa yksinhuoltajaisiin liitettyjä yleisiä oletuksia ovat muun muassa: yksinhuoltajaisäperheitä ei ole paljon, monet yksinhuoltajaisät avioituvat uudelleen, monet heistä ovat leskiä, vain harvat heistä eivät ole koskaan olleet naimisissa, yksinhuoltajaisillä on korkeat tulot ja miehet toimivat yleensä huoltajina vanhemmille pojille. Meyer ja Garasky toteavat aineistoonsa perustuen, että todellisuudessa yksinhuoltajaisien määrä kasvaa, enemmistö heistä ei mene uudelleen naimisiin (kuitenkin useammin kuin yksinhuoltajaäidit), naimattomien isien määrä on viime vuosina noussut ja merkittävä määrä yksinhuoltajaisista elää köyhyydessä. Lapset ovat usein vanhempia kuin yksinhuoltajaäitien perheissä mutta miehillä on huollossaan myös pikkulapsia ja tyttöjä.

Geoffrey L. Greifin (1987a) tutkimus on laaja kyselylomaketutkimus, jossa vuonna 1982 oli mukana 1136 amerikkalaista isää. Vuonna 1984 tutkimusta täydennettiin sadan isän haastattelulla. Tutkimuksen kohteena olivat muun muassa kotityöt, työssäkäynti, ex-vaimo ja oikeussysteemin toimivuus. Greifin tutkimuksessa tuli esiin, että yleisimmät syyt eroon olivat erilleen kasvu (28 %), vaimon uskottomuus (24 %), vaimon kotoa lähteminen (23 %) ja vaimon erilaiset henkilökohtaiset ongelmat (15 %). Syytä siihen, miksi isä sai huoltajuuden eron jälkeen, olivat ennen kaikkea taloudellinen tilanne, lasten sukupuoli ja ikä sekä asumisjärjestelyt. Useimmat tutkimuksen isistä halusivat huoltajuuden. Vain pieni osa tuli yksinhuoltajaksi pakosta. Tällöin isä ei ole Greifin mukaan välttämättä valmis ja sitoutunut isyyteensä. (Greif 1987a, 38–39.)

Alfred DeMarisin ja Geoffrey L. Greifin (1997) kyselylomaketutkimus tarkasteli muun muassa työssä käymisen ja lastenhoidon yhteensovittamista ja isien tyytyväisyyttä elämäänsä. Tuossa tutkimuksessa 72 % isistä (n= 1132) kertoi olevansa tyytyväisiä asemaansa. Erityisesti sellaiset isät, jotka olivat hoitaneet lapsia ennen eroa, taistelleet huoltajuudesta ja joilla oli vahva sosiaalinen verkosto sekä sopuisa suhde lasten äitiin, kokivat, että työn ja perheen yhdis-

täminen oli sujuvaa ja he viihtyivät roolissaan yksinhuoltajina. Tyytyväisyys kasvoi mitä kauemmin mies oli ollut yksinhuoltajana. Tutkijat katsovat, että tällöin he olivat jo ennättäneet omaksua tarvittavat taidot hoitaa lapsia sekä ratkoa eteen tulleita ristiriitatilanteita lasten kanssa.

Nämä laajat amerikkalaiset tutkimukset antavat yksinhuoltajaisyydestä pääosin myönteisen kuvan: miehet ovat halunneet huoltajuuden ja ovat tyytyväisiä arkeensa. Pimentoon jäävät kuvaukset muun muassa siitä, millaista arki on perheessä, kun isästä tulee yksinhuoltaja pakon edessä ja valmistautumatta.

2.4 Aikuisten lapsuuskokemusten tutkiminen

Tässä tutkimuksessa isänsä huollossa eläneet tyttäret tarkastelevat elämäänsä myös äidin poissaolon näkökulmasta. Kysymys voi olla siitä, että äiti on kuollut tai vanhempien eron jälkeen lähtenyt kotoa pois ja suhde tyttäreeseen on lähes täysin katkennut. Vaikka äiti on fyysisesti olemassa, tytär voi kokea emotionaalisesti olevansa äiditön.

Lapsuus- ja perhetutkimuksessa äidin poissaoloa lasten näkökulmasta ei ole juurikaan tutkittu. Poissaoleviin isiin on kiinnitetty enemmän huomiota (esim. Bradshaw ym. 1999; Lamb 1999). Lapsuustutkimuksen myötä on ilmestynyt tutkimuksia, joissa perhettä tarkastellaan lapsen näkökulmasta ja joissa korostetaan lapsen toimijuutta erilaisissa konteksteissa. Erityisesti lasten kokemuksia eron jälkeen on tutkittu. On ajateltu, että on tärkeä ymmärtää sitä, millaista lapsen on kasvaa muuttuvissa perheoloissa (Smart, Neale & Wade 2001; Ritala-Koskinen 2001; Neale 2002; Flowerdew & Neale 2003; Linnavuori 2007). Tässä tutkimuksessa ei ole kyse varsinaisesti lapsuustutkimuksesta, vaikka tutkimuksen kohteena olevat kokemukset sijoittuvat kertojien lapsuuteen. He kertovat niistä kuitenkin aikuisen näkökulmasta, joten kokemus on väistämättä jollakin tapaa värittyä ja osa tapahtumista unohtunut (ks. myös Jähi 2004; Itäpuisto 2005).

Siitä, millaista lapsen on kasvaa ja elää arkeaan yksinhuoltajaisperheessä, ei ole paljon tietoa (Eggebeen & Snyder 1996). Amerikkalainen Hope Edelman (1994) on tutkinut äidittömiä tyttäriä ja heidän kokemuksiaan kyselylomakkein ja haastatteluin. Tutkimukseen osallistui 154 naista, jotka olivat menettäneet äitinsä lapsuudessaan tai nuoruudessaan. Naiset olivat tutkimusta tehtäessä 18–45-vuotiaita. Edelman käy läpi menetyksen ja siitä toipumisen kokemuksia eri ikävaiheissa. Edelman pohtii myös sosiaalisten suhteiden merkitystä ja tyttären naiseksi kasvua tilanteessa, jossa äiti ole läsnä. Edelman (1994) toteaa, että varhaisella äidin menetyksellä voi olla laajalle ulottuvia seurauksia tyttären elämässä. Edelman väittää, että aikuisen käyttäytymisessä voi näkyä se kehitystaso, jolla hän oli kun äiti kuoli. Jos lapsi oli pieni äitinsä menettäessään ja vielä hyvin riippuvainen hänestä, aikuisena hän saattaa yhä olla riippuvainen äidistä. Äiditön tytär puhuu tyhjästä tiloista ja puuttuvista palasista.

Lapsuuden kokemusten on todettu vaikuttavan pitkälle aikuisuuteen. On tutkimuksia, jotka ovat keskittyneet erityisesti lapsena koetun vanhemman me-

netyksen ja aikuisen hyvinvoinnin yhteyksiin (McLeod 1991; Luecken 2000). Linda J. Luecken (2000)³ mukaan lapsuuden vuorovaikutussuhteiden laatu heijastuu aikuisuuden ihmissuhteisiin ja henkiseen hyvinvointiin. Perheenjäsenten välisten vuorovaikutussuhteiden laadun on havaittu olevan suojaava tekijä toisen vanhemman kuoltua silloin, kun ne ovat sisältäneet paljon tukea ja avointa tunteiden näyttämistä. Perheen huonot ihmissuhteet (erityisesti lapsen riittämätön suhde jäljellä olevaan vanhempaan) saattavat aiheuttaa ja ennustaa masennusta ja sosiaalista kyvyttömyyttä aikuisena. McLeod (1991, 210)⁴ on tutkimuksessaan tullut johtopäätökseen, että vanhemman varhaisella menettämällä on suuremmat pitkäaikaiset vaikutukset naisiin kuin miehiin mutta toisaalta vanhemman kuoleamalla on vähemmän negatiivisia vaikutuksia aikuisen lapsen elämään, kuten avioliiton laatuun, kuin on lapsuudessa koetulla vanhempien avioerolla.

Douglas B. Downey ym. (1998) ovat tutkimuksessaan todenneet, että yksinhuoltajavanhemman sukupuolella ei lapsen hyvinvoinnin kannalta ole välttämättä merkitystä. Perheen vuorovaikutussuhteiden laadun, taloudellisten resurssien ja sosiaalisen tuen määrän on katsottu olevan merkitsevämpi tekijä lapsen hyvinvoinnin kannalta kuin vanhemman sukupuolen. Kuitenkin, kuten edellä jo tuli esiin, isä harvemmin on yksinhuoltajana ja eron jälkeinen vanhemmuus on vahvasti sukupuolittunutta. Julkisissa keskusteluissa yksinhuoltajuus nähdään naisten tilana ja isistä puhuttaessa keskustelua käydään lähinnä siitä, miten heidän ja lasten suhteen käy eron jälkeen.

2.5 Yhteenveto

Olen edellä hahmottanut yksinhuoltajaisäperheiden määrää ja tutkimusta. Ehkä yksinhuoltajaisien vielä suhteellisen pienen määrän takia kotimaisessa yksinhuoltajuustutkimuksessa yksinhuoltajaisät ovat olleet marginaalissa ja huomio on kiinnittynyt enemmän yksinhuoltajaaiteihin, heidän arjen kuvauksiinsa, toimeentuloonsa sekä työn ja perheen yhteensovittamisen kysymyksiin (esim. May 2001; Forssén, Haataja & Hakovirta 2005; Krok 2009). Eron jälkeinen isyys nähdään helposti vain poissaolevana isyytenä, ei aktiivisena ja sitoutuneena.

Tässä tutkimuksessa huomio kiinnittyy isyyden ohella yksinhuoltajaisäperheen arkeen, jota kuvataan kertomusten kautta. Yksinhuoltajaisäperheiden arjesta tiedetään vain vähän. Ulkomailla miesten yksinhuoltajuutta on kartoitettu laajojen kysely- ja tilastoaineistojen kautta. Amerikkalaistutkimusten mukaan miesten yksinhuoltajuus kohtaa yhteiskunnassa erilaisia ennakkoluuloja mutta toisaalta isät itse kuvaavat tyytyväisyyttä arkeensa ja sen sujuvuu-

³ Tilastollinen tutkimus, johon osallistui 30 opiskelijaa. He olivat menettäneet vanhempansa alle 16-vuotiaana.

⁴ Tutkimukseen osallistui 1755 naimisissa olevaa naista ja miestä. Tutkimuksessa mitattiin tilastollisesti sitä, kuinka aikuisen nykyinen sosioekonominen status ja avioliiton laatu ovat yhteydessä hänen lapsena kokemaansa vanhemman kuolemaan tai vanhempien avioeroon.

teen. Yksinhuoltajaisien arjen pärjäämistä edesauttaa aiempi kokemus lasten- ja kodin hoitamisesta sekä hyvä sosiaalinen verkosto. Tutkimusten mukaan merkittävä tekijä tyytyväisyydessä on se, ovatko isät itse valinneet yksinhuoltajuuden ja nimenomaan halunneet päävastuun lapsista eron jälkeen. (DeMaris & Greif 1997.)

Yksinhuoltajaperheissä kasvaneiden lasten ääni ei ole juurikaan tullut kuuluviin tutkimuksissa. On tutkimuksia, joissa on tarkasteltu äidin poissaoloa ja sen pitkäaikaisvaikutuksia (Edelman 1994) mutta esimerkiksi isän ja tyttären välinen suhde ja yhteinen arki on alue, joka ei ole herättänyt kiinnostusta tutkijoissa. Näen, että tällaiselle tutkimukselle on tilaa ja että isien ja tyttärien tarinoiden kautta voi tarkastella laajemmin niin perhettä, vanhemmuutta ja isyyttä kuin myös kulttuurisia käsityksiä sukupuolesta. Yksinhuoltajaisäperhe poikkeaa normiperheestä niin muotonsa kuin päävastuullisen hoivanantajan sukupuolen vuoksi. Ja tämä on lähtökohtana kun siirryn seuraavassa luvussa käsittelemään tarkemmin sukupuolta sekä miesten ja naisten rooleja ja käytäntöjä kodin arjessa.

3 SUKUPUOLI, ROOLIT JA KODIN KÄYTÄNNÖT

Yhtenä syynä siihen, että eron jälkeinen lasten huoltajuus nähdään pääasiassa äidin tehtäväksi, ovat kulttuuriset käsitykset vanhemmuudesta, hoivasta ja arjen käytännöistä. Kulttuurisesti äidin asema on vahva ja etä-äitiyteen on suh- tauduttu kriittisemmin kuin etä-isyyteen. Äidin lähivanhemmuus on nähty luontevaksi jatkoksi sille, että äiti on kantanut päävastuun lapsesta jo ennen eroa. (Kuronen 1993; Vuori 2001, 33–43.) Yhteiskunnallisessa työnjaossa naisen paikaksi on perinteisesti määritetty koti ja hoivan antaminen (Anttonen & Zechner 2009), miehen paikaksi kodin ulkopuolinen palkkatyö. Samanaikaisesti isiltä on viety mahdollisuuksia hoivata lapsiaan. 2000-luvulla isiltä on kuitenkin alettu yhä enemmän odottaa osallistuvampaa ja hoivaavampaa otetta (esim. Mykkänen & Eerola 2013).

3.1 Sukupuolitapaisuudet arkea jäsentämässä

Tutkimuksessani yksinhuoltajaisät kertovat kokemuksistaan arjen alueilla, jotka yleensä on mielletty naisten tiloiksi ja tavoiksi. Naiset ovat olleet vastuussa arjen toistavista toimista, kuten siivouksesta, ruoan valmistuksesta, pyykinpesusta ja lastenhoidosta (Felski 2000, 18–22). Jokisen (2005) sukupuolitapaisuuskäsite on apuväline tarkastellessani erityisesti hoivaamiseen ja kodin arkeen liittyviä käytäntöjä, joista aineistoni isät ja tyttäret kertovat. Jokisen mukaan arjen totunnaiset tavat ja rutiinit takaavat sen jatkuvuuden jäsentäen, määrittäen ja merkityksellistäen toimintaa. Jokinen näkee tavat toimintana, joka on yhtä aikaa toistavaa ja ennakoivaa. Tavat voivat olla puoliautomaattisia, tahattomasti toteutettuja tekoja. Ne voivat olla luonnollisen tuntuisia ja itsestään selviä mutta tarkemmin katsottaessa myös rasittavia, jopa ahdistavia, jos yksilö joutuu toimimaan ikään kuin vastoin luontoaan eikä arki tunnu omalta.

Sukupuolitapaisuudet tulevat näkyviin teoissa arjen erilaisilla alueilla. Pierre Bourdieun (esim. 1998) pelikenttäteorian mukaan suuri osa inhimillisestä käyttäytymisestä kuuluu pelien piiriin. Hyvä pelaaja omaa paljon kokemusta,

hänellä on hyvä pelisilmä, hän osaa ennakoida ja liikkua pelin edellä. Jokinen (2005, 32, 59) on liittänyt pelikenttäteorian sukupuolitapaisuuksien tarkasteluun. Sukupuolitapa on Jokisen mukaan tekoja ja toimintaa, tietyn pelin pelaamista. Näin katsottuna naisilla on pelin tajua kodin ja lasten hoitamisen kentällä, koska on ollut naistapaista toimia näin. Naisesta tuntuu kotoisalta hoitaa kotia ja kodin hoitaminen tekee hänestä myös muiden silmissä ymmärrettävän yksilön ja toimijan (mts. 59; myös Veijola & Jokinen 2001). Jos mies siirtyy julkiselta alueelta yhä enemmän kotiin, yksityiselle alueelle, hän joutuu pelaamaan paljon, jotta kodin hoitaminen alkaa tuntua kotoisalta. Pelin tajua pitää opetella. Jokinen (2005, 59) kuvailee, että ”vain paljon pelaaminen tuottaa sen luontaisuuden, jolla ihmiset liikkuvat kentällä, ennakoivat toistensa liikkeitä, pelaavat yhteen ja sopeuttavat ruumiinsa rytmit pelin henkeen”.

Perhebarometrin (Reuna 1998) mukaan työt kodin kentällä jakaantuvat käytännössä niin, että vastuu kodin korjaustöistä ja fyysisistä voimaa vaativista tehtävistä kuuluu miehelle. Sen sijaan sosiaalisten suhteiden hoitaminen on kuulunut enemmän naiselle. Lasten hoitamisessa sukupuolittainen jakautuminen ei ole yhtä selvää. Perhebarometrissä kaksi kolmasosaa vastaajista oli tyytyväisiä velvollisuuksien ja tehtävien jakoon perheessään. Sen sijaan osan kotitöistä koettiin jakautuvan epätasaisesti. Erityisesti naiset korostivat kotitöiden jakamisen aiheuttavan riitoja. (Reuna 1998.)

Siirtyminen kentältä toiselle ei ole välttämättä helppoa. Jokisen (2003) mukaan erityisesti juuri arjen kentällä totunnaiset sukupuolitavat elävät sinnikkäästi. Arki on toimintaa, jossa vahvistetaan tiettyjä käytäntöjä ja tulkitaan poikkeavat käytännöt oudoiksi. Jokinen (2005, 62) huomauttaa, että arki kuitenkin sisältää vallankäytön mahdollisuuden ja näin ollen mahdollisuuden muuttaa totunnaista poljentoa ja tehdä arjesta enemmän omanlaista. Hankkimalla pelin tajua kentällä, joka ei ole itselle se luonnollisin, voi muuttaa sellaisia tapaisuuksia, joista on ikään kuin tullut ”toinen luonto”.

3.2 Kohti sitoutunutta isyyttä

On katsottu, että vanhemmuuden määrittäessä niin vahvasti naiselliseksi asiakas miehen täytyy sovitella yhteen mieheyttä ja isyyttä, toisin sanoen ”osoittaa maskuliinisuuksensa omassa elämässään joko perinteisellä tai uudella tavalla” (Eräranta 2005, 27). Tietyissä kulttuurissa monien maskuliinisuuksien joukossa hallitsevaa ja idealisoitua maskuliinisuutta kuvataan käsitteellä hegemoninen maskuliinisuus. Hegemoninen maskuliinisuus on näyttävästi esillä muun muassa mediassa. Hegemoninen maskuliinisuus alistaa tai marginalisoi muunlaiset maskuliinisuudet. (Jokinen 2010, 132; Connell 1995; Connell & Messerschmidt 2005.) Sellaisiin maskuliinisiin liitettyihin ihanteisiin, kuten fyysinen voima, yhteiskunnallinen menestys ja tunteiden näyttämisen rajoittuneisuus, miehen hoivaroolia on ollut vaikea yhdistää. Nykyisin on jo olemassa maskuliinisuuksia, joiden kanssa miehen hoivaroolin katsotaan sopivan paremmin yhteen. (Kolehmainen 2004; Aalto 2002.)

Hoivaroolin ja mieheyden vaatimusten yhteensovittamisen on nähty olevan ristiriidassa erityisesti perinteistä isyyttä toteuttavalla miehellä. Perinteistä, 1950-luvun hallitsevaa isää, on luonnehdittu lapsilleen etäiseksi mutta toisaalta kiinteästi perheyhteyteen kuuluvaksi ja perheestään huolehtivaksi isäksi (Huttunen 1999). Ilana Aallon (2012, 74, 97) mukaan yhteiskunnallisessa keskustelussa isyyttä on tarkasteltu muutoksen näkökulmasta 1960-luvun tasa-arvokeskustelusta lähtien. Tuolloin alettiin keskustella miesten ja naisten välisestä työnjaosta, ansiotyöstä, lastenhoidosta ja kotitöistä. 1960-luvulla perinteinen isyys alkoi hajota eri suuntiin. 1970-luvulla perinteisen isän rinnalle ilmaantui esimerkiksi äitiä avustava isä, joka osallistui lasten hoitoon ja oli kiinnostunut isyydestään. Avustava isä tiesi jo olevansa lapsilleen tärkeä, paitsi vanhempana myös mallina. Hän osallistui kotitöihin mutta äidin asema ensisijaisena kotitöistä ja lasten hoidosta vastaavana vanhempana ei muuttunut kovin paljon. Isä mielsi itsensä enemmänkin äidin tueksi. 1980–1990-lukujen taitteessa käyttöön otettu käsite uusi isä kuvaa isiä, jotka tietoisesti pyrkivät täysimääräiseen isyyteen. Avustavaan isään verrattuna uusi isä nähtiin selvästi erilaisena perinteiseen isään verrattuna. Taustalla oli näkemys, että lapsi tarvitsee molempia vanhempia ja isyys on tärkeää myös miehen aikuistumiselle ja henkiselle kasvulle. (Huttunen & Hämäläinen 1993; Huttunen 1999.) 1990-luvulla isyyden historiakertomus rakentui Aallon (2012, 91) mukaan muutokselle: oltiin menossa kohti tasa-arvoisempaa, edistyksellisempää ja valistuneempaa isyyttä tai vaihtoehtoisesti kohti arvovaltansa, asemansa ja ”maskuliinisuutensa” menettänyttä isyyttä.

Isien osallistumiseen perheen arjessa on kiinnitetty paljon huomiota 2000-luvulla (Mykkänen & Aalto 2010). Isyyden on ajateltu sekä ohenevan (vain biologinen ja juridinen isyys) että vahvistuvan (miehen laaja-alainen sitoutuminen isyyteen). Avioerot tuottavat ohenevaa isyyttä, koska useimmiten äideistä tulee yksinhuoltajia. Toisaalta on isiä, jotka osoittavat yhä vakavampaa sitoutumista isyyteen. (Huttunen 2001, 149–193.) Sitoutuneesta isyydestä eli miehen panostamisesta vanhemmuuteen on tullut uusi vanhemmuusihanne suomalaisessa yhteiskunnassa. Osallistuvan ja sitoutuneen isyyden on osoitettu olevan miehelle itselleen merkittävä hyvinvoinnin tuottaja, lisäksi miehen sitoutuminen isyyteen auttaa koko perheen hyvinvointia. (Mykkänen & Eerola 2013.)

Kolehmainen ja Aalto (2004, 10, 15) korostavat, että isyys on monitasoinen ja kontekstisidonnainen ilmiö ja erot isien välillä ovat suuria. Viime kädessä kukin mies itse luo oman isyytensä, vaikka yhteiskunta osaltaan määrää ja säätelee ratkaisuja koskien perhettä, isyyttä ja äitiyttä. Yksittäisten isien toiminnat perheissä eivät välttämättä vastaa vallalla olevaa kulttuurista tai yhteiskunnallista isäkuva (Huttunen 1999). Isät voivat olla osallistuvia, jos he kokevat sen mielekkäänä omista lähtökohdistaan ja omassa elämäntilanteessaan (Kolehmainen 2004, 101–102).

Uudenlainen isyys on nähty perinteisen isyysmallin sijasta edellytyksenä myös sille, että isät voivat turvata suhteensa lapsiin avioerotilanteessa ja ottaa vastuuta heistä. Perinteistä isyyttä toteuttaneelta mieheltä kun ovat puuttuneet

edellytykset jatkaa arkea lasten kanssa, esimerkiksi kehittyneet lapsen- ja kodinhoitotaidot. (Huttunen 1999, 190–191.)

3.3 Sukupuolittunut hoiva

Miesten kompastuskiveksi hoivaavan ja sitoutuneen isyyden tiellä on nähty vanhemmuutta hallitsevat kulttuuriset normit. Jouko Huttunen (1999) on huomauttanut, että perinteinen kuva isistä etäisinä ja tunteitaan kontrolloivina on vienyt heiltä mahdollisuuksia hoivaavaan vanhemmuuteen. Tämä kulttuurinen kuva isistä on elänyt sitkeästi, vaikka uusia kulttuurisia ja yhteiskunnallisia isyydenmalleja on ilmaantunut. Sittemmin on huomattu, että hellyys ja hoivan antaminen voivat olla myös miehen ominaisuuksia eikä yksinomaan naiselle kuuluvia. Isäkin voi luoda lapseen kiintymyssuhteen hoivaamalla lasta jo varhaislapsuudessa. (Huttunen 1999.)

Kulttuuriset käsitykset muokkaavat tapoja toimia vanhempina – mikä on sopiva tai asianmukainen tapa hoitaa lapsia tai olla mies tai nainen. Asiantuntijat ovat nähneet äitiyden yhteiskunnallisena velvollisuutena, isyyden enimmäkseen yksilöllisenä ja valinnaisena asiana. Sukupuolittuneet tavat ovat syväle juurtuneita ja vaihtoehtoja on vaikea nähdä. Sukupuolten tasa-arvoa pidetään tavoiteltavana mutta mutkikkaana. (Vuori 2009; Jokinen 2005.)

Hoiva on laaja-alainen käsite, joka kattaa sekä pienten lasten että apua tarvitsevien aikuisten ihmisten hoivaamisen. Hoivan käsite sitoo yhteen erilaisia huolenpidon ulottuvuuksia. Hoiva voi olla fyysistä tai psyykkistä toisen tarpeista huolehtimista. Hoivan fyysisyys on konkreettista toimintaa ja läsnäoloa. Hoivan emotionaalinen ulottuvuus on nähty tunnetyönä, joka liittyy hoivaajan ja hoivan tarvisijan väliseen suhteeseen. (Anttonen & Zechner 2009, 17.) Hoiva voidaan käsittää työnä, vuorovaikutuksena ja kasvatuksena (Tedre 2004). Hoiva on nähty erityisesti äitiyden ja vanhemmuuden maailmaan kuuluvana toimintana, naistapaisena toimintana eli äidinhoivana. Hoivan-käsite oli 1980-luvulla erityisesti naistutkijoiden työkaluna, kun he tarkastelivat naisten tekemää palkatonta huolenpitoa teoreettisena ja poliittisena kysymyksenä. Naisten hoivatoimintaan liitettiin rakkaus, vastuullisuus, toisten tarpeiden huomioiminen, sitoutuminen, empaattisuus ja omistautuminen. (Anttonen & Zechner 2009.)

1980-luvulla, kun hoivaa alettiin tutkia, ei juurikaan kiinnitetty huomiota miehiin hoivan antajina. Myöhemmin tutkimuksissa on osoitettu, että miehet hoivaavat etenkin vanhemmalla iällä (sairastuneita puolisoitaan) ja sitoutuneisuus, velvollisuus ja omistautuneisuus määrittävät myös miesten hoivatyötä (Anttonen & Zechner 2009). On myös esitetty, että äititapaiset isyyden muodot olisivat yleistymässä miesten lasten hoitoon osallistumisen myötä. Äititapaisuus on liitetty erityisesti koti-isiin. (Jokinen 2005.) Toisaalta maskuliinisen hoivaamisen tavan on katsottu tietyltä osin eroavan naisten antamasta hoivasta. Siinä on nähty olevan ansiotyöhön liittyviä piirteitä eli tehokkuutta ja vaivat-

tomuutta. Sitä ei myöskään ole pidetty samalla tavalla emotionaalisenä toimintana kuin äidinhoivaa. (Anttonen & Zechner 2009, 44.)

2000-luvun perhekeskusteluissa hoivavastuuta on erityisesti korostettu. On esitetty kysymyksiä siitä, miten toisia perheenjäseniä kohdellaan, mikä on lapsen etu, miten kannetaan ja jaetaan vastuuta (Sevón & Notko 2008, 13–17). On puhuttu äidinhoivan sijasta hoivan etiikasta, joka vie hoivatyötä feminiiniseltä ja äidilliseltä alueelta enemmän moraalisen alueelle (Sevenhuijsen 1998; 2000). Sevenhuijsen (1998) näkee, että äidin läheinen tunnesuhde ja sensitiivisyys lapsen tarpeille ei ole naisten luonnollinen ominaisuus vaan kehittyy arkisessa hoivasuhteessa, toiminnassa ja vuorovaikutuksessa. Tämä ajattelutapa mahdollistaa sen, että myös isät voivat luoda lapseen syvän tunnesuhteen hoivaamisen kautta.

Nancy Fraser (2000) on esittänyt, että sukupuolten välinen tasa-arvo on parhaiten saavutettavissa niin, että jokaisella on sukupuoleen katsomatta oikeus ja velvollisuus hoivata. Teoriassa jaetun vanhemmuuden idea on lyönyt itsensä läpi mutta käytännössä sen toteuttaminen voi olla vaikeaa. Miehen suhde hoivan antamiseen voi myös vaihdella. Teemu Rantanen (1998) huomauttaa, että puhuttaessa maskuliinisuuden yleisestä muuttumisesta, uudesta isyydestä ja erilaisista miestyypeistä unohdetaan helposti, ettei lastenhoidon tai kotitöiden merkitys yksittäiselle miehelle ole pysyvää tai vakioista. Mies, joka tiettyssä elämäntilanteessa on hoivaava ja lapsensa asioihin paneutuva isä, saattaa toisessa elämäntilanteessa keskittyä vaikkapa työntekoon ja jättää käytännön lastenhoidon lähes tyystin vaimonsa vastuulle. Kanadalaistutkimuksen mukaan miehillä on naisia enemmän valinnanvapautta lapsen hoidossa ja vastuussa (Fox 2001)⁵.

Minna Rantalaiho (2003, 225–227) on havainnut, että hoiva-käsitteen avulla isyyspolitiikasta paljastuu miehen vanhemmuuden ongelmakohtia. Esimerkiksi työn ja perheen yhteensovittamisessa lähdetään liikkeelle ydinperhetilanteesta. Eron jälkeisessä tilanteessa etävanhemman (oletetusti isä) ei edes oleteta jakavan hoivavastuuta lapsen lähivanhemman (oletetusti äiti) kanssa. Näin miehille tuotetaan Rantalaihon mukaan ristiriitaisia isyysvaatimuksia: yhtäältä miehiä kannustetaan aktiiviseen vanhemmuuteen ja toisaalta heidät suljetaan sitä tukevien etuuksien piiristä eron jälkeen. Julkisessa perhepolitiikassa ei siis ole otettu huomioon lapsen hoidon ongelmia miesten näkökulmasta. (Rantalaiho 2003.) Miesten yksinhuoltajuuden tarkastelu tuo erityisellä tavalla näkyviin miesten hoivatoimintaa ja rooleja perheessä ja yhteiskunnassa.

3.4 Moninaiset perhesuhteet

Tässä tutkimuksessa isät ja tyttäret kertovat perheestään ja kuvaavat perhesuhteitaan muuttuneissa oloissa, joissa lasten äiti ei ole läsnä. Isän ja lasten muodostama perhe eroaa tyypillisestä perheestä. Normi- tai ideaaliperheenä näh-

⁵ Haastattelututkimus, n=40 saman perheen äitiä ja isää.

dään ydinperhe, johon liitetään pitkäkestoiset ja vahvat sidokset jäsenten välille. David Morgan (1999) toteaa, että perhe on ymmärretty yleensä melko staattisena, muuttumattomana yksikkönä. Hänen mielestään perhe tulisi pikemmin nähdä prosessin omaisena. Nykyperheille on ominaista moninaisuus ja erilaiset kokoonpanot. Myös Bren Neale (2002) korostaa, että perheenjäsenten suhteet eivät ole valmiiksi annettuja vaan muodostuvat sellaisiksi kuin perheenjäsene ne tekevät. Näin ollen perheet voivat muodostua eri tavoin. Anna-Maija Castrén (2009, 10) on todennut suomalaisen perhe-elämän ja perhesuhteiden kokoonpanojen ja roolien muuttuneen niin näkyvästi, että on vaikea enää sanoa millainen perhe-elämä tai perhe on tyyppillinen tai epätyypillinen.

Castrén (2009) tuo esiin, että nykyään perhesuhteisiin voidaan liittää käsitteet korvautuminen ja jatkuvuus. Korvautumisella tarkoitetaan, että erossa hajoavan perheen jäsenet on korvattavissa uusilla. Jatkuvuus puolestaan liittyy perhesuhteiden ja sukulaisuussuhteiden jatkumiseen eron jälkeen. Eronkin jälkeen lapsen biologisia perhesiteitä halutaan tukea, koska lapsen läheistä suhdetta molempiin vanhempiinsa pidetään tärkeänä. (Castrén 2009, 144–145.) Aino Ritala-Koskisen mukaan (2001) eron jälkeinen perhe ei ole lapselle välttämättä kovin yksiselitteinen ja selvärajainen. Lapsen perhekäsityksen mukaan yhdessä asuvat henkilöt muodostavat perheen. Eron jälkeen pysyviä perheen rajoja haetaan.

Perhesuhteet eivät ole koskaan vain yksityisiä suhteita vaan niihin vaikuttavat voimakkaasti kulttuuriset kertomukset perheestä. Suhteisiin liittyy usein myös odotusten ja todellisuuden välinen ristiriita. Ingrid Connidis ja Julie McMullin (2002) ovat esittäneet, että perhesuhteita on hedelmällistä tutkia ambivalenssi-käsitteen kautta, joka huomioi sekä perheenjäsenten suhteiden ongelmakohdat että yhteenkuuluvuuden. Perhesuhteisiin liittyy aina erilaisia valtahierarkioita, jotka ovat rakentuneet kulttuuristen odotusten kautta. Kulttuuriset odotukset kantavat mukanaan vahvasti menneisyyden kerrostumia. Tässä tutkimuksessa perhesuhteita tarkastellaan erityisesti isän ja tyttären välisenä suhteena mutta mukana on myös kertomuksia, joissa tyttäret kertovat suhteestaan kolmansiiin osapuoliin eli äitipuoliinsa ja toisaalta myös biologisiin äiteihinsä. Suhteisiin liittyy väistämättä erilaisia jännitteitä.

Ydinperheessä isän ja lasten suhteen on katsottu olevan erilainen kuin äidin ja lasten suhde. Erityisesti psykoanalyttisissä teorioissa on kiinnitetty huomiota äidin ja tyttären väliseen suhteeseen ja sen merkittävyyteen. Katsotaan, että tyttären vahva samastuminen äitiin antaa hänelle turvallisuuden ja jatkuvuuden tunteen. Äidit ja tyttäret muodostavat sukupolvesta toiseen ulottuvan ketjun. (Forsberg & Nätkin 2003; Jokinen 2003.) Tässä tutkimuksessa tyttäret kertovat naiseksi kasvamisesta ilman äitiä. Heillä ei ole omaa äitiä samastumiskohteena ja roolimallina eikä vastaanottamassa tyttären murrosiän mahdollista kapinointia. Toisaalta äidin ja tyttären välille ei aina synny läheistä suhdetta ydinperheessäkään.

Äiti ja tytär -suhteen korostamisen ohella on huomattu, että tiivis äitilapsisuhde sulkee isän ulkopuolelle. Isä saattaa turhautua rooliinsa kotona, ainakin vanhemmuuden käytäntöjen osalta. Jan Draper (2002) katsoo, että isien

turhautuminen johtuu juuri etäisyydestä ja ulkopuolisuudesta. Wiliam Marsiglio (1995) puolestaan pitää äitiä portinvartijana, joka voi estää tai edesauttaa isän ja lapsen välisen suhteen muotoutumista. Missä määrin äiti antaa isälle aikaa, tilaa ja mahdollisuuksia olla lasten kanssa, on yksi kysymys. Toinen asia on se, miten isä itse käyttää näitä mahdollisuuksia. Tästä voi olla miehen ja naisen välillä myös eri tulkintoja (Sevón & Huttunen 2004). Anna Rönkä ym. (2005) ovat hakeneet syitä isien sivullisen rooliin perhe-elämässä etä-isien suuremmasta määrästä, isien työkeskeisyydestä, äitien ja lasten keskenään viettämän ajan suuremmasta määrästä ja äidin keskeisyyttä korostavista uskomuksista ja käytännöistä.

Rönkä ja Poikkeus (2000) ovat tutkineet vanhemman ja nuoren suhteen laatua kyselyn ja haastatteluiden (nuorten ihmissuhteet ja hyvinvointi kysely (n=129) ja haastattelut (n=57), 13-14-vuotiaita tyttöjä ja poikia) avulla. He näkevät sukupuolierot yhtenä selityksenä nuorten erilaisille suhteille äitiin ja isiin. Vaikka tyttöjen ja poikien arvioinnit vanhemmista olivat tutkimuksessa samankaltaisia vanhemmuuden kolmen keskeisen piirteen eli lämmön ja läsnäolon, kumppanuuden sekä valvonnan suhteen, niin joitakin sukupuolten välisiä eroavuuksia paljastui siinä, miten tytöt ja pojat poimivat vanhemmiltaan vaikutteita ja tukea kasvulleen. Vanhempien antama lämpö vaikutti erityisen suotuisasti tyttöjen koulumenestykseen ja sosiaalisiin suhteisiin. Sekä tytöillä että pojilla suhde äitiin oli intensiivisempi ja ristiriitaisempi kuin suhde isään. Tytöt viettävät aikaa ja uskoutuvat enemmän äideilleen kuin isilleen, toisaalta äidin ja tyttären välisessä suhteessa on paljon riitoja. Isän ja pojan välillä vallitsee usein toverillisempi suhde, joka edellyttää osapuolilta tietynlaista samankaltaisuutta tavoissa hoitaa vuorovaikutussuhteita ja pulmia. Isän ja tyttären välistä suhdetta leimaa etäisyys. Tytöt myös arvioivat poikia useammin isäsuhteensa olevan riitainen. Tutkijat epäilevät, että isät ja murrosikäiset tyttäret saattavat päätyä törmäyskurssille erilaisten kommunikaatiotyylinsä vuoksi. Tyttäret kokevat, että isät eivät ymmärrä heitä niin hyvin kuin äidit tekevät. Riitely vanhempien kanssa heijastui erityisesti tyttöjen mielialaan ja koulumenestykseen. Tutkimukseen osallistuneista nuorista suurin osa oli ydinperheestä. (Rönkä & Poikkeus 2000.)

Yksinhuoltajaperheessä isä-tytär-suhteessa on omat piirteensä ja edellä mainitut arvioinnit vanhemmista eivät välttämättä päde siihen. Tuomi (1995) on tutkinut pro gradussaan isän huollossa olevien äidittömien tyttöjen identiteettikokemuksia. Tutkimuksessa oli mukana kuusi 12-16-vuotiasta tyttöä, jotka olivat isän huollossa äidin kuoleman takia. Tutkimus toteutettiin kyselyn ja haastatteluiden avulla. Tuomen tutkimuksen mukaan tytöt kokivat isäsuhteensa hyväksi arkipäivän riidoista huolimatta. Suhde rakentui molemminpuoliselle luottamukselle. Kuitenkin tytöt kokivat murrosiässä isän pitäneen liiankin tiukkaa kuria. Toisaalta tyttäret kuvaavat isäään huolehtivaisiksi ja heidän koettiin olevan kiinnostuneita tyttäriensä elämästä.

3.5 Yhteenveto

Olen tässä luvussa 3 pyrkinyt hahmottamaan tutkimukselle kehykset käsittelemällä teoreettisia käsitteitä sukupuoli, roolit ja kodin käytännöt. Tutkimus lähtee liikkeelle käsityksestä, jonka mukaan sukupuoli läpäisee niin vanhemmuuteen liitetyt ajatusmallit kuin kodin arkiset käytännöt. Kulttuuriset käsitykset, mieheydestä, naiseudesta ja vanhemmuudesta vaikuttavat taustalla, kun naiset ja miehet hakevat roolejaan arjessa. Kulttuuriset käsitykset vaikuttavat myös kertomuksiin, joita perheestä ja vanhemmuudesta, tässä tapauksessa miesten yksinhuoltajuudesta, kerrotaan.

Tutkimuksissa on hahmoteltu isyyden muuttumista. 2000-luvulla on tuotu esiin uudenlaista isyyttä; miesten sitoutumista isyyteen ja hoivaamiseen (mm. Mykkänen & Eerola 2013; Huttunen 2001). On nähty, että miehet ovat siirtymässä yhä enemmän julkisesta kohti kotia ja perhettä. Samalla miehet ovat pyrkineet löytämään omat toimintatapansa hoitaa lasta ja kotia. (Jokinen 1999, 29.) Yksinhuoltajaisät venyttävät isyyden ulottuvuuksia ottamalla lapsistaan kokonaisvaltaisen vastuun. Yhteiskunnallisesti miesten siirtymistä enemmän kodin alueelle ei ole kuitenkaan pidetty aivan ongelmattomana, koska sukupuolittuneet tavat ovat syvään juurtuneita ja muutokset niissä saattavat aiheuttaa ristiriitoja perheessä.

Tätä kehystä vasten asetan tutkimuskysymykset, jotka esittelen seuraavaksi.

4 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

4.1 Tutkimusongelmat

Tutkimuksen tehtävänä on tarkastella, *mitä ja miten yksinhuoltajaisät ja isän huoltamina kasoaneet tyttäret kertovat perheestään?* Tutkimuksessa on narratiivinen lähestymistapa. Alakysymykset jakautuvat seuraavasti:

1. *Millaisia yksinhuoltajuuden tarinamalleja isien ja tytärten kertomuksista on löydettävissä?*

Yksinhuoltajuuden arkea tarkastelen seuraavien tutkimuskysymysten kautta:

2. *Miten isät ja tyttäret kuvaavat hoiva- ja perhesuhteitaan?*
3. *Mitä kodin arjesta, tavoista ja rooleista kerrotaan?*
4. *Miten poissaoleva lasten äiti kuvataan kertomuksissa?*

Viides tutkimuskysymys koskee sukupuolta analyysikategoriana

5. *Mikä merkitys sukupuolella on kertomuksissa?*

Ensimmäinen tutkimusongelma kuljettaa kertojaa ja lukijaa elämänmuutoksesta uuteen alkuun. Elämäkerrallisten tekstien kautta voi tarkastella sitä, miten ihmiset kertovat kokemuksistaan (Saresma 2005). Pyrin löytämään aineistosta erilaisia *tarinamalleja* eli hahmottamaan sitä miten eri tavoin isät ja tyttäret merkityksellistävät ja kerronnallistavat kokemuksiaan (luvut 5 ja 6). Miten eri tavoin yksinhuoltajuudesta on mahdollista kertoa? Isät ja tyttäret aloittavat kertomuksensa yleensä tapahtumista ennen yksinhuoltajuutta, avioeroa tai äidittömäksi jäämistä. Perheen hajoaminen on tarinan keskeinen käännekohta tai vain yksi käännekohta elämänkulussa. Kertomus päättyy usein kertomishetken tunnelmiin.

Haen aineistosta yhteisiä teemoja: *isyys, hoiva, perhesuhteet* sekä *kodin arki-set käytännöt ja poissaoleva äiti*. Nämä teemat toimivat eräänlaisina ikkunoina aiheeseen ja valaisevat yksinhuoltajuutta eri kulmista luvuissa 7–9. Teemaikkunat liittyvät ajatukseen kurkistamisesta perheen elämään ja erityisesti kodin arkeen. Vanhemmuutta ja perhesuhteita koskevassa luvussa (luku 7) tarkastelen miesten tapaa hoivata. Hoiva ymmärretään tässä luvussa osana vanhemmuutta, vuorovaikutuksena, kasvatuksena ja huolenpitona. Tuon esiin myös isien ja tyttärien kahdenvälisen suhteen lisäksi muita heidän kertomuksissaan esiin nousseita perhesuhteita. Yksi merkittävä perheenjäsen erityisesti tytärten kertomuksissa on äitipuoli. Luvun lopuksi pohdin kertomusten antamaa kuvaa yksinhuoltajaperheestä. Isän ja lasten muodostama perhe on vielä harvinainen muiden perhemuotojen joukossa. Isät ja tyttäret tuottavat kertomuksensa perheestään ydinperheen laitamilta. Näkökulma perheeseen ja perhesuhteisiin voi tätä kautta muodostua erilaiseksi. Kuten Granfelt (1998) on esittänyt, marginaalista voi katsoa yhteiskuntaa ja omaa elämäänsä eri näkökulmasta.

Kodin arki -luvussa (luku 8) etsin vastauksia kysymykseen: Millaista arkea eletään yksinhuoltajaisän perheessä? Kodin järjestyksen ylläpitäminen ja arjen pyörittäminen on liitetty naisellisiin tapoihin. Naiset ovat hallinneet kodin arkea: laittaneet ruokaa, pesseet pyykkiä, huolehtineet lapsista ja rakentaneet kotoisuutta. (Jokinen 1996; 2005). Arki on ollut niin vahvasti naisten aluetta, että miehen paikkaa arjessa ja kotona on jopa kyseenalaistettu (Kortteinen 1982). Oletetaan, että miesten on työläämpää omaksua arjen toimijan (Aarseth 1994) rooli. Miten näihin kuvioihin asettuu yksinhuoltajaisä lapsineen?

Neljäs tutkimuskysymys liittyy poissaolevaan äitiin (luku 9). Tytärten kohtaama ja kertoma äidittömyys on yksi kertomusten teemoista tai ainakin taustalla kertomuksissa. Äidittömyys ja elämä ilman äitiä merkitsevät näissä tarinoissa sitä, että äiti ei ole mukana jokapäiväisessä arjessa. Hän on kuollut tai etävanhempi eli etäällä fyysisesti tai henkisesti. Äidittömyydestä voi kertoa eri tavoin ja sille voi antaa eri merkityksiä, se voi olla pysyvää mutta myös suhteellista ja muuttuvaa.

Viides tutkimuskysymys sukupuolen merkityksestä koskee kokoavasti kaikkia teemoja vanhemmuudesta ja hoivasta, perhesuhteisiin ja kotitöihin. Sukupuolen ja naisellisiksi ja miehisiksi miellettyjen tapojen analyysiä pyrin kuljettamaan mukana läpi tutkimuksen. Kun isät ja tyttäret kertovat elämästään, he tekevät sen kulttuurisia mallitarinoita suodattamalla, jolloin myös kulttuuriset oletukset miesten ja naisten paikoista, tavoista ja ominaisuuksista ovat läsnä. Sekä ydinperheideologia, äitimyytti että sukupuolten eroavaisuus ovat tarinoita, joita toistetaan eri yhteyksissä.

4.2 Tutkimuksen aineisto

4.2.1 Äitinsä alle kouluikäisinä menettäneiden naisten kirjoitelmat

Kirjoitelmia pyydettiin ilmoituksella, joka julkaistiin kevään 2002 aikana *Voi hyvin*, *Kaksplus*, *Opettaja* ja *Kotilääkäri* -lehdissä. Ilmoitus (Liite 2a) oli myös Soneraplazan *Ellit*-sivustolla. Ilmoitukseen vastanneet naiset olivat iältään 30–70-vuotiaita. Pyysin naisia kirjoittamaan minulle siitä, millaista oli kasvaa äidittömänä alle kouluikäisestä aikuiseksi naiseksi. Pyysin heitä pohtimaan korvaavia suhteita ja naisenmalleja, omaa naiseuttaan ja mahdollista äitiyttään. Kirjoitelmat ovat pituudeltaan 2–10 konekirjoitusliuskaa. Tätä tutkimusta varten olen valikoinut kolmestakymmenestä kirjoitelmasta kaksitoista. Olen jättänyt tässä tarkastelusta pois tapaukset, joissa tytär ei asunut isänsä kanssa äidin kuoleman jälkeen. Valitsin kirjoitelmia, joissa keskityttiin äidin poissaolon merkityksiin ja joissa isä oli arjessa enemmän tai vähemmän läsnä. Kirjoittajista neljä sai äiti-puolen jossakin vaiheessa lapsuuttaan. Kirjoitelmissa korostuvat, kirjoituspyynnön mukaisesti, tyttärien muut ihmissuhteet äidin kuoleman jälkeen, äidin kaipaaminen ja muisto, oma naiseus ja perheen perustaminen. Kerrotut lapsuuskoemukset sijoittuvat 1940–1960-luvuille.

4.2.2 Isän huollossa kasvaneiden 20–30-vuotiaiden naisten kirjoitelmat

Toisen aineiston muodostavat isän huollossa kasvaneiden tyttärien kirjoitelmat. Aineistonhakuilmoituksessa vastaajia pyydettiin erityisesti kuvailemaan isän huoltoon jäämistä, arkea isän kanssa ja suhdettaan isään. Ilmoitus (Liite 2b) julkaistiin kevään 2006 aikana *Kotilääkäri*, *Kaksplus* ja *Yhteishyvä* -lehdissä sekä *Meidän perhe*- ja *Vauva*-lehden yhteisellä nettisivustolla. Sain vastauksena 17 kirjoitelmaa. Nuorin kirjoittajista on 21-vuotias ja vanhin 30-vuotias. Tyttäret olivat asuneet isän kanssa vähintään neljä vuotta, muutamat olivat olleet isän huollossa vauvaikäisestä asti. Pisimmillään tytär siis eli isän kanssa koko lapsuutensa ja nuoruutensa. Lapsuuskuvaukset sijoittuvat 1970–1980-luvuille. Viisi kirjoittajista mainitsee asuneensa ainakin jonkin aikaa myös isänsä ja tämän naisystävän kanssa, kahden isä avioitui uudelleen. Suurimmalla osalla on ainakin yksi sisarus. Kahdentoista tyttären vanhemmat erosivat. Viisi tytärtä menetti äitinsä kuoleman kautta. Kertomuksissa painottuvat tytär-isäsuhde, kasvatusta, arki ja oma vanhemmuus.

4.2.3 Yhteenveto kirjoitelma-aineistosta

Merkille pantavaa on, että suhteessa toisiinsa kirjoitelma-aineistot eroavat jo lähtökohdiltaan, koska kirjoituspyynnöt olivat erilaisia. Ensimmäinen oli: Oletko 30–70-vuotias nainen ja menettänyt alle kouluikäisenä äitisi kuoleman vuoksi? Pyysin kirjoittamaan minulle siitä, millaista on kasvaa aikuiseksi naiseksi ilman äitiä. Mukana oli muutama kohdentava apukysymys (Liite 2a). Toinen kirjoituspyyntö oli: Oletko 20–30-vuotias nainen ja elänyt isäsi yksinhuoltajuus-

dessa? Pyysin muistelemaan elämää isän huollossa ja kirjoittamaan minulle, millaista oli kasvaa ilman äitiä aikuiseksi naiseksi. Tässä pyynnössä mukana ei ollut apukysymyksiä vaan pyysin kuvailemaan isän huoltoon jäämistä, yhteistä arkea ja suhdetta isään. Rohkaisin kirjoittamaan kaikesta aiheeseen liittyvästä; tunteista, tapahtumista ja kokemuksista (Liite 2b). Ensimmäinen aineisto, joka koostui vanhempien naisten kertomuksista, keskittyi ennen kaikkea äidittömyyteen ja sen vaikutuksiin naisten elämässä. Toinen aineisto, nuorempien naisten kertomukset, keskittyi isäsuhteeseen ja arkeen isän kanssa. Aineistoissa on sukupolvieroista huolimatta yhteisiä piirteitä, jotka kietoutuvat äidin poissaolon ympärille, vaikka näkökulma saattaa olla aivan erilainen.

Syyt tytärten kokemaan äidittömyyteen ovat monenlaisia: äidin kuolema (esimerkiksi synnytykseen, syöpään, keuhkotautiin) tai vanhempien avioero, jossa taustalla voi olla alkoholismia, väkivaltaa ja mielisairautta. Monesti eron syyt jäävät lapsilta piiloon, ja he voivat vain arvailla tapahtunutta. Myös äidin kuolema on jäänyt joissakin perheissä täysin käsittelemättä ja tyttäret saavat tietää äitinsä kuolinsyyn vasta alettuaan aikuisena etsiä tietoja äidistä. Ensimmäisessä aineistossa (vanhemmat naiset) äidittömyys tuli esiin kirjoituspyynnössä ja kirjoittajat mielsivät itsensä äidittömiksi, koska äiti kuollut. Useimmissa nuorempien naisten kertomuksissa äiti on elossa, vaikka ei monilla välttämättä ole millään lailla mukana arjessa. Viisi tytärtä kertoo, että suhde äitiin katkesi vanhempien eron jälkeen lähes kokonaan. Osalla tyttäristä suhde äitiin on parantunut ja palautunut heidän aikuistuttuaan. Suhde äidittömyyteen ja äidin poissaoloon siis vaihtelee kirjoitelma-aineistojen välillä mutta myös niiden sisällä. Äidin poissaolon käsitteleminen ja siitä kertominen on ollut joillekin tyttärille tietyllä tapaa hävettävää ja vaikeaa.

Asuimme pienessä kylässä, jossa koulukavereistani vain yhden muun vanhemmat olivat eronneet. Mutta tämä asui äitinsä luona. Minä isän. Monesti sain kuulla, kuinka "minulla ei ollut äitiä!" Kaikkea kanssa. Äitini asui jopa samassa kylässä, oli vain silloin alkoholisoitunut. Mutta ihmiset kuvittelivat minun olevan "äiditön". Miten sitä pieni lapsi sanoo siihen mitään.

Anni Vilkkonen (1991) on huomannut, että kirjoittajat usein sekä perustelevat suhdettaan elämäkertagenreen että selittävät, miksi ovat kertoneet juuri nämä asiat ja juuri tällä tavalla. Vilkon mukaan kyse on keskinäisen ymmärrettävyyden luomisesta kirjoittajan ja lukijan välille. Tässäkin tutkimuksessa kirjoittajat taustoittivat saatteissa kirjoittamiseen ryhtymistään ja kirjoittamistaan eri tavoin. Yksi motivaatio osallistua tutkimukseen oli halu tuoda esiin juuri omanlainen tarina perheestä:

Olen 30-vuotias nainen ja haluaisin kertoa omia kokemuksiani ja tunteita isän kanssa asumisesta. Perhetilanteemme ei ollut kovinkaan normaali ja ajattelinkin, että saattaisit olla kiinnostunut myös hieman erilaisesta tarinasta.

J.P. Roosin (1994, 12) mukaan elämäkerta vaatii kirjoittajaltaan tiettyjä ominaisuuksia: "avoimuutta, tunnistuksellisuutta, itsereflektiota, itsensä tuntemista, jossain määrin myös logiikkaa, kokonaisuuden hallintaa, itsekritiikkiä, ja tämän lisäksi jonkinlaista kykyä kirjalliseen ilmaisuun". Tämän tutkimuksen kerto-

mukset olivat paikoin hyvin avoimia ja intiimejä asioita esiin tuovia. Monet etenkin vanhemmista kirjoittajista ovat pohtineen elämäänsä ja äidin poissaoloa paljon ja tutustuneet itseensä. Näistä teksteistä on luettavissa psykologista sanastoa, joka on laajasti tullut osaksi arkipuhetta ja minuuden määrittelyä (ks. Virkki 2004, 124).

Osa tutkimukseeni osallistuvista naisista pahoitteli saatteessaan kertomuksensa epäloogisuutta ja sekavuutta. Eräs tutkimukseni tytärkertoja kuvaava: *On vaikea tiivistää isoa osaa elämästään lyhyeen tekstiin*. Oman elämäntarinan kirjoittaminen ei siis ole helppoa. Kirjallinen elämäntarina vaatii aina jonkinlaista sisällön rajausta, joten kirjallisesti ehyt tarina ei voi olla kattava kuvaus siitä mitä on eletty ja koettu. Matti Hyvärisen (2006, 10) mukaan kertoja voi olla epävarma siitä, mitä tapahtui tai miksi haluaa kertoa. Hyvärinen (2006) näkee myös, että isoja kokonaisuuksia jäsenämme helposti kertomuksina mutta hetkissä ja yksityiskohdissa on paljon elementtejä jotka karkaavat kertomukselta.

Suurin osa aineistoni kertomuksista on tyyliään pohdittuja, kirjallisesti hallittuja ja ehyitä. Kirjoittaminen on saattanut olla myös emotionaalista ja spontaanista. Muutamat tytäkirjoittajista kuvaavat kirjoitusprosessiaan hyvin tiiviiksi:

En ollut koskaan miettinyt näitä asioita kuin ohi kiitävän hetken. Kirjoitin tätä kaksi tuntia kynä sauhuten, kuten tunsin sisälläni – En kirjoita tätä puhtaaksi, koska siitä silloin voisi tulla sievistelty.

Tämä kirjoitus syntyi yhdeltä istumalta, spontaanisti. Minun piti kirjoittaa se vielä puhtaaksi, mutta pelkään että muutan siinä vaiheessa kirjoitustani ja jätän osan pois, joten jos saat tästä näin selvää, hyvä on.

Kertominen voi liittyä johonkin poikkeukselliseen elämänvaiheeseen tai tapahtumaketjuun (Roos 1994). Tämä tuli esille myös tyttärien kertomusten saatekirjeissä. Jossakin tilanteessa tai elämänvaiheessa tuntuu siltä, että olisi hyvä kirjoittaa kokemuksiaan auki. Kirjoituspyynnön näkeminen lehdessä on saattanut herättää halun pohtia omaa menneisyyttä. Joissakin tapauksissa kirjoittaminen on ollut keino purkaa pahan olon tunteita ja kirjoittaminen on koettu terapeutisena. Elämäkertatutkimuksessa on nähty, että erityisesti keski-iässä usein katsotaan elämää taaksepäin ja käydään läpi menneisyyden kokemuksia (Vilkko 1997). Eräs vanhemmista naisista kertoo:

Minulle tämän kirjoittaminen tuli kuin tilauksesta. Olen oikein onnellinen, että tällainen tilaisuus tuli juuri nyt. Juuri tässä elämäni vaiheessa. Kirjoittaminen omasta elämästä on ollut minulle hyvin terapeutin ja vapauttava kokemus.

On vaikea arvioida millaisia kertomuksia olisin saanut tyttäriä haastatteleamalla mutta lähtökohtaisesti kirjallisten elämäkertojen on ajateltu olevan ”tunnustuksellisempia” kuin suullisten elämäkertojen. Fiktiivinen yleisö ei rajoita kertomista samalla tavalla kuin haastattelutilanteessa haastattelijan läsnäolo, joka voi muodostua esteeksi olla avoin (Korhonen 1999). Tutkijan rooli on myös erilainen. Silloin kun kyse on kirjallisista elämäkertoista, lukija tulee kuvaan vasta toisessa vaiheessa, kertomuksen tulkitsijana. Kirjallisten elämäkertojen lukijan

ulottumattomissa on se vaihe, jossa teksti piiryy paperille. (Vilkko 1991.) Toisaalta tutkijan voi katsoa ohjailevan kertomuksen syntyä kirjoituspyynnön kautta. Haastattelutilanteessa hän osallistuu narratiivien syntymiseen jo haastatteluhetkellä ja lopulta analysoidessaan kertomuksia ja kirjoittaessaan tutkimustekstiä (Hyvärinen 1994; Juhila 2004).

4.2.4 Yksinhuoltajaisien haastatteluaineisto

Kolmas aineisto koostuu yhdeksän yksinhuoltajaisän haastatteluvastausten kautta syntyneistä kertomuksista. Hain isää ilmoituksella (Liite 2c), joka julkaistiin *Yksin- ja yhteishuoltajien liiton* -sivustolla ja tämän liiton julkaisemassa *Muuttuva perhe* -lehdessä toukokuussa 2006. Sain yhdeksän vastausta eri puolilta Suomea ja haastattelin kaikki vastanneet. Tutkimukseen osallistumisen kriteerinä oli se, että haastateltava identifioi itsensä yksinhuoltajaksi eli taloudessa ei asu kahta aikuista. Toinen kriteeri oli, että haastateltavalla oli tyttären huoltajuus. Haastattelussa isät kertoivat aiemmasta perhehistoriastaan, yksinhuoltajaksi jäämisestään, arkielämästään, suhteestaan tyttäreeseen sekä yksinhuoltajuuteen liittyvistä tunteista ja kokemuksista. Miehet olivat iältään 33–54-vuotiaita ja heidän tyttärensä 3–18-vuotiaita. Enemmistö isistä eli paraikaa yksinhuoltaja-aikaa. Haastattelupaikkana oli kirjaston kahvila (5), miehen koti (3) ja puisto (1). Haastattelujen kesto vaihteli 50 min. – 1h 30 min.

Eronjälkeinen vanhemmuus voidaan jakaa Smartin ja Nealen (1999) mukaan esimerkiksi yhteis-, huoltajuus- ja itsenäiseen vanhemmuuteen. Yhteisvanhemmuudessa eli jaetussa vanhemmuudessa lapsi viettää paljon aikaa molempien vanhempien luona. Huoltajuusvanhemmuudessa lapsi asuu pääasiassa toisen vanhemman luona ja vain vieraillee toisen luona. Itsenäisessä vanhemmuudessa toinen vanhempi kantaa vastuun lapsesta ja vierailut toisen vanhemman luona ovat satunnaisia. (Smart & Neale 1999; myös Krok 2009.) Tässä tutkimuksessa isät edustavat näitä kaikkia muotoja mutta pääsääntöisesti kyse on itsenäisestä vanhemmuudesta. Useimmissa tapauksissa lapset tapaavat toista vanhempaansa eli etävanhempaansa satunnaisesti. Tutkimuksessa käytän ilmaisua yksinhuoltajaisä, myös isät itse määrittelivät asemansa näin. He vastasivat tutkimuspyyntöön, jossa hain nimenomaan yksinhuoltajaisiä haastateltaviksi. Yleisesti käsite yksinhuoltaja on ongelmallinen, koska käytännössä yhä useammat yksinhuoltajat ovat yhteishuoltajia lapsen etävanhemman kanssa. Tällöin termi lähivanhempi voisi olla yksinhuoltajatermiä sopivampi (esim. Rantalaiho 2009). Yksinhuoltajatermi on kuitenkin kattavampi ja kuvaavampi, kun kysymyksessä on sekä eronneet että leskeksi jääneet isät, joilla on arkinen päävastuu tyttärien hoidosta ja kasvatuksesta.

4.2.5 Haastattelut aineiston keruumenetelmänä

Tutkimuksen tekoa aloittaessani miesten yksinhuoltajuus perhemuotona ei ollut minulle tuttu. Haastattelurunko (Liite 3) sisälsi teemoja, joiden katsoin olevan tutkimuksen aiheen kannalta tärkeitä, kuten yksinhuoltajuuteen johtaneet syyt ja tapahtumat, isyyden merkitys, suhde tyttäreeseen ja arkielämä. Lähdin

haastatteluissa liikkeelle kysymällä koulutuksesta ja ammatista, lapsuudenperheestä ja aikaisemmista parisuhteista. Helppojen avauskysymysten katsotaan auttavan luottamuksen luomisessa (Hirsjärvi & Hurme 2001). Tämän jälkeen siirryin kysymyksiin, jotka käsittelivät itse aihetta eli yksinhuoltajaksi jäämistä ja arkea yksinhuoltajana. Tavoitteeni oli, että haastateltavat kertoisivat heille tärkeistä ja keskeisistä kokemuksista yksinhuoltajana. Tavoittelin kerronnallista haastattelua eli olin muotoillut sellaisia avoimia kysymyksiä, joihin saattoi vastata kertomuksilla. Minulla oli tukena teemahaastattelurunko (Liite 3). Vaikka kävimme haastattelussa lyhyesti läpi miehen elämäntulkua lapsuudesta lähtien, kiintopisteenä oli kuitenkin yksinhuoltajuus, joten teemat ja kysymykset koskivat erityisesti sitä elämäntilannetta.

Elämäntarinan rakentumiseen vaikuttavat haastattelun aika, paikka, yleisö (vastaanottaja) ja tarinan sen hetkinen tarkoitus. Nämä tekijät rajaavat sitä, mitä voidaan sanoa ja miten voidaan sanoa. (Kokkonen 2003; Komulainen 1998.) Kirsi Lumme-Sandt (2005) toteaa, että erilaisille haastattelijoille saatetaan kertoa eri asioita. Hän korostaa, että tapa kysyä on esimerkiksi sukupuolta tärkeämpi haastattelun onnistumiselle. Hänen mukaansa mikä tahansa aihe voi olla arka jollekin joskus. Yksinhuoltajaisien haastatteluissa koin arkana aiheena poissaolevan äidin. Hänestä oli joskus vaikea kysyä, etenkin jos ero oli ollut riitaisa. Hyvärinen ja Löyttyniemi (2005, 204) korostavat kuuntelemisen tärkeyttä ja sitä, että haastattelija ”lähtee kertomuksen matkaan”. Koen, että haastattelutilanteissa juuri näin tapahtui. Jokainen tarina oli omalla tavallaan erityinen ja mielenkiintoinen.

Johanna Ruusuvuoren ja Liisa Tiittulan (2005, 25) mukaan se, kuinka paljon haastattelija kertoo itsestään ja tutkimuksesta riippuu osapuolista ja tutkimuksen tarkoituksesta. Itse kerroin luonnollisesti jonkin verran tutkimuksesta ja koulutuksestani mutta en juurikaan itsestäni, eivätkä haastateltavat kysyneet. Haastateltavan ja haastattelijan välinen luottamuksellinen suhde mainitaan tiedon saannin edellytyksenä (Hirsjärvi & Hurme 2001, 98). Ruusuvuori ja Tiittula (2005) luonnehtivat, että luottamuksen synnyttäminen on tasapainoilua empatian osoittamisen, yhteisyyden rakentamisen sekä roolijaon ja haastattelun tavoitteen välillä. Mielestäni haastatteluilmapiiri oli yleisesti ottaen molemminpuolin luottavainen.

Ruusuvuori ja Tiittula (2005) näkevät tutkimushaastattelun keskusteluna, jossa pätevät arkikeskustelun keinot ja säännöt. Erona arkikeskusteluun ovat tavoitteet, suunnitelmallisuus ja vakiintuneet roolit. Haastattelun osapuolet saattavat edustaa eri maailmoja ja näkökulmia mutta keskustelutilanteessa maailmaa tarkastellaan ikään kuin samasta näkökulmasta. Alla olevassa aineistolainauksessa, joka on ensimmäisestä isähaastattelusta, haastattelija ja isäkertoja rakentavat yhteistä ymmärrystä yksinhuoltajien asemasta:

H: Miten susta tuntuu että muut ihmiset reagoi tähän sun yksinhuoltajaksi jäämiseen? Tuliko palautetta?

-Se jäi hyvin mieleen kun [tyttö] oli siellä hoitopaikassa ja vanhempi tati oli hoitajana, tyttö oli ollu varmaan kaks kolme viikkoo siellä hoidossa ja sitten se [hoitaja] sano yks aamu, että ai sä oot yksinhuoltaja ei tuosta [tytöstä] oo huomannu mitään. Sitten

se vähän itekkin keksi mitä sano. Kyllä, sanotaan että me ollaan ihan toisessa kastissa kuin naiset, yksinhuoltajanaiset.

H: Ai jaa, mistä se sitten?

-En mä tiedä, ne nostaa meidät pikkusen ylemmäs että siellä...

H: Se on niin päin?

-Niin, se on niin päin. Ne luulee että me ollaan jotain parempaa kuin yksinhuoltaja-äidit tai jotain muuta

H: Se on yleisempää...

-Joo, sitten se on se yleinen käsitys, ettei ne isät ota eikä ne sitten saa niitä lapsia. Ni-
menomaan siitä saamisestahan se sitten on kiinni. Yleensä jos riidaks menee, niin sen
tietää melko varmaksi, että kumpiko ne saa sitten.

H: Sitten varmasti ajatellaan, että pitää olla tosi hyvä isä että saa.

-Joo, tai sitten tosi huono äiti.

H: Kyllä.

Chase (2005) toteaa, että narratiivisessa tutkimuksessa haastateltava nähdään aktiivisena tiedontuottajana ja haastattelutilanne vuorovaikutuksellisenä, jossa sekä haastattelija että haastateltava tuottavat yhdessä kertomuksen. Tällöin myös haastattelijan omat puheet ja oletukset ovat tärkeitä ja ne on otettava huomioon analyysissa. Kuulija-haastattelija, voi erilaisilla väliintuloilla, kuten kommenteilla, kysymyksillä, myötäelämisellä, ihmettelyllä ja hiljaisuudella, ohjata narratiivin suuntaa ja sisältöjä. (Chase 2005.)

Hyvärinen ja Löyttyniemi (2005, 191) ovat viitanneet kerronnallisella haastattelulla siihen, että tutkija pyytää kertomuksia, antaa tilaa kertomiselle ja esittää sellaisia kysymyksiä, joihin olettaa saavansa vastaukseksi kertomuksia. Avauskysymysten jälkeen jatkoin haastattelua juuri kertomusta hakevalla kysymyksellä: *Millainen tarina yksinhuoltajaksi jäämiseesi liittyy?* Jotkut haastateltavat kertoivatkin tarinaansa tyyliin: "Siihen liittyy kyllä pitkä tarina, se..." Haastattelijan tehtäväksi jäi tällöin minimipalautteen (ks. Ruusuvuori & Tiittula 2005, 26) antaminen eli ynähdykset (*mm*) ja pikku sanat (*joo*) tai nyökkäilyt, joilla osoitetaan kuuntelemista, sanoman vastaanottamista ja kehotusta jatkaa.

Haastattelujen kuluessa kerronnallisen haastattelun haasteellisuus selvisi. Kysymykset joissa oli ajatuksena saada vastaukseksi tarina, olivat joillekin miehille hankalia vastata ja muotoilin niitä haastattelutilanteessa uudestaan.

H: Millainen tarina tähän sun yksinhuoltajaksi jäämiseen liittyy?

- Muotoiletko uudelleen, kerronko mä siis jonkin tarinan?

H: Miten te päädyitte siihen että tyttö jää sulle...

Jos olin aikonut esimerkiksi sanoa: kerro jokin tyypillinen tarina, yksi episodi, nykyhetkestä suhteessa lasten äitiin, kysyinkin: *Minkälainen suhde sinulla on entiseen vaimoon, tyttären äitiin?* Hyvärinen ja Löyttyniemi (2005, 203–204) lohdullisesti toteavat, että haastattelut etenevät harvoin oppikirjamaisesti ja että haastattelijan on parempi olla luonteva kuin metodistaan jäykkä ja hermostunut.

Käytännössä useimmat haastattelut sujuivatkin luontevammin teemahaastattelun kaltaisella kysymys-vastaus -linjalla ja etukäteen mietityillä kysymyksillä. Yritin pitää kysymykset kuitenkin sillä tavoin avoimina, että niihin oli mahdollista vastata laajasti, kuten: *Onko suhde tyttäreeseen muuttunut jotenkin näiden vuosien aikana? Mitä tällä hetkellä ajattelet yksinhuoltajuudesta? Mikä on auttanut sinua eteenpäin, jos on ollut vaikeuksia?*

Ruusuvuori ja Tiittula (2005, 30–31) tuovat esiin, että jos haastateltava on epävarma sanomastaan, haastattelijan kommentit voivat voimakkaastikin vaikuttaa siihen, mitä asioita haastateltava päätyy ottamaan esille ja mitä jättää kertomatta. Jossain kohdin pohdin, että jäikö väliintulononi takia jotakin olennaista kertomatta. Ensimmäisessä haastattelussa, joka sujui muuten hyvin, huomasin olleeni alussa liian hätäinen palautteen kanssa ja haastateltava ei ennättänyt sanoa asiaansa:

H: Eli minkälainen tarina tähän sun yksinhuoltajaksi jäämiseen liittyy kaikkiaan?

-No se oli eron jälkeen sanotaan ihan sopuratkasu että tyttö jää minulle. Tietysti siinä oli pientä kaupankäyntiä, mutta tuota kumminkin... sen äidillä oli epäsäännölliset työtajat ja mulla oli silloin säännöllinen työaika ja...

H: Joo

-Se sitten ratkas aika pitkälle sen...

H: Joo

-Me otettiin niinkun omat pois siitä, ihmeen kaupalla sulassa sovussa, täysin yhteisymmärryksessä päästiin siitä...

Eräs haastatteluista alkoi varsin kankeasti haastateltavan suhtautuessa varauksellisesti kysymyksiini ja omiin vastauksiinsa:

H: Millainen muutos ero oli?

-Mulle tuli aika paljon enemmän puuhaa. Lasten kannalta en silleen osaa ajatella.

H: Joo. Oliko ongelmia siinä alussa? Miten se arki lähti käyntiin?

-Ei oikeistaan silleen. Kyllä se lähti siitä käyntiin.

H: Oliko lapsilla vaikeuksia?

-Eipä oikeistaan. En mä tiä, ei.

Ehkä kyse oli juuri siitä, että haastateltava ajatteli vastaavansa väärin. Haastattelun kuluessa mainitsin kuitenkin, että kaikki vastaukset ovat oikeita ja hyviä. Ruusuvuori ja Tiittula (2005) tuovat esiin, että haastateltavilla on valta vastata lyhyesti ja olla paljastamatta kaikkea. Varmasti joidenkin kysymysten kohdalla olikin näin. Jotkut kysymykset saattoivat tuntua tungettelevilta. Kyse voi olla myös kysymysten asetelusta, kuten: *Mitä isyys tai isänä oleminen merkitsee sinulle?* Loppujen lopuksi tähänkin kysymykseen sain hyviä vastauksia, vaikka isät kokivat sen yleensä ensin vaikeaksi: ”Tämä on kyllä hankala. Mitähän tuohon pitäis vastata...” ja pohtivat tarkkaan miten aloittaisivat.

Aineistoa analysoidessani huomasin, että kysymys: *Onko sinulla vielä jotain mielessä, sellaista mitä en osannut kysyä?* toimi haastattelun lopussa kokoavana kysymyksenä. Vastauksissa tuli ilmi se, mitä tarinalla haluttiin sanoa, mikä oli kertomuksen pointti. Tai kuten yksi isistä sanoi: ”Jonkin viiltävän loppukommentin tähän vois sanoo”. Vastauksessa isät usein palasivat johonkin esiin tulleeseen asiaan, korostivat sen merkitystä. Useimmiten vastaus koski suhdetta tyttäreen, yksinhuoltajuuteen tai elämänasennetta: ”Elämä on helppoo, kun sen yksinkertaisena pitää”.

Kysyin vielä lopuksi: *Onko sinulla ajatuksia tai kysymyksiä tästä tutkimuksesta tai haastattelusta?* Muutammat isät kommentoivat osallistuneensa aiemmin erilaisiin tutkimuksiin ja kertoneet elämästään jostakin toisesta näkökulmasta. Nyt he kokivat yksinhuoltajuuden olevan heille tärkeä asia, josta he haluavat puhua ja tuoda esille tutkimuksen kautta: ”Sattumoisin sun ilmoituksen näin..tää on taas ihan meikäläisen juttu...” Se, että näille isille haastattelutilanne tai omasta elämästä kertominen ei ollut vieras asia, vaikutti varmasti osaltaan kerrontaan, joka oli vaivatonta ja pohdittua. Osa isistä mainitsi olevansa erityisen kiinnostuneita siitä, mitä toiset isät kertovat elämästään tyttäriensä huoltajina: ”Mielenkiinnolla odotan, mikäli sulla on näitä isiä joilla on tyttöjä, että yhdistääkö joku piirre...” tai mitä tyttäret kertovat elämästään isän huollossa: ”Vähän pe-lollakin odotan mitä sieltä nousee esiin”.

Jälkikäteen tulkitsen omaa toimintaani haastatteluissa varovaiseksi. Tämä näkyy siinä, että tietyin paikoin jätin tarkentavat kysymykset tekemättä ja siirryin ehkä liian nopeasti seuraavaan kysymykseen tai teemaan. Varoin häiritsemästä kertomista ja puuttumasta liikaa siihen, mitä asioita kertoja ottaa esille. Tekniikkani oli ennen kaikkea tukea haastateltavien kertomista, ei niinkään ohjailta sitä tiettyyn suuntaan. Haastattelutapaani luonnehtisin kuuntelevaksi ja empaattiseksi. Tarkoitukseni oli antaa tilaa kertojille mutta tietyin paikoin olisin voinut saada haastatteluista vielä enemmän irti aktiivisemmalla ja kertomista kannustavammalla otteella eli dialogia haastattelijan ja haastatellun välillä olisi voinut olla enemmän.

4.3 Narratiivisuus tässä tutkimuksessa

Kuten edellä on jo tullut esille, tämän tutkimuksen metodologisena lähestymistapana on narratiivisuus. Tiivistettynä se merkitsee aineiston tarkastelua ker-

tomuksina. Narratiivinen tutkimus voidaan ymmärtää väljäksi metodiseksi viitekehyyksi (Hänninen 1999, 16). Narratiivisen tutkimuksen piirissä käytetään usein termiä tarinallinen tutkimus (esim. Hänninen 1999) tai kerronnallinen ja kertomuksellinen tutkimus (esim. Hyvärinen 2006). Tässä tutkimuksessa kertomus on suullinen tai kirjoitettu esitys yksinhuoltajuudesta ja äidin poissaolosta. Kukin kertomus voi sisältää useita tarinoita, joista joitakin nostan esiin. Kerronnallisuuden liitän eletyn kokemuksen ja sen kertomisen prosessiksi (kuten Saresma 2007).

4.3.1 Elämänmuutos tarinana

Lähtöoletukseni oli, että isien ja tyttärien kertomuksista on löydettävissä muutos, jonka ympärille kertomus rakentuu. Elämänmuutos voidaan nähdä murroskohtana elämäkulussa, episodina, jossa tavoitteet ja keinot niiden saavuttamiseen täytyy järjestää uudelleen (Hänninen & Polso 1991). Elämänmuutos voi olla päähenkilön omasta tahdosta riippumaton, kuten sairaus, työttömyys, leskeys ja yllättävä avioero. Toisaalta elämänmuutos voi olla myös päähenkilön suunnitelmien mukainen, kuten riippuvuuksista (Hänninen & Koski-Jännes 1998) tai vaikeasta ihmissuhteesta vapautuminen (Krok 2009).

Jako ennen ja jälkeen, silloin ja nyt, on leimallinen omaelämäkertomuksissa, joissa kuvataan jonkin katastrofin tai käännekohdan vaikutusta (Rimmon-Kenan 2002; Bury 1982). *Elämäkerrallinen katkos* (sairastuminen, ero tai muu yllättävä elämänmuutos) ikään kuin katkaisee ihmisen mielessään hahmotteleman menneestä tulevaan johtavan tien. Katkoksen jälkeistä aikaa voi luonnehtia termillä *tarinallinen tyhjiö*. (Bury 1982; Hänninen & Valkonen 1998.) Tällöin ihmisen elämä jää joksikin aikaa kokonaan vaille tarinaa, mikä on useimmille hyvin hämmäntävä, ahdistava ja jopa epätoivoinen tilanne. Tällaista tilannetta voi kutsua myös *tarinalliseksi haasteeksi*, kutsuksi arvioida uudelleen elämää aiemmin ohjannutta tarinaa. (Hänninen & Valkonen 1998, 6.) Seuraavat kysymykset voivat olla tärkeitä oman tarinan muodostamisen kannalta: 1) miksi ja miten tähän on tultu? 2) miten tästä eteenpäin? 3) mitä tämä minun elämässäni merkitsee? 4) kuka minä olen? 5) mikä on tärkeää? ja 6) miten tämä liittyy koko elämäntarinaani? (mts. 7-9).

Kaikki tapahtumat ja muutokset eivät ole elämän jäsenyyksen kannalta yhtä tärkeitä. Tärkeän hetken tai kokemuksen jälkeen elämä ei ole enää sama vaan tapahtuma luo varjonsa koko tulevaan elämään (Denzin 1989; Hänninen 1999). Hänninen ja Polso (1991, 13; myös Denzin 1989, 70) näkevät, että elämänmuutoksen voi määritellä stressitilanteeksi ja kriisiksi. Kriisin seuraukset voivat olla negatiivisia tai positiivisia. Menetykseksi tulkittamassaan tilanteessa ihminen lamaantuu ja jää kielteisten tunteiden vangiksi. Muutos voidaan myös tulkita haasteeksi, jota ihminen pyrkii hallitsemaan aktiivisella toiminnalla, myönteisyydellä ja huumorilla. (Hänninen & Polso 1991, 14.)

4.3.2 Elämän ja kertomuksen suhde

”Tahtoisin ja kukapa ei tahtoisikaan muistaa että unohtaa vapaasti.”
Maila Pylkkönen, *Muistista* (1972)

Narratiivisen tutkimuksen ympärillä on keskusteltu paljon elämän, eletyn kokemuksen ja kertomuksen välisestä suhteesta. Realistisen lukutavan omakseen ajattelevat, että kertoja kuvaa elämänsä lapsuudesta kertomishetkeen saakka siten kuin ovat sen eläneet. Konstruktivistit puolestaan ajattelevat, että menneisyyttä rakennetaan ja muistetaan nykyisyyden kautta. Kertomalla tarinaa rakennetaan eheyttä ja jatkuvuutta menneisyyden ja tulevaisuuden välille. Konstruktivistilla huomio kiinnittyy siihen, millaisia kertomuksia luodaan tietynä ajankohtana, tietyssä sosiaalisessa, historiallisessa ja kulttuurisessa tilanteessa. (Hyvärinen 1998, 311, 329–330; Saresma 2011, 466.)

Tässä tutkimuksessa lähdetään ajatuksesta, että kokemus ei siirry kertomukseksi sellaisenaan. Eletty kokemus ja kertomus eivät ole sama asia mutta ne ovat kuitenkin yhteenkietoutuneita. Jerome Bruner (2004) on ilmaissut asian niin, että se, mitä kerrotaan, pyrkii jäljittelemään elämää. Yksi tytärkertojista tuo tämänkaltaista esille saatteessaan: *Kertomus on sekava niin kuin lapsuutenikin*. Ymmärrän niin, että kun isät ja tyttäret kertovat elämästään ja heille tapahtuneista asioista, eletyt kokemukset saavat tietyllä tapaa uuden kuorrutuksen, uuden tulkinnan. Mennyttä kerrotaan nykyisyydestä käsin, eikä menneitä kokemuksia enää tavoiteta sellaisenaan.

Ihminen nähdään tarinansa päähenkilönä ja kertojana (Ricour 1991; Hyvärinen 2004a). Emme kerro tietyistä tapahtumista tai kokemuksista aina samantyyppistä tarinaa vaan eri kerrontatilanteissa niistä voi muodostua omanlaisensa. Kerrontaan liittyy erilaisia kulttuurisia konventioita. Kertoja valikoi, mitä esittää, miten esittää ja missä järjestyksessä. (Aaltonen & Leimuräki 2010.) Tietyllä tapaa jokaisella on vapaus kertoa elämänsä niin kuin haluaa. Riessmanin (2002) mukaan jokaisella on oma narratiivinen totuutensa. Lejeune (1989) liittyy omaelämäkerran kertomiseen kuitenkin lupauksen siitä, että kertoja on tosissaan ja kertoo todeksi tarkoitetun tarinan. Lähtökohtana on oletus, että tarinat eivät ole mielikuvituksen tuotteita vaan henkilöiden muistoja, kokemuksia ja erilaisia tulkintoja niistä. Hänninen (1999, 25) tulkitsee, että vaikka tarinoiden ajatellaankin olevan muunneltavissa olevia todellisuuden tulkintoja, ne eivät ole mielivaltaisia. Tällä tavoin realismi on aina läsnä kertomuksissa. Kosonen (2009, 287–288) puolestaan hahmottaa, että omaelämäkertojan kertomia tapahtumia on mahdotonta vedenpitävästi luokitella faktoiksi tai fiktioiksi – persoonallisen totuuden mielessä omaelämäkerta voi yhtä aikaa olla ”tarua ja totta”. Tosin olakseen uskottava kertojan tulee pysytellä vallitsevan todenvastaavuuden piirissä eli siinä, mikä lukijoiden mielestä on luonnollista ja uskottavaa (Kosonen 2009.)

Oman elämän kertomiseen liittyvät muisti, muistot ja muistaminen. Eriyteisesti aineistoni tytärkertojat kuvaavat muistelua, muistamista ja unohtamista. Myös isät saattavat kommentoida: *Mä en siitä ensimmäisestä vuodesta muista yhtään mitään. -- Se on semmoinen musta patkka. Ihan kun filminpatkka puuttus konsanaan.*

Siihen mitä ihminen muistaa vaikuttavat monet tekijät, muun muassa sosiaaliset suhteet ja tunteet (Smart 2007). Lapsuuden kokemuksista erityisen eloisat ja intensiiviset hetket taltioituvat muistiin (Korkiakangas 1996). Toisaalta ihminen voi yrittää vaikuttaa muistiinsa ja kieltäytyä unohtamasta – tai muistamasta. Anja Riitta Lahikaisen (2001, 38) mukaan aikuisen muistelun kautta lapsuudesta saatetaan tuottaa todellisuutta ruusuisempi kuva keskittymällä vain hyvien hetkien muisteluun. Näin rakennetaan kertomisen kautta hyvää lapsuutta. Lahikainen epäilee, että lapsuudesta kertomiseen on liittynyt tietynlainen hiljaisuuden kulttuuri, jonka vuoksi kaikkein tuskallisimpia muistoja lapsuudesta ei ole kerrottu vaan ne on tukahduttu. Rankat lapsuuden kokemukset voivat olla sellaisia, jotka halutaan aktiivisesti unohtaa. Tämän tapaisia kokemuksia on joillakin aineistoni tytärkertojilla:

Yritän kirjoittaa muistoni ja tunteeni ennen äitini kuolemaa ja sen jälkeen. -- En muista lapsuudestani paljoa, vaikka kuinka yritän. Kenties olen halunnut unohtaa asioita. En vain tiedä miksi – vielä.

Viime vuosina on ilmestynyt tutkimuksia, joissa aikuiset ovat kertoneet hyvinkin vaikeasta lapsuudestaan esimerkiksi psyykkisesti sairaan vanhemman kanssa (Jähi 2004) tai alkoholiongelmiaisten vanhempien kanssa (Itäpuisto 2005; Pirskanen 2011). Aikuisen kertomat lapsuudenkokemukset voidaan nähdä jäsentyneinä ja pohdittuina, osana laajempaa kuvaa. Aikuiset kykenevät analysoimaan kokemuksiaan ja pohtimaan niiden merkitystä oman elämänsä kannalta. (Bardy 2001, Jähi 2004; Itäpuisto 2005.) Rita Jähi (2004) näkee, että lapsuuden kokemuksista kertominen on liikkumista nykyisyyden ja menneen välillä, aikuisuuden ja lapsuuden eräänlaista vuoropuhelua. Aikuisena lapsuuden tapahtumien muistelu ja niistä kertominen voi avata kokemuksia, jotka ovat olleet piilossa.

Toisaalta tähän tutkimukseen osallistuneet tyttäret kuvailevat, kuinka tiukasti he pitivät kiinni niistä harvoista muistikuvista ja muistoista, jotka liittyvät menetettyyn äitiin.

Äidistä muistan yhden selkeän varman muistikuvan: äiti istui tuvan penkillä ja minä makasin penkillä pienen täkkinä päällä pää vasten hänen jalkaansa. Kuolinpäivästä ja hautajaisista minulla on välähdyksenomaisia mielikuvia. Osa on todellisia, osa kuvien tuomia mielikuvia ja osa varmaankin mielikuvituksen kehittämää.

Muistitietotutkimuksen piirissä ajatellaan, että muistiin perustuva tieto on luonteeltaan erityistä tietoa, koska se kertoo enemmän menneisyyden tapahtumien merkityksestä muisteluhetkellä kuin menneisyyden tosista tapahtumista (Fingerroos & Haanpää 2006, 33). Muistelu on menneisyyden tulkintaa nykyisyys lähtökohtana. Muistelussa erityinen piirre on se, että se paljastaa ne asiat ja tapahtumat, jotka muistelijoiden mielestä ovat muistamisen ja kertomisen arvoisia. Kertominen taas palautuu ihmiselle tyypilliseksi tavaksi olla olemassa ja tehdä maailma ymmärrettäväksi. (Ukkonen 2006, 188, 190.)

4.3.3 Kulttuuriset mallitarinat ja vastatarinat

Vilkon (1997, 93, 132) mukaan omaelämäkertaan valikoituu aineksia kertojan tärkeyskriteerien mukaisesti. Valikointia ohjaavat erilaiset kerronnalliset konventiot, kerrontahetki ja kulttuuriset elämänjäsennykset. Kertoakseen itsensä ja elämänsä kirjoittaja käyttää hyväkseen kulttuuristen mallien suoma sanastoa ja kuvastoa omalla yksilöllisellä tyyllillään. Rimmon-Kenan (2002) huomauttaa, että henkilökohtaiset kertomukset yleensä joko noudattavat tai vastustavat valittavia ”suuria kertomuksia” tai totuuksina pidettyjä asioita.

Uusia mallitarinoita syntyy samanlaisessa elämäntilanteessa elävien ihmisten keskuudessa. Omaan kokemukseen sopivan mallitarinan puuttuminen on yksilölle ristiriitainen tilanne. Tarjolla olevat mallitarinat saattavat olla luonteeltaan negatiivisia, jolloin yksilön on vaikea soveltaa niitä omaan tilanteeseensa. (Hänninen 1999, Kokkonen 2003; Rimmon-Kenan 2002,9; Andrews 2002a, 1.) Tarinat voivat olla rajoittavia antaessaan mallin siitä, miten tietyssä tilanteessa on kulttuurisesti oikein toimia. Toisaalta ne voivat olla vapauttavia, jos ne antavat virikkeitä katsoa elämää toisin. (Hänninen 1999, 50.) Toisten kertomusten kuunteleminen samanlaisesta tilanteesta antaa käsityksen siitä, miten tilanteeseen on tapana suhtautua. (Hänninen ja Valkonen 1998, 5–6.) Hänninen ja Koski-Jännes (1998, 203) huomasivat AA:ta ja A-klinikoiden asiakaskuntaa käsittelevässä tutkimuksessaan, että yhteisölliset jäsenystävät ohjaavat ihmisiä hahmottamaan elämäänsä tietyn yhteisen mallin mukaisesti. Esimerkiksi yksinhuoltajayhdistyksissä kuultavat tarinat voivat auttaa omassa tilanteessa mutta myös aiheuttaa kritiikkiä, halua toimia ja ajatella toisin.

Vastatarina on kollektiivisesti muotoiltu vaihtoehto mallitarinalle. Myös vastatarinat ovat olemassa olevien mallien, skeemojen, genrejen ja myyttien pohjalta syntyneitä. (Saresma 2005, 105; Rimmon-Kenan 2002, 15.) Vastatarinat, kuten mallitarinatkin, ovat henkilökohtaisia mutta toisaalta sisältävät myös yhteisiä merkityksiä. Ne ovat olemassa suhteessa mallitarinoihin. Yksi yleisimmistä mallitarinoista koskee perhettä ja äitiyttä. Molly Andrews (2002b) on tutkinut äitiydestä kerrottuja vastatarinoita. Mystifioitu äitiys ei ole aina sama asia kuin eletty, koettu äitiys. Dominoivan kulttuurisen mallitarinan sijasta voidaan kertoa myös toisenlaisia tarinoita äitiydestä ja isyydestä. Ydinperhetarina edustaa dominoivaa kulttuurista perhetarinaa. Tätä taustaa vasten yksinhuoltajaisät ja tyttäret kertovat tarinansa. He vertailevat perhettään ja arkeaan muihin perheisiin: normaali-epänormaali, tavallinen-erilainen.

Yleisesti ottaen kulttuuristen mallitarinoiden joukko on lähes rajaton: kuulemme ja luemme erilaisia tarinoita toisilta ihmisiltä, kirjoista, televisiosta ja lehdistä (Hänninen & Koski-Jännes 1998). Ricouer (1991) on nostonut esiin, että tarinoiden tulisi olla jatkuvan kriittisen keskustelun ja reflektion kohteena. Tämän edellytyksenä on tietoisuus siitä, että tarinat ovat olemassa vain jatkuvan uudelleentulkinnan välityksellä ja että niitä voidaan muuttaa uusilla tulkinnoilla.

4.3.4 Miehet ja naiset elämänsä kertojina

Vielä 1990-luvun alkupuolella omaelämäkertojen subjektia eli kertojaa tarkasteltiin erillisyyden ja riippuvuuden kautta, jolloin mies nähtiin riippumattomana, autonomisena yksilönä ja nainen riippuvaisena, ei-itsenäisenä yksilönä (Ojala & Kontula 2002). Naisten omaelämäkertoissa katsottiin korostuvan erityisesti yksityinen ja henkilökohtainen elämänalue (Hyvärinen ym. 1998, 9). Erityispiirteinä mainittiin itsen esittäminen merkittävien toisten välityksellä ja suhteessa heihin (Korhonen 1996). Toisaalta naiset esiintyivät tarinoissaan usein vahvoina ja pärjäävinä (Saresma 2005, 107). Miesten elämäkertoissa ovat korostuneet julkisen elämän tapahtumat ja saavutukset (Hyvärinen ym. 1998, 9–10). Miesten omaelämäkerrallisia tarinoita on leimannut J.P. Roosin (1994) tulkinnan mukaan kurjuus. Roos (mts. 22, 65) löysi tutkimistaan elämäntarinoista suomalaisen miehen peruspiirteitä: yksinäisyys, melankolisuus, menetettyjen mahdollisuuksien kautta eläminen, elämänkielteisyyys ja kommunikointikyvyttömyys.

Näin yksioikoisia tulkintoja naisista ja miehistä on sittemmin kritisoitu. Esimerkiksi vahvan naisen myyttiä on arvosteltu sen kapea-alaisuuden vuoksi, se ei jätä sijaa naisen heikkoudelle (Husso 2003). Myös yksioikoista käsitystä miehistä on kyseenalaistettu ja on haluttu osoittaa, että miehen tarina voidaan kertoa monin eri tavoin (Rojola 2002, 73; Hyvärinen 1994b). Nykyisin, ja myös tässä tutkimuksessa, huomioidaan se, että tutkijan tulkinnat ovat kontekstista riippuvaisia ja myös tulokset voivat toistaa yleisiä puhetapoja sukupuolesta (Saresma 2005, 108). Elämäkertojen luennassa avautuu useampia tulkintoja, jos sukupuoli ajatellaan dikotomisen sukupuolikäsityksen sijaan performatiivisempana eli kertomuksista etsitään muun muassa toistamisen paikkoja (Saresma 2012). On alettu korostaa sukupuolen prosessimaista, liikkuvaa olemusta (Hyvärinen ym. 1998, 15; myös Miller 1994).

4.4 Aineiston analyysi vaiheittain

Tässä tutkimuksessa *kertomukseksi* kutsutaan sekä kirjoitettuja elämäkerrallisia tekstejä että haastattelutilanteessa vuorovaikutuksessa tuotettua puhetta ja litteoitua haastattelutekstiä (ks. myös Kokkonen 2003). Kirjoitin haastattelut puhtaaksi sana sanalta.⁶ Kaiken kaikkiaan aineistoni on 162 sivua isien ja tyttärien kertomuksia. Aloitin analyysin lukemalla kertomuksia läpi kerta toisensa jälkeen päästäkseni sisälle aineistoon.

Sekä isien haastattelukertomuksia että tyttärien kirjallisia kertomuksia voi kuvata elämäntarinoiksi, joilla on tietty fokus. Ne sisältävät kertojan kertomis-
hetkellä valikoimia tapahtumia lapsuudesta aikuisuuteen, ja kertomuksista on useimmiten hahmoteltavissa tarinallinen kaari. Kokemukset yksinhuoltajuus-

⁶ Tekstejä käsitellessäni olen käyttänyt apuna seuraavia merkintöjä:
-- sanoja on leikattu pois, kuten henkilöiden tunnistetietoja ja paikannimiä
... lause jäänyt kesken
[xxx] lisäkommentti tai tarkennus, kuten [nauraa], on kuvausta haastattelun kulusta.

desta ja äidin poissaolosta syntyvät erilaisissa konteksteissa. Yksinhuoltajuutta tai äidittömyyttä ei voi tarkastella täysin irrallaan kertojien aikaisemmista elämäkokemuksista, joiden kerrotaan esimerkiksi vaikuttaneen tiettyihin valintoihin myöhemmin. Tytärkertojat aloittivat kertomuksensa yleensä lapsuudesta ja etenivät siitä kertomishetkeen. Toiset aloittivat kertomishetken tilanteesta ja lähtivät sitten avaamaan menneitä tapahtumia ikään kuin selityksenä nykyisyydelle. Isien kertomuksissa oli enemmän ajallisia hyppäyksiä ja tiettyjen teemojen korostumista. Tähän vaikutti varmaan osaltaan se, että kirjoitettujen ja suullisten tekstien syntyprosessi on erilainen. Kirjoitustilanteessa on enemmän aikaa pohdiskella ja edetä esimerkiksi kirjoituspyynnön mukaisesti, haastattelutilanne on spontaanimpi ja välittömämpi.

Hyvärinen (2010, 92) toteaa, että kertomus itsessään ei välttämättä esitä asioita kronologisessa järjestyksessä mutta se voi kannustaa lukijaa rakentamaan jonkinlaisen aikajärjestyksen mielessään. Kirjoitin kertomuksista tiivistelmät, koska ajattelin, että ne auttaisivat hahmottamaan kertomusten kulkua eli sitä, miten kertojat kuvasivat tapahtumia ja niiden järjestystä. Analyysivaiheessa olen kuitenkin tarkastellut koko kertomusta, joten tiivistelmät ovat toimineet vain apukeinona saada kiinni tarinasta ja sen etenemisestä. Itse analyysissä en tiivistelmiä enää käyttänyt.

Hännisen (1999) mukaan yksi kertomus voi sisältää monta *tarinaa*. Kertomukseen upotetut tarinat voidaan ymmärtää tapahtumiksi, jotka ovat tapahtuneet tietyille henkilöille tietyn aikarajan sisällä (Ikonen 2001, 185–186). Tarinoista on löydettävissä alku, keskikohta ja loppu tai ainakin eräänlainen päätös (Abbott 2002, 52–53). Gerald Prince (1973) määrittelee minimitarinan näin: on kolme yhteen liitettyä tapahtumaa. Ensimmäinen ja kolmas tapahtuma ilmaisevat tilan, toinen on aktiivinen. Kolmas tapahtuma on lisäksi ensimmäiselle käänteinen. Lisäksi konjuktiiviset piirteet liittävä kolme tapahtumaa toisiinsa siten, että a) ensimmäinen tapahtuma edeltää ajallisesti toista ja toinen kolmatta, ja b) toinen tapahtuma aiheuttaa kolmannen. Esimerkki yksinhuoltajuus minimitarinasta: *ensin hän oli naimisissa/ sitten hän erosi/ ja tämän seurauksena hänestä tuli yksinhuoltaja*. Länsimaisessa tarinaperinteessä on joukko perustarinoita, jotka toistuvat yhä uudelleen, eri asuissa ja eri henkilöiden kertomina. Tällaisia ovat muun muassa sankaritarina, kasvutarina ja rakkaustarina. Suomalaisena perustarinana on nähty selviytymistarina: on kovaa, on pakko selviytyä, selvietään ja ollaan ylpeitä siitä (Kortteinen 1992, 50).

Juoni vastaa kysymykseen: miksi näin tapahtui? Juonellisuus edellyttää tapahtumien välistä kausaalisuutta ja toiminnan suuntautumista kohti jotain päämäärää. Juonen teleologisuus tarkoittaa sitä, että tapahtumien merkitys määräytyy toiminnan päämäärän ja lopputuloksen mukaan. (Ikonen 2001.) Vasta kun kertomuksen loppu saavutetaan, merkitys tulee kokonaiseksi. Juonessa kaikki kulkee taaksepäin, ikään kuin syyt seuraisivat seurauksia. Tiettyjä tapahtumia aletaan ajatella myöhempien syiksi vasta lopuksi. (Mts. 195–196.) Tässä tutkimuksessa tapahtumien kausaalisuus voi näkyä esimerkiksi tyttärien tarinoissa äidittömyyden pitkäaikaisista vaikutuksista lapsuudesta aikuisuuteen ja omaan vanhemmuuteen.

Seuraavilla lukukerroilla kiinnitin huomion siihen, miten kukin tarina alkaa, etenee ja päättyy eli pyrin hahmottamaan, millaisia juonirakenteita tarina sisälsi ja millaista juonityyppiä ne mahdollisesti edustivat. Tämä olikin yllättävän vaikeaa mutta käyttämällä Gergen ja Gergenin (1986) juonirakenteita kuvailevia käsitteitä progressiivinen, regressiivinen ja stabiili, aloin saada kiinni tarinoiden rakenteesta ja niiden sisältämistä juonikaarista. Gergenin (1999) jaottelun mukaan *progressiivinen* tarina on juoneltaan nouseva ja sille on tunnusomaista onnellinen loppu. *Regressiivinen* tarina kulkee vastakkaiseen suuntaan ja päättyy epäonnistumiseen, menetykseen tai muuhun sen kaltaiseen. Tarina, jossa on *stabiili* juonenkulku, etenee ilman suuria nousuja ja laskuja. Tämän mallin perusteella tarinoita saattoi jo hiukan luokitella eri tyyppeihin.

Juonen lisäksi tarinat sisältävät eri tasoja ja merkityksiä. Kullakin tarinalla on oma selitysmallinsa, emotionaalinen juonensa ja arvojärjestyksensä. Yleensä tarina myös vastaa jotain kulttuurista tulkintamallia. (Hänninen & Koski-Jännes 1998.) Hännisen ja Koski-Jänneksen mukaan (1998, 200–202) tarinoita voidaan tyypitellä ensinnäkin niiden *emotionaalisen liikkeen* mukaan eli edetäänkö vaikeuksista voittoon vai seuraako onnen tavoittelua onnettomuus. Toinen tarinoiden taso on *selittävä taso*, joka muodostuu tarinan kausaalisista merkityksistä. Tarinoiden selitykset voivat olla psykologisia, sosiaalisia, uskonnollisia tai niitä ei esitetä lainkaan. Tähän tasoon liittyy myös *moraalinen aspekti*: Kuka on syyllinen kielteisiin tapahtumiin? Kenen ansiota ovat myönteiset tapahtumat? Tarina voi siis olla luonteeltaan syyllistävä tai vapauttava ja joko korostaa tai vähätellä päähenkilön vastuuta ja toimintakykyä. Tarinan syvintä merkitystä voi tarkastella sen kuvaamien *arvojen* kautta. Mikä on arvokasta, mikä arvoitonta, mikä tärkeää ja mikä täysin merkityksetöntä? Se, miten arvot muuttuvat, kertoo jokin ihmis- ja yhteiskuntakuvasta. (Hänninen & Koski-Jännes 1998.)

Edellä mainittuja tarinan tasoja etsimällä pyrin pääsemään vielä syvemmälle kertomuksiin. Millaisia selityksiä isät ja tyttäret antavat tapahtumille, joista kertovat? Kuka toimii? Millainen emotionaalinen sävy kertomuksissa on? Millaisia arvoja kertomus heijastaa? Rimmon-Kenanin (1991) mukaan yksi keino saada ote kertomusten sanomasta on kiinnittää huomio aikaan. Kertomuksen *aika* on erilainen kuin reaali maailmassa. Kertomuksen aika on joustavaa, sillä sitä voidaan hidastaa tai venyttää. Tässä tutkimuksessa sekä isien että tyttärien kertomuksissa on aikahyppäyksiä mutta myös joitakin hyvin yksityiskohtaisesti kerrottuja episodeja jostakin kertojalle tärkeästä ja mieleenpainuneesta tapahtumasta. Rimmon-Kenanin (1991, 72–75) mukaan tärkeät tapahtumat kerrotaan yleensä yksityiskohtaisesti, hidastaen ja vähemmän tärkeät asiat tiivistetään, kerrotaan nopeuttaen. Jokaisessa kertomuksessa on se jokin, jonka kertoja haluaa tuoda esille, tämä voi olla teema, johon hän palaa toistuvasti tai josta hän kertoo erityisen tarkasti. Phoenix (2008) on nimittänyt tällaisia toistuvia sisältöjä avaintemoiksi. Tämän tiedostaen esitin kertomuksille kysymyksiä: Mitä kertoja haluaa sanoa juuri tällä kertomuksella yksinhuoltajuudesta? Mikä on hänen ydinsanomansa?

Edellä kerrottujen vaiheiden jälkeen tarinoita on ollut helpompi tyypitellä: etsiä niistä yhtäläisyyksiä ja juonenkulun, sävyn ja tunnelman eroja. Esimerkik-

si isät kertovat yksinhuoltajaksi jäämisestään ja yksinhuoltajuudestaan aika samankaltaisia asioita ja tapahtumia mutta kertomusten rakenne ja sävy vaihtelevat. Kun olen tyypitellyt tarinoita, olen kiinnittänyt huomiota niiden merkityksenantoihin koskien yksinhuoltajuutta ja yksinhuoltajaperheessä elämistä. Lisäksi olen tarkastellut tarinoiden emotionaalista tasoa eli sitä, miten päähenkilö hahmottaa tilanteensa esimerkiksi toivottavuuden ja ei-toivottavuuden ulottuvuudella (Hänninen & Koski-Jännes 1998).

Samanlaisen juonirakenteen tai näkökulman lisäksi tiettyyn tarinamalliin kuuluvia tarinoita voi yhdistää myös tema, kuten toipuminen. Yhdistävä tekijä tulee näkyviin tarinamallien otsikoinnissa. Tarinamallit esittelen tarkemmin luvuissa 5 ja 6. En esittelen näissä luvuissa kaikkien isäkertojen tai tyttärkertojen kertomuksia vaan olen valikoinut mukaan sellaisia, jotka mahdollisimman kuvaavasti edustavat kutakin tarinamallia ja toisaalta tuovat esiin kertomusten variaatiota. Kaikkia aineistoni kertomuksia ei voi puhtaasti laittaa vain yhteen tyyppiin sillä niissä on aineksia useammasta tarinamallista. Lukuihin 5 ja 6 valitut kertomukset ovat melko pitkiä, ja niistä on luettavissa juonellinen tarina. Valinta ei ollut helppo, koska sisällöllisesti rikkaita kertomuksia oli paljon. Usean lukukerran ja pitkällisten pohdintojen jälkeen päädyin niihin kertomuksiin, jotka tulevissa luvuissa esittelen.

Hyvärinen ym. (1998) ovat tuoneet esiin, että elämäkertoja voidaan lukea monella eri tavalla. Tässä tutkimuksessa narratiivinen ote on melko väljä ja olen lukenut kertomuksia erilaisia lukutapoja käyttäen. Olen ensinäkin lukenut kertomuksia kuvatulla tavalla kokonaisina, kiinnostuneena isien ja tyttärien yksittäisten kertomusten juonellisista kuluista, sävyistä ja tunnelmista mutta myös niitä yhdistävistä piirteistä ja yhteyksistä laajempaan sosiaaliseen kontekstiin eli kulttuuriseen todellisuuteen (ks. Kortteinen 1992; Polkinghorne 1988). Tarkoituksena oli siis etsiä *tarinamalleja* siitä, miten isät ja tyttären kerronnallistavat yksinhuoltajaksi tuloa ja isän huoltoon jäämistä sekä totuttautumista uuteen asemaan, ja hahmotella tällä tavoin miten kulttuurissamme voidaan kertoa miesten yksinhuoltajuudesta. Analyysin lähtökohtana on ajatus muutoksesta. Kosonen (2009, 286; Starobinskia 1980 lainaten) katsoo, että omaelämäkerrallisen kertomuksen voi nähdä toimivan myös ihmisen käynnissä olevan sisäisen muutoksen jäljittämisen prosessina, jossa kertoja merkityksellistää kokemaansa kerronnan kautta ja hahmottaa nykytilanteen syntyhistoriaa. Pohdin analysoidessa kysymyksiä: Miten yksinhuoltajuus asettuu osaksi elämäntulkua ja millainen merkitys sille annetaan? Miten elämän puitteet järjestetään uudelleen ja miten taas lähdetään eteenpäin? Esiin nousee elämä ennen yksinhuoltajuutta, yksinhuoltajuuden aika, tulevaisuuden odotukset ja niiden välinen suhde.

Tarkastelin myös yksittäisten kertomusten sisältöjä ja etenkin yksinhuoltajaperheen elämän, *arjen*, kuvauksia. Luvuissa 7–9 pilkkoin kertomuksia pienempiin osiin ja käytin teemoittelua eli nostin aineistosta esiin tutkimusongelmia valaisevia, valittuja teemoja: perhesuhteet, isyys, hoiva ja kodin arkiset käytännöt. Näiden teemojen kautta hahmotan kuvaa arjesta, jota kertomuksissa kuvataan. Lisäksi yhtenä teemana oli äiti ja hänen poissaolonsa. Näiden pääteemojen lisäksi kertomukset sisälsivät usein kertomuskohdaisia teemoja, jotka kertoja itse

koki tärkeiksi. Jaottelin vastauksia etsimällä yhteneväisyyksiä ja eroavuuksia. Olen valinnut aineistosta tekstikatkelmia, jotka tiivistävät aineistosta jotain olennaista. Olen pyrkinyt siihen, että tekstissä aineistolainaukset ja omat tulkintani tutkijana ovat vuoropuhelussa aiemman tutkimuksen ja taustateorian kanssa.

4.5 Aineiston ja analyysin eettiset kysymykset ja luotettavuus

Ruthellen Josselsonin (2004) mukaan vähän huomiota on saanut kysymys siitä, miten se mitä kirjoitamme saattaa vaikuttaa niihin, joista kirjoitamme. Julkaisuina sanat ja ajatukset saavat erityistä painoarvoa. Josselson on huolestunut siitä että ”kirjoitetuksi tuleminen” tuntuu tunkeilevalta. Ihmisen elämän uudelleenkirjoittaminen, sen muotoilu ja tiivistäminen sanoiksi, kuvaa vain osittain ihmistä. Tutkija saattaa myös kiinnittää huomiota aivan muihin asioihin kuin niihin, jotka ovat tärkeitä kertojalle. Josselson korostaa, että tutkijan oltava tietoinen siitä, mitä on tekemässä, kun hän kertoo toisen tarinaa. Anonymiteetti on erityisen ongelmallinen vaatimus tutkimuksessa, jossa yksilön kertomus esitetään ja analysoidaan kokonaisuutena. Tällainen raportoinnin muoto lisää yksilöiden suojaamisen tarvetta (Kokkonen 2003, 75.) Olen muuttanut muun muassa kaikkien kertojien nimet sekä poistanut joitakin ilmauksia ja tunnistetietoja. Toisaalta pienessä ja rajallisessa ryhmässä henkilöt voivat tunnistaa toisensa tutkimusta lukiessaan (Juvonen 2002, 65–66; Krok 2009, 41). Tässä tutkimuksessa tämä koskee erityisesti isäkertoja. Isät ovat kuitenkin eri paikkakunnilta.

Jokin muu analysointitapa olisi voinut poistaa tämän anonymiteettiä koskevan ongelman. Narratiivisen tutkimuksen kentällä tutkimusraportti on usein kirjoitettu tyyppikompositioiden eli esimerkkitarinat on koottu useista samaan tyyppiin sijoitetuista kertomuksista (esim. Pirskanen 2011, 82; Mykkänen 2010). Itse olen valinnut tavan tarkastella kunkin kertojan henkilökohtaista kertomusta. Tarinamallit on koottu niin, että niitä yhdistää yhteinen juonirakenne tai teema. Kertomusten tarkastelu sekä kokonaisina ja että osissa on mielestäni mahdollistanut sekä tutkimusongelmiin vastaamisen että uskollisuuden aineistolle.

Aineistokeskeisyys narratiivisessa tutkimuksessa tarkoittaa sitä, että kertojan ”omat luokitukset, erottelut, kieli ja näkökulma välittyvät analyysiin” (Hyvärinen ym. 1998, 17). Tutkimustekstini sisältää runsaasti aineistolainauksia, joissa isien ja tyttärien äänet kuuluvat. Suorien sitaattien lainaaminen aineistosta mahdollistaa sen, että myös tutkimuksen lukija voi tehdä omia tulkintoja (Josselson 1996). Vilma Hänninen (1999) kuitenkin huomauttaa, että väitetyt äänen antaminen haastateltavalle on suhteellista, koska tutkija valikoi ja pelkistää aineiston rikkautta. Hännisen mukaan voidaan myös pohtia, millaista väkivaltaa ihmisten tarinalle tehdään sijoittamalla se tiettyyn tyyppiin ja osoittamalla sen kytkennät laajempiin kulttuurisiin tarinoin. (Hänninen 1999, 34–35.) Myös sillä, mitä käsitteitä tutkija valitsee, on merkitystä. Mitätöivät ja leimaavat käsitteet voivat vahvistaa vääristyneitä stereotyyppioita ja vaikeuttaa tutkittavien

asemia. Tutkijan käsitevalinnat saattavat olla sellaisia, että tutkittavat eivät halua tai voi niihin samastua. (Granfelt 1998.) Esimerkiksi yksinhuoltajuus, marginaalisuus ja köyhyys saattavat olla tällaisia käsitteitä (Krok 2009). Käsite marginaalisuus liitetään usein yksinhuoltajuuteen. Yksinhuoltajuudessa ei kuitenkaan ole välttämättä lainkaan kyse syrjäytymisestä, toiseudesta, sivullisuudesta tai huono-osaisuudesta, jotka sisältyvät marginaalisuuteen. Toisaalta, jos yksinhuoltajaperhettä tarkastellaan siitä kulttuurisesta normista käsin, jossa ydinperhe on keskellä, yksinhuoltajaperhe ja muut ydinperheestä poikkeavat perhemuodot asettuvat reunamille, marginaaliin.

Tutkimuseettisesti perhettä ja kotia pidetään paikkana ja tilana, johon ulkopuolisen on suhtauduttava hienovaraisesti ja jonka asioihin on vaikea mennä ”puuttumaan”. Tutkija astuu sisään vieraana mutta myös ihmisenä, jolle voidaan uskoutua aroistakin asioista. (Lahti 2001, 147–152; Nousiainen 2004; Tedre 1995, 156.) Toisaalta perheen ympärillä saatetaan pitää kulisseeja: ulospäin ei näytetä läheskään kaikkea sitä, mitä perheen sisällä tapahtuu. Perhesuhteiden erityisluonteen vuoksi perheiden tutkimisessa on omat piirteensä, jotka kannattaa ottaa huomioon: 1) jäsenet vaikuttavat toisiinsa, 2) arkeen on vaikea päästä käsiksi ja 3) tutkijan omat kokemukset perheestä vaikuttavat taustalla. (Rönkä & Kinnunen 2002, 6–7.)

Yksi perheiden tutkimisen lähtökohta on se, että eri perheenjäsenillä voi olla hyvin erilainen käsitys siitä, millaista on hyvä perhe-elämä (Galinsky 2000). Perhettä koskevassa tutkimuksessa on pyritty nostamaan esille kaikkien perhejäsenten äänet ja toimijuus. Toinen keskeinen lähtökohta on perheiden yksilöllisyyden ja moninaisuuden huomioiminen (Rönkä & Kinnunen 2002, 5). Tarja Pösö (2010, 95) on huomauttanut, että moninaisuus viittaa myös perhesuhteiden muuttuvuuteen: ”perheen” ääni kuuluu erilaisena tänään kuin eilen, huomenna kerrottu voi olla myös jotain erilaista.

Tässä tutkimuksessa kertomuksensa kertoo aina yksi henkilö mutta kertomuksissa on usein mukana muita perheenjäseniä. Tytär kertoo isäsuhteestaan, poissaolevasta äidistään ja myös muista elämänsä henkilöistä. Isät kuvaavat suhdettaan tyttärensä ja entiseen vaimoonsa, lastensa äitiin. Julki tulee aina vain yhden ihmisen näkökulma ja kokemus. Se on kertojan kokema ja tulkitsema.

Isät ja tyttäret, jotka tutkimukseeni osallistuvat, ovat eri perheistä. Pohtiesani aineistonkeruun menetelmää, tulin siihen päätelmään, että näin on paras. En halunnut asettaa rinnakkain isän ja tyttären kertomaa. Myös kertojien tavoittaminen olisi ollut todennäköisesti hankalampaa. Tyttäret, jotka saavat äänensä kuuluviin, ovat jo täysi-ikäisiä ja monella on oma perhe. He kertovat tarinansa lapsuudesta aikuisuuden kontekstissa. Jähin (2004) mukaan tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, että lapsuudentarinoita, muistoja ja mielikuvia ei voisi käyttää kuvauksena lapsuudenkokemuksista (lapsuudenkokemusten tutkimisesta luvussa 2.4).

Olen tavoittanut haastateltavat ja kirjoittajat lehti-ilmoitusten kautta, joten aikuisina ihmisinä he ovat voineet itse päättää osallistumisestaan tutkimukseeni ja tietysti myös siitä, mitä he minulle kertovat. Kuula (2006) on huomauttanut,

että silloin kun kyseessä ovat aikuiset tutkittavat, tutkijan on voitava luottaa siihen, että tutkimukseen osallistuvat ovat ymmärtäneet tutkimuksessa käsiteltävät asiat. Tällöin ihmiset, jotka eivät halua asioita käsitellä, eivät myöskään osallistu tutkimukseen (mts. 138). Kokkosen (2003, 49) mukaan aineiston valikoituminen on ongelmallista kaikessa tutkimuksessa. On vaikea tietää syitä, mitkä tekijät kannustavat osallistumaan tutkimukseen ja mitkä estävät sitä. Tässä tutkimuksessa yksinhuoltajaisia etsittiin haastateltaviksi ilmoituksella, joka julkaistiin *Yksin- ja yhteishuoltajien liiton* -sivustolla ja liiton julkaisemassa *Muuttuva perhe* -lehdessä. Tutkimukseen osallistuminen perustui heidän omaan aktiivisuuteensa ja halukkuuteensa osallistua. Jokin toinen tapa olisi voinut kasvattaa tutkimukseen osallistuvien isien määrää. Kuitenkin haastattelemani isät edustavat eri ikäryhmiä ja ovat eri vaiheissa yksinhuoltajuuttaan ja isyyttään. Tytärkertojia hain kahdella eri ilmoituksella useammassa lehdessä (tarkemmin luvussa 4.2.2), jotka on suunnattu eri-ikäisille lukijoille. Sain hyvin erilaisia kertomuksia naisilta, joiden ikäjakauma oli melko suuri.

Eskola ja Suoranta (2000) katsovat, että tutkimustulosten yleistettävyys laadullisessa tutkimuksessa perustuu järkevään aineiston kokoamiseen. Esimerkiksi haastateltavia valitessa on suotavaa, että heillä on suhteellisen samanlainen yhteinen kokemusmaailma, he omaavat tutkimusongelmaan liittyvää tietoa ja ovat kiinnostuneita tutkimuksesta. Heikkisen (2001) mukaan narratiivisen tutkimuksen luotettavuutta on hiukan ongelmallista tarkastella perinteiseen tiedonkäsitykseen pohjautuvien luotettavuuskäsitysten valossa. Validiteettikäsitteellä viitataan muun muassa siihen, miten tutkimustulokset vastaavat asiaintilaa todellisuudessa. Brunerilaisittain narratiivisessa totuudessa on kyse pikemmin todentunnusta (verisimilitude) kuin totuudesta (truth) sinänsä. Todentuntu perustuu siihen, että lukija pystyy eläytymään tarinaan ja kokemaan sen todellisuutta vastaavana, uskottavana. (Bruner 1986; Heikkinen 2001b.)

Erityisesti naistutkimuksen piirissä, myöhemmin myös muissa yhteiskuntatieteissä, tiedon paikantuminen ja tutkijan oman persoonan osuus tutkimusprosessissa on saanut huomiota. Tutkijat ovat tulleet tietoisemmaksi siitä, että tutkimusprosessin vaiheisiin liittyy valintoja, joissa myös oma persoona ja mieltymykset vaikuttavat. (Latvala ym. 2004.) Tutkijalukijan paikka ja asema kertomusten tulkitsijana on tiedostettava. Lejeune (1989/1972, 29–30) on korostanut, että omaelämäkerta tulisi ymmärtää kertomisen ja kirjoittamisen muodon ohella myös lukemisen tavaksi. Lukija ei pysty irtautumaan täysin ennakkoletuksista, kulttuurisista tarinoista ja odotuksista. Olen lukenut isien ja tyttärien kertomuksia yksinhuoltajaperheestä oman tieteenalani ja tutkijan positioni kautta mutta myös ydinperheessä arkea elävänä vaimona ja äitinä. Kertomusten tutkimiseen liittyy tiedonkäsitys, jossa tieto tuotetaan sosiaalisessa vuorovaikutuksessa, yhteistyössä, kertomalla ja kuulemalla. Saresma (2007, 132–133) huomauttaa, että kertomusten kertojina, kuulijoina ja lukijoina olemme myös emotionaalisesti kiinnittyneitä niihin. Vilkkonen (1991) on käyttänyt omaelämäkertoista kirjoittaessaan kättelyn metaforaa, jolla hän tarkoittaa empaattista kohtaamista, lupausta yrittää ymmärtää. Vaikka en pysty samastumaan kertojien kokemuksiin yksinhuoltajuudesta ja äidittömyydestä eli tunnistamaan kuvatun

kaltaisia tapahtumia omassa elämässäni, voin tuntee myötätuntoa ja yrittää ymmärtää.

5 ISIEN TARINOITA ELÄMÄN KÄÄNNEKOHDASTA

Tässä luvussa tarkastelen isien kertomuksia siitä näkökulmasta, miten he merkityksellistävät ja kerronnallistavat yksinhuoltajaksi jäämistään ja uuden elämän rakentamista entisen tilalle. Esittelen luvussa kolme erilaista tarinamallia (liite 1, taulukko 8). Olen muodostanut tarinamallit niiden sisältämien juonikaarien, tunnelmien ja sävyjen mukaan, jotka kertomuksissa liittyvät yksinhuoltajaksi jäämiseen ja arkeen yksinhuoltajana sekä siihen, miten isät kokevat yksinhuoltajuutensa haastatteluhetkellä. Olen pyrkinyt hahmottamaan jokaisesta tarinasta yksinhuoltajuuden tarinallisen kaaren eli tarkastelemaan yksinhuoltajuuden kokemusta aikajatkumolla – sen alusta kerrontahetkeen.

Yllättävä avioero tai leskeys merkitsee muutosta elämässä. Tällaisen episodin jälkeen henkilön on ensin luovuttava entisestä elämästään ja luotava tilalle uusi elämä. Kuten Hännisen ja Polson (1991) kuvailema työpaikan menetyks merkitsee elämän vakiintuneen kulun katkeamista ja arkirutiinien rikkoutumista, myös muutos perhesuhteissa merkitsee elämänladun häviämistä silmien edestä. Tarinallisesta näkökulmasta ajateltuna miesten on täytynyt muodostaa naimisissa olevan perheen isän tarinan tilalle yksinhuoltajaisän *sisäinen tarina* (Hänninen 1999), jotta ei jäisi tarinalliseen epäjärjestykseen. Ihminen jäsentää itselleen elämäntilannettaan, määrittelee identiteettinsä, arvonsa, tavoitteensa ja asemansa suhteessa muihin ihmisiin. Sisäistä tarinaa on sanottu persoonallisen identiteetin perustaksi. Erityisesti silloin kun elämäntilanne äkisti muuttuu, elämää aiemmin ohjanneen tarinan tilalle tarvitaan uusi. (Ks. Hänninen 1999.)

Toipumistarinat (yhteensä 2 kpl) kertovat ydinperheen ja parisuhteen menetyksestä ja surusta. *Positiivisen käänteen* -tarinat (3 kpl) kertovat toimimattomasta parisuhteesta irtautumisesta ja yllättäen löydetystä tyytyväisyydestä yksinhuoltajaperheessä. Myös *yksinhuoltajaisäksi omasta tahdosta* -tarinoiden (4 kpl) taustalla ovat rooliristiriidat, vaikean parisuhteen hylkääminen ja oman vanhemmuuden korostuminen.

5.1 Toipumistarinat

Erityisesti kahdessa tarinassa (Arvi, Arto) yksinhuoltajaksi jäämisestä, elämää kohdanneesta muutoksesta, käytetään ilmaisua *toipuminen* useammin kuin keran. Nimesinkin nämä tarinat *toipumistarinoiksi* (ks. Frank 1995: *restitution narrative*). Yleensä toipumiskertomukset on liitetty sairauskertomuksiin (Frank 1995) tai läheisen kuolemaa koskeviin kertomuksiin (Miettinen 2006). Tällöin taustalla on ollut ajatus narratiivisesta rekonstruktiosta eli siitä, miten elämä ja tarina on rakennettava uudelleen menetyksen jälkeen. Läheisen ihmisen menettäminen voi vaurioittaa tunnetta narratiivisesta koherenssista. (Frank 1995; Miettinen 2006, 32). Frankin mukaan (1995; myös Miettinen 2006) toipumiskertomus tai palauttava kertomus liittyy terveyden tai hyvinvoinnin palauttamiseen. Näissä miesten yksinhuoltajuutta kuvaavissa tarinoissa on kysymys menetyksestä (ydinperhe, parisuhde) ja elämän palasten kokoamisesta uusiksi. Toipumistarinoilla on yhteinen juonirakenne: aallonpohjasta nousuun eli gergeniläisittäin kyseessä on progressiivinen tarinamalli (Gergen 1999). Pohja elämästä putoaa yllättäen ja toipumiseen tarvitaan pitkä aika.

5.1.1 Arvin tarina: Aluksi se tuntui että se on elämän loppu

Arvi (50v) kertoo olleensa vaimonsa kanssa yhdessä yli kymmenen vuotta, kun eräänä aamuna vaimo ilmoitti löytäneensä toisen miehen. Arvi kuvailee tilannetta rauhalliseksi mutta ei kerro, oliko uutinen hänelle täysi yllätys. Pariskunta ei juuri riidellyt naimisissa ollessaan eikä erotessa. *Olis varmaan pitänyt opetella, hän toteaa. Arvi kuvailee, että me ollaan molemmat tällaisia järki-ihmisiä, rauhallisia, tunnepuoli on jäänyt vähemmälle. Siks on varmaan käynytkin näin.* Arvin kertoma tarina yksinhuoltajaksi jäämisestä on kuitenkin hyvin emotionaalinen siinä mielessä, että Arvi kertoo erosta tapahtumana, josta toipuminen on vienyt häneltä vuosia.

Arvi pystyi hoitamaan eron vaimonsa kanssa *ilman isoja riitoja, fiksusti*. Se, että lapset jäivät asumaan Arvin luo, oli pariskunnan yhteinen päätös. Arvi korostaa, että eroprosessissa ajateltiin ennen kaikkea lasten etua.

Hän halus vaan minusta päästä eroon. Lähdettiin siitä rakentamaan, että lapsille tulis mahdollisimman vähän ongelmia. Pyrittiin huomioimaan aina se, että lapset ei tässä kärsis ja se on ehkä onnistunut sitten. -- Hän siinä heti sanoikin, ettei hän halua lapsia minulta ottaa missään tapauksessa. Lähettiin ihan siitä, se oli yhteinen päätös, että lapset voi asuu täällä. Ei lapsille ois ollu tilaakaan uudessa paikassa. Senkin takia jo.⁷

Arvi selittää eron johtaneiden syiden olleen moninaisia. Hän huomasi olleensa ennen eroa paljon lasten kanssa keskenään ja etääntyneensä vaimostaan.

⁷ Tekstejä käsitellessäni olen käyttänyt apuna seuraavia merkintöjä:
-- sanoja on leikattu pois, kuten henkilöiden tunnistetietoja ja paikannimiä
... lause jäänyt kesken
[xxx] lisäkommentti tai tarkennus, kuten [nauraa], on kuvausta haastattelun kulusta.

Jos sitten näihin syihin menee, niin kyl kai se sitten vaan se elämän arkipäiväistyminen, ja itse oon analysoinut, että se suhteen hoitaminen jäi pienten lasten hoidon ja asunovelan ja muun, ei tullu siihen suhteen hoitoon kiinnitettyä huomiota. Kyllähän se kun mietti jälkikäteen, niin eihän me käyty yhdessä missään, kun ehkä kerran vuodessa, aina jompikumpi, yleensä minä, jäi lasten kanssa kotiin. Se oli aika lailla tällasta, ei mitään dramatiikkaa vaan että hän löysi sellasen kumppanin, joka oli siihen tilanteeseen parempi.

Kiiski (2011) kuvailee, että erotilanteessa puoliset ovat eri asemassa, koska usein toinen on jättäjän ja toinen jätetyn roolissa. Tämä vaikuttaa myös siihen, miten puoliset tarkastelevat eron liittyviä käsityksiä ja tulkintoja tilanteeseen johtaneista seikoista omasta positiostaan käsin. Arvi kuvaa kokemustaan sanoilla (*romahdus, toipuminen, kova paikka*), jotka kuvastavat, miten suuri ja rankka elämänmuutos oli kyseessä. Avioero ja jätetyksi tuleminen vaikuttivat hänen sosiaaliin suhteisiinsa ja elämänhallintaan.

Meni varmaan 7 vuotta ennen kuin oon toipunu sillä lailla... Aluksi se tuntu, että se on elämän loppu ja elämän suurin epäonnistuminen mitä voi tapahtua, koska aina luuli, että sitä on sosiaalisilta taidoiltaan jotenkin hyvä mutta sitten se romahti, ettei sitä ookaan. Näinkin voi tapahtua. Olihan siinä itsesyytöksiä ja tällasia. Kyllähän se niinkun vei kaikki yhteiset ystävyysuhteet, ne niinkun jäi, kun ei sitä sitten kehdannu...sitä jäi vaan kotiin ja yritti olla lasten kanssa mahdollisimman paljon. Ensimmäiset kaks kolme vuotta meni varmaan siihen että sai hoidettua lapset, että ei tuu mitään mokia ja virheitä tehtyä ja pystyy hoitamaan sen tehtävän, lasten kasvattamisen, lasten kanssa olemisen mahdollisimman hyvin. Mutta kyllä se oli kova paikka.

Arvi kuvaa eroa monessa kohtaa elämän suureksi epäonnistumiseksi, jopa elämän loppuksi. Hän kokee, että ystävät jäivät eron myötä ja hän itse jäi kotiin. Kun oma tarina ei noudattele ns. hegemonista mallitarinaa, saattaa yksilöstä tuntua, että hän ei kuulu joukkoon, ja hän joutuu selittelemään asemaansa. (Ylijoki 1998; Goffman 1986.) Toisaalta kyse ei ole vain siitä, että perherakenne muuttuu vaan syvällisemmästä itsensä tarkastelusta – enkö olekaan sellainen kuin uskoin olevani? Kuten Arvi kuvailee: *luuli, että sitä on sosiaalisilta taidoiltaan jotenkin hyvä mutta sitten se romahti, ettei sitä ookaan.*

Toisaalta Arvi huomasi, että eroutusta kommentoitiin esimerkiksi töissä *yllättävän niukasti*. Eroaminen on nykyään yleistä, eikä synnytä erityistä moraalista paheksuntaa.

Tutkimukset eroprosesseista kertovat, että eroa tehdään pitkään ja yleensä naiset toimivat lopulta eli hakevat eroa (Hokkanen 2002; Paajanen 2003; myös Amato & Previti 2003). Se, että lapset jäivät erossa isän luo, on Arvin mukaan herättänyt avioeroa enemmän kiinnostusta muissa ihmisissä:

On pidetty hyvänä, että lapset on jäänyt minulle. On se minkin kannalta ollut ihan toisenlainen juttu, jos olisin vaan viikonloppuisä. Suhde lapsiin olis ihan toisenlainen. Lasten kannalta tää on varmasti ihan oikea ratkaisu, koska he pitävät myös paljon yhteyttä äitiinsä. Ehkä enemmän on ollut sellasta kannustusta ja ihmettelyä, että miten tytöt ovat jääneet mulle ja miten oon pärjännyt tyttöjen kanssa. En mä negatiivista palautetta ole saanut kyllä. Sellasta ei ole ollut ollenkaan.

Yleensä erosta toipumiseen vaikuttavat yhtenä tekijänä juuri lasten asumisjärjestelyt (mm. Kiiski 2011). Vaikka Arvi koki hyvin positiivisena sen, että lapset

jäivät erossa hänelle, eron hyväksyminen sinänsä oli vaikeaa. Eroseminaarissa Arvi tapasi muita eronneita ja saattoi verrata omaa tilannettaan vastaavanlaisiin.

Tietysti mua auttoi kun kävin eroseminaarin, se oli tosi hyvä juttu, huomasin että ei-hän mun ongelmat oo juuri mitään, koska siellä oli paljon ihan hirveitäkin tilanteita. Mutta se kesti sen syksyn mutta ei se sitten kantanutkaan. Sitten kävin vuoden päästä jatkoseminaarin Kohti uutta parisuhdetta, se ei sopinut mulle lainkaan, tuntu aivan järjettömältä. Ei ollu mitään suunnitelmia siihen suuntaan, se ei kolahtanut. Mutta pikkuhiljaa, ehkä sitä ois pitäny aikasemmin järkevöityä ja hyväksyä tää tilanne, mutta sitä tulee aina ajateltua näitä. Se tuntu niin suurelta epäonnistumiselta omalta kannalta.

Arvi pohtii, että hänen erotoipumistaan hidasti osaltaan se, että hänellä ei ollut eroseminaarin lisäksi muita paikkoja tai ihmisiä, joiden kanssa olisi voinut tai halunnut keskustella tilanteesta ja omista tuntemuksistaan. Oman epäonnistumisen ja huononmuuden kokemus oli Arvillä mielessä pitkään, ja hyvien kausien jälkeen tuli taas huonompia.

Kyllä se on aikalailla ollut sellasta, että ei sitä apua muualta. Sitä on sitten itse yrittänyt vaan jotenkin mennä eteenpäin, niillä arjen töillä, tehdä erilaisia hommi, ettei tulis niitä ajatuksia mieleen. Jos nää ajatukset alko pyöriä mielessä, niin piti sitten lähtee vaikka lenkille tai jonnekin muualle. -- Naisilla taas tuntu löytyvän se sosiaalinen verkosto, sitä tukijoukkoa on enemmän. Mä en osannut etsiä, tai sitä ei oikeastaan ollut. Mieskavereiden kanssa ei osannut tai halunnutkaan puhua välttämättä.

Tunteista kertomista ei ole pidetty miestapaisena toimintana. Naisilla ja miehillä on katsottu olevan erilainen tunteista puhumisen kulttuuri (Galasiński 2004). Arvi kertoo huomanneensa, että naisilla on eron jälkeen enemmän tukijoukkoa kuin miehillä ja naiset sen vuoksi pystyvät helpommin puhumaan ongelmistaan. On oletettu, että miehet eivät puhu tunteistaan tai että tunteista puhuminen on heille vaikeaa. Miesten tunneilmaisun odotetaan olevan niukkaa, vähäeleistä ja kontrolloitua. Tietynlainen kovuus toiminnassa, tuntemisessa ja puhumisessa liitetään kulttuuriseen maskuliinisuusihtanteeseen. (Galasiński 2004.)

Menetykseksi tulkitsemassaan tilanteessa ihminen monesti lamaantuu ja jää kielteisten tunteiden vangiksi (Hänninen & Polso 1991). Avioeroon voi liittyä syvääkin surua mutta eron jälkeen ei ole sellaisia rituaaleja, joissa ihminen voisi surra, kuten kuoleman yhteydessä. Tämän vuoksi avioliiton purkautumiseen liittyvä surutyö voi olla haasteellista. Eronneet surevat muun muassa toteutumattomia toiveita ja perheyhteyden menettämistä. (Kiiski 2011.) Vaikka Arvi on kokenut saavansa arvostusta yksinhuoltajuudestaan, hän tunnustaa edelleen ydinperheen kaipauksen:

No onhan tää nyt paljon seesteisempi tilanne kuin 10 vuotta sitten, eipä tässä...perhekokonaisuushan tää sinälläänkin. -- Välillä on aina sellaisia masennuskauksia ja tällasia ja silloin miettii, että tota ei tää kuitenkaan oo sellanen oikee perhe, monesta asiasta on jääny paitsi. Ei tää yksinhuoltajuus mikään ihanne tila ole missään tapauksessa. Mutta tähänkin tottuu. Joskus tulee sellanen fiilis, että tää perhe on jotenkin puolinen, ei se oo kokonainen. Tiettyjä asioita...jotenkin se vaan siihen perinteiseen isä, äiti, lapset kokonaisuuteen kiertyy, että pitäs olla tällänen. Tietysti on että tiettyjä hankintoja ei ole voinut tehdä, kun on yhden hengen talous mutta tähän asti kun on pärjännyt, niin kyllä se tästä jo sitten menee. Jossain mielessä tällänen vajavainen tunne tulee.

Tarinan emotionaalinen juoni kulkee aallonpohjasta ylöspäin. Elämä on *seesteisempää* kuin aiemmin. Mutta jotain puuttuu, tilanne ei kuitenkaan ole sellainen kuin *pitäs olla*. Arvista tuntuu, että yksinhuoltajaperhe on jollakin tapaa *puolinainen* verrattuna ydinperheeseen, joka on *oikee, kokonainen, perinteinen*. Hän ei tunnu kokevan yksinhuoltajaperhemallia omakseen. Arvi myös hakee laajempaa katsantokantaa arvojen tasolla: *miks avioeroja tapahtuu niin paljon, niin kyllähän se kertoo yhteiskunnasta jotain ja avioliiton arvoituksesta. Yhteiskunta on muuttunut*. Kulttuurisesti ydinperhe nähdään kuitenkin yhä ideaalina. Castrén (2009, 155) näkee, että pariskunnittain tapahtuva seurustelu korostaa puolisuhteen merkitystä ja lisää osaltaan uuden suhteen ja liiton vetovoimaa. Arvin kertomuksesta välittyy kuva ydinperheen ja erityisesti parisuhteen ja kumppanin merkityksestä ja arvosta hänelle itselleen. Kerrontahetken tunnelmaa leimaa yksinäisyys:

Mitähän sanois, eipä tässä mitään isoja toiveita. Tietysti se että lapset pärjää hyvin ja löytävät oman paikkansa maailmasta ja pääsevät muutakin elämää katsomaan ennen kuin menevät töihin. Ja että pärjäävät ihmissuhteissaan, vähän paremmin kuin vanhempansa. Kyllä se parisuhde jossakin kaivertelee, että olisiko se hyvä, vai kannattaisiko vaimoa riesakseen hankkia. Kyllä sitä haluais, jotakin siihen yksinäisyyteen.

5.1.2 Arton tarina: Kyllä se pudotus oli niin raju

Arton (40v) vaimo kuoli hoitovirheen seurauksena ja Arto jäi yhtäkkiä leskeksi ja pienten lasten yksinhuoltajaisäksi. Vaimon kuoleman jälkeen elämä oli raskasta. Artolla oli huolehdittavanaan lapset, työ ja talo. Elämänmuutos oli yllättävä, niin *rankka* ja *raju*, kuten Arto kuvailee, että ensimmäistä vuotta hän ei edes muista:

Tota, kyllähän se sellanen muutos oli...henkisesti rankka vaihe on ollut. Se on sellaisen kolmen vuoden aika mikä siihen meni parantaa itensä suunnilleen kasaan. Mä en siitä ensimmäisestä vuodesta muista yhtään mitään. Sen mä tiien, että oon ne asiat hoitanu ja oon lähteny töihinkin mutta en siitä ajasta muista oikeestaan yhtään mitään. Se on semmonen musta pätäk. Ihan kun filminpätäk puuttus konsanaan. Se ensimmäinen vuosi. Ja sitten seuraava vuosi, sen muistan että se oli puolta helpompi. Kolmas meni sitten ihan käsiä taputellussa, ihan kivasti. Kyl se pudotus oli niin raju kyllä, että huh huh.

Arto kuvailee vaimon kuoleman jälkeistä aikaa mustana pätjänä, josta ei ole juurikaan muistoja. Omaelämäkerroissa jako ennen ja jälkeen on yleinen silloin, kun kuvataan jonkin katastrofin tai käännekohdan vaikutusta. (Rimmon-Kenan 2002; Bury 1982.) Kertomuksellisesti kyse on eräänlaisesta *elämänkerrallisesta katkoksesta*. (Bury 1982; Hänninen & Valkonen 1998.) Toipuminen vei Arton mukaan vuosia mutta arki piti kiireisenä. Lapset ovat olleet elämän kantavin voima ja pitäneet hänet kiinni elämässä, kirjaimellisesti:

Se oli ainoa syy jatkaa. Jos ei niitä ois ollu, se ois ollu ihan yks sama mitä ois tehny, ihan yks sama. Ei sillä maallisella omaisuudella ollu mitään virkaa siinä vaiheessa enää. Oli omakotitalo, kesämökki, työ, kaikkea muuta mahdollista. Ol ihan yks sama ol niitä taikka ei. Jos ei lapsia ois ollu, se ois ollu sama vaikka ois lopettanu ittesäkin. Monelle oon sanonu, että mä varmaan oisin tehnykin sen. Kun elämästä lähtee kaikki,

jonka eteen on joskus... mikä on tärkeää ollut, kun kaikki viiiään laakista pois, siinä vaiheessa ois ollut tosi heikoilla.

Kuten Arvin tarinassa, myös Arton tarinassa on kuvauksia yksinäisyydestä ja siitä, että ei ole ketään kenelle puhua. Arto huomasi, että vaimon kuoleman jälkeen vanhat ystävät kaikkosivat ja hän jäi yksin surunsa kanssa:

Se oli uskomaton ilmiö, että edes minkään näköstä apua en saanut mistään muulta kuin [lasten] hoitopaikasta -- ne likat katto mun perään ja ne kysy, että meneeks sulla hyvin ja tarviitko sä apua missään asiassa. -- Se, että joku tulee tarinoimaan ja keitetään kahvit, se olis ollut se tärkein juttu. Puhuttas vaikka viime viikon ilmoista, kukaan edes jotakin. Että saa ajatukset edes vähäks aikaa pois omasta ittestään ja siitä mikä tilanne on. Se ois musta ollut tärkein apu.

H: Onko vieläkään palautunut se, että kävis ihmiset kylässä?

Arto: No osa hävis tyystin mutta muutamat, jotka mun kavereita on ollut, niin nyt ne on alkanut tulla takaisin. Mutta ensimmäisen vuoden aikana ei kukaan uskaltanut tulla edes kylään. Kai se on niin traaginen paikka monellekin, että ei ois tienny mistä ois puhunu.

Arton tarinasta voi puhua *tragediana*, kuten hän itsekin viittaa tapahtuneeseen. Tragediassa onni päättyy onnettomuuteen ja yksilö tavallaan suljetaan sosiaalisen ulkopuolelle (Murray 1989). Arton tarinassa leskeytyminen ja yksinhuoltajaksi jääminen kääntävät koko elämän ylösalaisin ja elämälle täytyy etsiä uusi suunta (vrt. Bury 1982).

Arton tarina kääntyy nousuun, kun lapset kasvavat ja elämä helpottuu. Arto kokee, että vaimon menetyksen jälkeinen aika on ollut kaikesta huolimatta tärkeä ja arvokas vaihe elämässä:

Sanotaan näin, että on siinä kuitenkin se... pääsee itteään vähän kehuaan, että kyllä mä sen hoidan, pienistä ei enää kitistä. -- En mä tiä, kyllähän sen joissakin tilanteissa huomaa, että ite menee yksin ja toiset menee ehjänä perheenä, siellähän sen huomaa. Mutta sitten... en mä tiä. On se aika tärkeä patkka elämästä. Sanotaan näin, että en mä hitto soikoon tätä vaihtaiskaan. Jos sen pakko oli kerran tälleen mennä, ratkasuja varmaan ois ollut muitakin. Mä väitän, kunhan mennään aikaa eteenpäin, että omat lapset elää elämäänsä, niin meidän välit tulevat olleen hyvät siinäkin vaiheessa, ja yhteistyö toimii silloinkin vielä. Se, että me ollaan [keskenämme] oltu tää [aika], kyllä se tulee näkymään koko loppuiän. Kyllä sen huomaa ittestäkin, että minkälaisen vaikutuksen se on piirtänyt itteen. Kenties jonain päivänä kun ittelläkin on taas ehjä perhe, se pistää niitä normaaliarvoja, mihin ei ennen vanhaan kiinnittänyt huomiota, niin jatkossa koko ajan enemmän panostaa. Ennen se oli olevinaan niin päivänselvä juttu, että toinenkin on siinä, ja nyt se ei enää ole. Kyllä se siinä puolessa tulee näkymään.

Elämänmuutostarinoille on ominaista myös arvojen muutos (Hänninen & Koski-Jännes 1998), joita Artokin kuvailee. Hän toteaa, että *pienistä ei enää kitistä*. Arto on huomannut, että vaimon menetyksellä on jättänyt jälkensä ja hän ei pidä ihmissuhteita enää itsestään selvinä. Suhde lapsiin on kiinteä ja tärkeä. Kuten Arvin tarinassa, myös Artolla on haave ehjästä perheestä, ja ennen kaikkea puolisoista.

H: Minkälaisia tulevaisuudenhaaveita sulla on?

Arto: Sanotaan, että semmonen ehjä perhe. Puoliso on yks niistä tärkeimmistä ja se, että saa penskat koulutettua ja hyvän elämän alkuun ja niistä tulee sellasia, että ne tietää ja luottaa itseensä ja hoitavat asiansa niin kun normaalikansalaisen pitää hoitaa. Että ne pääsee terveen elämän alkuun ja saa kodista terveen alun siihen. Omaa itseä kohtaan kyllä se on se puoliso, en mä pistäis pahaks jos musta tulis isäkin vielä kertaalleen. Se ois kiva juttu ja tervetullut mulle. Se mahtus mun kainaloon oikeen mukavasti. Millään maallisella sinänsä ei niin tärkeitä kuviota oo.

Melankolisuudesta, yksinäisyyden kuvauksista ja parisuhteen kaipauksesta huolimatta molemmat toipumistarinoiksi luokittelemani tarinat päättyvät odottaviin tunnelmiin. Haaveessa uudesta parisuhteesta ja perheestä on romanttista kaipuuta johonkin, joka oli ennen tai joka ehkä on tulossa (ks. Murray 1989). Yksinhuoltajuus ei kummankaan kertomuksessa tunnu täysin omalta. Voi ajatella, että kertojat yhä hakevat elämää aiemmin ohjanneen tarinan tilalle uutta *sisäistä tarinaansa* (Hänninen 1999). Avioero tai leskeksi jääminen eivät kuitenkaan ole loppujen lopuksi *elämän loppu*, kuten Arvi epäili vaan uuden tarinan alku.

5.2 Positiivisen käänteen tarinat

Positiivisen käänteen -tarinoissa (3 kpl) perhe-elämä on ollut pitkään vaikeaa esimerkiksi mustasukkaisuuden, kommunikaatiopuutteen tai lasten äidin alkoholismien takia. Vaikeudet kuvataan ennen kaikkea parisuhteen ongelmiksi. Isät kertovat kärsineensä vaikeassa tilanteessa, joten eroaminen tuntui lopulta oikealta vaihtoehdolta: *Ei mun sitten ollu vaikea sitä päättää eikä tarvinnutkaan, hän [vaimo] sanoi ite, että elämä on huonolla mallilla ja pitää erota*. Eroa kuvataan tarinoissa pettymyksenä mutta myös helpotuksena. Yksinhuoltajuuteen sopeutuminen vie aikaa mutta lopulta ero ja yksinhuoltajuus kääntyvät myönteiseksi muutokseksi elämässä ja isät alkavat nähdä siinä hyviä puolia. Yksinhuoltajuus vahvistaa itsetuntoa ja omaa pärjäämistä. Yksinhuoltajuuden kautta elämä myös rauhoittuu ja asettuu uomiinsa. Isät ovat kantaneet enemmän tai vähemmän vastuuta lapsista ja kodista jo ennen eroa, mikä auttaa saamaan kiinni arjesta. Näissä tarinoissa yksinhuoltajuus nähdään tavallisena perhemuotona muiden perheiden joukossa (*se on meidän elämäntapa, tää on meidän arkee*), ja isät pitävät ydinperheen korostamisen aivan turhana.

5.2.1 Alpon tarina: Se on enempi itestä kiinni että miten järjestää

Alpo (50v) on ollut lähes kymmenen vuotta tyttärensä yksinhuoltajana. Hän kertoo, että avioero oli lopulta hänen päätöksensä ja selittää avioeron johtuneen pitkälti mustasukkaisuudesta:

Alpo: Se oli hirveä helpotus, ei se homma pelannut alkuunkaan ja tuota se oli vähän... meni sitten..Tuppas minun kaverit häviämään ympäriltä ja muuta sitten.

H: Mistä luulet sen johtuvan sitten?

Alpo: Kyllä se tasan tarkkaan se oli niin mustasukkainen, että se ei oikein sietänyt kehtään siinä ympärillä, minun kavereita tai muita.

H: Joo

Alpo: Mutta se oli, ettei oikein voinu käydä missään. Kerta sen meni siihen ni...

H: mm

Alpo: ...oli että parempi kun erotaan, emmä rupee silleen -- elämään. Sitten saatiin sopuratkasu ja se oli helppo homma. -- Tietysti siinä oli pientä kaupankäyntiä mutta tuota kumminkin...

H: Joo

Alpo: Se sitten ratkas aika pitkälle sen...

Alpolle vaikean liiton päättäminen on *helpotus*. Alpon tarina yksinhuoltajaksi jäämisestä alkaa rauhallisissa tunnelmissa: lasten huoltajuus sovitaan *sulassa sovussa*. Toisaalta hän samalla myöntää, että ei edes suostunut keskustelemaan toisenlaisesta lapsen huoltajuuden ratkaisusta:

H: Mietittiinkö sitä vaihtoehtoo edes, että tytär ois jääny äidille?

Alpo: Tuota, itse asiassa minä sanoin, että sitä ei mietitä, ja siihen sitten tyydyttiin. Ei sitä vaihtoehtoo käyty oikeestaan millään lailla läpi.

H: Mm

Alpo: Sitä mietittiin vähän silleen, että käytännön kannalta olisi siinä tilanteessa paljo helpompi että...Sille ei ois sitten löytyny päivähoitopaikkaa, että jos joutuu... se oli töissä kahteen tai neljään aamuyöllä...olemaan siellä, sitä yöhoitoa ei olisi sitten oikein järjestyny.

H: Se lähti siitä.

Alpo: Se lähti siitä ja ei siitä edes minkäänlaista taistoo tarvinnu käydä. Käytiin tekemässä sosiaalitoimistossa sovussa paperit ja se...edellisessä avioliitossahan käytiin kauhee taisto [lapsesta] ja tuota se oli sitten sosiaalitoimiston päätöksellä suurin piirtein tuota... -- Siinäkin oli jo yks hyvä syy, miks minä en...en halunnu missään nimessä luopua.

Alpon kertomuksessa lapsen asumisjärjestelyt selittyvät lapsen äidin epäsäännöllisillä työajoilla ja toisekseen sillä, että Alpolla on ollut menneisyydessä huoltajuuskiista, jonka hän hävisi. Tällä kertaa Alpo ei halunnut missään nimessä luopua lapsesta. Lapsi oli eron hetkellä pieni ja Alpo kuvailee, että aluksi lapsi ei edes ymmärtänyt, mitä oikein oli tapahtunut:

Kaks ensimmäistä viikkoo [lapsesta] oli kivaa, kun oli kaks eri kotia mutta sitten se keksi, että hei tässä on jotain mätää, että äiti ei asu meillä. Ja sitten valvottiin muutama yö ja me asuttiin silloin aika lähekkäin ja tuota... sitten mä neuvolaan soitin, että mitä tehdään, kun ei tästä meinaa tulla oikein mitään. Sitten niitä tapaamisia lisättiin, että aina kun oli mahdollista niin...Se oli pari viikkoo siinä semmosta.

Alpon tarinassa korostuu optimistisen sävyn lisäksi hänen toimintansa, jota hän kuvaa aktiiviseksi ja päämäärätietoiseksi. Alpo tekee päätöksiä ja vaikuttaa omaan elämäntapaansa. Arjen vaativuus yksinhuoltajuuden alussa kuitenkin yllätti:

Alpo: En edes ymmärtänyt, että mitä se tuo sitten [naurahtaa] mutta kyllä meinas aika loppua sitten tasan tarkkaan, se oli kyllä sitten...Osittain olin pätkätöissä. -- Mä jouduin kaikki mistä rahaa sai tekemään sitten vähän aikaa.

H: mm

Alpo: Sitten mä vaihdoin ammattia.

H: joo

Alpo: Se oli vaan, että aika kyllä totaalisesti loppu sillon.

Jotta arki perheen ja työn yhteensovittamisessa tasapainottuisi, Alpo vaihtoi alaa. Hän kuvailee, että toisaalta hän on päässyt elämässä helpolla:

Alpo: Mä oon vähän kummajainen siinä, että jos mä oon jotain pyytänyt, hoitopaikkaa tai jotain lääkärihoitoa, niin mä oon kaikki saanu ajallaan, ei oo mistään tarvinu valittaa. Mä joskus sanoin, että sillon kun mä tulin tänne, mä jotenkin hämmästyin, että kaikki järjesty. Yleensä valitetaan ettei mikään, ei rahat riitä, ei mikään, mä että se on enempi itestä kiinni että miten järjestää.

H: Tuntuu, että varsinkin yh-äitien kohdalla on tuo rahakysymys ollut aika paljon esillä.

Alpo: Samalla lailla se mulla oli, että olin pätkätöissä ja muuta. Ja pienellä palkalla nytkin oon. Tietysti kun ikänsä on ollu töissä ja nyt sitten. No ehkä mä sanon että se on aika pitkälle itestäkin kiinni miten yhteiskunnalta saa palveluja. -- Siinä tietysti työnantaja autto, sano että mee [asuntotoimistoon] että tarviit asunnon. Mä menin ja siellä oli kaksi asuntoa, joista mä valisin sen jonka ikkunan alla oli päiväkotia. Sitten mä marssin päiväkotiin ja sanoin, että mulla ois tällänen lapsi ja mä tarviisin sille hoitopaikan. Ja ne sano, että tuo sitten kun tulet kaupunkiin. Sain hoitopaikan.

Alpo korostaa, että se on *enempi itestä kiinni*, miten asiansa järjestää tai mitä palveluja saa. Hän on pohtinut miehen ja naisen logiikkaa ja tuumaa: *meillä voi olla se ero, että me pistetään arki toimimaan samalla tavalla kuin jokin kone, naiset pistää siten kun ihminen*. Tällä Alpo ehkä viittaa siihen, että arki on hyvä pitää yksinkertaisen toimivana ja olla murehtimatta turhia. Vuosien yksinhuoltajuuden jälkeen arki on asettunut hyvin uomiinsa ja Alpo kertoo perusarkensa sujuvan ilman ongelmia.

H: Millainen ois ongelmallinen päivä?

Alpo: Tällä hetkellä ei kyllä oikein ole sellasta, enempi se on sellasta puuduttavaa arkea kuin mitään ongelmia

H: Mikä on auttanut jaksamaan, jos on ollut vaikeita hetkiä?

Alpo: Velka ja nälkä [naurahtaa]

H: Perusasiat siis.

Alpo: Joo, perusasiat. Se, että kyllä se joskus helpottaa. Viikon päästä helpottaa kun saan asuntovelan maksettua. Oon yrittänyt painaa niin, että joskus pääsis niin, ettei tarviis kaikkia rahoja pankille kuskata. Jäis nimenomaan sitä vapaa-aikaa. Kieltäydyn kaikesta ylimääräisestä sitten.

Alpon tarinan yksi teema on yksinhuoltajaisyyden arvostus. Tähän teemaan hän palaa myös kertomuksensa loppupuolella:

Alpo: Näissä tilanteissa kun jonkun pitää ratkasta, että onko se isä vai äiti se parempi, niin ei aina pistettäis puntteja sen äidin puolelle niin paljon kun tällä hetkellä laite-taan.

H: mm

Alpo: Eli jos se tuota, tää systeemi olisi toinen, niin se ei olis sitä että joku viisprosenttia Suomen yksinhuoltajista ois miehiä, vai mitä se on vaan se olis paljon suurempi tää osuus. Yleensä kun se menee tuota jostain syystä kiista hommaksi se ero, niin sanotaan että poikkeuksetta lapsi tai lapset jää äidille. Se on ehkä sellanen, mikä eniten harmittaa tässä hommassa.

Alpon *sisäinen tarina* (Hänninen 1999) yksinhuoltajana vaikuttaa löytyneen melko helposti. Tähän luultavasti vaikuttaa se, että päätös yksinhuoltajaksi ryhtymisestä oli pitkälti hänen omansa. DeMaris ja Greif (1997) ovat omassa tutkimuksessaan tulleet siihen johtopäätökseen, että yksinhuoltajuuden omaehtoinen valinta tekee arjesta helpompaa ja näkyy tyytyväisyytenä omaan asemaan yksinhuoltajana.

5.2.2 Anteron tarina: Ei se mikään katastrofi ollut

Antero (50v) kertoo olleensa yksinhuoltajana muutamia vuosia. Avioliitto tyttären äidin kanssa oli myrskyisä. Hän kertoo, että eron ja yksinhuoltajaksi jäämisen taustalla on pitkä tarina ja eroa edelsi kauan hankala tilanne:

Eroa edeltävä kesä oli sellanen, että -- minä olin koko kesän lapsen kanssa. Hänellä ei ollut lapselle aikaa. Minä yhtäkkiä huomasin, että mulla ei ole mitään, kaikki mitä oli suunniteltu, oli sitä myöten selvää. Kaikki piti peruuttaa ja mä olin vaan lapsen kanssa kiinni. Hän [entinen vaimo] ei suostunut puhumaan mistään. -- Semmosta oli ehkä jatkunut pitempäänkin. -- Se oli pitemmän ajan ongelma. Silloin kun [lapsi] oli pienempi, se oli siinä tietysti hankalaa, kun hän jätti sen mulle, mun vastuulle, järjestämättä mitenkään asioita, niin mä olin, eihän tyttöä voi jättää, enkä minäkään voi lähteä. Se oli aika kiusallista ja mä vietin aika ankeita kesiä, tai se yks kesä varsinkin, joka edelsi... Hän vei [sitten] asian tuomarille, että hän hakee eroa, mihin minä sitten suostuin ilomielin. Se oli tällaista.

Lapsen huoltajuudesta tuli Anteron ja lapsen äidin välille kiistaa ja jouduttiin oikeuteen. Lopulta Antero sai tyttärensä huoltajuuden sosiaaliviranomaisten esityksestä:

Se ei tullut siinä samassa yhteydessä tämä lapsi mulle. Mä muutin entisestä asunnosta pois, mä en voinut elää siellä. Muutin niin nopeesti pois sieltä kun voin. Kun mä muutin tänne, meillä jatku se prosessi, se oli muuttunut oikeusprosessiksi. Sosiaalivi-

ranomaisten toimesta sitä käsiteltiin. Siellä sanottiin aika lievästi, että ois parempi, jos lapsi asuis isänsä kanssa, isä on hieman tasapainosempi ja pystyy paremmin näkemään asian lapsen edun kannalta. -- Lapsi tuli mulle tavallaan niinkun entiselle pääministerille se faksi yllättäen. Mulle vaan ilmoitettiin, että hän muuttaa tänne, että hae tarhasta pois. Mä hain ja siitä lähtien hän on asunut tässä.

Antero kokee, että tilanteen rauhoittuminen oli tärkeää erityisesti lapselle ja hänelle itselleenkin:

Äiti ei sitten tavannut oikeestaan lasta pitkiin aikoihin eikä pitänyt mitään yhteyttä, jostain kumman syystä, yritti minulle kostaa. -- No en tiedä mitä hän ajatteli mutta näin sitä sitten pitkiä aikoja oltiin. Mitä se mulle merkitsi...kyllähän se meinas, että mun vapaa-aika väheni aika lailla. Mä olin varautunut siihen ja tavallaan halusinkin semmosen tilanteen. Ei se mikään katastrofi ollut.

Antero kertoo olleensa nuorempana, poikamiehenä *sellanen huliivili*. Isyys ja erityisesti yksinhuoltajuus rauhoitti ja vakautti Anteron elämää:

Se ehkä vahvisti mun itsetuntoa ja toisaalta toi jotain vakautta elämään. Ties mikä on tärkeitä ja mikä vähemmän tärkeitä. Ei tarvinnu miettii elämäntarkotusta ainakaan silloin kovin paljoo. Ei tarvinnu miettii jonninjoutavia. Sehän antaa semmosta käytännöllistä järkevää tarkoitusta elämään. Pitää miettii miten kasvattaa, ja on sillä tavalla kiva ja myönteinen juttu. Mutta tietysti sitten myöhemmin, kun hän [lapsen äiti] ei pitänyt mitään yhteyttä, niin silloin se tietysti rupes rassaamaan, kun ei ollut vapaita viikonloppuja koskaan. Mä sitten vähän järjestelin itselle viranomaisten neuvoja apuna käyttäen vapaata. Oli ystäviä ja verkostot. En mä ihan onnettomassa tilanteessa ollut sitten kuitenkaan.

Huoltajuuden saamista voi pitää Anteron tarinassa positiivisena käännekohtana. Hän kuvailee arvojen muutosta, itsetunnon nousua. Antero on saanut myös paljon myönteistä palautetta muilta ihmisiltä:

Oon saanut tukea ja kannustusta vaikka millä mitalla, lukuun ottamatta tietysti tätä lapsen äitiä siinä alkuvaiheessa. Muutenkin palaute on ollut myönteistä. Tuntuu vähän, että ois tavallista parempaakin ollut se palaute, kun on mies ja tyttären yksinhuoltaja. Se on vähän liiallistakin joskus, on melkein tuntunut kun ois sädekehä päällä [nauraa]. Ei voi ainakaan sanoa mitään negatiivista tulleen mistään. Sillä tavalla ihan jees.

Alpon tavoin myös Antero korostaa kertomuksessaan yksinhuoltajuuden hyviä puolia. Miehet ovat tulleet sinuiksi yksinhuoltajuutensa kanssa ja kokevat, että yksinhuoltajuus on elämäntapa ja hyvä perhemuoto siinä missä ydinperhekin.

H: Mitä ajattelet yksinhuoltajuudesta tällä hetkellä?

Antero: Mä aattelen siitä aika lailla samalla tavalla kun ennenkin, että yksinhuoltajuus on ihan samalla tavalla turvallinen ja hyvä tapa tai vaihe lapsen kehityksessä. -- Se voi taata yhtä hyvät olosuhteet kuin ns. ydinperhekin lapselle. Joskus jopa paremmat, ne riitelevät ydinperheet sun muut asiat...Yksinhuoltajaperheessä rytmi ja perusturvallisuus ja tämmöset asiat saattavat olla paljon paremmin kuin monissa ydinperheissä. -- En mä tietenkään sitä kannata että kaikkien pitää erota, että tulee yksinhuoltajaperheitä lisää. Mutta ei sitä pidä pelätä, jos näyttää että homma on huono kerta kaikkiaan että ahdistaa vanhempia ja kiusaa lasta, niin kyllä silloin on parempi erota.

5.3 Yksinhuoltajaisäksi omasta tahdosta -tarinat

Myös *Yksinhuoltajaisäksi omasta tahdosta* -tarinoissa (4 kpl) taustalla ovat parisuhteen vaikeudet, jotka heijastuvat perhe-elämään ja lasten hyvinvointiin. Syynä avioeroon nähdään muun muassa lasten äidin osallistumattomuus perhe-elämään ja vanhempien väliset rooliristiriidat. Avioero tai parisuhde ei ole kuitenkaan tarinoiden keskiössä vaan niistä kerrotaan isänä olemisen ja sen tärkeyden näkökulmasta. Tarinoissa korostuu isän vahva sitoutuminen lapsiin, lasten hoitamiseen ja heidän hyvinvointiinsa. Isät kuvaavat itseään perhekeskeisiksi ja haluaan hoivata hyvin vahvaksi, mikä osaltaan heijastui rooleihin kotona ja vanhempien väliseen parisuhteeseen. Isät kertovat, että he kantoivat paljon vastuuta lapsista ja kodista jo ennen eroa ja että vanhempien välillä oli ristiriitoja siitä kuka tekee mitään. Osa isistä koki hoitavansa sekä isän että äidin tehtäviä kotona. Ja he pitivät tätä vahingollisena paitsi lapsille, myös itselleen ja isän roolilleen. Eron jälkeen vastuu lapsista tuo valtaa ja itsenäisyyttä toteuttaa omaa vanhemmuutta haluamallaan tavalla. Yksinhuoltajuus nähdään haasteena, johon suhtaudutaan pääosin myönteisesti ja aktiivisesti.

5.3.1 Aleksin tarina: Mä oon aina rakastanu lapsiani järkyttävän paljon

Aleksi (30v) on pienten lasten yksinhuoltajaisä. Hän ei osaa aivan tarkkaan kertoa, miksi hänen liittonsa päättyi eroon mutta toteaa lasten äidillä olleen vaikeuksia omassa vanhemmuudessaan. Erotilanteessa päätöksen lasten huoltajuus- ja asumisjärjestelyistä teki pitkälti Aleksi:

Sanotaanko näin että silloin yhdessä ollessa lasten äiti kävi läpi omaa taisteluaan äityydestä, naimisissa olemisesta ja parisuhteesta olemisesta, ihan kaikesta. [Hän] aika vähän vietti aikaa loppujen lopuks kotona. Käytti vapaa-aikaa muuhun kun lasten kanssa olemiseen ja tota...vaikee sanoo mitä siinä tapahtu loppujen lopuks. Mä oon aina rakastanu lapsiani ihan järkyttävän paljon, ehkä mä sain sen tilankin häneltä pois. Kaikki kyllä tapahtu kauheen kätsysti.

H: Yhteisymmärryksessä sitten tulitte siihen päätökseen?

Aleksi: No siis, sanotaan näin että mä en kyllä antanu siinä kohtaa [periks], mä oon kyllä aika vahva sitten kun mä suutun, niin kyllä mä runttasin sen päätöksen läpi.

Hän selittää toimintaansa sillä, että on rakastanut lapsiaan *aina ihan järkyttävän paljon* ja analysoi itse, että ehkä sai toiminnallaan äidin *tilan* häneltä pois eli astui äitiydenkin alueelle ja sekoitti näin isän ja äidin rooleja. Hochschild (2003; ks. myös Jokinen 2005, 52) teorisoi, että kiitollisuuden talous parisuhteessa tarkoittaa sitä, että osapuolet jakavat kulttuurisen ymmärryksen naiseudesta ja mieheydestä. Keskeisiä ovat tällöin kullekin sopivat roolit parisuhteessa, yhteinen tulkintapohja ja jaettu ymmärrys siitä mikä on naistapaista ja mikä miestapaista. Yksinhuoltajaisäksi omasta tahdosta -tarinoissa isät kertovat ristiriidoista perherooleissa. Omalla toiminnallaan sekä miehet että naiset voivat rikkoa totunnaisia tapoja tehdäkseen asioita omalla tavallaan ja omista lähtökohdis-

taan mutta totunnaisuuden rikkominen voi aiheuttaa myös ristiriitoja (Mykkänen & Eerola 2013).

Aleksi kertoo, että hänelle itselleen erosta ja parisuhteen päättymisestä toipuminen kävi melko nopeasti. Arki oli kuitenkin hyvin työntäyteistä, koska pienet lapset vaativat huomiota:

H: Millanen se muutos oli?

Aleksi: Mä en varmaan ensimmäiseen vuoteen edes pystynyt ajattelemaan lasten kautta asioita, piti ensin käydä rauhassa se oma prosessi itte läpi, olihan se kovaa. [Vanhin lapsi] niin kun varmaan yritti ottaa sen emännän roolin kotona, huomasin sen, ja olla vahvempi kuin olikaan. Onneks mä toivuin tuosta erosta nopeesti, tai ainakin omasta mielestä nopeesti ja mä pystyin tulemaan siihen väliin ja huutamaan sen pelin poikki, että tuota te ootte lapsia ja mä oon se aikuinen. Sanotaan, että eka vuosi oli rankka.

Aleksin tarinasta on luettavissa, että uusi sivu elämässä on kääntymässä ja hän pystyy ajattelemaan eteenpäin elämässä, muun muassa uutta parisuhdetta.

H: Entä [millainen muutos ero oli] sulle itelle sitten?

Aleksi: Mä oon kanssa käynyt sen erokurssin, se oli varmaan ihan lottovoitto suorastaan. Pääsi vähän käsittelemään niitä asioita, mikä on mennyt vikaan ja ettei ehkä tekis samoja virheitä uudestaan, jos tässä vakavan parisuhteen perustaa.

No ei sitä oikeestaan ehtinyt oikein edes ajatella, sitä oli vaan suoriuduttava -- oli kylä tosi paljon paineita, että tota...kyllä siinä vaan piti mennä kun mummo lumessa vaan, tarpoo. Ei siinä oikein muita vaihtoehtoja ollu.

H: Niin

Aleksi: Niin, mutta aikahan ylipäätään tekee hyvää vaan mitä pitemmälle menee.

Aleksin tarinassa korostuvat suoriutumisen lisäksi yksilöllisyys ja itsenäiset valinnat, oman tien kulkeminen. Muiden ihmisten hämmentyneen suhtautumisen miehen yksinhuoltajuuteen Aleksi haluaa vain ohittaa, mikä myös toistaa tarinassa esiin tullutta riippumattomuutta. Hän ei hae muiden hyväksyntää elämäntavalleen.

H: Miten muut ihmiset reagoi tähän teidän erotilanteeseen?

Aleksi: Kyllähän se edelleen tuntuu olevan joillekin suuri tabu ja joillekin suuren ihmetyksen ja kummastuksen asia. En mä osaa oikein sanoa, sanotaan näin että itse on silleen vahva, ettei oikein välitä mitä muut puhuu ja mitä ajattelee, se on silleen sama. Sitten on tiettyjä hyviä ystäviä, joiden kanssa tulee asioitua. Sanotaan näin että yhtään enempää ystäviä mä en tartte, kun nää mitä mun lähellä on. Hyvin mulla menee, nautin kaikesta ja musta tuntuu, että lähivanhempana pystyn antaan lapsille paljon rakkautta ja rajoja.

H: Onko tullu minkäänlaista negatiivista palautetta yksinhuoltajuudesta?

Aleksi: Onhan toki. On niitä varmaan mutta...Jos on ihmisiä jotka käyttäytyy kummallisesti, niin en mä hakeudu edes sitten niitten seuraan.

Aleksin tarinaa voisi kuvailla gergeniläisittäin stabiiliksi tai lievästi progressiiviseksi emotionaaliselta juoneltaan. Tarina ei kuvaa suurta romahdusta toipumistarinoiden tapaan vaan kulkee melko tasaisesti elämänmuutoksen läpi, toki jonkinlainen aallonpohja siitäkin on luettavissa. Langat tuntuvat kuitenkin olevan koko ajan päähenkilön hallinnassa. Nykytilanteen Alekski kuvaa olevan vähintäänkin hyvä:

Joo, mä oon kauheen tyytyväinen. Mä oon saanu tähän vielä ympättyä urheilua. Sanotaan, että se on sellanen pakopaikka. Vaikka lapset ottaa sinne jumppapaikalle hoitoon. Korkeintaan kaks kertaa viikossa. Siihen hikeen saa upotettua sellasia juttuja, että sitten jaksaa taas arjessa.

Aleksin tarinan riippumattomuus ja yksilöllisyys tulevat esiin myös siinä, että hän ei ole löytänyt kovin paljon yhteisiä kokemuksia muiden yksinhuoltajien kanssa.

H: Ootko mukana näissä yh-yhdistyksissä?

Alekski: Oon tuota, liityin kyllä yhdistykseen. En mä tiedä, mä oon pari kertaa ollu siellä, musta tuntuu, että ne naiset siellä vaan koko ajan valittaa, kun kaikki on huonosti. Mua rupes ahistaan.

Aineistoni eräissä muissakin yksinhuoltajuuskertomuksissa viitataan yhdistykseen sanomalla, että niissä usein valitetaan liikaa. Toisaalta yhdistys on aineistossani joillekin isäkertojille tärkeä yhteisöllisyyden paikka. Isät kertovat yhdistykseen liittyvästä yhteisestä toiminnasta, jota arvostavat.

5.3.2 Anssin tarina: Sillä tavallahan mä olin hirmu sidottu siihen

Anssi on (40v) ollut yksinhuoltajana useita vuosia. Pitkän avioliiton jälkeen tuli ero. Anssi selittää, että ei loppuvaiheessa ollut enää tyytyväinen avioliittoonsa.

No, siinä jäi toteutumatta liitossa se, mitä mä edellytän eli sitä haluaa liitosta ensisijaisesti uskollisuutta, lojaalisuutta, puolisoa, lapsia kohtaan, oikeudenmukaisuutta, tasa-arvoa... Mikään niistä ei enää toteutunut, niin siinä ei niin kun paljon vaihtoehtoja ollut sitten. Oli erilaisia kasvatusnäkemysjä lasten kanssa, siinä niin kun rupes olemaan pakettia riittävästi.

Anssi oli kuormitettu vastuusta ja kertoo huomanneensa, että lapset alkoivat oireilla vaikeassa perhetilanteessa. Hän koki, että hänen isän roolinsa oli vaarassa. Isyyden merkitys ja lasten hyvinvointi on Anssin tarinan kantava teema, kuten Aleksillakin. Hän kuvailee oman isänsä olleen paljon matkoilla ja jääneen lapsille etäiseksi. Anssi on tietoisesti halunnut olla erilainen, läheisempi isä.

Niin mä ajattelin niin, että jos ei nyt avioeroa tehdä niin musta ei ole kohta lapsille isäksi. Mä olin isän roolissa, äidin roolissa, hirmu raskaita juttuja liitty siihen, se rupes tuntuun, että nyt ollaan sillä rajalla että on pakko tehdä nopeita päätöksiä. Sellanen isänä oleminen mitä mä niin kun ajattelin, niin se isän rooli meinas kadota. Mä en voi olla lapsille äiti, mä voin olla lapsille isä.

H: Mm

Anssi: Mä voin olla hoitava isä, läsnä oleva, äiti mä en voi olla missään tapauksessa.

Kuten Aleksin tarinassa, myös Anssin tarinassa isän ja äidin roolit eivät noudattaneet perinteisiä miehen ja naisen, isän ja äidin, rooliodotuksia. Anssi pelkäsi liukuvansa liikaa äidin rooliin. Ristiriita vanhemmuuden rooleissa ja siinä kuka tekee mitään, oli avioeron taustalla. Myös asiantuntijoiden teksteissä 1990-luvulla huolehdittiin, että isä ei menetä maskuliinisuuttaan, ei tule liian ”äidilliseksi” ja tällä tavoin vaaranna lapsen kehitystä (esim. Sinkkonen 1998). Anssi huomasi, että lapsetkin ihmettelivät tilannetta kotona.

Anssi: Lapsista huomasi, että ne rupes ihmettelemään että kavereiden äidit ja nää... tuli semmosia juttuja, -- että rupes vanhemmalle lapselle olemaan hämmennys että hetkinen, mikä tää juttu on. Se selkeytti vanhempain lasten kuvioo, että erovaiheessa, kun olin ollu lasten kanssa, niin en millään lailla kokenu, että heillä ois ollu sellasta turvattomuuden tunnetta, miten arki menee. Mähän arjessa vastuun olin kantanut. Silleen se erovaihe oli helppo.

Vaikka Anssi oli kantanut arjessa vastuun lapsista, erossa lapset jouduttiin jakamaan. Perheen lapsista pienimmät jäivät äidille ja isoimmat lapset Anssille. Perheen hajottua Anssilla oli jatkuva hätä muualla asuvista lapsista. Ero lapsista on ollut rankka kokemus henkisesti:

H: Oliko tää muutos sitten sulle iso?

Anssi: Henkisesti siinä on tosi kovilla, kun joutuu miettimään tosi tarkkaan lasten kannalta. -- Sillä tavallahan mä oli hirvu sidottu sitten, mullahan ei oo omaa elämää ollu vasta kun vuoden, että uskaltaa hengittää ja olla. On paljo semmosia tekijöitä, että on joutunu tarkkaan kahtomaan, mihinkä aikaan olet missäkin ja mitä teet... Kyllä siinä monesti on vedetty jaksamisen ja kestämissä lasit piripintaan. Koskaan ei tiedä että jos mitään ylimäärästä tapahtuu, että mitäs sitten seuraavana päivänä, millä keinolla eteenpäin.

Anssi kokee, että vaikeuksien keskellä positiivinen ajatus tulevaisuudesta on auttanut:

Anssi: Kai se on tuota perimmältään ollu sellanen oma luonteenpiirre sellanen peräänantamaton, että jos tänään on paskapäivä niin huomenna voi olla hyvä päivä.

Isäkertojat kertovat ristiriitaisesti yhteisöllisyydestä ja sen tarpeesta. Anssille toiminta vertaisryhmässä on ollut tärkeä osa arjessa jaksamista. Yhdistyksen kautta on mahdollista vaikuttaa myös omaan asemaan yhteiskunnassa. Tärkeintä on ollut löytää paikka, jossa omaa asemaa ei tarvitse selitellä.

Anssi: No, kyllä se sellanen tukiverkosto on siinä vaiheessa, kun tulee eroasiat, sieltä saa semmosta tietoo, mitä ei kirjoista löydy. Tukiverkosto, koska siinä erovaiheessa käy niin, että ne aikasemmat ystävät, perhesuhteet jotka oli ns. normaaliperheessä, ne katoaa todella äkkiä -- Elikkä voi sanoa, että ystäväpiiristä mikä nyt on 80% on yh-yhdistyksen kautta tulleita ja verkostoja. Ja se on semmonen tosi hyvä paikka ja millä hengellä tehdään. -- Sitä kautta tulee hirvu paljon sitä jaksamista. Nää yhteiskunnan viralliset tahot... Se on sitten se yllätys että sieltä ei sitten...siellä ei ole työkaluja semmoseen arjessa jaksamiseen. Lopetin yhteistyön heidän kanssaan aivan turhana.

Anssin mukaan yhdistys koostuu todellisista ystäväistä, suhteet eivät jää persoonattomiksi. Hän on huomannut, että ns. viralliset tahot eivät kykene auttamaan yksinhuoltajuuden arjen käytännöissä ja huolissa samalla tavalla kuin vertaistukiryhmä.

Osa isäkertojista kertoo itsensä Anssin tavoin yhteisöllisenä, vuorovaikutukseen hakeutuvana, osa korostaa Aleksin tavoin yksilöllisyyttä ja riippumattomuutta. Yksinhuoltajuus voidaan kertoa yksinäisyyden kuvauksena mutta myös relationaalisenä kokemuksena, sosiaalisen verkoston tärkeyttä korostaen.

5.4 Yhteenveto

Avioero ja yllättävä leskeys ovat elämäkokemuksia, joista kertominen sisältää monenlaisia tunteita: surua, haikeutta, katkeruutta, häpeää, joskus myös helpotusta. Yksinhuoltajuus saa miesten elämäntarinoissa erilaisia merkityksiä ja vastaan tullut kriisi koetaan vaihtelevasti menetyksenä, positiivisena elämäntuotoksena tai haasteena, joka halutaan ottaa vastaan. Olen nimennyt tarinat *toipumistarinoiksi* (2kpl), *positiivisen käänteen* -tarinoiksi (3 kpl) ja *yksinhuoltajaisäksi omasta tahdosta* -tarinoiksi (4kpl). Miehet näkevät yksinhuoltajuuden eri tavoin ja se näkyy kertomusten sävyssä. Yksinhuoltajaksi jäämisen ja elämän uudelleen vakiintumisen väliin mahtuu erilaisia vaikeita tapahtumia. Ajallisesti kertomuksissa kuvataan kymmenenkin vuoden takaisia kokemuksia. Isät kertovat tarinaansa nykyisyydestä käsin ja menneet kokemukset merkityksellistyvät haastatteluhetkellä eri tavoin. Isäkertojien kertomuksista muodostuva kuva ei toista J.P. Roosin (1994) elämäkertojen perusteella muodostamaa suomalaisen miehen synkkää tyyppiä, joka on kommunikaatiokyvytön, eristäytyvä, vastoinkäymisiä ja nöyryyksiään hautova vaan muodostuva kuva on vivahteikkaampi. Tässä on varmaan kyse laajemmasta muutoksesta miessukupolvien välillä, koska Roosin aineisto sisälsi huomattavasti vanhempien sukupolvien miesten kertomuksia verrattuna omaan aineistooni, niiden välillä on runsaan 20 vuoden ero.

Tutkimukseni yksinhuoltajaisien tarinoista on löydettävissä monia yhtäläisyyksiä. Normatiiviseen elämäntapaan sopiva, kulttuurinen mallitarina perheestä sisältää ajatuksen isästä, äidistä ja lapsista. Isät rakentavat yksinhuoltajuustarinaansa tätä taustalla häilyvää perheen normitarinaa (ydinperhetarinaa) ja myös parisuhdetarinaa vasten. Normitarina toimii mallina, johon yhtyen omaa kertomusta rakennetaan tai johon otetaan etäisyyttä (Mykkänen 2010). Omassa aineistossani isät ovat joutuneet luopumaan normitarinan mukaisesta elämäntavasta mutta joidenkin isien kertomuksista on luettavissa tarve palata normatiivisen elämän malliin, ydinperheeseen ja parisuhteeseen.

Yhteinen piirre on myös suomalaisena perustarinanakin pidetty *selviytymisen eetos* (Kortteinen 1992, 33) - elämä on välillä kovaa mutta se halutaan saada sujumaan ja itse ollaan aktiivisia asioiden järjestelijöitä. Tarinoissa on suunta ylöspäin eli nouseva juonikaari: isät saavat elämänsä hallintaan ja arki lasten kanssa sujuu. Vahvan toimijuuden rinnalla kulkee tarina oikeasta ja vastuulli-

sesta toimintatavasta. Yksi syy avioeroon on lasten hyvinvoinnista huolehtiminen. Näin isien kertomukset ovat myös *moraalitarinoita* (Ribbens McCarthy ym. 2000). Moraalinen aikuinen kertoo itsestään niin, että hän on asettanut lapsen edun ensisijaiseksi tai on ainakin yrittänyt tehdä niin, mikä on moraalisen imperatiivin edellyttämä tapa. Luonnollisesti kertomuksissa ei haluta esittää itseä moraalisesti arvottomana tai jollakin lailla sopimattomana vanhempana. (Ribbens McCarthy ym. 2000, myös Castrén 2009; Finch & Mason 1993.) Isien kertomuksissa parisuhteen vaikeudet heijastuivat negatiivisesti perhe-elämään ja lasten käytökseen. Kun lähdetään toimimattomasta parisuhteesta, ajatellaan lasten hyvinvointia oman hyvinvoinnin ja onnellisuuden ohella. Myös Vanessa Mayn (2005) tutkimuksessa parisuhde ja vanhemmuus linkittyivät toisiinsa ennen eroa. Mayn mukaan lasten hyvinvointi oli keskiössä, kun naiset (n=18) pohivat joko jäämistään tai lähtemistään avioliitostaan. Moraalinen dilemma muodostui siitä, että uhraako äiti oman onnensa perheen hyväksi (äidin velvollisuus) vai asettaako itsensä, oman onnensa, edelle ja pakenee esimerkiksi väkivaltaisesta suhteesta (yksilöllisyys).

Aineistoni isät kuvaavat omaa asemaansa sekä tapahtumien uhreina, niistä kärsineinä, että myös aktiivisina, omaan elämänsäkuunsa vahvasti vaikuttavina toimijoina. Mielenkiintoista on, miten osa isäkertojista kuvaa omaa valankäyttöään erotilanteessa ja lasten asumisjärjestelyissä: oli *pakko tehdä nopeita päätöksiä, mä runttasin sen päätöksen läpi, minä sanoin, että sitä ei mietitä, ja siihen sitten tyydyttiin*. Päätös siitä kumman luona lapset pääsääntöisesti asuvat, ei siis aina syntynyt yhteisymmärryksessä. Isillä on ollut tietyissä tapauksissa kertomansa mukaan valtaa määrätä siitä, että lapset jäävät heille.

Oman toimintansa lisäksi isäkertojat tuovat esiin lastensa äidin toimintaa. Pia Purra (1998, 97–98) on havainnut, että miesten kertomuksissa myös nainen voidaan esittää aktiivisena toimijana silloin, kun jommankumman sukupuolen edustaja on ylittänyt sukupuolten välisen rajan ja toiminut tavalla, joka katsotaan toiselle sukupuolelle tyypilliseksi toiminnaksi. Haastatteluissa isät selittävät entisen parisuhteensa ongelmia muun muassa sillä, että vaimo oli hyvin työorientoitunut, haluton osallistumaan perhe-elämään ja usein poissa kotoa niin työn kuin harrastusten vuoksi. Isät itse olivat paljon kotona lasten kanssa. Viisi isäkertojaa esittää eron taustalla olleen lasten äidin käyttäytymisen ja hänen ongelmansa vanhemmuudessa. Tämä selittää osaltaan sitä, että lapset ovat jääneet isälle. Osa isistä tulkitsee omaa käyttäytymistään jopa äidilliseksi ja korostavat sitä, että heillä oli lasten äitiä suurempi tarve ja halu perheellistyä (ks. myös Mykkänen 2010, 75, 124). Kertomusten henkilöt eivät asetu perinteisinä pidettyihin rooleihin vanhempina vaan sukupuolesta ja rooleista kerrotaan rajoja rikkovasti. Laajemmin ymmärrettynä kertomukset heijastelevat sukupuoleen ja sukupuolirooleihin liittyviä muutoksia ja perinteisistä toimintamalleista poikkeamista. Toisaalta kertomukset kuvaavat sukupuolirooleihin syvästi juurtuneita tapaisuuksia ja odotuksia siitä, miten naisten ja miesten tulisi käyttäytyä. Kun äitiys tai isyys ei ole normin mukaista, seurauksena voi olla ristiriitoja.

Tutkimukseni tulokset ovat osin yhteneväisiä eron jälkeistä isyyttä ja kotikäytäntöjä tutkineen Leena Autonen-Vaaranien (2009, 242–244) tulosten

kanssa. Hän on jakanut haastattelututkimuksessaan (n=19 eronnutta miestä) eron ja kodin yhteenliittymät kolmeksi teemaksi: ero ei ollut kodin muutos; ero oli suuri elämänmuutos; ero oli uuden elämän alku. Nämä jaottelut tulevat melko lähelle tutkimukseni tarinatyyppejä. Esimerkiksi "ero ei ollut kodin muutos" -tarinatyyppejä tulee lähelle *yksinhuoltajaisäksi omasta tahdosta* -tarinoita, joissa ero sinänsä ei ole suuri kriisi vaan pikemmin epäonnistuminen. Autonen-Vaaranien tutkimuksessa parisuhteen päättymisen ei merkinnyt miehille kodin muutosta vaan muutosta perhesuhteissa. Osalle miehistä avio- tai avoero merkitsi Autonen-Vaaranien tutkimuksessa kuitenkin suurta elämänmuutosta. Tällöin miehet menettävät kerralla kotinsa, vaimonsa ja lapsensa. Nämä tarinat tulevat lähelle kuvaamiani *toipumistarinoita*, joissa menetyksen kokemus on ollut vaikea ja siitä toipuminen kestänyt vuosia. Tutkimissani tarinoissa isät kuitenkin saavat pitää lapsensa luonaan, mikä on yksi toipumista edesauttava asia. Autonen-Vaaranieni on huomannut, että avio- tai avoerosta voidaan puhua myös helpotuksena ja mahdollisuutena, uuden elämän alkuna. Ero merkitsee riitelyn päättymistä. Olen tutkimuksessani tuonut samantyyllisiä tarinoita esille *positiivisen käänteen* -tarinoita. Eron jälkeen huomataan, että uusi tilanne on parempi kuin entinen.

6 ISÄN YKSIHUOLTAJUUS TYTTÄREN KERTOMANA

Yksinhuoltajaisien tarinat tarjosivat aineistossani melko myönteisen kuvan yksinhuoltajuudesta. Kirjoituspyyntöni eivät vastanneet yksinhuoltajaisät, joilla olisi ollut suuria vaikeuksia vanhemmuudessaan ja arjessaan vaan haastateltaviksi valikoituivat isät, joilla riitti mielenkiintoa ja voimavaroja jakaa kokemuksiaan. Isiensä huollossa kasvaneiden tyttärien tarinoiden kautta kuva miesten yksinhuoltajuudesta laajenee. Kuten isien kertomuksista, olen hahmotellut tyttärtenkin kertomuksista tarinallisen kaaren isän huoltoon jäämisestä ja elämästä sen jälkeen. Isän huollossa eläminen merkityksellistyy eri tavoin (Liite 1, Taulukko 7).

Tytärten kertomuksissa äidin kuolema tai vakava sairaus pakottavat toisen vanhemman uuteen tilanteeseen ja uudelleen vanhemmuuteen. Myös jotkut eroperheiden tyttäristä kuvaavat isiensä joutuneen yllättäen tilanteeseen, jossa heillä ei ollut kykyä toimia. Marsiglio ja Hutchinson (2002) toteavat haastattelututkimuksensa (n=52) perusteella, että miehen valmistautumattomuus isyyteen voi näkyä esimerkiksi taloudellisena ja henkisenä huolena. Pelko, huoli ja hämmennys näkyvät isässä ahdistuneisuutena, levottomuutena ja vihaisuutena. Jotakin tällaista on myös luettavissa tytärten kertomuksista, joissa isän on pakko yksin ottaa vastuu lapsista. Vastuun ottaminen lapsista voi toisaalta näkyä esimerkiksi siinä, että isä muuttaa elämäntapojaan. Raitistuminen voi olla yksi merkki tästä (Anderson ym. 2002).

Kirjoitelmissa 12 tytärtä kertoo vanhempiansa erosta ja 17 äitinsä kuolemasta. Olen jakanut kertomukset kolmeen eri kategoriaan niiden sisältämien juonirakenteiden, sävyjen ja tunnelmien mukaan. Nuoremmat kirjoittajat kertovat *toisenlainen perhe* -tarinoita (10 kpl), joissa korostuvat hoivaava, rakastava isä ja sukupuolitapaisuuksia kyseenalaistavat toimintamallit. Nämä tarinat ovat lähimpänä aineistoni isäkertojen tarinoita, joissa yksinhuoltajuus kerrotaan pääosin positiivisesti. Elämä yksinhuoltajaperheessä nähdään melko luonnollisena ja tavallisena asiana. *Selviytymistarinoissa* (9 kpl) painottuvat vaikeat lapsuudenolot, yleensä äidin kuoleman jälkeen, sekä etäinen suhde isään. Näitä tarinoita kirjoittavat sekä vanhemmat että nuoremmat kirjoittajat. Päähenkilö

kertoo tarinaa menetyksestä, selviytymisestä, suoriutumisesta, yksinäisyydestä ja turvattomuudesta. Tarinan lopussa on näkyvä valoisampi aikuisuus, jossa kertoja jo hallitsee omaa elämäänsä. Kolmanneksi yleisin tarinatyyppi on *kilvoittelutarinat* (7 kpl), jossa kertoja on päässyt sinuiksi kokemansa äidin menetyksen kanssa. Hän ei ole katkera, vaikka saattaa kaivata äitiään. Hän näkee oppineensa kokemuksestaan ja kasvaneen sen myötä. Päähenkilön omatoimisuus, itsenäisyys ja vapaus tehdä asioita omalla tavallaan tulevat esiin näissä vanhempien naisten tarinoissa.

Kolme (3) kertomusta ovat lyhyitä tapahtumakuvauksia kertojan elämästä, niitä voisi kutsua *episodimaisiksi kertomuksiksi*, joissa ei ole yhtenäistä kertomusta eikä varsinaisia yhteyksiä tilanteiden välillä. Pohdin näitä tarinoita luvussa 6.4.

6.1 Toisenlainen perhe -tarinat

Toisenlainen perhe -tarinoissa (10 kpl) on näkyvä sukupuolitapaisuuksien murttamista tai kyseenalaistamista. Suurin osa niistä kertoo perheistä, jossa vanhemmat ovat eronneet, kaksi kertomusta kuvaa äidin kuoleman jälkeistä aikaa. Tähän kategoriaan valikoitui vain nuorempien naisten kertomuksia, mikä osaltaan kertoo isyyden kulttuurisesta muutoksesta ja erilaisten perhemuotojen hyväksymisestä. Näissä tarinoissa perhe kerrotaan yhtä aikaa toisenlaisiksi ja tavalliseksi. Vaikka perhemuoto ei ole tyyppillisin, arki on normaalia lapsiperheen arkea tai sitä tarinoissa ainakin tavoitellaan. Tarinoiden yhteisenä piirteenä on se, että isät ovat valmiita tai halukkaita oppimaan kantamaan vastuunsa lapsista. Äidin poissaolo selitetään sillä, että erotilanteessa äiti ei halunnut lapsia tai jäi isän jalkoihin, äiti löysi uuden kumppanin ja muutti pois kotoa tai äiti sairasti ja kuoli. Tytärten kertoman mukaan joillakin isistä oli paljon kokemusta lasten ja kodinhoidosta jo ennen yksinhuoltajuutta. Kertomuksissa isän toimintaa kuvataan lasten suhteen huolehtivaiseksi ja läheiseksi. Esittelen tämän tarinatyyppin Teresan ja Taijan tarinoiden kautta.

6.1.1 Teresan tarina: Harvinainen ratkaisu mutta oikea

Teresa aloittaa *meidän perheen tarinan* kesästä, jolloin hän itse vietti viimeistä kesää ennen koulutielle lähtemistä. Ero tuli yllätyksenä, koska vanhemmat olivat pitäneet lapset erossa erimielisyyksistään:

Kaikki tuntui silloin olevan hyvin meidän perheessä. Vanhemmat ei ikinä tapellu, eikä riidellyt...tai niin olin kuvitellut. Kerran kuitenkin, kun isä ja perheen muut lapset tulivat reissusta, syntyi iso riita koiranpennusta, jonka seurauksena äiti pakkasi tavaran ja lähti. Se ei tuntunut silloin miltään, eikä asiaa osannut ajatella vielä. Äiti tuntui silloin äidiltä, mutta isä oli paljon mukavampi ja luonteeltaan huolehtivaisempi ja hellempi. Näin me silloin jäätin isälle. Äitini olisi halunnut jakaa lapset -- Isä ei kuitenkaan halunnut erottaa lapsia toisistaan ja asiaa käsiteltiin oikeudessa, jossa huoltajuus annettiin isälle. Harvinainen ratkaisu, mutta oikea. Siitä lähtien isä oli hän "äiti".

Teresa selittää vanhempien eron taustalla olleen lemmikkieläimeen liittyneen kiistan, tämä on hänen lapsuudenaikainen tulkintansa tilanteesta. Hän myöntää kuvitelleensa, että mitään riitoja ei ollut. Vanhempien roolit olivat jo ennen eroa täsmentyneet niin, että isä tuntui läheisemmältä kuin äiti. Teresa kuvaa isäänsä feminiinisin määrein huolehtivaiseksi ja helläksi. Eron jälkeen isä oli myös "äiti". Teresa kuvailee, että äidin kotoa lähteminen *ei tuntunut silloin mitään*. Äiti lähtee ja katoaa kertomuksen taustalle.

Teresa tietää, että lasten huoltajuudesta riideltiin mutta isä ei juuri murehtinut asioita lapsille. Hän kertoo isän luoneen arjen, joka oli rentoa ja suurpiirteistä.

Arki oli isälle kiireistä [työn] vuoksi. Meillä kävi kodinhoitajia muistaakseni joka päivä ja kerran viikossa "hoitaja", jonka kanssa käytiin uimahallissa jne. Kun isä tuli kotiin, hän oli niin väsynyt, ettei jaksanut siivota. Käytiin pikaravintoloissa ainakin joka kolmas ilta. Illalla, kun tuli nukkumaan menoaika isän viereen mönki [monta] lasta. Kainalo oli aina ykkönen. -- Se oli sellaista rentoa elämää, missä ei turhasta hästisty. Isä osasi tehdä ruokaa ja siivota, jos vain aikaa jäi. Meillä ei varmaan ikinä ollut rahallisesti tiukkaa, koska saimme aina mitä halusimme. Näin isä varmaan yritti antaa meille takaisin sitä, minkä olimme menettäneet. Iskällä oli myös maailman pisin pinna. Hän ei koskaan suuttunut mistään (lukuun ottamatta iltoja, jolloin ei olisi haluttu mennä nukkumaan).

Teresan luomassa isäkuvassa on sekä mies- että naistapaisia ominaisuuksia. Teresan kertomus kuvaa isää, joka hallitsee sekä lasten että kodinhoidon niin halutessaan ja menestyy myös työssään.

Teresan kertomuksen jännite liittyy biologiseen äitiin, joka ottaa eron perheestä ja sitten katoaa kertomuksesta, ei kuitenkaan aivan kokonaan. Äidin poissaolo konkretisoituu monissa arjen asioissa. Äidin puuttuessa kotoa ja isän tehdessä pitkiä päiviä töissä, Teresan vanhin sisko sai tehtäväkseen huolehtia nuoremmista lapsista:

Yksi siskoistani toimi meillä äitihahmona. Komensi siivoamaan ja teki ruokaa. Kaikki tottelivat häntä ja pitivät pomona. Hän oli tosi temperamenttinen ja "pelottava".

Teresa myös pohtii askareita, joita äidit normaalisti opettavat tyttärilleen:

On paljon sellaisia asioita, mitä äidit opettavat tyttärilleen ja mistä äidit kertovat. Huomaan sen omassa arjessa monessakin kohtaa, mitkä ovat jääneet oppimatta ja mitkä opittu miesten lailla. Esim. äiti ei opettanut laittamaan ruokaa, siivoamaan, laittamaan pyykkejä tai tiskejä. Ystävänä kauhisteli, kuinka en pese uusia lakanoita, kun laitan ne sänkyyn. Teen sen vain miesten lailla. En ole koskaan tuntenut oloani mitenkään ahdistavaksi isäni seurassa. Enkä siitä, ettei ole ollut naista talossa.

Teresa kuvailee arjen toistuvia askareita, joita on pidetty naistapaisina ja tavallaan äidiltä tyttäreille periytyvinä. Vaikka Teresa kuvaa isänsä olleen äidillinen ja tehneen myös kotitöitä, hän toisaalta kuvaa perinteistä sukupuolten välistä työnjakoa, jossa naiset hoitavat kodin ja tekevät sen paremmin ja huolellisemmin kuin miehet. Hän kertoo oppineensa kotityöt miestapaisesti eli hiukkasen rennommin.

Tarinan toinen käännekohta kertoo uudesta muutoksesta perhesuhteissa. Teresa kieltää kaivanneensa naista taloon mutta kun isä löytää uuden vaimon, perhe oli valmis vastaanottamaan uuden äidin ja naisen taloon. Uusi äiti ottaa entisen äidin paikan tarinassa helpommin, aivan kuin äidin paikalle olisi jo odotettu jotakuta korvaavaa henkilöä:

Isä löysi uuden vaimon, joka muutti meille. Hänestä tuli perheen äiti, jonka kaikki ottivat lämpimästi vastaan. Nyt olen jo muuttanut pois kotoa, odotan omaa lasta ja välillä käy mielessä, miten menneisyyteni tulee vaikuttamaan omaan perhe-elämään.

Ritala-Koskisen (2001) mukaan uusperhe näyttäisi toimivan parhaiten juuri silloin, kun lapsen suhteet muualla asuvaan biologiseen vanhempaan ovat katkenneet tai etäiset. Teresan kuvauksen perusteella heidän perheessään tapahtui tällä tavoin. Teresan tarina päättyy tulevaan elämänmuutokseen: hänestä itselleen on tulossa äiti.

6.1.2 Taijan tarina: En vaihtaisi lapsuuttani

Myös Taija kuvailee itseään isän kasvattamaksi tytöksi. Taijan äiti oli vakavasti sairas eikä voinut osallistua tyttärensä lapsuudessa perhe-elämään kuin satunnaisesti.

Isäni on hoitanut minua pääsääntöisesti synnytyslaitokselta lähtien. -- Aika ajoin sukulaiseni osallistui myös hoitoomme, etenkin isäni vanhemmat hoitivat meitä paljon, ajoittain asuimme pitkiäkin aikoja heillä. Äitini puolen sukuun olen tutustunut vasta viime vuosina. Kun olin kuusivuotias, äiti lähti toisen miehen matkaan ja vanhemmilleni tuli avioero. Äitimme tiesi itsekkin, että sairautensa takia meidän lasten on parempi elää isän kanssa. Tämän jälkeen olen äitiäni tavannut muutaman kerran ja puhunut puhelimesta muutamia kertoja.

Äiti lähtee kodista ja poistuu lähes kokonaan Taijan kertomuksesta, kuten edellä Teresan kertomuksessa. Taija on saanut kuulla sukulaisiltaan, että isä sen sijaan keskittyi lasten hoitoon hyvin määrätietoisesti.

Isäni suhtautui vauva-ajan hoitooni hyvin järjestelmällisesti ja pikkutarkasti. Minulla on tuolta ajalta isäni pitämiä tarkkoja seuranta-vihkoja kaikesta mitä tein ja söin. On myös paljon videokuvaa ja valokuvia. -- Isäni oli sukulaisten kertoman ja itsensä mukaan suhtautunut syntymäämme huomattavasti äitiämme innokkaammin ja oikeasti toivonut ja halunnut meidän syntymää. Yksinhuoltajaisuus ei tuona ajankohdalla ollut vielä kovin tavanomaista, mutta isälläni onkin ollut ehkä tavanomaisuudesta poikkeava tapa ajatella asioita. Eikä isäni ole koskaan ajatellut sitä, mitä muut mahtaa hänestä ajatella. Hän on ollut aina vahvasti oman tiensä kulkija.

Taija pohtii, että jollakin tapaa hänen isänsä tapa olla vanhempi poikkesi 1980-luvun tyypillisistä tavoista. Yhteiskunnassa alkoi jo tuolloin olla vallalla näkemys miesten tietoisesta pyrkimyksestä ja kannustamisesta kohti täysmääräistä isyyttä (Huttunen & Hämäläinen 1993). Kuten Teresan tarinassa, myös tässä Taijan tarinassa isän toimintaa kuvataan naistapaiseksi, äidinhoivamaiseksi, siinä mielessä, että isä suhtautuu lasten hoitoon hyvin intensiivisesti.

Vaikka Taijan suhde isään oli läheinen, arkeen liittyi myös turvattomuutta ja ahdistusta. Taijan arkeen kuuluivat jo varhain kotityöt ja yksinolo. Emotio-

naalinen turvattomuus on yleinen piirre tytärten arkikuvauksissa. Se liittyy yksinoloon ja osittain myös varhaiseen vastuunottamiseen.

Vanhetessani jouduin jonkun verran ottamaan vastuuta mm. kauppa-asioissa ja siivouksessa. Isä teki pitkää päivää töissä ja olimme paljon yksin kotona ja riitelimme paljon. Purimme vaille jäntimme ja ahdistuksemme toisiimme.

Taijan naiseksi kasvaminen loi tietynlaisen etäisyyden Taijan ja isän välille. Taija koki isän olevan joissakin asioissa liian avoin ja toisaalta taas liian tiukka:

Teini-iässä oli vaikeuksia naiseksi kasvamisessa mm. kuukautisten alkamisesta kerroin koulun naispuoleiselle terkkarille, koska isä suhtautui mielestäni liian avoimesti ja esitti liian yksityiskohtaisia kysymyksiä. Isä ei ymmärtänyt naisellisia asioita, kuten vaatteiden merkitystä. Isä suhtautui kielteisesti mm. vaatteiden peilailuun ja kosmetiikkaan yms. Lähes kaikki vaatteeni sain teini-ikäiseksi sukulaisilta käytettyinä tai mummuni ostamina.

Taija kokee, että isän huollossa eläminen on näkynyt hänen pukeutumisessaan ja se on aiheuttanut Taijan elämässä harmia. Hän epäilee joutuneensa sen takia koulukiusatuksi. Kun perheessä eli jonkin aikaa isän kihlattu, tämä sai isän ottamaan huomioon myös Taijan tyttömäiset tarpeet:

Vain hän sai isän ostamaan uudet kengät tai vaatteet kun niitä tarvitsin. Kesäkengissä kulkeminen talvella ja rikkinäisten vaatteiden pito ei nimittäin ollut mikään harvinaisen näky meillä. Ensimmäiset rintaliivit ostin 15-vuotiaana. Itse olin huono pyytämään mitään vaikka olisin tarvinnut.

Kerrontahetkellä Taija näkee, että elämä yksinhuoltajaisän kanssa on kuitenkin avartanut elämää ja hän tuntee sympatiaa isäänsä kohtaan:

Isä on minulle aina ollut se kaikista rakkain ja tärkein läheinen. Kunnioitan isääni hänen jaksamisestaan. Isäni on ollut välillä hyvin ankara, mutta on upeaa, että meillä on ollut aina rajat, joista isä on johdonmukaisesti jaksanut pitää kiinni. -- Isäni on melkoisen hyvin pystynyt olemaan sekä äidin että isän roolissa minulle, en osannut ajatella mistä olen jäänyt paitsi äidittömänä, ennen kuin kavereiden ihmettelystä ja joistain teiniajan kokemuksista. -- Nykyään näen isäni jopa inhimillisenä ihmisenä, joka on ollut joskus itsekkin lapsi. En vaihtaisi lapsuuttani kenenkään toisen lapsuuteen, ja olen salaa ylpeä selviytyäni monenlaisista kiperistä tilanteista ja "erilaisesta" lapsuudesta isäni kanssa. Koen kaiken kokemani rikkautena.

Näistä toisenlainen perhe -tarinoista tulee hyvin esiin se, miten vapauttavasti kerronnan kautta voidaan käsitellä sukupuolta. Tyttäret kuvailevat isiä, jotka ovat olleet sekä isän että äidin roolissa eli toimineet niin miestapaisesti kuin myös naistapaisesti. Kertomuksissa isät ja tyttäret rakentavat omannäköistä arkeaan. Perhe on yhtä aikaa erikoinen ja tavallinen. Elämä isän kanssa nähdään luonnollisena ja positiivisena asiana. Tyttäret kuvailevat jaksoa isän huollossa kokemukseksi, *jota moni ei koe*. Tyttäret näkevät, että näin he ovat voineet tutustua isään kunnolla ja luoda isään läheisen suhteen. Kertomuksista tulee esiin kunnioitus isää kohtaan, joka on tehnyt tilanteessa parhaansa. Isän kanssa eläessä tyttärille on tullut tutuksi niin nais- kuin miestapaiset käytännöt hoitaa arkea ja suhtautua elämään. Toisaalta jotakin säröä tarinoista on luettavissa, kuten Teresa omassa kertomuksessaan lopuksi pohtii: *miten menneisyys vaikuttaa*

tulevaan omaan perhe-elämään? Seuraavaksi käsittelen selviytymistarinoiksi nimeämiäni tarinoita, joiden yhtenä piirteenä juuri on lapsuuden kokemusten ja aikuisuuden tunne-elämän välisen suhteen tarkastelu.

6.2 Selviytymistarinat

Selviytymistarinoiksi (9 kpl) nimeämissäni tarinoissa kertojana on useimmiten tytär, jonka äiti on kuollut ja jonka isästä tulee yksinhuoltaja pakon edessä. Kahdessa kertomuksessa vanhemmat ovat eronneet. Tarina alkaa tragedialla mutta voi saada erinäisten käänteiden jälkeen valoisamman päätöksen tai toivonkipinän siitä. Tunnusomaista on, että kertomuksesta puuttuvat äitiä korvaavat henkilöt lähes kokonaan. Osa kertojista käyttää elämäkokemuksistaan sanaa *selviytyä*, osa *suoriutua*. Heikkouden kokemusten ohella kuvataan pärjäämistä, omaa vahvuutta ja puolien pitämistä. Tämän vuoksi luen tarinoita selviytymistarinoina. Tyttäret kuvaavat selviytymistään monenlaisista asioista: äidittömyydestä, turvattomuudesta, yksinäisyydestä, väkivallasta, köyhyydestä, nälästä, rakkauden, hellyyden ja huolenpidon puutteesta, masennuksesta ja alkoholismista. Selviytymistarinat täyttyvät kuvauksista pienistä lapsista sekavan arjen keskellä. Äidin menetystä kuvataan monesti lapsuuden loppuna. Isän rooli jää näissä kertomuksissa ohueksi, isät ovat taustalla olevia etäisiä hahmoja: isä on töissä tai juomassa, ei ole kiinnostunut lastensa tekemisistä, ei jaksa tai osaa välittää. Isä pakenee vaikeita tilanteita hyppäämällä autoonsa ja ajamalla pois.

Esittelen selviytymistarinan sekä Tytin että Maijan tarinoiden kautta. Tytin tarina sijoittuu 1980–90-luvuille ja Maijan tarina 1960–70-luvuille.

6.2.1 Tytin tarina: Onneksi selvisin

Tytti oli vain kolmevuotias äitinsä kuollessa ja jäi asumaan isänsä kanssa. Kirjoitushetkellä hän on asunut *poissa isänsä luota* yli kymmenen vuotta.

Asuimme muutaman vuoden kaksistaan, jonka jälkeen luoksemme muutti isäni kolmas vaimo. He saivat [lapsen] vuonna X ja ero tuli vuonna X. Siitä asti asuimme kahdestaan kerrostalo-kaksiossamme. Pois muutin heti kirjoitusten jälkeen.

Ylioppilaskirjoitusten jälkeen Tytti muutti ulkomaille. Hän kertoo tarinaansa nykyperspektiivistä, turvallisesta ja onnellisesta perhe-elämästään käsin. Kertoja tekee koko ajan eroa menneisyyteen. Lapsuus alkoholisoituneen yksinhuoltajaisän kanssa oli rankka, aivan toisenlainen kuin oma, nykyinen perhe-elämä. Jokinen (1996) on kiteyttänyt, että monesti tämän hetken onni piirtyy vasten eilisen ei-onnea. Onni on vastakohta menneisyyden tapahtumille, joita ei tahtoisikaan edes muistaa. Tytti on huomannut, että menneisyys on jättänyt jälkensä:

Nyt olen äiti ja onnellisesti avioliitossa. Lapsuuteni on jättänyt sen verran jälkiä, että vasta viime viikolla heräsin aamulla ja olin kiitollinen siitä, että sain nukkua yöni rauhassa. Ei sillä että lapseni valvottaisivat vaan siksi, että kukaan ei tullut lä "örisemään" humalassa, uhannut tappa itsensä tai minua. Olen nauttinut elä-

mästä, kun mieheni sanomisiin voi luottaa, hän tulee kun lupaa, eikä minun tarvitse odotella yötä myöten.

Tytin elämän rankkuus liittyy isän alkoholismiin ja sen aiheuttamaan arvaamatomaan käyttäytymiseen. Itäpuisto (2008, 33–34) kuvaa, että alkoholiongelmaisen kanssa eläminen on stressaavaa ja tuottaa perheenjäsenille voimakkaita negatiivisia tunnekokemuksia. Yksin ja ilman tukea jääminen on lasten kuvaamista tuntemuksista yleisempiä. Omien vanhempien ohella myös muut aikuiset saattavat olla välinpitämättömiä. (Mts. 36.) Tytti oppi jo pienenä selviytymään yksin, koska kukaan ei juuri puuttunut isän juomiseen:

Opin jo lapsena huolehtimaan itsestäni, koska isäni oli ja on edelleen alkoholin suurkuluttaja (alkoholisti). Tilipäivät olivat pahimmat ja meno sen mukaista niin kauan kuin rahaa riitti. Hän on pystynyt aina käymään töissä. Sitä olen ihmetellyt, miksei kukaan ole koskaan puuttunut asiaan, sillä hän on todella useasti mennyt töihin humalassa. Aina olen saanut ruokaa, puhtaita vaatteita, kodin, puhelimen ja rahaa. Sitä kyllä jouduin isältäni luvatta usein ottamaan, pidin puoleni. Ruokaa sain, koska kaupassamme oli tili minne sai ostaa mitä tarvitsin ja puhtaat vaatteet kun itse ne pesin. Säälistä varmasti kavereitteni vanhemmat pyysivät kotiinsa syömään ja huolehtivat minusta muutenkin.

Itäpuiston (2008, 34) mukaan lasten kokemia negatiivisia tunteita alkoholisti-perheessä ovat erityisesti pelko, viha ja häpeä. Tytin arkeen liittyi vahvasti pelko. Isästä ei ollut turvaa vaan hän oli pikemmin se, joka aiheutti turvattomuutta.

Opin nuorena kuuntelemaan yöllä taksin tulemista, rappukäytävän kolinaa, isäni humalaista örvellystä, uhkailuja, valittamista ja tappelua. Olen ikäni nukkunut huonosti ja elänyt pelossa. Turvaa en saanut omalta isältäni vaan sukulaisilta, jotka pelastivat viikonloppuisin ja kesäisin. Turvaa toi puhelin, millä saattoi soittaa mummulle tai tädilleni. Usean kerran soittelin kantakapakkaan ja kyselin isäni perään.

Kertomuksen yksi käänne sijoittuu Tytin ylioppilaskirjoitusvuoteen, kun isä katosi ja Tytti kävi alkoholistin läheisille suunnatun kurssin.

Opin ymmärtämään, mutten hyväksymään. Silloin isäni topakoitui ja meni A-klinikalle ilmaannuttuaan takaisin maisemiin. Hän sai antabus-kuurin ja muutama kuukausi menikin hyvin. Sitten hän keksi juoda ensin rahansa ja ottaa vasta sitten lääkkeen. Se sitten siitä.

Tytin kertomus kuvaa isää, joka ei vaimonsa kuoleman jälkeen kykene ottamaan vastuuta lapsesta vaan juominen rikkoo myös isän ja tyttären suhteen. Tytti tunnustaa, että menneisyudessa on asioita, joita hän ei halua muistaa:

Hyväksikäyttöä ei ole ollut (tai ainakaan en muista). Inhottavuuksia ja puheita oli silloin tällöin. Muistikuvia on hyväilyyn liittyvistä asioista, ja se miten isäni häpesi ajatuksiaan heti puheidensa jälkeen. Ajatukseni tekee tänä hetkenä kun ajattelenkaan asiaa. Olen työntänyt aika paljon asioita aivoissani erittäin lukittuihin kammioihin. Olen huomannut unohtaneeni myös paljon kivojakin asioita vaikeilta ajoilta, joista kaverini joskus puhuvat.

Tytti on kuitenkin selviytynyt ja arvostaa nykyistä elämäntilannettaan.

Onneksi selvisin. Tai ainakin päällisin osin, olen ajatellut joskus mennä oikein jollekin terapeutille puhumaan menneisyydestä sitten kun alkaa ahdistaa. En ole alkoholisti, elän ihanaa perhe-elämää ja nautin elämästä.

Itäpuisto (2008, 101) kuvaa, että alkoholiongelmaisen vanhemman kanssa elävän lapsen selviytyminen riippuu perheen toimivuuden, ympäristön tarjoaman tuen ja lapsen oman toiminnan ja ominaisuuksien yhteisvaikutuksesta. Tytin kertomuksessa on paljon tuskaa ja koettelemuksia mutta myös asioita, jotka ovat kannatelleet: ystävien perheet, sukulaiset ja lopulta oman perheen perustaminen. Tytti tietää, että monet lapset joutuvat elämään samanlaista arkea kuin hän eli:

Säälin pieniä lapsia, joiden vanhemmat ryyppäävät, ja haluan heille vain pelkkää hyvää. He eivät ole ansainneet sellaista elämää.

Isän juominen jatkui läpi Tytin lapsuus- ja nuoruusvuosien, ja hän joutui sinnittelemään arjessa pitkälti omatoimisesti. Alasen (2009) mukaan kulttuurisesti lapsuus on varsinkin aiemmin ymmärretty ajanjaksona, jolloin lapsi on aikuisten ja yhteiskunnan suojelun, hoidon ja kasvatuksen kohteena. Lapsi on nähty passiivisena, ei-toimijana. Sittenkin huomiota on alettu kiinnittää myös lasten ”ansioihin”, heidän osaamiseensa ja tekemiseensä. Tytin selviytymistarina kuvaa pienen lapsen toimijuutta. Tytärten mielestä juuri itsestä huolehtiminen ja varhainen aikuistuminen ovat asioita, jotka tekevät eron tavallisten perheiden lapsiin, alkoholistiperheessä tämä korostuu vielä enemmän.

6.2.2 Maijan tarina: Olen yrittänyt selvittää näihin päiviin asti

Tytin tavoin, myös Maija kertoo unohtaneensa asioita lapsuudestaan. Maijan selviytymistarinassa vaikeat ihmissuhteet, alkoholi, lapsuuden tunneilmasto ja omien tunteiden kieltäminen kietoutuvat yhteen. Tarina on pitkä ja tapahtumarikas. Sen alku sijoittuu 1960-luvun alkupuolelle.

Tytin tarinassa äidin poissaolosta kerrotaan hyvin vähän, siinä keskitytään isään. Maijan kertomuksen ytimessä sitä vastoin on äidin poissaolo ja äidinkaippuu. Isä jää kertomuksessa etäiseksi. Äiti kuoli sairauteen, kun Maija oli vain 3-vuotias. Isä ei pystynyt kertomaan lapsille totuutta äidin kuolemasta vaan kertoi erilaisen tarinan selitykseksi äidin poissaololle:

Muistan itkeneeni isälle äitiä ja kysyin missä äiti on. Isä kertoi äidin lähteneen pitkälle matkalle. Ilmeisesti isäni ei tiennyt kuinka kertoa asian pienille lapsille ja luuli tekevänsä oikein. -- Olin kerran kaupassa ja näin naisen, jolla oli samanlainen takki kuin äidilläkin oli ollut. Menin repimään häntä takinhelmasta. Kerran taas, meille tuli autolla nainen ja mies. Naisella oli samanlainen huivi kuin äidilläkin. Juoksin hullun lailla metsästä ja huusin äitiä. Kuvittelin kai äidin tulleen takaisin. Kerroin kaikille äidin menneen matkalle. Kunnes naapurin lapset kertoivat äitini kuolleen.

Äidin kuolemaa ei käsitelty millään tavoin. Äidin kuoleman jälkeen arki oli aineellisesti köyhää ja lapselle yksinäistä ja turvatonta:

Usein olimme keskenämme 5–6-vuotiaina kun isä oli töissä. Mummo (isän äiti) kävi meitä päivällä katsomassa, ettemme ole tappaneet toisiamme. Silloin tuli ensimmäi-

nen päiväkoti kylälle, mutta isältäni olisi mennyt koko tili päivähoitomaksuihin. Joten, ei ollut varaa. --Rahallisesti meillä oli tiukkaa. Puoliorpoeläke oli vain muutaman kymppin parempi kuin lapsilisä. Meillä taisi olla samat vaatteet päällä kesät ja talvet. Söimme paljon kalaa, koska ei ollut rahaa muuhun. Isä oli töissä, mutta talo oli valmistunut muutama vuosi ennen äitini kuolemaa, joten velkaa oli.

Seuraava käänne Maijan elämässä tapahtui, kun hänen isänsä avioitui uudelleen. Käänne ei ollut positiivinen vaan Maijan elämä muuttui sietämättömäksi:

Olimme ensimmäisellä luokalla kun isä meni naimisiin naisen kanssa, jonka olimme nähneet kerran aikaisemmin. Sen jälkeen elämä olikin yhtä helvettiä. Sain osaksi vihaa, koska muistutin kai liikaa kuollutta äitiäni. En säästynyt lyönneiltä, haukkumisilta enkä solvaamisilta. En osannut tehdä mitään koskaan oikein.

Edellä esitetyssä Tytin tarinassa isä aiheutti pahan olon. Maijan tarinassa äiti-puoli tekee hänen elämästään vaikean. Isä ei puutu äitipuolen tekemisiin eikä puolusta Maijaa. Maija kuvailee, että isä *joutui tossun alle*. Poissaolevasta äidistä tuli suuri kaipauksen kohde:

Paskan elämän keskellä kaipasin äitiäni. Usein kysyin Jumalalta, miksi hän otti äidin pois. Jos olin pimeällä ulkona ja pelkäsin, kuvittelin äidin olevan se kirkkain tähti ja pitävän minusta huolta, eikä antaisi minulle tapahtuvan mitään pahaa.

Maija tottui jo nuorena kovaan työntekoon. Hän auttoi kotona leipomisessa, siivoamisessa ja pyykinpesussa. Koska hän ei saanut kotoa rahaa, hän meni 12-vuotiaana kantamaan viikonloppuisin postia ja ansaitsemillaan rahoilla hän maksoi koulutuksensa.

Vaikea ja väkivaltainen suhde äitipuoleen sai Maijan lopulta sairastumaan. Maijan tarinan traagisuutta lisää, että äidin kuoleman jälkeen hän ei löytänyt kenestäkään tukea. Sukulaisista ei ollut apua, koska äitipuoli suututti koko suvun. Maijan oli pärjättävä omillaan:

Koulun terveydenhoitajalle ei menty valittamaan huonosta kohtelusta, eikä ollut kuraattoreitakaan silloin. Jotenkin vielä suojelin äitipuoltani, enkä uskaltanut sanoa, kuka mustelmat oli aiheuttanut, joita ihmiset ihmettelivät. Olisin lähtenyt pois, jos olisin tiennyt, minne. -- Minusta kasvoi sisukas. Olen yrittänyt pärjätä omillani. Eihän minulla ole ollut äitiä eikä isääkään, joiden puoleen kääntyä kun elämä potkii päähän. Neuvoja en ole saanut, eikä rahallista apuakaan.

Uusi käänne Maijan elämässä tapahtui, kun hän lopulta lähti pois kotoa tai oikeastaan pakeni sieltä. Hän muutti yhteen tapaamansa miehen kanssa ja sai tämän kanssa lapsen:

Kotoa läksin pois eräänä päivänä kun vanhempani olivat jossakin. Menin [lapsen isän] luo asumaan. Oli muuten ensimmäinen mies, joka minut huoli. Eihän minulla ollut paljon varaa valita, eikä ollut voimia muuttaa yksinkään. En kai ymmärtänyt koko mahdollisuutta. Muistakin suhteista olen vain lähtenyt. [Lapsen isän] luota läksin pois, kun se oli töissä. Otin mukaani omat ja lapsen henkilökohtaiset tavarat sekä sängyn, muutaman maton ja imurin.

Väkivaltainen liitto päättyi eroon, kun Maija lähti kodista, nyt lapsensa kanssa. Maija kokee, että lapsuuden negatiiviset kokemukset ovat vaikuttaneet ja seuranneet häntä hänen ihmissuhteisiinsa ja naiseuteensa.

Lapsuuden hylkäämiskokemuksen seurauksena en pysty parisuhteeseen. Saati pysyisin sanovani rakastavani jotakin. Kun ihminen tulee elämäni, alan heti pelätä hänen lähtemistään. Toimin ja käyttäydyn niin, että toisen on pakko lähteä. Katsos, ei koske niin paljon kun ajaa toisen pois. Nämä on näitä puolustusmekanismeja tai selviytymisstrategioita, jotka seuraavat mukana läpi elämän. Kun jättää, ei tule itse hylätyksi.

Maija on pohtinut paljon käyttäytymistään: hän kuvaa elämäntarinaansa esimerkiksi *vuoristoradaksi* ja *ojasta allikkoon ja rapakosta toiseen* -seikkailuksi. Hän on oivaltanut, että hänen ongelmansa pohjautuu lapsuuden tunneilmastoon:

Onko niin hiton turvallinen olo, kun tunnen oloni ahdistuneeksi, pelokkaaksi ja epävarmaksi. Enkö osaa elää muuten kuin tuntemalla sen tunteen, jota tunsin kotona niin monta vuotta.

Ongelmat työpaikalla ja samanaikainen opiskelu väsyttivät Maijan totaalisesti eikä voimia enää riittänyt harrastuksiin ja sosiaaliseen elämään. Alkoholi astui kuvioihin. Pohjalla käynnin jälkeen Maija hakeutui ammattiauttajalle ja hakee kertomuksensa loppupuolella uutta suuntaa elämälleen.

Nyt sitten käyn ryhmäpsykoterapiassa ja yritän opetella vuorovaikutustaitoja ja käsittelemään menneisyyttäni. Ja sitä, mistä johtuu tämä asioitten kertaantuminen. Opettelen muuttamaan käytöstäni ja tulemaan näkyviin. -- Opettelen ryhmässä olemista terapian avulla. En tiedä miten seurustellaan ja puhutaan asioita niiden oikeilla nimillä loukkaamatta toista. Yritän ottaa tilaa, koska olen ollut näkymätön omassa perheessäni ja sen jälkeenkin. Ryhmässä opin (toivottavasti) arvostamaan itseäni ihmisenä ja pitämään puoliani.

Poissaoleva äiti on edelleen tärkeä. Maija kaipaa äitiä, jolle voisi soittaa huolensa ja joka lohduttaisi ja tukisi vaikeuksien keskellä. Terapiassa hän oppinut, että äidin sureminen on luonnollista ja hyväksyttävää.

Ammatti-ihmisten taholta sain kuulla itkun ja surun olevan ihan oikeutettua. Monella on asiat vielä huonommin, en sitä sano. Mutta jokainen suru on oma juttu. Ehkä minulla ei olisi ollut läheskään niin vaikeaa, jos asiasta olisi voitu puhua sen oikealla nimellä. Jos olisi ollut edes joku kiva nainen lähellä, jos äitipuoleni olisi ollut asiallisempi, jos... tai sitten ei.

Maijalle äitiys on ollut kantava voima. Hän on tehnyt kaikkensa, jotta ei siirtäisi ikäviä kokemuksia ja tapoja lapselleen:

Pidin lastani hirveästi sylissä kun hän oli pieni ja isompanakin. Olen yrittänyt olla johdonmukainen ja turvallinen, enkä huutanut turhasta. Olen yrittänyt kannustaa ja kehua. -- Tiukat rajat olen joutunut laittamaan, koska pääasiassa olen joutunut kasvattamaan hänet yksin. Olen siis yrittänyt olla kaikkea muuta kuin äitipuoleni.

Hän päättää kertomuksensa itkuun:

Näitä rivejä kirjoittaessani olen taas kerran itkenyt. Niin kuin aina, kun muistelen äitiäni. Onko itkuni sen kolmevuotiaan lapsen itkua, jonka äiti lähti matkalle. Tyttö luuli äidin hylänneen hänet. Koska voin antaa anteeksi elämälle ja jatkaa omaa elämäni? Miksi yhä kaipaen? Kuinkahan paljon kaipaisin, jos olisin oppinut tuntemaan hänet?

Kuten Tytti edellä, myös Maija tuo esiin, että lapsuuden kokemukset ovat jättäneet haavoja: *Historia jättää meihin jälkemme ja ne vaikuttavat myös nykyisyyteen, haluamme tai emme*. Emotionaalisella tasolla Maijan tarinassa on nouseva juonirakenne. Hänen ahdistuksensa alkaa purkautua terapian avulla ja hänelle avautuu hiljalleen mahdollisuus rakentaa uutta tulevaisuutta. Lapsuudenkokemuksilla selitetään myöhempää käyttäytymistä. Kasvun avain on oman itsen löytäminen ja hyväksyminen, oman tahdon voimistuminen (ks. Hänninen & Koski-Jännes 1998). Maijan tarina on esimerkki siitä, kuinka psykologinen sanasto ja kielenkäyttö ovat levinneet maallikoille ja vaikuttaneet käsityksiin. Nämä käsitykset tulevat näkyviin kertomuksissa kulttuurisina mallitarinoina.

Maijan tarina kertoo äidin menettämisen pitkästä tuskasta ja sen vaikutuksesta monelle elämäntilanteelle. Tutkimuksissa (esim. Krause 1998; Kivelä ym. 1998) toisen vanhemman kuolemana on havaittu olevan pitkäaikaisvaikutuksia yksilön terveyteen ja hyvinvointiin. Yksilön haavoittuvuuden (heikentynyt elämäntilanteen tunne, heikko itsearvostus ja kyvyttömyys solmia läheisiä suhteita) nähdään olevan seurausta varhaislapsuuden kokemuksista. Haavoittuvuus voi nousta esiin, jos nykyelämässä tapahtuu erityisen stressaavia asioita. Muutamat muutkin tytärkertajat kertovat Maijan tavoin masennuksestaan, jonka he ajattelevat ainakin osittain juontuvan lapsuudenkokemuksistaan. Monesti taustalla on se, että äidin kuolemaa ei koskaan käsitelty lapsen kanssa tai tukiverkosto oli olematon.

6.3 Kilvoittelutarinat

*Kilvoittelutarina*⁸ (Frank 1995: *quest narrative*) kuvaa tapahtumia, jotka ovat jottenkin kielteisiä. Toisaalta tapahtunut hyväksytään, ja kokemusta pyritään käyttämään hyväksi. Kertomuksen kovia kokenut sankari oppii kokemuksistaan. (Frank 1995.) Frankin (1995) ideat sairauskertomusten tyypeistä tarjoavat virikkeitä lähiomaisen kuolemaa koskevien kertomusten tulkintaan (esim. Miettinen 2006, 34–35). Kun tytär menettää äitinsä, hän pyrkii kääntämään kielteisen kokemuksen voimavaraksi. Kokemukset jollakin tavoin karaistavat, tekevät vahvemmaksi. Tapahtunut on kuitenkin jättänyt jälkensä ja tytär on kokemuksensa merkitsemä.

Kilvoittelutarinoiksi (7 kpl) nimeämiäni tarinoita kertovat vanhemmat naiset, joiden äiti on kuollut. Yhteistä näille tarinoille on muun muassa se, että

⁸ Alkujaan kilvoittelulla tarkoitetaan kristillisten elämäntilanteiden ja opetuksen toteuttamista omassa elämässä (<http://www.evli2.fi/sanasto/index.php/Kilvoittelu>). Siivistyskirjan mukaan kilvoittelu on henkistä ponnistelua, jonkin asian sinnikästä tavoittelemista (<http://www.suomisanakirja.fi/kilvoitella>).

usein päähenkilöä kuvataan sopeutuvaksi ja kiltiksi tytöksi. Suhde isään voi olla hyvä mutta ei kuitenkaan kovin läheinen. Äidin poissaolo pyritään kantamaan urheasti, ponnistellen. Tapahtunut hyväksytään osaksi elämänkulkua, mikä näkyy tarinoissa juonen tasaisuutena. Koska näitä tarinoita kertovat vanhemmat naiset, mennyttä on ennätetty käsitellä eri tavoin, mikä näkyy kertomuksissa. Kilvoittelutarinoille on tyypillistä, että päähenkilö löytää kokemuksestaan viimeistään aikuisena jotain positiivista ja kasvattavaa, jonkin syvemmän merkityksen. Esittelen tämän tarinatyyppin Marjutin ja Marjatan tarinoiden kautta.

6.3.1 Marjutin tarina: Katkeruutta en ole koskaan tuntenut

Marjutin tarinan alkupuoli sijoittuu 1950–1960-luvuille. Marjut kuvailee elämää maaseudulla ja syntymistään sisarusarjan nuorimmaiseksi. Maatilan työt täyttivät äidin päivät aamusta iltaan. Sitten yhtäkkiä eräänä talvisena päivänä äiti kuoli. Marjut oli tuolloin alle viisivuotias.

Äidin puuttuessa tilanne osaltamme muuttui voimakkaasti ja turvauduimme vahvasti toisiimme. Isä oli hyvä ihminen ja yritti kaikkensa, mutta lasten hoito oli aina ollut tietysti äidin ja isovanhempien tehtävänä. Työ vaati osansa ja meille lapsille isästä tuli sitten hieman etäinen ja hieman pelottava kuva. Jos tarvitsimme rahaa tai neuvoja, vaati pitkän ajan ja tarkkailun ennen kuin uskalsimme pyytää.

Marjutin kertomuksessa tulevat esille 1950-luvun sukupuoliroolit: äiti hoitaa lapset ja kodin, isä tekee maatilantöitä tai käy töissä kodin ulkopuolella. Äidin kuoleman jälkeen Marjutin isällä oli vaikeuksia lastenhoidossa. Marjut on kertomuksessaan isälleen armollinen ja toteaa tämän *yrittäneen kaikkensa*. Tuohon aikaan isät usein avioituivat pian uudestaan, koska tarvitsivat naisen hoitamaan taloutta. Monessa perheessä myös sukulaisnaiset auttoivat yksinhuoltajaisia eteenpäin arjessa. Jotkut palkkasivat taloudenhoitajia, kuten Marjutin isä:

Isän sisar oli alkuaikoina meillä apuna. Myöhemmin isä yritti etsiä uutta äitiä ja avioituikin pian erään naisen kanssa. Avioliitto ei kestänyt kovin kauaa ja nainen ei ymmärtänyt meitä lapsia alkuunkaan. Tämän jälkeen meillä oli taloudenhoitajia useampiakin pidemmän tai lyhyemmän ajan. Ehkä sieltä saakka on peräisin voimakas toisiimme tukeutuminen. --1960-luvun taitteessa meillä oli puolentoista vuoden ajan Kerttu-niminen nainen taloudenhoitajana. Olimme silloin kaikki koulussa ja voi kun oli mukavaa tulla kotiin, kun oli joku kotona ja välipala odottamassa.

Marjut kuvailee isänsä olleen tyypillisesti 1950-luvun isien tapaan etäinen. Marjut näkee, että isä oli etäinen ennen kaikkea työn ja taloudellisten huolien rasittamana. Kuitenkin omalla tavallaan hyvä isä, vaikka häntä oli vaikea lähestyä. Myöhemmin isän ja lasten suhde lähentyi ja nämä alkoivat sinutella isää. Marjutilla oli tukena sisaruksensa ja ystävänsä sekä koko maalaisyhteisö:

Me olimme yhtä, elimme, teimme töitä, kerroimme murheet ja ilot, hulluttelimme, leikimme ja rakensimme tulevaa maailmaa yhdessä ja naapurin lasten kanssa. -- Naapurin emännät olivat minulle varaäitejä. Olin pienikokoinen, suklaasilmäinen kiharapäjä, ja ilmeisesti varsin välitön ja ulospäin suuntautunut tutussa joukossa. Uusien ihmisten kanssa olin erityisesti murrosiässä ujo ja hiljainen. Hellyyden kipeänä hakeuduin mielelläni syliin ja halattavaksi.

Vartuttuaan Marjut muutti opiskelujen takia pois kotoa. Kesätyöpaikassa Marjut tapasi miehensä ja rakastui. Pari avioitui ja perusti perheen:

Lapset syntyivät. Ensimmäisen kanssa oli hieman opettelua vanhemmuudessa kuten kaikilla uusilla äideillä. Toisaalta minulla oli puhdas pöytä mistä aloittaa ja tapani mukaan luin aiheesta esim. synnytyksestä ja imetyksestä paljon kirjallisuutta. Ajattelin myös asiat peilaten niitä luonnonkansojen tapoihin hoitaa lasta. Olin päättänyt imettää mahdollisimman pitkään ja samoin periaattein mitä nykyisinkin opetetaan. Hoivaa, hoitoa ja kasvatusta eri tilanteissa varmaankin ohjasi intuitio ja vaistonvaraisuus, ehkä se luettukin tieto. Mieheni kanssa keskustelimme periaatteista miten toimia ja välttimme ristiriitaisuuksia, toinen antaa luvan toinen ei anna. -- Kuulin tyttö-kavereiden kertomuksia heidän äideistään. Murrosikäisen mielestä vanhemmat olivat aina tyhmiä. Olin oikeastaan tyytyväinen tilanteeseen ja ymmärsin, että joudun eteen tulevat asiat ratkaisemaan omalla tavallani.

Marjutille äidittömyys tarkoittaa muun muassa lapsen hoidon aloittamista *puhtaalta pöydältä* ja asioiden ratkaisemista *omalla tavalla*. Kulttuurisesti äidiksi tuleminen on yhtä aikaa julkinen tapahtuma ja yksityinen kokemus. Uusi äiti joutuu tasapainoilemaan omien vaistojensa ja äitiyden kulttuuristen tarinoiden ja olettamusten keskellä (Perälä-Littunen 2004.) Marjut kokee, että äitiydessä oli paljon opettelua mutta toisaalta häntä eivät velvoittaneet perinteet ja vanhat mallit siitä, miten lapsia tulisi hoitaa ja kasvatata.

Aineistoni kilvoittelutarinoille tyypillisesti Marjut poissulkee katkeruuden tunteet. Hän muistaa äidistään hyvin vähän. Kuitenkin Marjut kokee, että äidittömyys on vaikuttanut häneen jollakin tasolla. Hän selittää äidittömyyttään järkiperustein, ei niinkään tunteiden kautta.

Mitä äidittömänä kasvaminen minun kannaltani on merkinnyt? Minun täytyy rehellisesti sanoa, että en tiedä. Olin niin nuori silloin, kun äitini kuoli ja muistikuvat hatarat. Varmasti hänellä on ollut vaikutusta varhaislapsuuden kautta koko elämäni. Minulle puoliorpona olo on ollut aina itsestään selvä asia. Katkeruutta en koskaan ole tuntenut. En voisi ajatella muuta, kuvitella tietysti voin. Ehkä äidin puute kasvatti minusta ainakin itsenäisemmän. Niin, varmaan olen kaivannut häntä aika-ajoin, ehkä nyt aikuisena voin kuvitella mitä olen menettänyt menettäessäni äitini. Mutta asioita ei voi muuttaa eikä kelloa kääntää taaksepäin, sillä kuolema on lopullista.

6.3.2 Marjatan tarina: kaikesta kokemastani olen saanut pääomaa

Marjatta sijoittaa tarinansa 1950–60-luvun maalaismaisemiin. Marjatan äiti kuoli leikkauksen jälkeisiin komplikaatioihin, kun Marjatta oli kolmevuotias. Marjatta ei muista äidistään tai tämän kuolemasta mitään. Kotona puhuttiin äidistä hyvin vähän ja menettämisen suru jäi käsittelemättä.

Muistan, miten varoin kyselemästä asiasta isältäni, kun tiesin hänen helposti liikuttuvan. En muista itse itkeneeni lapsena äidin poissaoloa. On vaikea sanoa, paljonko silloin ajattelin äitiä, jotenkin kuitenkin muistan, että ajatus kuolleesta äidistä oli kolkko. Äitini suku oli toiselta puolen Suomea ja lähiomaiset olivat kuolleet, joten en tiennyt siitä sukutaustasta lapsena juuri mitään. Nyt aikuisena olen ajatellut, että äidin menetys jäi lapsena minulta käsittelemättä ja hautautui epämääräisenä ahdistavana möykkynä mieleni pohjalle.

Lapsen vaistolla en uskaltanut puhua äidistä, kun tiesin asian niin vaikeaksi isälleni. Olisi ollut varmaan parempi, että olisimme voineet isäni kanssa yhdessä itkeä suurta

suruamme. Ehkä äidin poissaolo oli jonkinlainen "virtahepo olohuoneessa", asia, joka oli olemassa, mutta josta ei puhuttu.

Marjatta kuvailee lapsuuttaan kaikesta huolimatta turvallisiksi. Hänen suhteensa isään oli läheinen ja lämmin alusta alkaen.

Isäni oli lämminsydäminen, huumorintajuinen, valoisa ja sivistynyt mies. Olin isän tyttö. Olen usein ajatellut, että sain isänrakkautta enemmän kuin tyttäret yleensä, koska ei ollut äitiä jakamassa tätä rakkautta. Muistan, miten iltaisin usein nukahdin käsi isän kädessä.

Pian äidin kuoleman jälkeen perheeseen tuli myös taloudenhoitaja, joka asui perheessä siihen asti, kun Marjatta pääsi rippikoulusta. Marjatta kuvaa, että hänen suhteensa taloudenhoitajaan oli ristiriitainen. Taloudenhoitaja oli ikään kuin kasvatusäidin roolissa mutta muistoissaan Marjatta ei sijoita häntä äidin tilalle.

Hän yritti kasvattaa minusta kilttiä, tottelevaista, ahkeraa ja käytännöllistä maalaistalon tytärtä. Luin kuitenkin mieluummin kirjoja kuin tein käsitöitä ym., mitä hän piti ihanteena. Kiukuttelin paljon -- Suhteeni häneen oli sen verran ristiriitainen, etten pysty palauttamaan mieleeni, mitä todella tunsin lapsena häntä kohtaan. Hän oli niin erilainen kuin minä, eikä hänellä ehkä aina ollut voimia ja keinoja vastata tunteisiini ja tarpeisiini. Hän oli varmaankin usein ymmällä oikuttelustani, ja yritti toimia välillä syyllistämällä, pakottamalla tai jollain tavalla sitomalla. Minulle jäi kokemus, ettei hän ymmärtänyt minua tai hyväksynyt täysin sellaisena kuin olin.

Kun taloudenhoitaja jäi eläkkeelle, Marjatan piti huolehtia itse koulunkäynnin ohella maalaistalon töistä. Tämän ajan hän kuvailee olleen raskas.

Tein ruokaa, siivosin, pesin pyykkiä ja osallistuin maalaistalon töihin. -- Oli uuvuttavaa kantaa yksin vastuuta niin suuresta työmäärästä. Olisin tarvinnut silloin ihmisen, jolta olisin saanut tukea ja huolenpitoa. Suhde isään oli hyvä, mutta hän ei kuitenkaan jo vanhenevana miehenä (kun olin 15-vuotias, isä oli 64-vuotias) pystynyt luomaan sitä kodikasta ja huolehtivaa ilmapiiiriä, mitä silloin kaipasin. Myös hänellä oli töitä aamusta iltaan.

Marjatta kertoo tunteneensa lapsuudessaan ja nuoruudessaan yksinäisyyttä. Hänellä oli hyvät suhteet sukulaisiin ja naapureihin mutta Marjatta ei löytänyt heistä ketään luottohenkilöä itselleen. Sen sijaan hän liikkui paljon luonnossa ja kirjoitti tuntemuksiaan päiväkirjaan.

Kotitaloni ympärillä oli peltoja ja metsiä, joissa saatoin vaellella tuntikausia. Päiväkirjoihini sitten kuvailin luonnonkokemuksiani. Kirjoittamalla yritin myös analysoida tunne-elämäni.

Lukion jälkeen Marjatta lähti opiskelemaan yliopistoon. Hän asui yksin ja kävi viikonloppuisin siivoamassa lapsuudenkodissaan. Tulevaisuus ahdisti:

Kärsin yksinäisyydestä ja epämääräisistä tulevaisuudenpeloista. Itseluottamukseni ei ollut kovin vahva. Ehkä sisälläni oleva äidin menetykseen liittyvä käsittelemätön möykky lähetti viestejään. Pelot heräsivät varsinkin kaikissa epävarmoissa elämän tienristeyksissä.

Opiskeluaikana Marjatta tapasi miehensä ja perusti perheen. Omien lasten hoitaminen on tyttärien kertomuksissa asia, joka koetaan arvokkaana asiana mutta toisaalta äitiyteen liitetään pelkoja, joiden tulkitaan johtuvan oman äidin kuolemasta.

Jo lapsena olin ajatellut, että haluan itse ison perheen, kun olin niin yksinäinen. Muutenkin pidän lapsista. -- Raskausaikoina olin huolissani kaikesta, mutta kun vauvat syntyivät, minun oli helppo rakastua heihin. Suhteessa omaan äitiyteeni minulla ei ole ollut erityisiä kriisejä. -- Ehkä jouduin nuorena ottamaan niin paljon vastuuta kotonani, että sitoutuminen pienen vauvan hoitamiseen ei tuntunut liian rasittavalta. Luulen myös, että minussa kasvoi sitkeyttä silloin nuorena, kun oli pakko selviytyä yksin.

Äitiyden ohella vanhemmat naiset kuvaavat surutyön tekemistä. Marjatta alkoi tehdä surutyötä, kun hän isänsä kuoleman jälkeen selvitteli tämän papereita ja löysi kaksi äitinsä päiväkirjaa. Tekstien kautta hän pääsi sisälle äitinsä mielenmaisemiin.

Sydän pamppaillen ahmin niitä ja itkin samalla pakahduksiin asti. Koin tutustuvani äitiini kirjoitusten kautta. Se epämääräinen ahdistava möykky sisälläni sai muodon. Toisessa vihkossa äitini kirjoitti tunteistaan seurustellessaan isäni kanssa ja toisessa kuvasi naimisiin menoa, avioliiton alkuaikaa ja meidän lasten syntymää. Sain kuvan herkästä, viisaasta ja lämpimästä ihmisestä. Päiväkirjoista paljastuu, että olimme odotettuja ja rakastettuja lapsia. Luulen, että kolme ensimmäistä elinvuottani ovat olleet turvallisia ja olen saanut hellyyttä ja hoivaa onnellisilta vanhemmilta. Päiväkirjojen lukeminen herätti minussa ikävän lisäksi kapinaa – miksi Jumala otti minulta niin ihanan äidin pois. Alkoi usean vuoden surutyö. Mietin ja itkin, enkä pystynyt pitkään aikaan lukemaan päiväkirjoja uudestaan.

Vuoren (1994) mukaan ihmiset kokevat äitinsä usein ihmisenä, joka joko täytti tai petti heidän lapsenodotuksensa. Äidin idealisointi on lapsenomaisen fantasia. Marjatta kertoo pikku hiljaa uskaltaneensa liittää äitiin myös negatiivisia ominaisuuksia.

Nostin äitini jalustalle – en nähnyt hänessä mitään huonoja ominaisuuksia. Vertasin ko itseäni häneen ja sain komplekseja? Näin itseni hänen rinnallaan pienenä tyttönä. Nyt voin kuvitella itseni jo aikuiseksi, kun joskus mielessäni mietin, mitä tekisimme, jos äitini vaikka astuisi ovesta sisään. Luulen, että minua on auttanut, kun olen kuvitellut erilaisia tilanteita, ikään kuin äitini vielä eläisi. Joistain vanhoista naisista ajattelen haikeana, että tuon ikäinen äitikin olisi. Tänä talvena huomasin, että lukiessani taas päiväkirjoja, ärsyynnyin jostain hänen kirjoittamastaan. Se on varmaan hyvä merkki, ehkä näen äitini jo ihmisenä, en pyhimyksenä.

Aikuisena Marjatta on pohtinut äidin poissaoloa ja omia käyttäytymismallejaan. Hän on huomannut itsessään joitakin ongelmia suhteessa toisiin naisiin. Marjuttin tavoin Marjatta arvelee, että toisaalta hän on vapaa äitiyteen liitetyistä perinteisistä toimintamalleista.

Paitsi harha epäkäytännöllisyydestä, myös tunne, etten hallitse kaikkia aikuisen naisen käyttökuvioita, on minulle tuttu. -- Tietysti voi ajatella, että kun minulla ei ole ollut nuorena äidin ja normaalin perheen mallia, en ehkä siirrä sukupolvilta toisille käyttäytymismalleja vaan olen joutunut luomaan omia toimintakuvioita esim. avioliitossani.

Marjatta kokee, että hän on lopulta hyväksynyt äitinsä menetyksen ja osaa nauttia arjen pienistä onnen hetkistä:

Ehkä kapinointini äidin menetyksestä on laantunut. Ikävöin häntä, mutta voin hyväksyä tapahtuneen. Äidin ajattelemisen saa silti yleensä kyöneleet silmiini. Elämänsäni asiat ovat hyvin, en voi takertua menneeseen. Kaikkien kokemieni vaiheiden jälkeen olen nyt tässä ja olen onnellinen. Enhän voi tietää, olisivatko asiani yhtään paremmin, jos äitini vielä eläisi. Voin myös ajatella, että kaikesta kokemastani olen saanut pääoma, voimavaroja ja syvemmän näkemyksen elämään. Esimerkiksi, kun tajuan elämän rajallisuuden, voin yrittää nauttia pienistä arkisista hetkistä. Nautin esim. aamukahvin juomisesta ja lehden lukemisesta. Joskus kotiöiden rasittaessa mietin, että voin olla kiitollinen siitä, että minä olen voinut hoitaa itse omia lapsiani. Äitini joutui luopumaan perheestään ja elämästään. -- Olen myös ajatellut, että voin olla itsestäni terveellä tavalla ylpeä, kun olen selvinnyt sekä äidin menettämisestä että siitä vastuusta, jota liian nuorena jouduin kantamaan. -- Oma kuolemaakin olen ajatellut varmaan enemmän kuin moni ikäiseni. Minulla ei ole koskaan ollut harhaa, että olen haavoittumaton. Kristinusko antaa minulle toivon, että vielä joskus voin tutustua äitiini.

Hyvärinen (2006) on käyttänyt kilvoittelutarinan sijasta nimitystä etsintätarina, jolla hän viittaa siihen, että kriisi pakottaa arvioimaan elämää uudelleen ja tämän jälkeen elämä voi kirkastua, muuttua jollakin tavoin syvemmäksi. Kilvoittelutarinat voikin nähdä tarinoina, joissa etsitään vaihtoehtoisia tapoja kertoa oma kielteinen kokemus ja sisäistää se osaksi omaa elämänkulkua. Syvemmän elämännäkemyksen ohella äidittömyys voi merkitä vapautta, velvoittavista perinteistä irtautumista ja eteen tulevien asioiden ratkaisemista omalla tavalla. Perinteistä vapautumisen ohella äidittömyydestä voi kertoa myös korvaavien, elämää rikastuttavien, ihmissuhteiden kautta.

6.4 Episodimaiset kertomukset

Omaelämäkerta voidaan ajatella itsestä kertomisen ja itsensä löytämisen, eräänlaisena itsetutkiskelun, paikkana. Toisaalta se on myös ulospäin katsomista, jossa itsestä kertominen kietoutuu erilaisiin sosiaalisiin rakenteisiin, sosiaalisiin suhteisiin ja tunteisiin. (Kosonen 1998, 123.) Elämä itsessään on harvoin koherentti mutta omaelämäkerralle on asetettu tietynlainen lineaarisuuden ja eheän kertomuksen vaatimus, minkä vuoksi kertojat pyrkivät usein kertomaan elämästään koherentin tarinan, jolla on alku, keskikohta ja loppu (esim. Linde 1993). Tässäkin aineistossa on kuitenkin kertomuksia, joita on vaikea sijoittaa edellä esitettyihin tarinamalleihin. Näiden kertomusten tapahtumat eivät etene tavanomaisen juonellisesti vaan ne ovat episodimaisia, lyhyitä kuvauksia ja välähdyksiä. Episodinen rakenne haastaa lukijan, koska yksittäisiä kohtauksia on vaikeampi tulkita ilman kokonaisjuonta.

Mitä on episodimaisten kertomusten taustalla? Näitä episodimaisia kertomuksia kertovat aineistossani nuorimmat kirjoittajat, joten aluksi ajattelin, että he eivät ole vielä ehkä ennättäneet käydä läpi kokemuksiaan ja pohtia niiden merkitystä samalla tavoin kuin vanhemmat naiset. Tapahtumiin ei ole enätetty saada etäisyyttä. Frank (1995) kutsuu kaaostarinoiksi (chaos narrative)

tarinoita, joissa ei ole selviä kohtauksia eikä syy-seuraussuhteita ja jotka yrittään kertoa ikään kuin keskeltä tapahtumia, jolloin kertomuksesta tulee jäsen-
tymätön ja katkonainen. Episodimaisissa kertomuksissa siirrytään nopeasti ta-
pahtumasta ja kuvauksesta toiseen, kuten seuraavassa:

Isäni hankki elantomme työssä käymällä ja panosti koulunkäyntiimme. Minulta ei vaadittu minkäänlaisia kotitöitä, mutta itse halusin ja ehkä tunsinkin, että jotenkin minulle kuuluu naisten työt; pesin joskus omaksi huvikseni pyykkejämme, tein joskus ruokaa ja leivoin. Pidin myös huolta nuoremasta siskostani. Sisareni ja minä tiesimme mikä oli kiellettyä, meidän täytyi käyttäytyä mallikelpoisesti, muistaa aina kiittää ja tervehtiä kädestä pitäen kylään mennessämme, näin isäni halusi oman tun-
nian kasvatuksestamme. Isäni otti monesti mielipiteemme huomioon, mutta viimein-
nen sana oli hänellä. Hän oli nähnyt paljon maailmaa, oli kiertänyt jo silloin 80 eri
valtiota ja siksi hänen ainaisena haaveena olikin, että joskus muuttaisimme ulkomail-
le. Yhteydenpitomme äitiimme jäi vain muutamaan kertaan vuoteen, vaikka asuim-
mekin samalla paikkakunnalla, sitä vain ei tuntunut tarvitsevan äitiä, koska oli kave-
reitten kanssa kivaa.

Kyse voi kuitenkin olla yhdenlaisesta elämäntarinan kertomisen tavasta. Kun oma elämä ei noudata perinteistä elämäntarinan kertomista, sitä voi olla luontevaa myös kuvata episodimaisesti ja fragmentaarisesti:

Murrosikä minulla oli hyvin vaikea, kiristin toden teolla isän hermoja karkailemalla kotoa ja tekemällä paljon tyhmiä tekoja. Jossain vaiheessa vihasin isääni niin kuin kai jokainen lapsi jossain elämän vaiheessa. Mutta nyt kun mietin tuota aikaa, niin olen ollut itsekäs ja tyhmä... nyt isä on mulle tärkeä ja ihminen joka jaksaa aina tukea jos on vaikeaa. Äidin sairaus vain pahenee ja toisinaan tuntuu että hänestä on vain harmia, ei häntä kiinnosta minun elämä tai poikani kuulumiset lainkaan, toisin kuin isä joka aina kyselee että miten poika voi yms. Olin 16 vanha kun muutin pois kotoa. Tosin sen jälkeen itse erotessani muutin takaisin isän luokse mutta n. kuukauden kulluttua sain oman asunnon. Vaikeinta varmasti isän kanssa oli se aika kun minulla 11 vuotiaana alkoi kuukautiset, enhän minä tiennyt aiheesta oikeen mitään kun ei sille ikäluokalle paljon koulussa minkään näköistä kerrottu edes koulun terveydenhoitaja käynneillä. Isälle varmasti myös outo ja hämmäntävä tilanne, mitä mies tietäisi naisten vaivoista ja miten se selvittäisi 11 vuotiaalle.

Tamboukou (2010) onkin kyseenalaistanut vaatimuksen kertomuksen koherenssista sekä koherenssin luonnollisuuden ja itsestäänselvyyden. Tamboukou ehdottaa, että kerronnallisuutta tuotetaan myös sellaisissa omaelämäkerrallisissa kirjoituksissa, jotka eivät asetu lineaarisesti etenevän ja eheän kertomuksen malliin. Hyvärinen (2006) on esittänyt, että ehkä on niin, että jokainen käyttää hieman eri tavoin ja erisuhteessa sekä episodisia että kerronnallisia keinoja itsensä ja identiteettinsä ymmärtämisessä.

Kaiken kaikkiaan kertomus rakentuu erilaiseksi riippuen kertojan sen hetkisestä ymmärryksestä, kerrontatilanteesta, ajankohdasta, kuulijoiden odotuksista ja kertojan omista tavoitteista (Kokkonen 2003; Komulainen 1998; Linde 1993). Kaikkea elämästä ei tavoiteta, muisteta ja kerrota, ja eri kuulijoille voidaan kertoa eri asiat. Voi olla, että kertomuksella ei ole kuulijaa, johon kertoja voisi tuntea luottavansa. Tällöin kaikkein kipeimmät kokemukset saattavat jäädä kertomatta. Voidaan myös ajatella, että oma tarina ei kiinnosta ketään, jos se on juoneltaan hyvin poikkeava (Lahikainen 2001). Kerrontahetkellä on kirjoittajasta saattanut tuntua vaikealta paljastaa kokemuksia tuntemattomalle tai tietää

mistä kertomuksensa aloittaisi, mitä asioita kertoisi. Omien kokemusten jakaminen voi olla vaikeaa kaikkein läheisimpienkin ihmisten kanssa, kuten yksi aineistoni vanhemmista tytärkertojista toteaa:

Olen tietoisesti vältellyt kertomasta omasta lapsuudestani, koska olen kokenut sen vaikeaksi kohdaksi elämässäni. Kun lapseni ovat kysyneet, olen vastannut vain hyvin lyhyesti.

6.5 Yhteenveto

Olen tässä luvussa pyrkinyt tuomaan esiin tarinavariaatioita, joilla isän yksinhuoltajuudesta ja elämästä ilman äitiä voidaan kertoa. Tarinoissa vaihtelee se, miten tyttäret kuvaavat isäänsä vanhempana ja suhdettaan tähän. Se, miten sitoutunut isä oli vanhemmuuteensa, pitkälti erottaa kertomuksia sisällöllisesti toisistaan. Joissakin kertomuksissa yksinhuoltajaisä saa sankarin roolin mutta osassa kertomuksia isä pettää lapsen odotukset ja toiveet. Tyttäret kuvaavat itsensä tapahtumien uhrina mutta myös selviytyjinä. Toinen merkittävä ero kertomuksissa on se, miten äidin poissaolo kuvataan ja miten siihen suhtaudutaan eli millainen muutos perheelle ja erityisesti tyttäreille on se, että äiti ei ole enää arjessa mukana. Näiden juonenkulkujen eroavuuksien, yhtäläisyyksien ja kertomusten emotionaalisten sävyjen perusteella olen tyypitellyt kertomuksia toisenlaisen perhe -tarinoiksi (10 kpl), selviytymistarinoiksi (9 kpl) ja kilvoittelutarinoiksi (7kpl). Tunnelmaltaan, emotionaaliselta sävyltään, selviytymistarinat ja toisenlainen perhe -tarinat asettuvat ikään kuin ääripäihin ja kilvoittelutarinat niiden keskelle. Lisäksi mukana on muutama episodimainen kertomus (3kpl), jotka eivät asetu luontevasti mainittuihin tarinamalleihin vaan ovat lyhyitä, episodimaisia kuvauksia yksinhuoltajaperheestä.

Useissa tyttärien kertomuksissa isän rooli on merkityksellinen. Parhaimmassa tapauksessa isät pystyvät äidin poissa ollessa turvaamaan lapsille kaikkein huolimatta onnellisen, hyvän lapsuuden. Pahimmassa tapauksessa tyttäret ikään kuin menettävät myös isänsä, koska tämä saattaa joutua paeta vaikeaa tilannetta tai pitää lapsiin emotionaalista etäisyyttä. Hope Edelman (1994) on luokitellut omassa äidittömyystutkimuksessaan yksinhuoltajaisiä neljään eri luokkaan sen mukaan, miten he selviävät yksinhuoltajaksi jäämisestään. Yksi heistä on Kaikki hyvin -isä (*the I'm okay, you're okay father*), joka kieltää tunteiden osoittamisen ja avioituu nopeasti uudelleen. Toinen isätyyppi on Avuton isä (*helpless father*), joka suree menetystään ja on kyvytön toimimaan ja hoitamaan lapset työn ohella. Etäinen isä (*distant father*) on keskittynyt työhön ja leivän hankintaan perheelle. Hän ei kykene puuttumaan lastensa asioihin muuten kuin huolehtimalla taloudellisesta näiden hyvinvoinnista. Neljäs tyyppi on Sankari-isä, joka työnsä ohella pystyy vastaamaan myös lastensa emotionaalisiin ja fyysisiin tarpeisiin. Hän on huolehtinut lapsista jo silloin, kun toinen vanhemmista oli vielä arjessa läsnä. Sankari-isä antaa kaikkensa lapsilleen. Nämä Edelmanin tekemät tyypittelyt kuvaavat myös niitä isäkuvia, jotka piirtyvät

tytärten kertomuksista tässä tutkimuksessa. Tytärten kertomuksissa kuvataan isien avuttomuutta toimia uudessa tilanteessa sekä nopeaa uudelleen avoitumista. Tällaisia tarinoita avuttomista, tunteensa kieltävistä ja etäisistä isistä kertovat etenkin vanhemmat naiset mutta myös nuorempien naisten kertomuksissa on kuvauksia isistä, jotka ovat hyvin hämmennyksissään uudenlaisessa tilanteessa. Sankari-isiä, jotka pystyvät onnistuneesti yhdistämään lastenhoidon ja työn sekä toimimaan luontevasti ja osaavasti kodin erilaisissa askareissa on nuorempien naisten kertomuksissa. Kertomuksissa on näkyvissä isyyden muutos. Variaatio on laajempi kuin isien kertomuksissa, jotka kaikki kietoutuvat sitoutuneen isätyypin ympärille.

Tytärten kertomuksissa lasten kerrottu toimijuus on silmiinpistävä piirre. Lapset osallistuvat äidin kuoleman tai kotoa lähdön jälkeen aktiivisesti arjen pyörittämiseen. Toisaalta kertomuksissa kuvataan lasten jäävän ulos perhettä koskeneista keskusteluista esimerkiksi koskien äidin poismenoa tai vanhempien avioeroa. Lapset voivat vain arvailla syitä. Carol Smart (2003) on nostanut esiin sen, että nykyisin jo ymmärretään, että lapsen kanssa on hyvä keskustella muun muassa avioerosta ja muista muutoksista. Jennifer Flowerdew ja Bren Neale (2003) tuovat esiin, että vanhempien avioero ei sinänsä ole epätavallista tai outoa vaan avioero ja muutokset perhesuhteissa ovat arkipäiväistyneet. Kaikki lapset kohtaavat joitakin muutoksia elämässään eikä esimerkiksi avioeroa voi tulkita yksinomaan huonoksi asiaksi.

Kulttuurisesti isien ja äitien vanhemmuuteen liittyy erilaisia odotuksia. Perinteisesti äideiltä on odotettu enemmän kuin isiltä (esim. Nätkin 2003). Aineistossani tyttären hakevat selityksiä ja ymmärrystä vanhempiensa käytökselle ja valinnoille erotilanteessa sekä sen jälkeen. Osa mieltää, että syyllinen eron oli äiti, joka lähtee toisen miehen matkaan ja hylkää perheensä, tai isä, joka aggressiivisella käyttäytymisellään tai juomisellaan ajaa äidin pois kotoa. Smart (2006) on haastatellut lapsia ja nuoria (n=60) selvittääkseen, miten he rakentavat avioeron jälkeistä narratiivia. Kuten tässä tutkimuksessa, myös Smartin tutkimista kertomuksista tulee esiin lasten selviytyminen, suoriutuminen ja kasvamisen. Läpi tarinoiden on luettavissa myös syyllisyyttä, uhriutumista, yksinäisyyttä, kipua ja hämmennystä. Yksi näkee itsensä selviytyjänä, toinen uhrina. Avioero rikkoo itsestään selvänä pidetyn perhe-elämän ja antaa lapsille mahdollisuuden todistaa myös vanhempiensa emootioita ja kipua. Tällä tavalla he voivat Smartin mukaan kehittää omaa moraalista eetostaan siitä, kuinka vanhempien pitäisi kohdella toisiaan, kuinka heidän pitäisi esiintyä lasten edessä ja kuinka erota ”oikealla tavalla”. (Smart 2006.) Toisaalta aineistossani tyttären antavat kiitosta vanhemmille, jotka pitivät heidät erossa riidoistaan ja hoitivat eron niin, että lapset eivät siitä kärsineet. Silloin kun äiti on kuollut, moraalinen pohdinta kohdistuu yksinomaan isän tapaan kantaa tai olla kantamatta vastuuta.

Osa tytärkertojista löytää äidin poissaolosta myös etuja. Kun äiti on poissa tytär voi aikuisena muodostaa omat toimintatapansa hoitaa lapsiaan ja kotiaan. He kertovat vapaudesta tehdä toisin, omatoimisuudesta ja itsenäisyydestä. He ovat myös oppineet miestapaisen, mielestään rennomman tavan toimia. Aika

isän kanssa koetaan etuoikeudeksi, koska isään on voinut tutustua kunnolla ja solmia häneen läheinen suhde. Tyttären ja isän välille on muodostunut omanlaisensa suhde. Isän rakkautta ei ole tarvinnut jakaa äidin kanssa. Myös suhteet sisaruksiin ja ystäviin ovat korostuneet ja korvanneet suhdetta äitiin ja tukeneet esimerkiksi naiseksi kasvussa. Äidin kuolema on voinut johdattaa tyttäret pohtimaan omaa olemassaoloaan ja elämäänsä syvällisemmin.

7 HOIVA- JA PERHESUHTEET YKSINHUOLTAJAISÄPERHEISSÄ

Luvuissa 5 ja 6 hahmotin sitä, miten eri tavoin miesten yksinhuoltajuudesta voidaan kertoa. Tarinoissa tuli esiin jo teemoja, joita lähdän tässä ja tulevissa luvuissa tarkastelemaan lähemmin. Erkanen kokonaisista tarinoista ja luen haastattelukertomuksia ja kirjoitelmia nyt pilkottuina eri teemojen alle. Tavoitteena on muodostaa kuva yksinhuoltajaisäperheen arjesta. Aluksi kohdennan katseen hoivaan, vanhemmuuteen ja perhesuhteisiin. Hoiva on osa vanhempain olemista, vuorovaikutusta ja kasvatusta. Isän ja tyttären suhde yksinhuoltajaperheessä on lähtökohdiltaan erilainen kuin kaksivanhempaisessa perheessä, koska toinen vanhempi ei ole läsnä arjessa. Koska vanhemmuus ja hoivaaminen ovat yhteiskunnassa sukupuolittuneita, on mielenkiintoista tarkastella sitä, millaista kuvaa vanhemmuudesta ja siihen sitoutumisesta, hoivaamisesta, perhesuhteista ja perheestä ylipäänsä rakennetaan isien ja tyttärien kertomuksissa.

Tarkastelen lisäksi muita perhesuhteita isän ja erityisesti tyttären näkökulmasta, koska tytärten kertomuksissa nousevat vahvasti esiin suhteet sisaruksiin, isovanhempiin ja äitipuoleen.

7.1 Miesten isyyteen sitoutuminen tytärten kertomuksissa

Kertomuksissa on näkyvissä isyyden kulttuurisia muutoksia. Aineistoni tyttäret muistelevat lapsuuden isiään ja paikantavat kertomuksensa 1940–60-lukujen maalaismaisemiin tai 1970–80-lukujen kaupunkioloihin. Vanhempien naisten kertomuksissa isät ovat joko selvästi taustalla ja etäisiä (isä raivaa peltoa, tekee metsätöitä, ei ole kiinnostunut lapsista, on työn ja huolien rasittama) tai enemmän läsnä olevia (teki minkä ymmärsi, yritti kaikkensa, oli lämminsydäminen, hyvä vanhan ajan isä). Kertomusten isät ovat usein sodankäyneitä maanviljelijöitä, työnsä uuvuttamia ja tottuneita siihen roolijakoon, että vaimo hoitaa lapset ja kodin. 1970–80-lukujen isät ovat jo läheisempiä lapsilleen ja haluavat rakentaa hyvän suhteen heihin. Usein suhde lapseen on rakentunut varsin hyväk-

si ennen isän yksinhuoltajuutta. Tällöin isän ja lapsien välillä ei välttämättä ole niin suurta kuilua ylitettävänä kuin aikaisemmillä sukupolvilla. Näin selkeä jako isien sitoutumisessa ei kuitenkaan päde kaikkiin kertomuksiin. Ralph La-Rossa (1997) on tutkimuksessaan havainnut, että jo viime vuosituhannen alussa isyys oli luultua moninaisempaa. Lasten hoito ja kasvatus katsottiin ensisijaisesti naisten tehtäväksi 1960-luvun murrukseen asti. Tämänkin tutkimuksen aineiston perusteella olisi liian yksiviivaista kuvata 1940–60-lukujen isyyttä pelkästään etäiseksi, ei-hoivaavaksi tai 1970–80-lukujen isiä erityisen osallistuvina ja läheisinä isinä.

Tässä tutkimuksessa isäsuhteen kertovat erityisen läheiseksi ja hyväksi 14 tytärtä 29:stä. Kahdeksan tytärtä kokee suhteessa olevan ristiriitoja ja suhde isään vaihtelee etäisyyden ja läheisyyden ulottuvuuksilla. Seitsemän tytärtä kuvailee suhdettaan isään pääosin vaikeaksi. Tyttäret kuvaavat suhdetta isäänsä useimmiten sanoilla: *rakastava, hyvä, hauska, tärkeä, läheinen, etäinen* ja *pelottava*. Tyttäret pohtivat isäsuhdettaan isän vanhemmuuteen sitoutumisen ja vastuunkantamisen näkökulmasta. Se, mihin isä käyttää aikaansa, määrittää vastuunkantamisen kokonaisuutta (esim. Mykkänen & Eerola 2013).

Niitä, jotka kertovat isäsuhteensa *läheiseksi* tai *hyväksi*, on nuoremmissa mutta myös vanhemmissa kertojissa. Merjan kertomus sijoittuu 1950-luvulle. Merja kertoo, kuinka hänen huoltajuudestaan käytiin jopa kiistaa, koska sosiaalitoimisto ei uskonut isän selviävän pienen tyttären kasvatuksesta, ehkä tämän iän tai sukupuolen takia. Merjan isällä oli kuitenkin halua selvitä. Äidin kuoleman jälkeen Merja asui aluksi vanhemman sisarensa luona, josta hänet siirrettiin takaisin isän luo.

Huoltajuudestani käytiin siis kiistaa, josta en paljon muista mutta ei se ole jäänyt kai-velemaankaan. Sosiaalitoimisto oli ollut sitä mieltä, että isän pitäisi antaa minut pois mutta onneksi ei antanut täysin vieraille. -- Olin vissiin 6-vuotiaasta asti isän luona. Muistan talven ennen kouluun menoa hyvin lämpimin tuntein. Isä oli aina kotona ja teki minulle kelkan. Hän jäädytti minulle mäen ja sain naapurin työstä ystävän, joka oli samanikäinen, ja talvipäivät meni leikkiessä ja mäen laskussa. (Merja, 47, äiti on kuollut)

Merja muistelee yhteiseloä isän kanssa lämpimin tuntein. Väsynyt ja sodan käynyt mies ei välttämättä aina ollut kasvavalle tyttarelleen paras mahdollinen vanhempi ja isä mutta osalle tytöistä isästä tuli merkittävä tukija ja ihminen elämässä. Muutamat kirjoittajat uskovat, että juuri isän tuella he ovat selvinneet elämässään varsin hyvin. Vaikka elämä oli raskasta ja kovaakin, oli isiä, joilta riitti rakkautta ja lämpöä lapsilleen. Tärkeintä oli, että isällä oli aikaa ja halua olla läsnä. Tytärten kuvaukset isäsuhteistaan kertovat, kuten esimerkiksi Merjan tapauksessa, että isät eivät suinkaan aina jääneet etäisiksi ja vieraiksi lapsilleen vaan isillä oli kykyä ja halua kantaa vastuuta vaikeassa paikassa ja olla läsnä lapselle.

Toisaalta isä ei aina pystynyt tai kyennyt ottamaan äidin paikkaa emotionaaliossa huolenpidossa ja jäi lapsille *etäiseksi*. Isä huolehti lähinnä vain siitä, että lapsilla oli ruokaa ja vaatteita. Isät siis kantoivat enemmän taloudellista vastuuta. Tyttäret kuvailevat, että isä ei *ollut hyvä hempeilemään* tai että suhde

isään ei ollut *erityisen lämmin*. Siihen ei kuulunut halaamista tai vaikeista asioista puhumista. Jotkut aineistoni isistä (etenkin 1950-luvulla) tunsivat hoivavastuun liian suureksi ja hankkivat lastenhoitajia tai avioituivat pian uudelleen ja jättivät lasten hoitamisen uudelle vaimolleen. Myös taloudelliset huolet rasittivat vanhempana olemista. Tyttäret tuntuvat kuitenkin jälkikäteen ymmärtävän isäänsä ja näiden tilannetta.

Näen asiat jotenkin selvemmin ja realistisemmin nyt. Yritän kovasti työstää sitä että ymmärtäisin ja antaisin anteeksi isälle hänen puutteellisuudet ja sen ettei hän pystynyt ja osannut korvata äitiä meille. Isäni kuitenkin varmasti teki parhaansa. (Tuija, 33, äiti on kuollut)

Katsoessaan taaksepäin tyttäret huomaavat, että etäiseltä tuntunut isä oli omalla tavallaan hoivaava vanhempi. Miesten antaman hoivan on katsottu eroavan naisten tekemästä hoivatyöstä (Anttonen & Zechner 2009). Hoikkala (1998, 79) on tuonut esiin, että miehet suhtautuvat hoivaamiseen naisia rennommin. Hän kuvaa miesten huolenpidon olevan jollakin tavoin ronskimpaa, hygieenisesti suurpiirteisempää, ehkä myös hullunkurisempää ja kaoottisempää kuin naisten hoivatyön. Tyttäret kokevatkin, että tärkeintä oli se, että isän huolenpitoon saattoi luottaa.

Mielestäni isät ovat kuitenkin erittäin hyviä huoltajia ja pitävät elämän perusasiat kunnossa, vaikka ei pikku hienouksiin osaakaan kiinnittää huomiota. Ja onko aina tarpeenkaan? Oma isäni oli ja on edelleen huolehtivainen ja tunnen, että hänen puoleen voin kääntyä koska vain. (Tekla, 28, vanhemmat ovat eronneet)

En voi verrata itseäni äitini omaan äitiini, en hyvässä enkä huonossa, mutta voin ottaa mallia siitä huolenpidosta, jota isä on osoittanut meille lapsilleen. (Teija, 28, äiti on kuollut)

Silloin kun kerrotaan *vaikeasta* isäsuhteesta, taustalla on usein se, että isä ei ole sitoutunut rooliinsa vanhempana ja vastuunkantajana. Syynä voi olla se, että isä juo. Tässä aineistossa kaiken kaikkiaan viisi tytärtä kertoo isänsä jonkinasteisesta alkoholismista, joka heijastui vanhemmuuteen sitoutumiseen ja näkyi esimerkiksi poissaolona kotoa. Juopunut isä vaikuttaa lapsista pelottavalta ja lapset jäävät paitsi ”normaalista” lapsi-vanhempi-suhteesta (Itäpuisto 2003).

Viikonloput olivat yksinäisiä, varsinkin jos isä päätti lähteä viihteelle. Luuli varmaan minun nukkuvan kun lähti. Muistan olleeni keskellä yötä noin klo 1-2 aikaan yksin kylätiellä katselemaan, että josko löytyisi pullon korkkeja mitä keräilin kaverini kanssa. Muistan kun minua tympäisi kun muut kaverit olivat nukkumassa. -- Pyysin monesti isältä, että saisin muuttaa äitini luo asumaan. Isä ei halunnut jäädä yksin. Lopulta isä suostui, että muutan äitini luokse. Sen jälkeen en kovin usein ole ollut yhteydessä isääni ja välimme ovat etääntyneet. (Taru, 26, vanhemmat ovat eronneet)

Isälläni ei varsinaisesti ole alkoholiongelmaa mutta välillä hän joi melko paljon, mistä en nuorempana pitänyt. Valvoin yöt, kun odotin häntä huolissani kotiin baarista. Hän ei onneksi koskaan ollut väkivaltainen juodessaan tai muutenkaan mutta en vain pitänyt siitä, että hän oli kannissa. Tuli todella turvaton olo, kun näki oman isänsä niin huonossa ja avuttomassa kunnossa. (Tea, 24, äiti on kuollut)

Tuire kuvaa oman isäsuhteensa olleen vaikea, koska isä pakeni vastuutaan lapsista tekemällä paljon töitä tai juomalla rankasti eikä pystynyt vastaamaan lapsen kaipuuseen hyvästä isästä:

Isä oli minulle kaikki kaikessa, silloin alussa... Vanhempani menivät naimisiin nuorena, joten erotessaan isäni otti takaisin kadotetun nuoruuden. Hän kävi viihteellä ja iski naisia. Minä istuin kotona pelkäämässä, ettei isä tulisikaan enää kotiin. Ikää oli silloin 11 vuotta. Ensimmäiset kaksi vuotta ovat minulle hämärän peitossa. Päiväkirjani ovat sekavia ja huomaisin itsessäni omituisia piirteitä, mutta loppu viimeksi minä itsenäistyin aikaisin, liiankin aikaisin. Kamalimpia lapsuusmuistoja on, kun lähibaarin baarimikko soittaa meille kotiin ja käskää tulla hakemaan juopuneen isän pois baarista. 12-vuotias tyttö norkoilee baarin oven edessä peläten mennä sisään. Lopulta isäni heitettiin pihalle ja raahasin satakiloisen miehen kilometrin matkan kotiin ja hissiin. Lopulta jätin hänet eteiseen ja sulkeuduin huoneeseen ja pelkäsin. Tämä taisi herättää isäni ja enää koskaan en joutunut häntä hakemaan kotiin. -- Ulkoisesti isäni esitti muille, hyvää ja kunnollista isää. Oli hän hyvä isä, mutta tapa ei ollut se mitä minä kaipaasin. Siskoni tullessa viikonloppuvierailulle isä malttoi istua kotona kanssamme ja tunsin riemua, että olimme taas perhe. Mutta kun arki palasi minä jäin kakkoseksi. Isäni oli työnarkomaani ja piiloalkoholisti. Joko hän oli töissä tai juomassa. (Tuire, 25, vanhemmat erosivat)

Kuten Tuire kuvaa, tunteet alkoholistivanhempaan ovat hyvin ristiriitaisia: pelon, katkeruuden, häpeän ja vihan rinnalla kulkee myös rakkaus. Vanhemman ja lapsen välillä voi juomisesta huolimatta olla myös hoivaa, huolenpitoa, kunnioitusta ja välittämistä (Hänninen 2004a, 104–106; Nätkin 2009). Tuuli, jonka vanhemmat erosivat isän väkivaltaisuuden (kohdistui lasten äitiin) ja alkoholismin vuoksi, kertoo omassa kertomuksessaan tästä:

Hyväksyimme jo varhain, että isämme on sellainen kuin on eikä siitä koskaan miksiäkään muutu. Selvinpäin hän on kuitenkin maailman ihanin isä ja tänä päivänä myös loisto isoisä. Vaikka meillä oli kovin erikoinen lapsuus, meitä ei koskaan esimerkiksi koulukiusattu, päinvastoin olimme ennemminkin suosittuja kavereiden keskuudessa. (Tuuli, 30, vanhemmat ovat eronneet)

7.2 Yksinhuoltajamiesten kertoma isyys

Mykkänen (2010) on huomannut, että miehet eivät juuri saa tukea isäksi tulonsa toisilta miehiltä ja isien tunteista ei ole ollut tapana puhua. Hän näkee, että 2000-luvun isiltä kuitenkin odotetaan kykyä puhua tunteistaan. Joillekin miehille nämä odotukset ovat ristiriidassa omien tuntemusten ja kokemusten kanssa (Mykkänen & Huttunen 2008, 169–170). Yhä useammat isät kuitenkin kertovat isyyden olleen positiivinen käännekohta elämässä (Palkovitz 2002; Palkovitz ym. 2001).

Aineistoni isäkertojat pohtivat isäänsä rinnakkain oman isyytensä kanssa. Omat isät kuvataan perinteisinä isinä, jotka eivät paljon puuttuneet lasten- ja kodinhoitoon. Kuten Korhosen (1999) tutkimuksessa, myös tässä tutkimuksessa kerronta omista isistä liitetään pitkälti työntekoon, fyysiseen poissaoloon tai henkiseen etäisyyteen, monesti myös ankaraan kurinpitoon.

Antti: No isä oli aina töissä [nauraa]. Pari kolme kertaa kesässä isä tuli vähän aikasemmin kotiin ja sanoi, että nyt lähetään uimaan. Se oli kaks kolme kertaa vuodessa. Ja tuota isä oli sellanen pienituloinen henkilö ja meidän toimeentulo oli pelkästään hänen varassa. Joskus isä haki minut mielellään mukaan, kun oli illanviimeisiä lenkkejä menossa ja myöhemmin mun pikkuväljenkin. Että ees joskus saatais olla vähän aikaa yhdessä.

Antero: Vaikka isä oli sotaveteraani, se oli kuitenkin aika herkkä mies, jossain mielessä. Se ei ollut mikään kovis. Mutta semmosen aika perinteisen mallin minä oon saanut, äiti teki kaikki sisätyöt ja isä ei oikeestaan osannut keittää edes kahvia [nauraa]. Siihen asti kun se jakso tehdä raskaampia maatöitä, sen jälkeen se ei osannut tehdä mitään eikä halunnutkaan tehdä kun se sairastu. Eli kohtalaisen vanhaksi huolimatta sydänsairaudesta, sodasta ja muusta. Jollakin tapaa sota vaikutti, vaikka siitä ei paljon puhuttu. Sen mä tiedän.

Omista isistä halutaan erottautua ainakin siinä, että nyky-isät eivät jää lapsille etäiseksi vaan lasta halutaan ymmärtää ja kuunnella (myös Mykkänen, Hirsjärvi & Laurinen 2001⁹; Korhonen 1999¹⁰). Toisaalta isäkertojat näkevät omissa isissään myös myönteisiä ominaisuuksia, joita arvostavat. Hyviksi koetut kasvatuskeinot otetaan käyttöön omien lasten kasvatuksessa, huonoksi koettuja ei koeta osaksi omaa ajattelua (myös Mykkänen ym. 2001, 387).

Arto: Mun vanhemmat eros silloin kun mä olin jonkun vuoden ikäinen ja isä mut on kasvattanut. Maaseudulla siihen aikaan elämä ei mitään leveetä ollut, mutta sanotaan että mun isä on ollut erittäin kovakurinen kasvattaja. Se on siitä muistanu pitää huolen, että kuri on ollut riittävä [naurahtaa]. Kenties vähän ylikin. Sanotaan näin että paljon puutteita on jäänyt tietysti. Jälkeenpäin kun ite on aatellu, niin on siinä monta hyvääkin asiaa ollu.

Aleksi: No siis, ensin tulee, kun lähtee isyydestä jotain aikajanaa tekemään niin oma isä ja sen merkitys. Ja se minkälaisen isyyden tässä on itselleen hankkinu. Niin, toki jotain tällasta marttyyriyttä liittyy, että oma isäni on ollu hiukan alkoholisti silloin, kun me lapset oltiin pieniä. Sitä ehkä haluaakin näyttää totaalisesti erilaisen kasvatuksen lapsilleen, kun mitä itse on saanu. Mutta siellä on paljon hyviäkin asioita siinä omassa isässä ollu. Sellanen selvä ja yllätyksetön viime lopussa ollu. Tasanen. Niitä [ominaisuuksia] on varmaan tullu.

Isäkertojien 1950–1960-luvun kasvatukseen kohdistama kritiikki asettaa vastakkain heidän lapsuutensa kasvatuskäytännöt ja nykyiset kasvatuskäytännöt- ja ihanteet. Erilaisia isyytustekijöitä sekä seitsemän 1910–1930-luvulla syntyneen miehen omaelämäkerrallisia isyykertomuksia tarkastellut Ilana Aalto (2004) havaitsi, että menneisyyden isyyksien ja nyky-isien isyyksien välille on rakennettu voimakasta eroa. Hän toteaa, että nyky-isyyden moninaisuus piiryy selvemmin mennyttä vasten. (Aalto 2004). Menneisyyden isyyttä on määrittänyt vanhanaikaisuus, etäisyys ja kunniallisuus sekä ajattomuus ja maalaisuus (Aalto 2012, 66–67).¹¹ Samanaikaisesti kun aineistoni isäkertojat kertovat itsensä

⁹ Artikkelissa tarkastellaan kolmen eri sukupolven miesten uskomuksia tyttöjen ja poikien kasvatuksesta sekä eri sukupolvien kasvatustapojen eroja ja samankaltaisuuksia. Aineistona 49 eri-ikäisen miehen haastattelut.

¹⁰ Tutkimusaineistona olivat vuonna 1949 syntyneiden itäsuomalaisten naisten ja miesten elämäkerralliset teemahaastattelut (n=80).

¹¹ Lähdeaineisto muodostui 73 kirjoituksesta, jotka ovat peräisin *Isää etsimässä* -kirjoituskilpailusta. Kilpailuvastausten rinnalla Aalto lukee 1980- ja 1990-luvulta peräisin olevia isyyttä käsitteleviä suomalaisia tai suomeksi käännettyjä tekstejä.

ulos perinteisestä isyyden mallista ja siitä, mitä heidän isänsä on edustanut, he myös näkevät tiettyä jatkuvuutta sukupolvien välillä. Merja Korhonen (1999) on tutkinut suuriin ikäluokkiin kuuluvien miesten (n=41) lapsuuskokemuksia ja heidän omaa vanhemmuuttaan elämäntilanteesta näkökulmasta. Miesten kuvauksissa lapsuuden isistä ja heistä itsestään isinä ei löytynyt käsitteellisellä tasolla kovin selvää jatkuvuutta. Miehet kuvasivat omaa suhdettaan lapsiinsa tasavertaisemmaksi, läheisemmäksi ja lempeämmäksi kuin suhde omaan isään oli ollut. Toisaalta sukupolvierosta huolimatta oman isän merkitys miesten kasvatustyyliin oli ilmeinen. Myönteistä isäkuvaa seurattiin soveltuvin osin ja ongelmallista isänmallia muokattiin ja paranneltiin. Jatkuvuus itsen ja oman isän välillä voi paikantua esimerkiksi luonteeseen ja toimintatapoihin. (Korhonen 1999.)

Tutkimusten mukaan miehet puhuvat erityisen tunteellisesti lapsistaan, heidän huolenpidostaan ja välittämisestä (Autonen-Vaaranieniemi 2009; Mykkänen 2010). Kaikki tutkimukseni isäkertoajat kertovat suhteensa lapsiin olevan läheinen. Isyys on ollut tärkeä asia jo ennen yksinhuoltajuutta. Isät kuvaavat suhdetta useimmiten sanoilla *tärkeä, hyvä ja hauska*. He korostavat isyyden suurta merkitystä elämässään: ilman lapsia puuttuisi paljon, isyys on *koko elämä*. Isyys on keskeinen asia heidän elämässään, ovathan he useimmiten itse nimenomaan halunneet, että lapset asuvat isän luona.

Aleksi: Harvoin oon nähny miestä niin rintarottingilla, kun mä oon menny lasten-vaunujen kanssa tuolla tyyliin että... Toki nyt muistuu, että se ensimmäinen vuosi eron jälkeen ei pystyny antaan lapsille sitä mitä ne ois tarvinneet. Sanotaan näin, että nyt on menny [jo joitakin vuosia], enkä ikinä vaihtais mitään pois. Oon äärimmäisen onnellinen tämän hetkiseen tilanteeseen.

Isyys, kuten monet muut asiat, merkityksellistyvät erityisesti elämän käännekohtissa. Ari pohtii isyyden merkitystä muistelemalla avioerohetkeä:

H: Mitä isyys tai isänä oleminen merkitsee sinulle?

Ari: Minä ajattelen sitä silleen päin, että kun oli noi pesänjakotilanteet silloin joskus, kun alko systeemit kallistua sinne päin. Niin mietin sitä perinteisempää ratkaisua, että se olen minä joka lähen sitten jonnekin, että ostan pikkuyksiön siitä läheltä ja siinä sitten junaillaan jotenkin sitä juttua. Sitten mä mietiskelin sitä juttua, kun siitä puolisosta se jotenkin tuntu se tämä tämmönen perhe-elämä niin ahistavalta, se ei sitä jotenkin jaksanut tai jotain. Aina tuli niitä paineenpoistotilanteita. Minähän sitä halusin semmosta perhe-elämää, jossa on lapset ja kaikki tällaset normaalit systeemit. Sitten minä rupesin sitä vääntämään, että entä jos minä jään tähän, minähän tätä oon enempi oon halunnut kun se. Voisko sanoa, että minä otan vastuun siitä tilanteesta, olipa tilanne mikä tahansa.

Isäksi tuloa kuvataan usein tapahtumana, joka selkeyttää elämäkuvioita (ks. myös Marsiglio 2004; Mykkänen 2010). Aineistossani Antti kuvaa, että perheelistyminen tuntui hänestä siltä, että hän on löytänyt oikean roolinsa, poikamieselämä ei enää tuntunut hyvältä.

Antti: Jaa-a, sehän on mulle koko elämä tässä vaiheessa. -- Ennen oma elämä oli hyvin epämäärästä, ei siinä ollu mitään järkee, ei ollu huolta huomisesta, ei tarvinnu mihinkään säästää, jos rahaa jäi taskuun, sen pisti menemään. Sitten kun tuo tyttö tu-

li elämään niin, en tienny sitä, oon miettiny sitä jälkeinpäin ja voi kuulostaa vähän leuhkimiselta, mutta paremminhan minä siinä perheenisän roolissa viihdyin kuin siinä poikamieselämässä tuolla ravintolan baaritiskillä. Siitä alko oma elämä.

Isät kuvailevat, että isyys tekee elämästä monin tavoin rikkaampaa:

H: Mitä isyys sinulle merkitsee?

Anton: Se on todella tärkeää. Aikasemmin en [ajatellut] että siitä tulee niin tärkeää. Se on uusi, monipuolinen elämä.

Alpo: No, kyllä mä niin, sanon että tuo [tytär] on mun elämäni nainen, niin tuota, se on kyllä että aika paljon ois puuttunu jos se ois puuttunu.

H: Niin, jos nyt lähtis siitä tilanteesta että äitille ois jäänyt...

Alpo: Niin, tai ettei sitä oiskaan, en tiää mitä mä tekisin kaikki illat sitten, ehkä jotain harrastusten parissa ois sitten.

Isäkertojat kuvaavat isyyttä monella eri ulottuvuudella, isyys on arkinen kokemus mutta samalla myös syvällisempi prosessi. Palkovitzin, Copesin ja Woolfolkin (2001) haastattelututkimuksen mukaan isyys vaikuttaa miehen käsitykseen identiteetistään ja saattaa asettaa miehen elämän aivan uuteen järjestykseen. Mitä vahvempi isyys-identiteetti miehellä on, sitä sitoutuneempi hän on lapsiinsa. Heidän tutkimuksessaan miehet (n= 40) kertoivat isyyden olevan kokonaisvaltainen ja syvälinen kokemus.

Isien sitoutuminen voi vaihdella eri syistä. Palkovitz (1997) on tuonut esiin, että isyyteen sitoutumista tarkasteltaessa tulisi ottaa huomioon erilaiset osallistumisen tavat ja asteet ja muun muassa se, onko kysymyksessä yksinhuoltaja vai kahden vanhemman perhe. Margaret O'Brienin (1992, 174 -175) tutkimuksessa yksinhuoltajaisät korostavat vanhemmuudessaan erityisesti läsnäoloa. Tutkimuksessa vertailtiin naimisissa olevien isien (n=37) ja yksinhuoltajaisien (n=59) vastauksia. Tulosten mukaan 35 % naimisissa olevista miehistä ja 56 % yksinhuoltajista määritteli isän tärkeimmäksi tehtäväksi olla emotionaalisesti läsnä. Näin on myös omassa tutkimuksessani. Esimerkiksi Anssi on ollut välillä koti-isänä ja kokenut tärkeänä ajan antamisen lapsilleen. Lapsena luotu luottamus isän ja tyttären välille näkyy suhteessa vielä tyttären aikuistuessakin.

Anssi: Sitä koki sen yhteyden, [kun] pienestä pitäen olin ensimmäisen kanssa, ja synti semmonen hyvä suhde aikuisen ja lapsen välille. Kyllä mä katson, että jos en olisi ollut lähellä...Koen että olen aika etuoikeutettu. Kaikkien lasten kanssa olen viettänyt aikaa. -- Kyllä mulle enemmän elämän sisältöä on tuonu se, että oon lasten kanssa, isänä. Kyllä mä oon sanonu tutuille, että kannattaa hyvin tarkkaan miettiä, paljonko antaa aikaa.

Pleckin (1997, 67) mukaan isyyteen sitoutumista voi analysoida muun muassa kiintymyksen ja vuorovaikutuksen, saatavilla olon ja vastuullisuuden kautta. Pleck näkee, että kiintymys on konkreettista hoivatyötä. Vuorovaikutus pitää sisällään lapsen kanssa yhdessä vietetyn ajan, jolloin vanhempi on tilanteessa psyykkisesti ja fyysisesti läsnä. Saatavilla olo tarkoittaa sitä, että vanhempi on

saatavilla, jos lapsi häntä tarvitsee. Vastuu on lapsen päivittäisestä hyvinvoinnista huolehtimista. Tutkimukseni isäaineisto on valikoitunut niin, että kaikkien isäkertojien voi katsoa edustavan sitoutuneita isiä, jotka näkevät isyyden hyvin tärkeänä itselleen. Isät kertovat tyytyväisyydestä ja oman paikan löytymisestä (myös Palkovitz ym. 2001). Yksinhuoltajaisien vanhemmuuteen sitoutumista voi kuvata Pleckiiä (2010) lainaten *kokonaisvaltaisena vastuullisuutena* eli isä on lapsen hoidossa aktiivinen toimija. Isyys on elämänvaihe, joka halutaan hoitaa hyvin ja johon halutaan panostaa. Isäkertojilla on myös kokemusta kotiisyydestä tai työkuvioiden muuttamisesta perheen hyväksi. Isät kertovat aktiivisesta yhdessä olost lasten kanssa ja kiinnostuksesta näiden tekemisiä kohtaan. Arkinen yhdessä eläminen ja tekeminen vahvistaa isyyttä sekä isän ja lapsen suhdetta (ks. Mykkänen & Eerola 2013, 19).

7.3 Kasvatuskäytännöt ja vuorovaikutus tyttärien ja isien tarinoissa

Millaiseksi tyttäret ja isät kuvaavat vanhemman ja lapsen välisen vuorovaikutuksen ja millaisia kasvatuskäytäntöjä yksinhuoltajaisilla on? Havaitsin tyttärien ja isien käyvän usein neuvotteluja siitä, miten arkea eletään yhdessä. Broberg ja Tähtinen (2009, 156) toteavat, että perheen toimivuuden kannalta keskeisiä tekijöitä ovat perheen sisäinen koheesio, joustavuus, kommunikaation avoimuus, perheen ongelmanratkaisukyky ja perhettä vahvistavat uskomusjärjestelmät. Nämä seikat korostuvat Brobergin ja Tähtisen mukaan arjen rutiinien pyörittämisessä ja erityisesti kriiseissä.

Aapolan (2002) 15–16-vuotiaita tyttöjä ja poikia koskevassa tutkimuksessa (nuorten elämäkerralliset kirjoitelmat, n=88) paljastui, että perheissä keskustellaan erityisesti tyttöjen liikkumavapaudesta, seurustelusta sekä alkoholinkäytöstä ja tupakanpoltosta. Aapola tuo esille, että tyttöjen kertomuksissa tasapainotellaan sallivuuden ja kontrollin, luottamuksen ja epäilyjen, läheisyyden ja itsenäisyyden välillä. Tämänkaltaisia asioita etenkin nuoremmat naiset kertovat myös tässä tutkimuksessa.

Tyttäret kuvaavat kasvatustyylyltään sekä tiukkoja että sallivia isiä. Tyttäret kertovat, että isät ovat tarkkoja tyttärien koulunkäynnistä, kotiintuloajoista ja siitä, että kotityöt tulevat tehtyä. Tea asui isänsä kanssa kahdestaan lähes kymmenen vuotta äidin kuoltua:

Minulla oli melko tiukat säännöt kotiintuloajoista, enkä saanut jäädä viikonloppuisin yksin kotiin, kun isä lähti mökille. Mökillä olo oli välillä ahdistavaa. -- Välillä otin kavereita mukaan mökille, mutta sen ikäisinä hekään eivät kovin usein voineet olla koko viikonloppua poissa kotoa. Kaikki muuttui, kun kävin rippileirin. Sen jälkeen sain tulla ja mennä melkein miten halusin, kunhan minuun pystyi luottamaan, hoidin koulun hyvin, en hölmöillyt, pidin järjen päässä ja kerroin, missä menin ja koska tulen takaisin. (Tea, 24, äiti on kuollut)

Ruotsalaiset Margaret Kerr ja Håkan Stattin (2000; kyselylomaketutkimus n=1186) havaitsivat tutkimuksessaan, että isän ja tyttären läheinen ja luottamuksellinen suhde on kontrollointia parempi keino suojata nuorta ongelma-käyttäytymiseltä. Tällöin nuori kertoo oma-aloitteisesti menemisistään eikä halua vaarantaa hyvää suhdetta. Tutkimuksessani tyttären kuvaavat jonkin verran konflikteja suhteessa isään mutta niin tytär- kuin isäkertojat tuovat esiin myös tasa-arvoisuutta tyttären kasvaessa. Tyttären kertovat isien antamasta tilasta ja luottamuksesta:

Minun ja isäni suhde on aina ollut erittäin lämmin ja ennen kaikkea hauska. Me omaamme samanlaisen huumorintajun eli meidän taloudessa naurettiin paljon. Isäni tarjosi minulle suht vapaan kasvatuksen tietyn rajoin. Hän antoi minun mennä mutta aina sillä varauksella että minun piti ilmoittaa menoni tarkasti hänelle. Isompia yhteenottoja meillä ei ole ollut vaan hyvin sopuisasti me elimme. (Terhi, 22, vanhemmat ovat eronneet)

En paljoakaan kapinoinut isän edustamaa arvomaailmaa vastaan vaan purin yleistä pahaa oloani huutamalla ja äksyilemällä. Isäni ei kasvattanut minua kurilla vaan luottamuksella. Kun nuorena lähdin viikonloppua viettämään, isä ei kieltänyt ja varoitellut. Minulla ei ollut tarvetta pelkässä uhmamielessä tehdä päättömyyksiä. (Marjatta, keski-iässä, äiti on kuollut)

Kun on tutkittu vanhempien kasvatuskäytäntöjä, isien on huomattu tukevan erityisesti tytärten eriytymistä ja itsenäistymistä (Parke 1996, 144). Sharpe (1994) tuo esiin, että varsinkin yksinhuoltajaisät saattavat opettaa tyttärilleen miehisiin pidettyjä tapoja (kyvykkyyttä selviytyä erilaisista tehtävistä, riippumattomuutta) ja toisaalta yrittää tukea myös naisellisuutta. Tainan isä kannusti tyttärtään oma-aloitteisuuteen ja käytännöllisyyteen:

Tärkeimpiä mottoja, joita isäni antoi on: "Minä en tee sitä sinun puolestasi. Voin neuvoa mutta saat opetella tekemään itse." Tämä koski vaihtelevasti oli sitten kyse pyörän korjaamisesta tai pyykinpesusta. Oma-aloitteisuus on isäni yksi tärkeimpiä ohjeita. Tästä syystä osaan vaihtaa autooni helposti renkaat tai vaihtaa pesukoneeseen tiivisteet. Selvää on myös ollut että harrastukseni ovat olleet miehisiä -- ja osaamiseni on liittynyt käytännön taitoihin (remontointi). (Taina, 33, vanhemmat ovat eronneet)

Kun isäkertojat pohtivat, millaisen aikuisen he tyttärestään toivoisivat kasvavan, korostuvat onnellisuuden lisäksi, suvaitsevainen, terveelliset elämäntavat omaava, oman arvonsa tunteva ihminen. Arvot ovat yleisiä, moraalialia ja yhteiskuntakelpoisuutta korostavia (ks. myös Böök & Perälä-Littunen 2010).

Antero: Mulla ei tietysti oo sellasta ehdotonta mallia, en yritä kasvattaa muuta kuin että hän ois rehellinen ja hyvä ihminen. -- Mä suosin taiteellisia harrastuksia, ois ihan kiva jos suuntautus sellaseen joskus. Mutta muuten ennen kaikkee tollanen rehellinen ja tasapainonen ja joka kokis, että on turvallinen olo ja kykenis miehen kanssa tasapainoseen suhteeseen, ois sillä tavalla vahva että tuntis oman arvonsa.

Anton: Haluan, että hän on onnellinen. Myös koulutus on tärkeää ja se että hänellä on kavereita. Tärkeintä on kuitenkin että hän on onnellinen.

Yksikään isä ei tuo esiin suoraan maskuliinisuuteen tai feminiinisyteen viit- taavia ominaisuuksia. Aineistossani isäkertojen tarinoissa korostuvat kasva- tuskäytäntöinä oman esimerkin antaminen, keskustelut ja neuvottelut, joissa käydään läpi arjen kuvioita ja muita ajankohtaisia asioita. Siinä missä tyttärker- tojat kuvaavat sekä hyvin tiukkoja että vapaita kasvatuksiaan, isäkertajat eivät tunnustaudu koviksi kurinpitäjiksi vaan pikemmin neuvotteleviksi rajojen anta- jiksi. Osa isistä kuvaa olevansa pehmoisia.

H: Minkälaisia kasvatuseriaatteita sulla on?

Arvi: Sanotaanko että kotona aika paljon luotettiin, että annettiin suhteellisen va- paasti kasvaa. Ei mitään vapaata kasvatusta, mitä sillä sitten tarkoitetaan, mutta tuota... Sen ehkä huomaa siinä, että esikoinen saa enemmän rajoja, hänestä on tullu sillä lailla kiltimpi, hän ei uskalla rajoja rikkoo. En mä tiedä, en mä oo koskaan ajatel- lu, että jotenkin kasvattaisin vaan se miten sä annat esimerkkejä, miten sä itse toimit ja siitä se tulee mitä asioita itse arvostat, mitä teette yhdessä, sieltä se ehkä tulee esi- merkkien kautta.

Anssi: Kyllä mä itteni näen tavallaan pehmoisänä, mutta kuitenkin sitten määrätie- toisena. Musta on tärkeää se, että osaa toimia omilla aivoillaan, avarakatseisuutta, niin kun pohtia, miettiä asioita, että ei olis sellasia mustavalkosia ihmisiä. Opettajat on sanonut, että harvinaislaatuinen keskustelija ja pohtija. Se on näkyny siis pienestä pitäen, että millä lailla me on keskusteltu.

Aineistossani osa isistä ja tyttäristä on asunut kahdestaan useita vuosia, muu- tamat tyttären taaperoiästä lähtien. Isät ja tyttäret kuvaavat suhteessaan sekä jatkuvuutta että muutoksia. Lasten ollessa pieniä isällä ja tyttärellä voi olla yh- teisiä harrastuksia tai isät kuljettavat jälkikasvuaan näiden harrastuksiin. Yhtei- siä harrastuksia ovat muun muassa ulkoilu, lemmikkieläimet ja urheilutoiminta.

H: Mitä teette kun on yhteistä aikaa?

Alpo: Käytiin eilen pyöräilemässä ja pajupillejä tehtiin ja sitten hän löysi kaks siiliä ja piti niitä sylissäkin. Käydään elokuvissa, kesäreissuja tehdään. Kyllä se aika pitkälle sellasta luonnossa liikkumista, melomassa yhdessä, ei mitään ihmeellistä.

Kun tyttäret kasvavat, niin isän kanssa yhdessä vietetty aika ja yhteiset harras- tukset vähentyvät:

H: Vai onko kaikilla vähän niin kun omat hommansa?

Ari: Kyllä se vähän niin on. Yhdellä on hevoshommat, toisella kaiken maailman chat- tailut ja käsityöt. Minua ei siinä juuri tarvita.

Tyttären kasvaessa suhde isään voi muuttua, mutta pysyä silti läheisenä. Tea kuvailee, että suhde isään on nykyään ystävyysuhteen kaltainen:

Nykyään soittelemme lähes päivittäin ja käyn yleensä kerran viikossa kotona. Silloin teemme yhdessä ruokaa, pelaamme lautapelejä, rakennamme palapeliä, käymme kä- velemässä, uimassa ja piipahdamme mökillä yms. Isäni on minulle melkein enem- män hyvä ystävä kuin varsinainen isä ja minusta tuntuu, että voin tehdä hänen kans- saan kaikkia niitä asioita, joita voisin tehdä muidenkin ystäväni kanssa. Olen mm. käynyt baarissa, ostoksilla ja elokuvissa hänen kanssaan, eikä se tunnu minusta mi-

tenkään omituiselta, päinvastoin. Muutenkin voin olla isäni kanssa täysin oma itseni ja hän hyväksyy minut sellaisena. (Tea, 24, äiti on kuollut)

Yksi tärkeä osa isän ja tyttären välistä suhdetta ja sen eräänlainen mittari on kommunikaatio. Tutkimuksissa isän ja tyttären välinen kommunikaatio on usein havaittu hankalaksi, mikä on jättänyt suhteen etäiseksi (esim. Rönkä & Poikkeus 2000). Aineistoni tytärkertojista Tarja pohtii, että hänen ja isän suhde ei koskaan muodostunut kovin läheiseksi.

Isäni on mielestäni pärjännyt meidän kanssa kohtuullisen hyvin. Meillä ei kuitenkaan ole mitenkään erityisen lämpimät välit. Emme ole koskaan halailleet tai puhuneet vaikeista asioista. En esimerkiksi ole koskaan puhunut isäni kanssa äidistäni. Onneksi minulla on ollut isosisko, jonka kanssa olen voinut puhua "tyttöjen jutuista". -- Tänäpäivänä suhteeni isääni on aika kaukainen. En pysty puhumaan hänelle henkilökohtaisista asioistani ja tuntuu siltä kun hän ei oikeasti tuntisi minua... (Tarja, 22, äiti on kuollut)

Niobe Wayn ja Deborah A. Gillmanin (2000) tutkimuksessa, jossa haastateltiin 20 teini-ikäistä amerikkalaista yksi- ja kaksivanhempaisen perheen tytärtä, paljastui, että tytöt kaipaavat keskusteluja isän kanssa mutta jostakin syystä niitä ei usein synny. Sharpe (1994) on selittänyt tyttären ja isän välisen suhteen etäisyyttä miehen ja naisen erilaisilla kommunikaatiotavoilla. Myös tyttären ja isien kiinnostuksen kohteet saattavat olla tyystin erilaiset.

Aineistoni kertomuksissa tulee kuitenkin esille, että joissakin perheissä isät ja tyttäret keskustelevat hyvinkin paljon. Tätä selittää vain osaltaan se, että toista vanhempaa ei ole läsnä. Isät ja osa tyttäristä kokevat keskustelut luontevana osana suhdettaan. Aiheet saattavat liittyä omaan elämään tai laajempiin yhteiskunnallisiin aiheisiin. Tiia kertoo löytäneensä väittelyistä isänsä kanssa heille sopivan tavan kommunikoida:

Vaikka lukioaika oli työntäyteistä ja stressaavaa ja olin usein kotona väsynyt ja pahantuulinen, meillä riideltiin silti hyvin harvoin. Kehitimme sen sijaan omalaatuisen tavan purkaa paineitamme väittelemällä yhteiskunnallisista ja poliittisista asioista – esimerkiksi kasvissyöjäksi ryhtymisestä tai tuohon aikaan pinnalla olleista turkistarhaiskuista kävimme monta kertaa varsin tiukkasanaista keskustelua. Tuon ajan perintönä opin nauttimaan väittelemisestä ja älyllisestä haastetuksi tulemisesta, ja väittelen mielelläni nykyäänkin esimerkiksi poikaystäväni kanssa. En tiedä, treenasiko isä tarkoituksella minusta väittelykaveria itselleen, mutta jos treenasi, hän kyllä onnistui tavoitteessaan. (Tiia, 27, vanhemmat ovat eronneet)

Tea kertoo, että hän pystyi keskustelemaan isänsä kanssa myös vaikeimmista, naiseksi kasvuun ja kuukautisiin liittyvistä, asioista:

Olen aina ollut enemmän tai vähemmän "poikatyttö", mikä varmasti johtuu siitä, että olen elänyt niin pitkän ajan pelkästään isäni kanssa. En kuitenkaan usko, että äidin puuttuminen olisi mitenkään vaikeuttanut naiseksi kasvuani. Pystyin puhumaan isälleni mistä vain, myös kuukautisista ja muista "naistenasioista". Isäni oli myös pyytänyt äitini siskoa ja omaakin siskoansa keskustelemaan kanssani ko. asioista, mutta mieluummin puhuin niistä isäni kanssa. (Tea, 24, äiti on kuollut)

Usein juuri naiseksi kasvuun liittyvät aiheet ovat kuitenkin sellaisia, joista sekä tyttäret että isät välttelevät puhumasta keskenään. Jos tyttäreillä on toimiva

suhde äitiinsä, niin usein tällaiset aiheet siirretään äidin ja tyttären keskusteltaviksi:

H: Tuntuuko että pystytte puhumaan kaikesta?

Antero: No kyllä aikalailla. Sen mä olen jättänyt, kun äitinsä on viimeaikoina tavannut häntä, niin tämmöset mitkä liittyy naiseuteen...mistä tyttö ei tuu mulle kauheesti puhumaan, saa jutella niistä äitinsä kanssa. Sellasista biologisista muutoksista, mä en oo niistä kauheesti tingannu.

Isät kuvaavat ymmärrystä ja hienotunteisuutta tavassa, jolla he kohtaavat kasvavan tyttärensä. Antero kuvailee, että hänelle on tärkeä ymmärtää myllerrystä, joka lapsen pään sisällä on tämän kasvaessa.

H: Mitkä ois sellasia tärkeitä tapahtumia, jotka liittyy sinun ja tyttären suhteeseen?

Antero: No varmaan yks tärkeempiä oli se, kun tyttö yllättäen muutti tänne. Se oli sellanen jonkinlainen käänne. -- Nyt sitten tietysti tämä muutos mikä on käynnissä, että tyttö kasvaa ja muuttuu isommaksi, kohti puberteetti-ikää, se on sillä lailla tärkeä, että täytyy yrittää vahvasti kyetä ajattelemaan...yrittää mennä pään sisälle ja ymmärtää sitä myllerrystä. Se on mun mielestä tärkeä vaihe. Sitä mä oon koko ajan yrittänyt ymmärtää, ettei tulis sellasia tyhmiä konflikteja.

H:Tuntuuko sinusta että suhde tyttäreeseen on muuttunut?

Antero: Ei se oikeestaan kovin paljon oo muuttunu. En koe sen muuttuneen silleen mitenkään ratkasevasti, mutta kun tyttö kasvanut ja viettää kavereiden kanssa aikaa, niin mun ei tarvii olla siinä koko ajan turvana. Eikä se multa sitä kauheen usein hae, se pärjää aika hyvin. Mutta se perussuhde on mun mielestä ainakin aika semmonen lämmin ja avoin kaikin puolin, on se tyttö sen monta kertaa sanonut, että tykkää musta, mun tyylistä jutella.

Isät arvostavat aikuistuvien tyttärensä yksityisyyttä, eivätkä edes halua puuttua nuoren asioihin:

H: Onko mitään mistä ette voi keskustella?

Anssi: Ei oo tullu vielä eteen. Pikemminkin voisi kääntää niin, että on sellaisia asioita, joita mä pidän että ne kuuluu yksityiselämään. En mä mee -- kyselemään, koska se vois tuntua hänen reiviirilleen menemisenä ja loukkaantua, että isä rupee valvomaan liikaa. Se on yks semmonen, että tytär kokee, että on tilaa hengittää ja olla kotona. En sillä tavalla ole kontrolloija, siinäkin luottamus pelaa hirveen hyvin. Ei sitten tuu tarvetta rikkoa mitään sellaisia rajoja. Koska ne rajat on muuttunu kasvun ja kehityksen myötä, ei tule semmosta vastakkain asettelua, taistelua.

7.4 Sisarusten ja sukulaisten roolit

Vaikka isän ja tyttären välinen suhde olisi läheinen, on asioita, joita isän ja tyttären on vaikea jakaa. Tällöin sisaret tai sukulaisnaiset saattavat ottaa kasvattajan tai tukijan roolin. Monessa kertomuksessa tärkeä sivurooli on varattu isosiskoille. Veljistä sinänsä kerrotaan melko vähän. Perheissä, joissa isä ei halunnut ot-

taa hoivaavaa roolia tai hänellä ei ollut aikaa lapsille vaimon kuoleman jälkeen tai tämän jätettyä kodin, perheen vanhimmat tyttäret joutuivat usein todella lujille huolehtiessaan nuorimmista sisaruksista ja taloudenhoidosta – oman lapsuuden menettämisen kustannuksella. Edelmanin (1994) mukaan on yleistä, että äidin kuoleman jälkeen vanhin sisaruksista joutuu kypsyymään nopeasti ja ottamaan vastuun nuoremmista sisaruksista. Yleensä vanhimmalla tyttärellä on kaikkein vähiten vapautta valita uusi roolinsa tällaisessa tilanteessa.

Kertomuksissa sisaret opettivat nuoremmilleen muun muassa ruoanlaittotoitoja, ulkonäöstä huolehtimista sekä kertoivat kuukautisista ja muusta tyttöyteen ja naiseuteen liittyvästä. Maalaistalossa kasvanut Meeri muistelee vanhempaa sisartaan, joka oli saanut äidiltä tehtäväksi opettaa nuoremmalle sisarelle asioita miehistä:

Elin hyvin sovinistisessa ympäristössä. Lähin tai vaikuttavin naishahmoni oli minua vanhempi sisareni, joka oli äidiltämme saanut tehtäväksi "opettaa asiat, jotka naisen kuuluu tietää, ettei miehet sitä narraa". Sisareni edusti voimakasta feminististä asennetta. Hän opetti minulle kyllä mm, mitä pitää tehdä, kun kuukautiset tulevat. Mutta hän antoi aika kielteisen kuvan naisena olemisesta. Että se on jatkuvaa vaivaa ja vastusta ja että miehet pääsevät aina helpommalla. (Meeri, 58, äiti on kuollut)

Tyttäret kuvaavat suhteita sisaruksiin useimmiten hyviksi. Aineistossani sisaruuden positiiviset puolet korostuvat huolenpitona ja ystävyutenä. Joissain kertomuksissa äidin kuoltua tai vanhempien erotessa tyttäret joutuivat eroon sisaruksistaan, kun isä ei voinut ottaa vastuuta kaikista lapsista. 1950-luvulle sijoituvissa kertomuksissa on perheiden "hajoamista". Esimerkiksi joku tai jotkut perheen lapsista annettiin kasvattilapsiksi muualle, useimmiten sukulaisille.

Olin seitsemänvuotias, kun äitini kuoli. Ennen kuolemaa hän sairasti yli vuoden. Isä työskenteli ja asuimme kerrostalossa. Veljeni oli 15-vuotias äidin kuollessa. Tätini otti hänet. Äidin kuollessa menetin tavallaan myös veljeni. Silloisista kulkuneuvoista ja niukasta varallisuudesta johtuen kotona käynti rajoittui pitkiin lomiiin. (Marketta, keski-iässä, äiti on kuollut)

1970–1980-luvulle sijoituvissa kertomuksissa muutamat tyttäret puolestaan kertovat siitä, kuinka lapset saatettiin jakaa avioerotilanteessa äidin ja isän kesken tai asiasta ainakin keskusteltiin. Usein nuorimmat sisarukset jäivät äidille.

Naispuolisten sukulaisten on nähty pitävän yllä sukulaisuussuhteita ja tekevän sukulaistyötä miehiä enemmän (Johnson 1988; Castrén 2009, 124). Tytärkertomuksissa korostuu juuri naispuoleisten sukulaisten läsnäolo ja huolenpito äidittömistä lapsista. Äidittömien tytärien elämässä sukulaisnaiset ovat olleet merkityksellisiä. Lähes puolella kirjoittajista elämässä vaikuttava naishahmo on isoäiti tai täti. Isoäidit huolehtivat äidittömistä lapsista isän kanssa vointinsa mukaisesti.

Isovanhemmamme tulivat tueksemme avioeron jälkeen. Sekä äidin äiti että isän vanhemmat auttoivat meitä kaikki vuodet, kunnes muutimme 18–20-vuotiaina pois kotoa. He huolehtivat, että meillä oli aina ruokaa talossa ja että meillä oli vaatteita jne. Kotona meillä ei ollut varsinaisesti mitään sääntöjä. Olisimme saaneet tulla ja mennä miten vaan mutta olimme kotona samoihin aikoihin kuin muutkin kaverimme. Samoin koulu sujui meiltä kaikilta tytöiltä hyvin. (Tuuli, 30, vanhemmat eronneet)

Perhesuhteita voi ”korvata” muilla suhteilla. Maisalla oli vaikeat perheolot mutta hän löysi korvaavia, hoivaavia aikuisia sedästään ja tämän vaimosta. Myös Titta on korvannut perhesuhteita sukulaisuussuhteilla:

Setäni ja hänen vaimonsa asuivat lapsuuden kotini yläkerrassa, kun asuin vielä kotona. He olivat minulle hyvin merkittäviä ihmisiä. Omia lapsia heillä ei ollut. Heihin minulla oli mahdollisuus turvautua monissa asioissa ja setäni piti meidän ”äidittömien” lasten puolta esim. taloudellisissa asioissa. Olenkin kokenut, että setäni oli minulle enemmän isä kuin oma isäni koskaan. Setääni ja hänen vaimoonsa olen pitänyt tiiviisti yhteyttä kotipaikkakunnalta pois muuttamisen jälkeenkin. Omille lapsilteni he ovat olleet myös hyvin tärkeitä. Omat lapseni ovat pitäneetkin setääni ja hänen vaimoaan ”korvike-isovanhempinaan”. (Maisa 49, äiti on kuollut)

Minun elämässäni on ollut paljon tukea vaikka toista aikuista kotona ei olekaan ollut. Lapsena vietin paljon aikaa isäni puolen mummolassa ja siellä sen puolen suku muodostui läheiseksi. Esimerkiksi puolisoni tulee isosta perheestä ja puhuu sisaruksistaan ja minä kerron isäni sisaruksista. Isäni sisko tuli minulle erityisen läheiseksi ja oli aika, jolloin kävin hänen ja hänen perheensä luona lähes päivittäin. (Titta, 28, vanhemmat ovat eronneet)

Osa tytöistä lukee isovanhemmat, tädit ja serkut, joskus ystävätkin, perheensä jäseniksi. Esimerkiksi Terhi kuvaa sosiaalisen verkostonsa laajaksi:

Äitipuolta minulla ei ole ikinä ollut, joten elimme kahdestaan, tosin mummoni ja pappani sekä kummini perheineen ovat aina olleet iso osa elämäämme. Eli vaikka kahdestaan olimme, niin iso perhe meillä silti oli. (Terhi 22, vanhemmat eronneet)

Joissakin tapauksissa sukulaiset eivät kuulu tyttären ja isän sosiaaliseen verkostoon. Tähän voi olla useita syitä: lähisukulaiset ovat kuolleet, asuvat liian kaukana tai ovat muutoin etäisiä. Joskus suhteet toiseen sukuun voivat esimerkiksi avioeron jälkeen olla niin tulehtuneet, että yhteyttä ei ole (Castrén 2008).

Isien kertomuksissa on mukana vähän henkilöitä. Isovanhemmat ovat joillakin isillä osa arkea satunnaisesti mutta suurin osa isäkertojista elää arkea vain lastensa kanssa. Sukua ei ole tai se on kaukana, tuttaviltakaan ei voi aina pyytää apua.

H: Onko sukulaisia millään lailla mukana arjen pyörittämisessä?

Alpo: Ei, vanhemmat on kuollut ja sisarukset asuvat kaukana. Täällä ei ole ketään sukulaisia.

H: Ei saa sieltä sitten apua

Alpo: Ei, ei saa, se on ihan omillaan tultava toimeen.

Arvi: Eipä oikeastaan. Meillä on koko ajan ollut tilanne se, että sanotaan isovanhemmat, sisarukset ovat olleet kauempana tai ei ole ollut kiinnostusta osallistua tähän. Kyllä tämä on ollut ihan meidän välinen. Ei siinä arjessa ole ollut juurikaan ketään muita. Plus tietysti päiväkodit ja koulut olivat kuvioissa silloin.

Isien kertomuksissa on usein neuvolan, päiväkodin ja koulun väkeä sekä ystäviä, jotka voivat olla hyvin tärkeitä arjen sujuvuuden kannalta. He eivät kuitenkaan kuulu perheeseen.

7.5 Uusi vaimo ja äiti – vieras perheessä?

Kertomuksissa on myös henkilöitä, joita ei osoiteta kuuluvaksi perheeseen, vaikka he asuvat samassa kodissa. Tällaisia henkilöitä ovat usein 1950-luvulla kotiapulaiset, taloudenhoitajat tai nuoret piikatyöt. Mutta kovin usein sellaisiksi kerrotaan myös perheeseen tulleet uudet äidit, äitipuolet. Prinsessasatujen ja Hannun ja Kertun pahat äitipuolet saavat näissä kertomuksissa vastineensa. Myytit äitipuolista elävät vahvoina. Vain muutamissa kertomuksissa äitipuoli on osa perhettä ja saa todellisen äidin roolin. Äitipuolen rooli on useissa kertomuksissa merkittävä, useimmiten siis negatiivisessa mielessä. Äitipuolen roolia voisi kuvata Riitta Jallinojaa (2009) lainaten sanaparilla ”vieras perheessä”. Jallinoja (2009, 14) tarkoittaa tällä sitä, että perheeseen ilmaantuu jokin tai joku, joka ei kuulu sinne ja joka on torjuttava. Vieras aiheuttaa monenlaisia tunteita: kiusaantumisesta ja torjunnasta pelkoon ja vastenmielisyyteen. Vieraan eli tässä tapauksessa äitipuolen tulo perheeseen muuttaa jäsenten keskinäiset suhteet ja saattaa saada aikaan jopa perhehelvetin, kuten jotkut tyttäret kuvaavat. Aineistoni 29 kirjoittajasta 12 sai jossakin vaiheessa äitipuolen. Joskus isän uusi vaimo oli odotettu uusi perheenjäsen mutta usein myös henkilö, jonka saapuminen taloon entisestään vaikeutti lasten elämää. Näistä kahdestatoista vain muutammat kirjoittajat kuvaavat suhteen olleen hyvä ja toimiva.

Syy isien pikaiseen uudelleen avioitumiseen oli usein avun tarve lastenhoidossa. Tytärkertoajat kertovat äitipuolista, jotka tulivat 1950-luvulla perheeseen puhemiehen tai kirjeenvaihdon kautta ja olivat vanhojapiikoja tai sotalleskiä. Naimakaupan katsottiin olevan edullinen puolin ja toisin. Äitipuolen tulo perheeseen katsotaan aiheuttavan erityisesti ennakko-odotusten ja lojaalisuus-kysymysten vuoksi ongelmia (Ritala-Koskinen 2001; Burchardt 1998). Lapsen mielessä voi olla kuva siitä, millainen äidin pitäisi olla kauan ennen kuin äitipuoli on saapunut perheeseen. Lapset myös tahtovat olla uskollisia omalle äidilleen, tämän vuoksi äitipuolen tulo perheeseen saattaa olla kivulias prosessi. Marianne Notko ja Eija Sevón (2008; myös Connidis & McMullin 2002) olettavat, että jännitteisissä naisten välisissä perhesuhteissa on pohjimmiltaan kyse epäsymmetrisistä valtasuhteista ja moraalista. Aineistoni tytärkertoajien mukaan äitipuolten on ollut vaikea hyväksyä toisen naisen lapsi, ja erityisesti äitiään muistuttava tytär uudessa perheessään. Tyttäret kokivat hyväksymättömyyttä ja riittämättömyyttä äitipuolen taholta.

Maisan ja Marketan kertomukset eroavat toisistaan emotionaaliselta sävyiltään mutta yhteistä niissä on kuvaus äitipuolen saapumisesta taloon. Äitipuolen tulo oli yllätys lapsille, ja kaikki entinen sai väistyä. Maisan äitipuoli *hävitti* ja *poltti* kaikki lasten äidin tavarat, myös valokuvat. Marketta puolestaan kuvaa, kuinka äitipuoli *levitti huushollinsa* heille ja entiset tavarat joutivat pois.

Äidin kuolemasta meille lapsille ei kerrottu mitään – äiti vain katosi. Ja 1½ vuoden päästä taloon ilmaantui uusi ihminen, lapsille ”äidiksi” kuten kerrottiin. -- Isäni uusi vaimo hävitti kaiken, mitä äidistäni jäi jäljelle; hän poltti kaikki vaatteet ja äidin henkilökohtaiset tavarat, hävitti (ilmeisesti poltti) myös kaikki valokuvat, joissa oli äitini tai jossa me lapset olimme äitimme kanssa. (Maisa, 49, äiti on kuollut)

Kaksitoistavuotiaana sain äitipuolen. Hän oli viisikymppinen vanhapiika omine tapoineen ja tottumuksineen. En ollenkaan aluksi tajunnut, että hän tulee elämäni, ei silloin paljon puhuttu. Yhtenä päivänä vain tädin muuttokuorma tuli ja hän jäi meille. Meidän tavarat saivat väistyä ja täti levitti oman huushollinsa meille. -- Alkujärkytyksestä toivuttuani oli mukavaa kun taloudessa oli naisihminen. (Marketta, keski-iässä, äiti on kuollut)

Maisan suhde äitipuoleen jäi vieraaksi ja etäiseksi. Kun äitipuoli hävitti Maisan edesmenneen äidin tavaroita ja valokuvia, menetti Maisa myös identiteettinsä rakentamisen kannalta tärkeitä muistoesineitä. Honkasalo (2004, 74) huomauttaa, että kuvat ja esineet, kodit ja paikat ovat myös muistamisen apuvälineitä, jotka pitävät yllä jatkuvuutta. Esineet, kodit ja paikat auttavat palauttamaan mieleen tapahtumia, ihmisiä ja suhteita sekä liittämään kertoja elämisensä kulkuun.

Marketan tarina äitipuolesta on poikkeava siinä suhteessa, että heidän suhteensa ja yhteiselonsa jatkui suhteellisen pitkään ja herätti hyvin ristiriitaisia tunteita Marketassa. Hän kutsuu kertomuksessa äitipuoltaan *tädiksi*. Hän jäi tädin kanssa kahden, kun hänen isänsä kuoli. Marketta opiskeli ammattiin ja sai työpaikan toiselta paikkakunnalta. Täti lähti mukaan mutta pian Marketta huomasi, että tämä ei ollut hyvä ratkaisu.

Tällöin hän kietoutui liiaksi minun elämäni, tehden itsensä riippuvaksi minusta. Minä olin nyt se, joka huolehti hänestä. Kävin työssä ja hän hoiti talouden. Seurustelin pari vuotta – siitä ei tullut mitään – täti oli mustasukkainen, sai raivareita. Parin vuoden päästä muutimme takaisin. Tästä täti oli mielissään. Hänen kaikki tuttavat olivat täällä. Itse tutustuin tulevaan mieheeni. Muutimme heti yhteen. Halusin pois kotoa. Muutimme eri paikkakunnalle. -- Olin kiltti tyttö vielä viisikymppisenäkin – kuuntelin tuntitolkulla hänen vuodatustaan sanomatta sanaakaan (hänellä on oikeus puhua, koska hän on aina niin yksin). Usein näinä aikoina ajattelin, että hänhän on vieras ihminen, miksi annan hänen pompottaa itseäni. (Marketta, keski-iässä, äiti on kuollut)

Marketta ei lopulta löytänyt perheyhteyttä tädin kanssa, vaikka he asuivat samassa taloudessa pitkään. Marketta ihmettelee kertomuksensa lopussa, kuinka hän antoi itselleen *vieraan ihmisen* niin paljon puuttua elämäänsä. Vaikka Marketta ei kokenut tädin olevan äidin asemassa, tämä oli kuitenkin perheessä vanhemman roolissa ja lapsen roolia kantanut Marketta kuuliaisesti totteli. Roolit perheessä perustuvat erilaisiin oikeuksiin, velvollisuuksiin ja etuoikeuksiin. Roolien kautta paljastuu itsestäänselvyyksinä pidettyjä kulttuurisia odotuksia siitä, miten ihmisten tulisi perhesuhteissa toimia. (Notko & Sevón 2008, 114.)

Tutkimuksessani enemmistö niistä kirjoittajista, joilla oli äitipuoli, koki suhteen etäiseksi tai vaikeaksi, osa jopa hyvin vihamieliseksi. Kirjoittajien mukaan satujen myytti ilkeästä äitipuolesta pitää pitkälti paikkansa.

Ennen kuin tulin kouluikään, isä löysi uuden vaimon kirjeenvaihdon kautta. Äitipuoleni oli ikäneito muutaman sadan kilometrin päästä. Me lapset odottelimme häntä innoissamme. En muista muuta hänen tulostaan kuin sen, ettei hän edes huomannut meidän tekemiä lumiukkoja. Olimme tehneet ne ihan häntä varten. Huomasimme pian, ettei hän tykännyt lapsista. -- Hän ei meitä hellinyt. Ei ottanut syyliin kuin joskus vieraiden nähden. Siinä sylissä oli vaikea olla, koska tiesin, että se oli teeskentelyä. -- Isä teki päivisin metsätöitä. Kun hän tuli illalla väsyneenä kotiin, oli äitipuole-

lhellani aina meistä jotain ilkeää kerrottavaa. Isä uskoi kaikki panettelut. Monta kertaa saimme aiheetta selkäsaunan. (Marjaana, 49, äiti on kuollut)

Tuire, joka oli aikaisemmin ollut *isän tyttö* ja jolle isä oli ollut kaikki kaikessa, kertoo erittäin vaikeasta suhteesta isänsä tyttöystävään. Tyttöystävän muutettua samaan asuntoon, alkoi valtataistelu:

Saman tien sinne muutti isän pitkäikäisin tyttöystävä (pitkäikäisin siitä asti kun vanhempani erosivat) kutsun tätä naista tässä x:ksi. Yritin tulla toimeen hänen kanssaan, mutta minkäänlaista vastakaikua ei tullut. Pikkuhiljaa x sai isäni vakuuttuneeksi, että syy oli aina minussa. Alkoi vihjailut persoonastani, kavereistani ja siitä kuinka x jäi aina toiseksi, hänhän oli se uhri kun seurusteli yh-isän kanssa. Lopulta asiat kärjistyivät siihen pisteeseen, että minä en saanut liikkua kodissamme kuin huoneessani ja jos lähdin pihalle, silloinkaan x ei ollut näkevinäänkään minua kun kuljin ohitse. En saanut syödä heidän kanssaan vaan söin mitä jäi. x siis hallitsi täysin isääni. En minä pelännyt häntä (taisi olla toisin päin), lähinnä surin isäni sinisilmäisyyttä ja sitä kuinka hän oli valmis heittämään minut elämästään kun vain tuo nainen vikisi jotain. He suunnittelivat naimisiin menoa ja ilmoitin jyrkästi etten tulisi moisiin pelleilyhäihin. Mutta häitä ei tullut. En tiedä syytä miksi he erosivat mutta vahingoniloisena katseilin kun isä kantoi x:n tavaroita pihalle ja x seiso i ovensuussa. Siihen päättyi x:n osuus minun elämässäni. (Tuire, 25, vanhemmat ovat eronneet)

Tuire kertoo vihan ja katkeruuden tunteista, jotka kohdistuvat isän tuolloiseen tyttöystävään ja isään itseensä. Hänen on vieläkin vaikea antaa anteeksi tapahtunutta. Tuiren ja isän välit tulehtuivat myöhemmin ja Tuire muutti asumaan sukulaisten luokse.

Äidittömät tyttäret käyttävät kertomuksissaan äitipuolesta erilaisia nimityksiä. Suurin osa kirjoittajista käyttää *äitipuoli*-sanaa kertoessaan isän uudesta vaimosta tai etäännyttävästi *isäni kolmas vaimo*, *eräs nainen*, *naisystävä*, *tyttöystävä*. Vain muutamat ovat kokeneet äitipuolisanan sopimattomana tai outona itselleen; heille isän uusi vaimo on *äiti*. Jallinojan (2009) mukaan joskus vieras perheessä torjutaan heti, joissakin tapauksissa häntä tarkkaillaan ja vältellään. Joissakin tapauksissa vieras ennen pitkää hyväksytään osaksi perhettä ja hänen kanssaan opitaan elämään. Perheeseen ottaminen on Jallinojan mukaan merkittävä rakkauden ja läheisyyden osoitus.

Useimmat aineistoni isäkertojat kertovat seurustelleensa yksinhuoltajuutensa aikana kerran tai useammin. Suhteet ovat kuitenkin katkenneet:

Alpo: Kyllä minä seurustelin tässä, niin tuota pariinkin otteeseen. Se on tuota vähä sitten kaatunut, mutta ei ole ollut mitään katkeria suhteita. Ehkä lapsille ne ei ole ne suhteet.

Antero on seurustellut, mutta kokee että uudelle suhteelle on aikaa ja tilaa, vasta kun lapset ovat muuttaneet kotoa pois. Uutta parisuhdetta ja lapsia on melko hankala yhdistää:

Antero: On mulla ollut muutamia pitempiä ja lyhyempiä, kyllä mä oon tapaillut. Lapsikin on tavannut muutamia ihmisiä, joiden kanssa pitempään olin. Jostain syistä, erilaisten hankaluuksien vuoksi... jos itellään ei ole lapsia siitä tulee hankaluuksia ja jos on, niin sekin on hankalaa. Siinä jää niin vähän aikaa yhdessäoloon. Aina on johonkin kaatunut, mutta ei ole ollut mitään katkeria suhteita. Ehkä lapsille ne ei ole kovin kivoja, siks mä niitä vältänkin. En kovin tilapäisiä ihmisiä tuo tapaamaan lasta,

koska lapsi kiintyy helposti, jos on kiva ihminen ja sitten siitä on surullista, kun ei enää käykään täällä se ihminen tai ei liikuta yksissä.

Myös Arto on seurustellut ja pohtinut uuden parisuhteen mahdollisia karikoita:

Arto: Jos joskus on ehjä perhe kasassa ja jos se ei käy sille toiselle puolisolalle, että on valokuva [lasten äidistä] jossakin esillä, niin sit joudutaan neuvottelemaan kaks kertaa, että onko sun paikka meillä. Sama koskee tietysti mua. Mä oon seurustellu sellasten leskiäitien ja yksinhuoltajien kanssa vuosien saatossa, mun pitää suhtautua hänen elämäänsä ja lapsiinsa samalla viisin, tasa-arvoisesti.

Joissakin tytärten kertomuksissa tulee myös esille, että isät ovat päättäneet ponnistaa parisuhteeseen, vasta kun lapset ovat aikuisuuden kynnyksellä ja muuttamassa pois kotoa. Tyttäret kuitenkin saattavat kantaa huolta isän yksinäisyydestä ja siitä, onko isä onnellinen.

Isä kertoi minulle, kun olin jo muuttanut pois kotoa, että hän oli päättänyt ettei ota uutta naista niin kauan kun asun kotona. Ihmettelinkin, miksei hän ikinä tuonut minulle ketään näyttille. Minulle isän onni on ollut aina kaikkein tärkein, enkä olisi toivonut mitään niin paljon kuin sitä, että hän olisi löytänyt itselleen uuden naisen. Se on edelleen ykköstoiveeni, mutta tuntuu siltä, että isä on jo liiankin tottunut elämään yksin. (Tea, 24, äiti on kuollut)

Tutkimusten mukaan uusperheen perustamisessa vaikeuksia ja erilaisia odotuksia tuntuu olevan etenkin siinä, miten suhtautua puolison lapsiin (Ribbens McCarthy 2003; Sutinen 2005; Murtorinne-Lahtinen 2011). Castrén (2009) havaitsi eron jälkeisiä suhteita tutkiessaan, että uuden puolison lapset saattavat jäädä sosiaalisen verkoston reuna-alueille, omaan lokeroonsa. Heistä ei tule osa perhe- ja sukulaispiirin ydintä. Murtorinne-Lahtinen (2011) on omassa tutkimuksessaan äitipuolista huomannut, että monet äitipuolet näkevät todella vaivaa rakentaessaan identiteettiään ja uusperhettään. Tämä ei kuitenkaan välttämättä ratkaise ongelmia äitipuolten, heidän puolisoitensa ja biologisten äitien suhteissa. Usein ongelmat koskevat vanhemmuuden kysymyksiä ja lasten kasvatuskäytäntöjä.

7.6 Tavallinen vai erilainen perhe?

Tytär- ja isäkertojat rakentavat kuvaa perheestään ydinperhe-ihannetta vasten. Yhteiskunnassa lapset, parisuhteen muoto ja sukulaisuus ovat edelleen tärkeitä perheen määrittäjiä. Läheinen biologinen sukulaisuus, vahva tunneside, yhteinen talous ja huolenpito ovat niitä asioita, jotka kulttuurisesti määrittävät perheeseen kuulumista (Paaajanen 2007, 23–35). Vaikka oma perhe tuntuisi itsestä aivan tavalliselta ja normaalilta, muiden silmissä perhe saattaa näyttää erilaiselta. Berlant ja Warner (1998) ovat todenneet, että ihmiset, jotka elävät jollakin tavoin normatiivisesta mallista poikkeavaa perhe-elämää, joutuvat selittelemään valintojaan ja jopa pohtimaan sitä, ovatko he edelleen yhteiskunnan toimijoita ja jäseniä. Suvi Krokin (2009, 89–90) haastattelututkimuksessa yksin-

huoltajanaisten (n= 12) yhteinen suuri kertomus on tarve selittää sitä, miksi he lapsineen ovat yhden vanhemman perheitä. Naiset kuvaavat yksinhuoltajuutta tapahtumasarjana, jota he kutsuvat joko eroamiseksi, pois muuttamiseksi, yksin jäämiseksi tai lasten isän poissaolemiseksi.

Tässä tutkimuksessa useimmat isä- ja tytärkertajat painottavat, että he elävät *aivan tavallista* arkea omassa perheessään.

Omasta näkökulmastani katsottuna elimme aivan tavallista lapsiperheen arkea äidin kuoleman jälkeen. Koin, että olemme perhe siinä missä muutkin. Toisilla vain oli kaksi vanhempaa, meillä yksi. Kun päiväkodissa tai koulussa askarreltiin äitienpäiväkortteja, tein itse kortin mummoille, eikä siinä ollut mielestäni mitään sen ihmeempää. (Teija, 28, äiti on kuollut)

Antero: Tällästä hyvin tavallista arkea. Ei mitään dramaattista.

Myös Minna Aholan (2000, 23) lesboperheitä käsittelevässä haastattelututkimuksessa (n=7, 15–21-vuotiasta nuorta) nuorten puheesta välittyy kuva tavallisesta perhe-elämästä ja perheestä. Nuorilla on käsitys siitä, että muiden silmissä heidän perheensä on epätavallinen, toisenlainen. Tavallisuuden korostamiseen liittyy Aholan mukaan pohjavireenä ajatus siitä, että oman perheen tavallisuutta, ongelmattomuutta ja hyväksyttävyyttä on jotenkin todistettava muille. Omasta perheestä kerrottaessa läsnä ovat tiedostetut käsitykset ideaalista ydinperheestä ja perinteisistä sukupuolirooleista. Toisaalta nuoret haastavat käsitystä tavanomaisesta perheestä. Nuoret kuvaavat erilaisessa perheessä elämistä rikkouden, ylpeyden ja vahvuuden lähteenä (Ahola 2000, 31), samantyyllisiä kuvauksia on myös omassa aineistossani. Päivi Harisen (1998) tutkimuksessa erilaisissa perheissä elävät 13–18-vuotiaat nuoret (n=12, aineistona kirjoitelmat ja haastattelut) kertovat perheen rajojen venymisestä ja vaihtelusta. Eri kontekstit voivat edellyttää erilaista perheen määrittämistä, joten sama nuori saattaa määritellä perheen eri tavoin eri yhteyksissä. Normaali perhe on Harisen tutkimuksessa nuorten mukaan vain satujen todellisuutta, jotakin, joka määritellään ulkoapäin.

Tässä tutkimuksessa isäkertajat korostavat, että kasvuympäristönä yksinhuoltajaisäperhe on lapselle ydinperheen veroinen.

Ari: Viime ajoista en osaa ajatella mitään sen kummempaa suhteessa normaaleihin perheisiin, joissa on isä ja äiti. Alkuun oli semmosia ajatuksia, että vois tässä olla toinenkin tätä tekemässä ja jakamassa niin hyvässä kuin pahassa.

Muutamit isäkertojista mieltävät yksinhuoltajaperheen kuitenkin jollakin tavoin vajaan tai puolinaiseksi, siinä missä ydinperhe nähdään ehyenä, oikeana ja tavoiteltavanakin perhemuotona. Häpeän tunteet, ahdistus ja yksinäisyys voivat kertoa siitä, että ei koe tullessa hyväksytyksi:

Anssi: siinä erovaiheessa käy niin, että ne aikaisemmat ystävät, perhesuhteet jotka oli ns. normaali perheessä, ne katoaa todella äkkiä. Mies jää todella yksin erovaiheessa, meilläkin loppu kyläkutsut perheessä täysin, minä en enää lasten kanssa ollut perhe, jonka olisi voinut kutsua kylään.

Yhteiskunnassa miesten yksinhuoltajuutta ei vielä nähdä täysin luonnollisena vaihtoehtona käytännössä, vaikka arvojen tasolla isyyttä arvostetaan. Useimmat isien saamat heidän yksinhuoltajuuttaan koskevat kommentit ovat olleet positiivisia ja kannustavia, joskus mukana on ollut kummastelua äidin poissaolosta. Muutamat tyttäret ovat kokeneet, että he ovat saaneet kielteistä huomiota sen vuoksi, että asuivat vain isän kanssa:

Olihan se tuolloin [1980-luvun puolivälissä] hyvin harvinaista, mutta olisin kai toivonut opettajaltani samanlaista kohtelua kuin ennen vanhempieni avioeroa. Samoin naapurin muijat olivat hyvin suorasanaisia ja utelivat perhetilanteestamme aina törmättäessä. Mitään hienotunteisuutta ei aikuisilla ollut uteluissaan. (Tuuli, 30, vanhemmat ovat eronneet)

Mayn (2001, 67) mukaan yksinhuoltajat määritellään helposti yhteen kategoriaan, jolloin heidän koko elämänsä katsotaan yksinhuoltajuuden läpi. Isäkertojista Anssi on pohtinut yksinhuoltajuuden kulttuurisia leimoja:

Anssi: Sillä tavalla yksinhuoltajuus ei ole sairaus, kyllä se mahdollisuutta ja yhteiskunnassa osana olemista on kuitenkin. -- Sitä pohtii niitä kuvioita ja se että viidenkin vuoden aikana yksinhuoltajuutta on alettu nähdä positiivisena eikä vain aina ongelmien kautta. Ennen aina jos oli yksinhuoltaja, niin siinä oli yhtäläisyysmerkki [ongelman kanssa], se ei pidä paikkaansa.

Kulttuurisissa kertomuksissa yksinhuoltajaäidin yllä on usein epäonnistuneen leima ja yksinhuoltajaisälle asetellaan sankarin viittaa. Syitä tähän eroavaisuuteen voi lähteä etsimään sukupuolen ja rooliodotusten suunnalta. Krokin (2009) tutkimuksessa yksinhuoltajaäidit kokivat, että heihin suhtaudutaan kielteisesti. Yksinhuoltajaäitiys liitetään stereotyyppisesti köyhyyteen, lastenkasvatusongelmiin ja äitien moraalittomuuteen. Perhemuotoja, jotka jollakin tavoin poikkeavat ydinperheestä, on pidetty riskinä lapsen suotuisalle kehitykselle ja hyvälle elämälle. Sukupuoli tuo tähän vielä oman merkityksensä, koska naisena oleminen ilman aviovaimon statusta on määrittänyt yksinhuoltajaäitien asemassa yhteiskunnassa (May 2001; Krok 2009).

Isäkertojilla on asemastaan kahtalaisia kokemuksia. He kokevat, että yksinhuoltajaisia arvostetaan enemmän kuin yksinhuoltajaäitejä, ainakin epävirallisella taholla. Kuten Alpo toteaa: *Ne luulee, että me ollaan jotain parempaa kuin yksinhuoltajaäidit tai jotain muuta.*

Kuitenkin osa isäkertojista näkee, että eroprosessissa huoltajuutta hakeva mies on yhä heikoilla. Anssi liittää epäluottamuksen miehen yksinhuoltajuutta kohtaan erityisesti viralliseen tahoon.

Anssi: Joo, ensin epäillään, että kykeneekö hoitamaan lasten arkiasiat, kasvattamaan, huolehtimaan koulukäynnistä ja perusrutiineista, se tuli rivien välistä ihan selkeesti esille. Tämmöisessä naiset on paremmassa asemassa. Niinkun yhdistyksessä on keskusteltu, siellä näkyy selvästi sukupuoliroolijaot, että katotaan kumpi on parempi vanhempi. Sillä tavalla yksinhuoltajana miehen pitää olla piirun verran parempi ikään kuin, jotta se olisi sitten tasavertainen. Jos keskustellaan tapaamisasioista, elatusavusta, niin mies on yllättävän heikoilla.

7.7 Yhteenveto

Edellä olen kuvannut isien ja tyttärien kertomusten kautta isän ja tyttären välistä suhdetta sekä isien sitoutumista vanhemmuuteen ja hoivaamiseen. Eri vuosikymmenille sijoittuvien tarinoiden kautta avautuu näkymä myös isyyden muutoksiin. Isäkertojien isyyskuvauksista voi lukea Mykkästä ja Huttusta (2008, 184) lainaten ”vastuun nautinnosta”, joka syntyy siitä, että oppii elämään lasten kanssa arkea, tyydyttämään heidän tarpeensa ja saa itse siitä mielihyvää. Isyyden näkeminen mahdollisuutena avaa uusia ovia, toisin kuin jos perheellistyminen nähtäisiin pelkäästä velvollisuutena tai isyys rajoittavana ja vaativana (Palkovitz ym. 2001; Litton Fox & Bruce 2001¹²). Aineistoni isäkertoajat rakentavat isyyttään sitä vasten, millainen heidän oma isänsä on ollut. He tekevät eroa isiensä edustamaan perinteiseen isyyteen ja korostavat olevansa isinä läsnäolevampia, hoivaavampia ja läheisempiä lastensa kanssa. Isyys on heidän elämässään keskeisellä sijalla ja on korostunut erityisesti erotilanteessa. Isäkertoajat kuvaavat isyyden olevan elämäänsä rikastuttava ja jäsentävä asia.

Tyttärien kertomusten kautta kuva isyydestä laajenee. Noin puolet tyttärkertojista kuvaa suhteensa isään olleen lämmin ja läheinen. Tyttäret kuvaavat kertomuksissaan myös isiä, jotka ovat uudessa tilanteessa hämmennyksissä, jopa poissa tolaltaan ja pakenevat tilannetta töihin, vaihtuviin naissuhteisiin tai juomiseen. Vanhemmuuden vastuu voi olla myös velvollisuutta ja pakkoa. Jos äiti on vakavasti sairas tai kuollut, isän on vaikea kieltäytyä vastuusta. Mukana on kertomuksia, joissa isä selvästi laiminlyö vastuunsa lapsista. Tyttäret kuvaavat yksinäisyyttä ja turvattomuutta erityisesti silloin, jos suhde isään ei ole läheinen tai jos lapset joutuvat viettämään kovin paljon aikaa yksinään isän mienojen takia. Sukupolvien erot eivät tule niin selvärajaisesti näissä kertomuksissa esiin kuin ehkä voisi olettaa. Läheisiä, etäisiä ja vastuutaan pakenevia isiä on niin nuorempien kuin vanhempien naisten kertomuksissa. Kuitenkin kulttuuriset odotukset 1940–60-luvun isiä ja heidän vanhemmanroolia kohtaan ovat olleet erilaiset kuin 1970–80-luvuilla tai 2000-luvulla, jolloin isiltä jo odotetaan enemmän sitoutumista, läsnäoloa ja naisten kanssa tasavertaisempaa roolia kotona. Tämänkaltaisia eroja kertomuksista on kyllä luettavissa eli vanhempien naisten kertomuksissa isät olivat usein tottuneet selkeään työnjakoon perheessä ja yksinhuoltajaksi jääminen oli myös iso käytännön ongelma. Nuorempien naisten kertomuksissa lastenhoito on osalle isistä jo tutumpaa eikä heidän tarvitse yksinhuoltajaksi jäädessään opetella kaikkea alusta alkaen. Isäkertojien isyyskertomukset tuovat puolestaan esiin uudenlaisen isätyypin, jolle hoivaaminen on luontevaa. Korhosen (1999) mukaan miesten huolenpidolla katsotaan olevan erilainen sisältö kuin naisten huolenpidolla. Tietyntyyppinen suurpiirteisyys liittyy siihen, että isät odottavat lasten selviävän itse esimerkiksi koulutehtävistä ja välttävät ylihuolehtimista. Isät suhtautuvat vapauksien antamiseen ja kontrolliin eri lailla kuin äidit. Aineistoni tyttärkertoajat kuvailevat, että vaikka

¹² Litton Fox & Bruce: tutkimuksessa oli mukana 208 isää, jotka osallistuivat puhelinhaastatteluihin.

isän hoiva on rentoa ja suurpiirteistä eikä välttämättä huomioi *kaikkia hienouksia*, tärkeintä on se, että siihen voi luottaa.

Isien kasvatuskäytännöt vaihtelevat ulottuvuudella tiukka-vapaa. Isien ja tyttärien kertomuksissa korostuvat luottamuksellisuus, neuvottelut ja keskustelut ja säännöt. Tyttäret kertovat, että isät ovat hyvin tarkkoja siitä, että tyttäret huolehtivat koulunkäynnistään ja kotitöistä. Toisaalta korostuu tyttären ja isän välinen luottamus, joka sallii tyttären mennä melko vapaasti. Myös isät kuvaavat läheistä ja luottamuksellista suhdetta tyttäreeseen. Tytärten ja isien läheinen ja hyvä suhde tiivistyy yhdessä oloksi: laitetaan yhdessä ruokaa, pelataan pelejä, harrastetaan liikuntaa, käydään mökillä ja korjataan autoa.

Puuttuvia tai puutteellisia perhesuhteita voi korvata muilla suhteilla. Äidittömien tytärten elämässä sukulaisnaiset ovat merkityksellisiä. Lähes puolella tytärkirjoittajista tärkeä naishahmo elämässä on tai on ollut isoäiti tai tati. Isoäidit huolehtivat äidittömistä lapsista isän kanssa vointinsa mukaisesti. Isäkertojien kuvauksissa isovanhemmat ja muut sukulaiset ovat vähemmän läsnä.

Sekä isien että erityisesti tytärten kertomuksissa kuvataan yrityksiä tuoda uusi jäsen perheeseen. Useimmissa kertomuksissa isän tyttöystävä tai uusi vaimo tuo jännitteitä perheen sisäisiin suhteisiin ja voi aiheuttaa sen, että tyttäret erkaantuvat isistään. Mukana on muutama kertomus, joissa uudesta jäsenestä tulee äiti eikä vain epätoivottu vieras perheessä. Useimmat tyttäret kuvailevat suhdetta äitipuoleen vähintäänkin haastavaksi. Myös isäkertojat kokevat, että uuden parisuhteen muodostaminen on vaikeaa. Castrén (2009, 20) on analysoinut, että uusperheellä tavoitellaan perheen palauttamista mutta pyrkimys hallita sen moninaisia biologisia, emotionaalisia ja sosiaalisia sidoksia voi tuottaa hankaluuksia ja usein perheidylli jää saavuttamattomaksi. Vaikka ydinperheihänne ja haave ”ehjästä” perheestä tulee aineistoni kertomuksissa esiin, niin suurin osa isistä ja monet tyttäristä haluavat kuitenkin kertomuksissaan korostaa, että yksinhuoltajaisä lapsineen on perhe siinä missä muutkin perheet ja elää tavallista lapsiperheen arkea, vaikka äiti ole siinä mukana.

8 KODIN ARKI YKSINHUOLTAJAJAISÄPERHEISSÄ

Iskä sanoi, että meidän ikkunamme oli kuin joulukalenterin 24. luukku. Hän toivoi, että ihmiset kulkisivat meidän talomme ohi, katsahtaisivat ylös ja ajattelisivat, että tuolla asuu varmaan joku tosi reipas ja säntillinen naisihminen, kun on noin nätiksi laittanut kotinsa.

– Kyllä akat perhana hämmästyisivät, jos kuulisivat, ettei täällä asu ketään naisihmistä vaan itse karkaisijamestari Leif Andersson! (Linderborg 2009, 35)

Yllä oleva lainaus on ruotsalaiskirjailija Åsa Linderborgin romaanista *Minua ei omista kukaan* (Mig äger ingen 2007/suom. 2009). Siinä kuvataan Åsa-nimisen tytön kasvamista kaksin alkoholisti-isänsä kanssa. Åsan isä siivoaa ahkerasti kotia: pesee ikkunoita, imuroi, pyyhkii pölyjä ja raivaa tavaroita. Muuten kaikki ei niin viimeisen päälle ole: sängyissä ei ole vuodevaateita eikä kylpyhuoneessa pyyhkeitä, vaatteet ovat rikkinäisiä eikä hampaita pestä. Romaanissa on monia yhtymäkohtia omaan tytär-aineistooni: tietynlainen huolettomuus arjen käytännöissä kohtaa myös säntillisyyttä ja järjestystä. Ulospäin halutaan antaa kuva pärjäämisestä. Aina se ei kuitenkaan onnistu.

Vilkko (2000) tuo esille, että koti tuntuu merkityksellistyvän erityisesti elämäntilanteissa siirtymissä ja murroksissa sekä tilanteissa, joissa arjen perusta kyseenalaistetaan. Muutos perhesuhteissa vaikuttaa väistämättä jollakin tavoin kotiin ja sen arkeen. Tässä luvussa tarkastelen isien ja tyttärien kodin arkea äidin kuoleman tai kotoa lähdön jälkeen. Miten isät ja tyttäret järjestävät ja jäsensivät arkensa ja kotinsa?

Vaikka arkea nähdään olevan muuallakin kuin kotona ja perheessä, kuten kaduilla, töissä, kaupoissa ja leikkipuistoissa (Jokinen 2005, 26), niin keskityn tarkastelemaan arkea, jota vietetään kotona. Käytän apuna sellaisia arjen ulottuvuuksia kuin *rutiinit, rytmit, tavat ja kodintuntu*. (ks. Jokinen 2005.)

8.1 Arjen rutiinit ja rytmit

Arki nähdään jonakin sellaisena, joka toistuu samanlaisena kerta toisensa jälkeen: syödään samaan aikaan, mennään nukkumaan tiettyyn aikaan. Felskin (2000) mukaan toistotoiminta liitetään erityisesti naisiin. Naiset ovat olleet vastuussa uusintavista toimista, kuten siivous, ruoanlaitto ja lastenhoito. Felski on havainnut, että toistotoiminta on kuitenkin merkityksellistä myös miehille. Isien ja tyttärien kertomuksissa toistuvat arjen askareet, *rutiinit*, tuovat uudelleen arkeen jotakin tuttua ja turvallista.

Teimme aina kaikki kotityöt yhdessä. Ruokaa laitettiin joka päivä ja se syötiin yhdessä, torstaisin oli siivouspäivä ja pyykkiä pestiin silloin, kun sitä oli. Tämä kaikki varmaan johtui isän tarpeesta pitää perusarkirutiinit ennallaan, vaikka äiti olikin poissa. Tärkeää oli myös se, että ennen vieraiden tuloa piti aina siivota ja järjestellä paikkoja, että he näkisivät meidän pärjäävän hyvin kahdestaankin. (Tea, 24, äiti on kuollut)

Me lapset ja hänen työnsä olivat ainoita asioita, jotka jollain tavalla pitivät isän elämässä kiinni silloin äidin kuoleman jälkeen. Hänen oli pakko keskittyä arjen pyörittämiseen ja meidän hoitamiseen, muuten hän olisi saattanut vajota hyvinkin syvälle. (Teija, 28, äiti on kuollut)

Rutiinit ja järjestyksen ylläpitäminen ovat keinoja näyttää ulospäin pärjäämistä. Rutiinit ovat jatkuvuutta ja turvallisuutta tuottavia toimintoja. Arkielämään voidaan liittää Anthony Giddensin (1991) esittämä ontologisen turvallisuuden käsite. Se tarkoittaa luottamusta yhteiskunnalliseen pysyvyyteen ja muihin ihmisiin sekä oman identiteetin jatkuvuuteen. Arjen rutiinit luovat tätä perusturvallisuutta ja luottamusta. Tämä tulee hyvin esille aineistoni isien kertomuksissa, joissa rutiinit järjestävät arjen avioeron tai puolison kuoleman jälkeen. Rutiinien kautta isät saavat kiinni jostakin tutusta ja turvallisesta – *päästiin taas raitteilleen*, eräs isä toteaa. Felskin (2000) mukaan arjen rutiinit ”säästävät” ihmisiä. Arki hoituu lähes tiedostamatta, kun ei ole aikaa tai voimia miettiä sitä:

Ari: Jotenkin tohkeissaan yritti tehdä kaiken täysillä alusta loppuun. Itelleen jos otti vapaata puoli tuntia, niin se illasta sitten heti jatku puoli tuntia. Niin ei siinä sitten joutoaikaa jääny.

Työssäkäynti ja pakkotahtiset aikataulut *rytmittävät* useimpien perheiden arkea, kuten Alpo toteaa:

Kyllä se on niin, aamulla töihin ja illalla töistä kotiin, ruoanlaitto ja sitten vähän aikaa jotain yhteistä ja nukkumaan, ja sama uudestaan.

Alpo kertoo myös, että yksinhuoltajuutensa alkuaikoina hän teki paljon töitä lapsen ja kodinhoidon lisäksi ja aika oli kortilla.

H: Jos nyt mietit tähänastista yksinhuoltajuutta, niin mikä on ollut kaikista vaikeinta? Oliko se silloin alkuvaiheessa?

Alpo: Kyllä se ehdottomasti alkuvaiheessa oli. Tein kahta työtä päällekkäin ja... siten oli ne rahahuolet ja aika loppu. Kaikki kotityöt ja aamulla lähtee töihin, niin au-raa ensin piha että pääsee autolla tielle siitä. Silloin pitkää päivää. Mun päivä alko yleensä herätys kuudelta ja menin silloin kahdeksaan töihin ja olin viiteen töissä ja sitten kun sieltä tulin, se oli taas kuus kello ja sitten alko vasta iltatoimet ja sitä tietä. Kyllä se oli se totaalinen ajanpuute ja pitkä päivä mikä rassas. Kyllä sitä ei tehny yhtään mitään jos ei ollu pakko.

Ari kuvailee eron jälkeistä kellontarkkaa aikatauluaan, joka toisaalta auttoi saamaan arjen haltuun:

Ari: Alkuun se oli...Se oli vähän keräilyjuttuja. Toinen toisesta paikasta ja toinen toisesta piti hakea tiettyyn kellonaikaan. Piti vaan reippaasti lähtee liikkeelle.

Yhteistä isien kertomuksille on muun muassa se, että arkipäivät ovat täynnä toimintaa, kuten lapsiperheessä yleensä: on kaupassa käyntiä, ruoanlaittoa, har-rastuksia ja kotitöitä, kuten siivousta, tiskaamista ja pyykinpesua. Isät huokaavat, että kello on usein jo kahdeksan kun oma vapaa-aika alkaa.

Antti: Kyllä meidän arki oli sitä, että mä menin aina kahdeksaan töihin ja vein [nuorimmaisen] kahdeksaan mennessä päiväkotiin. Mulla oli pitkiä päiviä ja [lapsi] söi joka ikisen aterian siellä, ei sillä etten mä olis laittanu. Silleen jäi enemmän aikaa oman talouden hoitamiseen. -- Minä hain [nuorimmaisen] puoli kuudelta hoidosta ja sitten käytiin kaupassa, laitettiin ruokaa ja sitten kun oli tiskattu, niin kello oli jo kahdeksan.

Arto: No mä teen töitä seitsemästä puol neljään. Lapset menee kouluaiikana normaalisti kouluun, hoitaa sen puolen ihan omin päin. Sillon tällön tietysti kysyn, onko kaikki tehty. Sitten töitten jälkeen se on se normaali... Normaalit ruoanlaitot ja koti-työt siihen päälle, tarkoittaa että mun vapaa-aika alkaa kello 8. Välillä kotitöistä luistetaan, silloin alkaa aikaisemmin.

Toisaalta isien kertomuksista on luettavissa myös sitä, että *pakkotahtisen rytmin* (Jokinen 2005) sijaan perheissä voidaan noudattaa myös omaa rytmiä tai silloin tällöin luistaa pakkotahtisesta toistosta. Lefebvren (1991, 97) mukaan ihmisen luontainen rytmi kohtaa työajat, kaupungin rytmit ja liikenneruuhkat. Tämä aiheuttaa ristiriitaa. Lefebvre korostaa, että ihmisellä on sisäinen tarve noudattaa omalta tuntuva elämän rytmiä, joka liittyy hyvään elämään. Alekski korostaa kertomuksessaan yksinkertaisen elämän merkityksellisyyttä:

Loppujen lopuks tässä on oppinu herkuttelemaan sellasista pienistä asioista itsekin. Elämä on helppoo, kun sen yksinkertaisena pitää. Sen sanoisin kaikille vanhemmille, ei tarvita ihmeellisyyksiä. Sillon mukavat extrajutut tuntuu lottovoitolta.

Myös Anteron ja Anssin kuvauksissa korostuu tietynlainen rento, oma rytmi: *mulla ei oo kauheen tiukat nää, sotilaallisen tiukat nää ajat, Antero toteaa. Anssi puolestaan on laatinut paniikittoman aikataulun: Sillon kun mä olin lasten kanssa [koti-isänä] mä tein tälläset siirtymävaiheet, mahdollisimman pyöreeks, ei mitään paniikkia vaan ennakointia. Antero ja Anssi kuvaavat seuraavassa tyypillistä arkipäiväänsä:*

Antero: Se on sellanen, että mä herään vähän ennen kun tyttö herää, rytmi määräytyy lähinnä lapsen kouluun menon perusteella. Mulla on [sellainen] työ, että mä voi-

sin nukkua vähän pitempäänkin aamusella mutta lapsen pitää lähteä kouluun esim. kaheksaan. Silloin me herätään niillä ehdoilla. Yritän vähän vahtia, vaikka oon yrittänyt hirveesti muistuttaa, että ottaa kaikki kamansa mutta se on jäänyt päälle, että muistuttaa vieläkin. Siinä sitten syödään kumpikin jotain, hän lähtee kouluun ja mä lähden duuniin jossain vaiheessa. Illalla -- pyrin siihen, että silloin kun mä tuun töistä neljän tai viiden pintaan, niin noin kuuden aikaan meillä ois lämmintä ruokaa. Siihen asti saa tuolta ottaa mitä on. Sitten on laittanut millon mitäkin lämmintä ruokaa. -- Sillä on näitä harrastuksia ...harjoituksiin vieminen vie aika paljon aikaa iltarutiinista. -- Joskus on istuttu ilta yhdessä kotona, on pelailtu jotakin ja mä oon yrittänyt läksyissä auttaa, sellasissa missä voin, kyselly englannin sanoja tai auttanut matematiikan tehtävissä. -- Sitten kun mä oon saanut lapsen nukkumaan, sitten mä vastaan omia juttujani. Sellanen se on pääpiirteissään. Joskus käydään kaupassa yhdessä.

Anssi: Meillä ei oo sellasia paniikkihommia ja kiirettä aamulla. Iltapäivällä mä teen ruoat, lapset tykkäävät siitä, että on ruoat tehtynä ja on harkat ja kouluhommat. Aika lailla menee harjoitusten ja koulun pyörteessä viikot sitten. Talo hiljenee yhdeksän maissa ja sen jälkeen ei enää pelailla tietsikalla, se on yhteistä aikaa, rauhotellaan.

Ilta-aikaan isillä sijoittuu oma hetki. Arin kuvailema tuokio on rentoutumishetki päivän päätteeksi:

Se on kuitenkin se, että illalla käy omalle sohvalle istuskelemaan ja katsomaan jotain ohjelmaa ja lapset on käynny maate. Varsinkin silloin joskus kun ne oli saanu asettumaan ja otti oluen ja voileivän. Siinä vaan tuli usein semmonen hyvä olo tai että tästäkin päivästä selvittiin, ihan hyväähän tässä on olla.

Tämä oma hetki on kuin Jokisen (1996, 168) kuvailema väsynen äidin onnen hetki aherruksen keskellä: "Lepotuokio, joka ei vaadi kannanottoa sanallisessa tai fyysisessä mielessä. Voi vain olla ja antaa ajatusten liikkua vapaasti. Lapset ovat läsnä mutta eivät vaadi mitään".

8.2 Kotitöiden tapaisuudet

8.2.1 Tyttäret tekevät kotityöt

1940–1960-luvuille sijoittuvissa tarinoissa monet tyttäret kertovat, miten äidin poismenon tai kotoa lähdön jälkeen, vastuu arjen toistavista toimista eli koti töistä, siirtyi perheen vanhimmalle tyttäreille, sukulaisnaiselle tai taloudenhoitajalle.

Koska kaikki isovanhemmamme olivat kuolleet, äitini tädin kuoleman jälkeen sisareni joutui ottamaan suuren perheen äidin paikan. Maalaislapsena hän huolehti niin leivän leipomisen, pyykin pesut kuin myös lehmien lypsämisen, ei hänellä ole juurikaan mielikuvaa siitä ajasta, ehkä autuas unohdus on ollut armollinen sille niin raskealle ajalle. (Maarit, 58, äiti on kuollut)

Kertomuksissa, joissa kuvataan pääasiassa 1980-lukua, myös korostuu lasten osallistuminen kotitöihin. Osassa kertomuksia lasten tehtäviin kuuluvat kotityöt ja osa kertoo, että vaikka heitä ei varsinaisesti patistettu kotitöihin, he teki-

vät niitä silti. Teklan perheessä lapset joutuivat tekemään paljon erilaisia kodin askareita:

Perustarpeet, kuten ruoka, oli suhteellisen säännöllistä, mutta siinä sitä joutui paljon tekemään itsekin. Jääkaappi täyttyi isän toimesta, kun vaan listasi tarvittavat. Pyykinpesut, lakanoiden vaihdot, siivoukset kuului hoitaa omassa huoneessa itse. Eikä isä koskaan niistä kysellyt. (Tekla, 28, vanhemmat ovat eronneet)

Tanja taas tunsu sukupuolensa velvoittavan tekemään kotitöitä:

Isäni hankki elantomme työssä käymällä ja panosti koulunkäyntiimme. Minulta ei vaadittu minkäänlaisia kotitöitä, mutta itse halusin ja ehkä tunsinkin, että jotenkin minulle kuuluu naisten työt; pesin joskus omaksi huvikseni pyykkejämme, tein joskus ruokaa ja leivoin. Pidin myös huolta nuoremasta veljestäni. (Tanja, 30, vanhemmat ovat eronneet)

Muutamissa perheissä isän alkoholinkäyttö määräsi arjen kuviot ja vaikutti paljon siihen, miten arki järjestyi ja kuka sitä järjesteli:

Isämme jatkoi alkoholinkäyttöään samaan tahtiin kuin ennen eroakin. Koskaan hän ei kuitenkaan ollut väkivaltainen meitä tyttöjä kohtaan. Totuimme huolehtimaan siitä, että asunto oli siisti ja vaatteet pesty. (Tuuli, 30 vanhemmat ovat eronneet)

Sen lisäksi, että vanhemman juominen rikkoo perheen rutiineja ja lapsen turvallisuudentunnetta, se on yksi syy siihen, miksi lapset joutuvat huolehtimaan vanhemmista, sisaruksista ja itsestään (Itäpuisto 2008). Tutkimuksessani tytäraineisto tarjoaa kuvan touhuavista lapsista, jotka osaavat pitää huolta itsestään (ja toisistaan ja joskus isästään). He laittavat ruokaa, siivoavat, pesevät pyykkiä, käyvät koulua ja harrastavat. Isät jäävät monissa kertomuksissa sivuosaan, he ikään kuin siirtävät vaimolle kuuluneet kotityöt eteenpäin, jos se on mahdollista, ehkä pienten lasten turvattomuuden kustannuksella. Lasten toimijuus arjen käytännöissä ei kuitenkaan aina kerro siitä, että isä olisi syystä tai toisesta kykenemätön huolehtimaan arjen pyörittämisestä vaan miestapaisesta tyylistä tehdä ja jakaa kotitöitä (luku 8.2.2).

Esimerkiksi Tuija ja Tiia kertovat, että aluksi kotityöt olivat opettelua isälle ja tämä aiheutti monenlaisia kimmelluksia. Molemmista kertomuksista tulee esiin, että kotityöt olivat aiemmin olleet äidin tehtäviä. Molemmat myös kertovat, että äidittömässä kodissa vallitsi *epäjärjestys*. Tuija ja Tiia ottivat jossakin vaiheessa enemmän vastuuta kotitöistä:

Alkuajoista parhaiten mieleen ovat jääneet käytännön ongelmat, kun emme osanneet pestä pyykkiä tai tienneet, mitä kaupasta pitäisi milloinkin tuoda tai mitä puutarhamarjoille pitäisi poiminnan jälkeen tehdä. Vähän väliä piti soittaa äidille ja kysellä neuvoja, sillä isä ei tiennyt vaikkapa pyykkikoneen käyttämisestä sen enempää kuin me lapsetkaan. Siivoamisestakaan ei kukaan oikein välittänyt. Isä osasi kyllä laittaa ruokaa, mutta hänen ruokalajivalikoimansa oli aika yksipuolinen - ruskea kastike, munakas ja erilaiset puurot ehtivät tulla tuona aikana varsin tutuiksi. Vähitellen minusta alkoi tulla se, joka otti vastuun pyykinpesusta ja siivoamisesta, ja vieläkin kotona käydessäni olen aina ensimmäisenä suunnittelemassa siivoamista tai vaikkapa ikkunanpesua. (Tiia, 27, vanhemmat ovat eronneet)

Isä ei osannut laittaa ruokaa, joten ensimmäisen vuoden aikana äidin kuolemasta lihoimme kaikki useita kiloja, koska söimme epäterveellisiä pikaruokia. Jo kymmenvuotiaana osasin tiskata, pestä pyykkiä, silittää ja huolehtia perheemme koirasta. -- Isä ei mennyt koskaan uusiin naimisiin, joten äitipuoltakaan meillä ei koskaan ollut. Äidin puuttuminen näkyi kotitöissä, siinä ainaisessa epäjärjestyksessä, joka meillä vallitsi. Myös valkoisia tekstiilejä meillä ei enää ollut vaan kaikki värjäytyivät pyykkissä mikä minkäkin värisiksi. (Tuija, 33, äiti on kuollut)

Taija kertoo todella hävenneensä kotiaan, koska koti ei ollut sellainen kuin hän olisi toivonut:

Meillä kävi kotona erittäin harvoin sukulaisia ja vieraita, eivätkä kaverit saaneet tulla kylään. Isä tahtoi olla pitkän työpäivän päätteeksi rauhassa kotonaan. Kotona oli yleensä melko sotkuista, onneksi ei tiskata tarvinnut kun söimme kertakäyttöastioista (jota häpesin valtavasti!). Koti aiheutti minulle häpeää aina jos vieraita kävi, oman kotini häpeämisestä olen päässyt eroon hiljalleen vasta viimevuosina. Stressaan yhä vieraiden takia aivan liikaa. (Taija, 25, vanhemmat ovat eronneet)

Kuten luvun alussa Åsan isän vimmaa pitää koti järjestyksessä, myös Taijan kokemaa häpeää voi tarkastella sosiaalisesta näkökulmasta, jossa kodin toivotaan ilmentävän sosiaalisesti haluttua identiteettiä. Se on viesti ympäröivälle yhteisölle siitä, miten asuja haluaa itsensä tulkittavan. (Silvasti 2000, 238.) Kodin siisteys ja puhtaus myös ilmentävät yhteisön sääntöjen mukaan toimimista. Kotia siivotessa luodaan sosiaalista järjestystä. (Douglas 2000, 47–48.) Ehkä juuri silloin, kun oma elämä rakentuu poikkeavalla tavalla, henkilö kokee, että tuon järjestyksen ylläpitäminen on erityisen tärkeää.

8.2.2 Isät ja lapset tekevät yhdessä kotityöt

Kertomuksissa tulee esiin, että monissa perheissä isä ja lapset tekevät kotityöt yhdessä tai isä vastaa pääasiassa niiden tekemisestä.

Yhdessä tehtiin ruokaa ja siivottiin. Opin jo pienenä tyttönä miten pesukonetta käytetään. Erityisen hauskan tapahtuman muistan kun vaatimalla vaadin eräänä aamuna, että nyt isän pitää tehdä letti minulle. No isäni ei tietenkään osannut, joten hän meni naapuriin ja naapurin tati opetti hänelle letin teon! Sen jälkeen minulla olikin melkein joka päivä letti päässä. Hauskoja tarinoita on todella paljon ja muistelen niitä edelleenkin lämmöllä. (Terhi, 22, vanhemmat ovat eronneet)

Taina kertoo oppineensa kotonaan, että isät tekevät kotitöitä. Mutta omassa avioliitossaan hän törmäsi perinteisiin rooleihin:

Kotityöt kuuluivat meille molemmille ja jo pienestä pitäen opin, että isä(kin) siivoaa ja pesee pyykkiä kotona. Vieläkään en ymmärrä, miksi mieheni kokee perinteiset sukupuoliroolit kotona tärkeäksi, kun minulla niitä ei ole ollut. Jouduin 10 vuoden iästä lähtien iltaisin isäni työni vuoksi pitämään huolta itsestäni. Esimerkiksi tv:n katselua ei kukaan vahtinut. (Taina, 33, vanhemmat ovat eronneet)

Kaikki aineistoni isäkertajat kuuluvat niihin miehiin, jotka ovat tehneet kotitöitä jo naimisissa ollessaan, eikä kenellekään tullut paljon uutta opeteltavaa, vaikka *aika paljon enemmän puuhaa*, kuten Ari kertoo. Eron jälkeen ei voi enää tukeutua keskinäiseen työnjakoon. Hokkasen (2005) tutkimuksessa, jossa haas-

tateltiin 22 eronnutta yksinhuoltajavanhempaa, sekä isät että äidit kokivat, että vaikeaa on juuri se, kun kaikki pitää tehdä itse.

Isäkertojien mukaan kotityöt oli jaettu avioliiton aikana jotenkin *tasapainoisesti* tai *puoliksi*. Muutama isä kertoo tehneensä itse suurimman osan kotitöistä vaimon töiden tai muiden menojen takia tai ihan omaksi huvikseen ja vaimon iloksi:

Antti: Joo, tein mielelläänkin [kotitöitä]. Tää lasten äiti oli paljon kotona, hän teki päivärutiinit. Kun tulin töistä, niin minä sitten tiskasin. Halusin antaa lasten äidille silleen omaa aikaa. Mielellään osallistuin askareisiin. Niitä samoja tein silloin kun nytkin yksinollessa.

Antero: Kyllä mä melkein tein meidän kaikki ruoat. Mä oon sillä tavalla eronnu aikailalla tästä isäni sukupolvesta tai ainakin isästäni, sille kun ei kahvin keittokaan onnistunut. Mä oon tykänny ruuanlaitosta ja laittanu.

Ari: Kun lapset oli pienempiä, niin entisen puolison työnkin takia touhusin paljon heidän kanssaan. Perjantaina pistettiin kassit kyytiin ja mentiin mökille tai mummon ja ukin luokse. Siitä ei sitten [yksinhuoltajuudesta] tullu sellasta pykälää, että tästä alko uudet jutut. Se suurin piirtein oli hallinnassa se homma.

Miesten suhtautuminen kotitöihin on mutkaton: *ne on tehtävää, ei siinä tarvii sen enempiä mieltä*, toteaa Ari. Kotitöistä ei välttämättä pidetä kovin paljon mutta toisaalta monet toteavat, että koneet helpottavat niiden tekemistä:

Anssi: Niin sitä mä oon aina ajatellu, että naiset valittavat aina pyykkihommista, meillä pesee pyykkikone pyykit, mä en koskaan kokenu niitä raskaiksi, en tiskaamista, mä leivon aina ite sämpylät, se on aikaa jolloin mä ajattelen. Esimerkiksi eilen lapset ilahtu, kun tehtiin ite leipä. Kun kysyn lapsilta, mitä haluatte, niin pitää olla isin sämpylöitä. Sitten sivussa ne helposti tulee. Kotitöitä en oo koskaan kokenu rasitteena.

Alpo: Tiskikone on ja pyykinpesukone, elämä ei oo tänä päivänä vaikeeta, ei pitäis olla vaikeeta millään lailla. Aika hyvin mä olen päässyt, eikä meiltä kahdelta niin paljon tiskiä ja muuta tulekaan. Pyykkiäkin tulee kohtalaisen vähän, kun heittää koneeseen ne on siellä, sitten nostaa vaan narulle. Ruoanlaitto on semmosta, mikä ei oo niin... [naurahtaa].

Kuten tytärten kertomuksissa, myös isien kuvauksissa lapset tekevät kotitöitä. He eivät kuitenkaan ole päävastuussa niistä. Etenkin vanhemmat lapset tekevät yhdessä sovittuja, tietyllä tapaa pakollisia kotihommia, kuten oman huoneen siivous:

H: Miten nykyään, että onko kotityöt jotenkin jaettu?

Ari: Kyllä ne nykyisin on silleen viikkorahaan sidottuja toimintoja. Omat huoneet, keittiö ja kylppäri ja wc lapset hoitavat. Nuorempi haluaa varsinkin herkästi niissä oikoo. Ne on periaatteessa pakollisia.

Arto: Ja kyl mä vaadin, että kamat on suunnilleen silleen paikoillaan, järjestys pitää olla. Että homma on hanskassa. Annan mä sitten lipsuakin, mutta keskiverto järjestys on päällä.

Kodin siisteys ja järjestys liitetään kulttuurisesti naistapaisuuteen. Edellä tytärkertojat toivat kertomuksissaan esiin, että äidin poissaolo saattoi näkyä kodissa ainaisena epäjärjestyksenä ja sotkuna, jota tyttäret vartuttuaan alkoivat järjestää ja siivota. Kuitenkin myös isäkertojille kodin järjestys ja sen ylläpitäminen on tärkeää. Voi ajatella, että tavaroiden ja paikkojen järjestyksessä pitämisen, tilan hallinnan, kautta syntyy myös koti (Jokinen 1996, 37).

8.3 Kodintuntu, tunteet ja turvallisuus

Kim Doveyn (1985) mukaan koti on menneisyyden kaipuuta ja unelma hyvästä elämästä. Kun ikävöidään kotiin, kaivataan menetettyä. Äidittömien tyttärien kertomuksista paljastuu, miten äidin menetys, äidittömyys, ja kodin rikkonaisuus, eräänlainen kodittomuus, kietoutuvat yhteen ja heijastuvat tyttären identiteettiin. Meeri kuvaa arjen *kaottisuutta* äidin kuoleman jälkeen ja yhdistää kertomuksissaan äidistä ja kodista luopumisen.

Lapsuuteni ja kotiseutuni yllä leijuu surumielinen kaipaus. Vietin kotiseudullani vajaa 19 vuotta. -- Kun nyt mietin äidittömyyttäni ja siihen liittyvää surua, ajatuksiini liittyy myös suru kotiseudusta luopumisesta hyvin voimakkaasti. -- En tietenkään muista siitä mitään, mutta jouluisin voin edelleenkin tuntea jotakin siitä surun, ahdistuksen ja kauhun ilmapiiristä, jonka silloin vastustuskyvyttömänä lapsena imin itseeni. -- Syntymäkodissani elettiin kaaoksessa niinä kuukausina. Perheemme oli kriisissä ja koko isänmaamme oli kaottisessa tilassa. (Meeri, 58, äiti on kuollut)

Sen lisäksi, että äidin kuolema syöksi perheen murheeseen ja kaaokseen, äidittömät lapset saattoivat surun ohella kärsiä kotonaan myös köyhyydestä. Pieneenä äidittömäksi jäänyt Maarit muistaa lapsuudestaan puutteen.

En muista olleeni onneton enhän oikeastaan muistanut muuta elämää. Vaatteet olivat surkeat, elettiinhan aikaa, jolloin naapureiden äidit kutoivat ja ompelivat. En edes tiedä mistä meille tumput ja muut neuleet tulivat, riittävästi niitä ei ainakaan ollut. Vaatteita sain naapureilta ja kunnalta, sekä ainakin toisen luokan opettaja antoi pieneksi käyneitä tai ehkä muilta saamiaan vaatteita hienotunteisesti salaa muilta oppilailta. (Maarit, 58, äiti on kuollut)

Kodin ja sen ihmissuhteiden ajatellaan olevan lapselle turvan ja rakkauden luonnollinen ympäristö. Ihanteelliseen kotiin kuuluvat rakastaminen, hoivaaminen ja kasvattaminen. (Noddings 2002.) Aina näin ei kuitenkaan ole vaan kotiin liitetään yksinäisyyden, turvattomuuden, jopa pelon tunteita. Vanhemmilla on mahdollisuus kontrolloida tehokkaasti lapsen elämää, käyttäytymistä, puhetta ja jopa sitä, mitä lapsi tuntee tai kokee. (Hurtig & Laitinen 2000.) Maisan kertomus kuvaa, kuinka lapsi on aikuisen mielivallan alla omassa kodissaan:

Kaiken tuhoamisen ohella hän [äitipuoli] panetteli äitiämme kaikin mahdollisin keinoin. Lapsuudessani näimme myös konkreettisesti nälkää. Äitipuoleni piilotteli meiltä ruokaa ja yleensäkin saimme ruokaa, jos sitä sattui muiden (isäni uusperhe, johon kuului 4 lasta vanhempien lisäksi) syötyä jäämään jäljelle. (Maisa, 49, äiti on kuollut)

Aineistossani on tytärkertoja, jotka ovat avioituneet nuorina, eräs heistä jo 16-vuotiaana presidentin luvalla. Yksi syy nuorena avioitumiseen oli halu *päästä pois lapsuudenkodista* ja sen huonosta ilmapiiristä (pois äitipuolen silmien alta) omaan kotiin. Jos lähiomaisia ei ollut, piti löytää joku, joka huolehtisi ja jonka kautta saisi vakautta ja turvallisuutta elämään. Edelman (1994) analysoi tutkimiaan äidittömyyskertomuksia niin, että äiditön tytär saattaa rakkaudennäläksään rynnätä suin päin suhteeseen. Taustalla on toive siitä, että kumppani voi tarjota turvaa ja huolenpitoa, jotakin sellaista, joka lapsuuden kodista puuttui. Maisan kertomus jatkuu:

Päätin aikoinani, että keinolla millä tahansa jaksan niin kauan, että saan lukion päästötodistuksen ja ylioppilastutkinnon. Ja näin tein. Poikaystäväni ja ystävättäreni -- auttoivat minua jaksamaan. Minkäänlaista tukea en kotoani saanut. Näлкä, vilu ja turvattomuus olivat jokapäiväiset kumppanini. Lukion jälkeen tein vuoden -- töitä kotipaikkakunnallani, kun poikaystäväni (nykyinen aviomieheni) oli armeijassa. Tämän jälkeen lähdimme yhdessä opiskelemaan -- ja sillä reissulla olemme yhä. (Maisa, keski-iässä, äiti on kuollut)

Äidin kuolema ei suinkaan aina jättänyt lapsia turvattomiksi, koska myös isä pystyi luomaan kotiin *turvaa ja kodinomaisuutta* huolienkin keskellä.

Tunnelma kotona ei aina ollut kovin iloinen, mutta turvallinen olo oli kuitenkin, kun isä oli aina kotona. Ruokapuolesta huolehtimisesta tai siivoamisesta en muista mitään. Kai ne tädit hoitivat ainakin siivoamisen. Ensimmäisenä jouluna äidin kuoleman jälkeen ei tullut joulupukkia eikä lahjoja. Isäni selitti jotain, että kun on niin surullinen aika tai jotain sinne päin." (Minerva 52, äiti on kuollut)

Lapsuuteeni suuresti vaikuttanut aikuinen oli kuitenkin isä. Hän antoi kotiin turvallisuuden tunteen. Isän kanssa minulla oli aikuisena hyvät välit. (Marjaana, 49, äiti on kuollut)

Kyllähän se naisen käden jäljen puuttuminen varmasti näkyi kodissamme, muttei se lapsena haitannut. Se oli meidän kotimme, jossa oli hyvä olla. (Teija, 28, äiti on kuollut)

Aineistoni isäkertajat eivät kerro juuri mitään kodikkuudesta, kodintunnusta. Arvin kertomus on ainoa, jossa mainitaan *kodinomaisuus*, joka on toisenlaista kuin jossain naisen asuttamassa kodissa.

Arvi: Tietysti se on vähän toisenlaista, kodinomaisuus on toisenlaista kuin jossain muualla... Mä en ole sisustajatyyppi, lapset aina silloin tällöin neuvoo, että mitä pitäis tehdä. Siinä on ehkä eroa.

Vilkko (1998) ehdottaa, että miesten ja naisten kotipuheessa on kyse sukupuolittain eriytyneistä minän esittämisen alueista: mies korostaa isän roolia ja miehen roolia kodin edellytysten luomisessa; nainen on kodintunnun luoja. Isäkertomuksissa tulee esiin, että miehet haluavat tarjota lapsilleen turvallisen ja tavallisen arjen ja kodin, niin taloudellisesti kuin ilmapiiriltään.

8.4 Yhteenveto

Kotityöt ovat sosiaalisia ja merkittävä osa arkea eli rutiineja, tavanomaisuutta ja kotoisaksi tekemistä. Rutiinit ja toistot on liitetty arjen harmauteen (Salmi 1991, 238 – 239) ja toisaalta paikoiksi, joissa voi välillä levätä, koska arkiset käytännöt ovat niin totunnaistuneita käyttäytymistäipumuksia (Jokinen 2004). Aineistosani isäkertojat kuvaavat arjen pyöritystä ja samanlaisina toistuvia päiviä. He kuvaavat kellontarkkaa rytmiä, ajan perässä juoksemista ja ajan loppumista mutta myös itsensä vapauttamista pakkotahdeista. Yksinhuoltajuuden alussa rutiinit auttavat, ne ovat ikään kuin selviytymispakkauksia (Jokinen 2004, 285) uudenlaisen arjen apuna.

Polly Fassinger (1993) on tutkinut yksinhuoltajamiesten ja -naisten (n=34, 20 äitiä, 14 isää) tapaa organisoida arkensa eron jälkeen. Usein isät opettelivat uusia tehtäviä, koska he eivät halunneet välttää kotitöitä, eivät palkata ulkopuolista apua tai siirtää tehtäviä lapsille. Fassingerin mukaan sitoutumaton isä (*uninvolved men*) kohtaa asioita, joista hänellä on vähän kokemusta, kuten ruoanlaitto, siivous ja ostosten tekeminen. Muutos arjessa on vähäisempi niille miehille, joilla oli jo kokemusta kotitöistä (*helpers*). He olivat avioliiton aikana auttaneet esimerkiksi siivoamisessa, tehneet ruokaa tai käyneet kaupassa. Kotityöt jakaneet (*sharers*) omasivat kokemusta useista kotitöistä. Fassingerin mukaan naiset tuntuvat näkevän kotityöt osana äitiyttään, miehet näkevät ne yhteisinä tehtävinä, ei vain vanhemmuuteen kuuluvina. Toisaalta yksinhuoltajaäidit kertoivat tekevänsä vähemmän kotitöitä kuin naimisissa ollessaan, isät puolestaan enemmän.

Tutkimukseni tytärten kertomuksissa on isähahmoja, jotka muistuttavat Fassingerin sitoutumatonta isää (*uninvolved men*), joka kohtaa asioita, joista hänellä on vähän kokemusta. Tyttäret kertovat, että isät opettelivat niin ruoanlaittoa, pyykinpesua kuin letin tekemistä. Tytärten kertomuksissa on myös isiä, joilla oli jonkin verran kokemusta kotitöistä (*helpers*). He olivat avioliiton aikana tehneet joitakin kotitöitä, kuten laittaneet ruokaa tai käyneet kaupassa. Heille muutos oli vähäisempi kuin isille, joille kotityöt olivat lähes tuntemattomia ja jotka tytärten kasvettua joko siirsivät vastuun kotitöistä heille tai tyttäret omaehtoisesti ottivat ne haltuunsa. Tällaisia perinteisen mallin isiä oli etenkin vanhempien naisten kertomuksissa. Isäaineistossa puolestaan kerrotaan isistä, jotka olivat jakaneet kotityöt naimisissa ollessaan (Fassingerin *sharers*) ja omasivat kokemusta useista kotitöistä. Muutamat miehistä kertoivat tehneensä kotitöitä jopa vaimoan enemmän. Fassingerin tulosten tapaan, myös tässä tutkimuksessa, muutamat isät kertovat nauttivansa kotitöistä saamastaan vastuusta ja siitä, että saavat tehdä ne omalla tavallaan ja omassa rytmissään. He korostavat arjen rentoutta ja yksinkertaisena pitämistä. Isät velvoittivat lapsiaan tekemään kotitöitä, koska näkivät sen tärkeänä lasten tulevaisuuden kannalta.

Isien ja tytärten kertomuksissa yksinhuoltajaisät sekä törmäilevät kodin arjen kentällä että liikkuvat siellä sujuvasti. Jokisen (1996) mukaan arjen on katsottu väsyttävän naisia erityisen raskaasti, miesten on sen sijaan oletettu pääse-

vän vähemmällä. Naisilla väsyminen liittyy arkisiin toimiin ja tuntemuksiin, erityisesti yksinäisyyden tuntoihin. Väsymisen tila on useimmiten juuri koti tai kodin ja työn välissä. (Jokinen 1996; myös Jokinen 2005.) Isäkertojat ovat laittaneet arkensa sujumaan mutta toisaalta aineistosta paljastuu, että kotitöiden kenttä on se, jolla yksinhuoltajaisät saattavat kompastella, jos heillä ei ole lainkaan aiempaa kokemusta arkisista askareista. Kun isäkertojat pohtivat yksinhuoltajuutensa vaikeimpia hetkiä, he liittävät ne yksinhuoltajuuden alkuun. Isäkertojat eivät kerro suoraan väsymisen tunnoista. Aikaan, jolloin lapset olivat pieniä, liitetään kuitenkin jatkuva kiire, ajanpuute ja elämänmuutokseen liitetyt negatiiviset tunteet. Isät kuvailevat tuota aikaa henkisesti raskaana. Kerrottahetkellä arki jo sujuu, se on helpompaa ja kevyempää: *Nythän tää menee leikitellen jo, yksi isä toteaa.*

9 POISSAOLEVA ÄITI ISIEN JA TYTÄRTEN NÄKÖKULMASTA

On vaikea kertoa ja kirjoittaa hahmosta, joka on poissa ja äänetön. Äiti saa kertomuksissa monenlaisia luonnehdintoja: hän on tähti taivaalla, pyhimys, muisto ja syli. Lasten äiti esiintyy isien ja tytärien kertomuksissa myös hahmona, joka ei täytä äitiyden vaatimuksia ja kriteerejä: hän lähtee kodista, jättää lapset, ei hoida tapaamisia, juo, seurustelee ja tekee liikaa töitä. Kuten äitipuoli myös äiti on kertomuksissa ristiriitainen henkilöahmo mutta toisaalta ristiriitaisuudessaan merkittävä, poissaoleva hahmo. Mielenkiintoinen piirre joissakin kertomuksissa on se, että äiti ei saa paljon huomiota, hän on piilossa rivien välissä.

Äitiys ja isyys ovat suhteessa toisiinsa. Kun miehet määrittelevät äitiyttä, he tulevat samalla määritelleeksi myös omaa isyyttään (Nousiainen 2004, 77; Mykkänen 2010, 82). Tyttäret puolestaan voivat kertoa läheisestä ja hoivaavasta isästä mutta saattavat seuraavassa lauseessa todeta, että *isä ei kuitenkaan täysin pystynyt täyttämään äidin jättämää aukkoa*. Aluksi tarkastelen sitä, miten isäkertajat kuvaavat kertomishetkellä suhdettaan lastensa äitiin ja sen jälkeen sitä, mitä tyttäret kaipaavat, kun he kaipaavat äitiään?

9.1 Isien puhetta tyttäriensä äidistä

Isät eivät kerro entisestä vaimostaan ja lastensa äidistä kovin paljon. Joillekin isäkertojille entinen vaimo edustaa hahmoa, joka tuo arkeen jännitteitä ja stressiä. Taustalla ovat usein vanhat, parisuhteen aikaiset ongelmat, jotka heijastuvat myös siihen, miten usein lapset tapaavat toista vanhempaansa. Kertomuksissa tuodaan esiin ongelmia muun muassa luottamuksessa, siinä että lasten sovitut tapaamiset sujuvat ajallaan ja ongelmitta. Isät kertovat itsensä linkeiksi äidin ja lasten välillä.

Anssi kuvailee, että hänen suhteensa entiseen vaimoon on yhä hankala ja tapaamisia on vaikea järjestää.

H: Minkälaiset suhteet teillä on, sinulla tämän äidin kanssa?

Anssi: Kohtuulliset -- vieläkään en sano ihan mitä ajattelen, siitä tulee sitä ylimäärästä särmiä, joudun edelleen olemaan vähän varovainen mielipiteissä lasten takia. -- Välillä pyrkii jotenkin yli tulemaan ja lähinnä siinä, että asiat mitkä hän jättää tekemättä... tapaamiset saattaa muuttua edellisenä päivänä.

H: mm

Anssi: Mä joudun sitten tasottelemaan, pyörittelemään asioita lapsille, että ne ei kovin kärkeästi ois tuomitsemassa äitiään. [Hän] tekee tällaisia hyvin impulsiivisia päätöksiä, tapaamiset saattaa muuttua edellisenä päivänä.-- Tää on sellanen problematiikka meidän suhteessa. Vieläkin mä oon semmonen tasottaja lasten ja ex-vaimon välillä, silloin jo yhdessä ollessa mä olin sellanen suodatin.

Aleksi kertoo, että äidin ja lasten tapaamiset ovat olleet hankalia, koska lapset eivät viihdy äidin luona.

H: Miten hän on teidän arjessa mukana?

Aleksi: Me toimitaan niin eri tavoin lasten kanssa. Se sitten aiheuttaa niitä komplikaatioita lapsissa, en mä tiedä. Tässä eron jälkeen tytöt eivät ole enää halunneet mennä äidillensä, ja se tuntuu musta kauheen pahalta ja samaten se, jos sitten soitellaan päivittäin koko ajan mulle, että koska me tullaan. Oma viikonloppu on siinä jo sitten pilalla.

H: Niin

Aleksi: Sanotaan että alkaa tuntee itsensä jo liian korvaamattomaksi tässä [nauraa].

H: Millanen puheyhteys teillä on?

Aleksi: Meillä ei oikeistaan ollu sellasta, suoraan sanoen kauan aikaa sähköpostilla toimittiin, kunnes sitten tuossa sellanen välirauha tehtiin.

Myös Antero kertoo, että riitaisan eron jälkeen keskusteluyhteyttä ei heti ollut, vain juristit keskustelivat. Sittemmin tilanne on rauhoittunut:

Antero: Aika teki tehtävänsä siinä. Mä kyllä luotan siihen kunnes toisin...ennenhän ei voinu luottaa mihinkään. Kaikki luottamus oli täysin nolla. Nyt tälläsiin sopimukseen voi luottaa, mitä puhelimesta on sovittu. Kaikkee ei tarvii kierrättää viranomaisilla kuitattavana.

Yleisesti ottaen isät tavoittelevat suhdetta, jossa suhde entiseen vaimoon on toimiva ja asiallinen, vaikka ei läheinen. Isillä ei ole tarvetta muodostaa tai yllä pitää entiseen vaimoon ystävyysuhteen kaltaista suhdetta. Suhde perustuu ennen kaikkea siihen, että lasten asioista voidaan päättää yhdessä ja lapsen hyvinvoinnin kannalta pidetään tärkeänä, että lapsi tapaa säännöllisesti myös toista vanhempaansa. Alpo hiukan humoristiseen tyyliin kommentoi välejänsä entiseen vaimoon:

H: Miten sitten tää lapsen äiti, minkälainen teidän suhde on tällä hetkellä?

Alpo: Hyvät välit – 150 kilometriä [nauraa], ihan hyvät välit, hyvät puhevälit sanotaan. En mä missään muussa tekemisissä halua olla, en mä sen kynnyksen yli astu. En mä ala riitelemään tai muuta. Nää pakolliset asiat selvitän. Meillä on molemmilla oma elämä nyt.

Leskeksi jääneelle yksinhuoltajaisälle lasten poissaoleva äiti merkityksellistyy eri tavalla kuin erokertomuksissa. Äiti on läsnä perheen arjessa vaalittuina kuvina ja muistoina.

H: Miten lasten äiti näkyy teidän elämässä vielä?

Arto: Se näkyy lasten huoneissa valokuvina, siellä on meidän hääkuvat, mun toimitushuoneessa seinällä on vihkikuva. Lapset selaa valokuvakansiota aika usein. Eilen viimeks [tytär] sanoi, että hän käy hautausmaalla. Se käy omia aikojaan siellä. Kyllä se vaan, jos ei jokapäiväisessä mutta sanotaan näin että kyllä mukana on. Eikä mulla oo mitään aikomustakaan millään tapaa hävittää [häntä] elämästä.

9.2 Tytär ja kotoa lähtenyt äiti

Tutkimusten mukaan lapsen ja etävanhemman tapaamisiin vaikuttavat perheen historia, nykyinen perhetilanne, huoltoratkaisut, yksinhuoltajuuden kesto, lapsen ikä sekä asuuko lapsi tai etävanhempi uusperheessä. Mitä kauemmin erosta on kulunut, sitä vähemmän lapsi tapaa tutkimusten mukaan etävanhempansa. Vanhemman uusi perhe tai parisuhde voi vähentää tapaamisia. (Bradshaw ym. 1999; Broberg & Hakovirta 2005.) Taina kertoo, että hän alkoi vasta vanhempansa tavata äitiään säännöllisemmin:

Muutimme isän kanssa toiselle paikkakunnalle ja näin äitiäni vaihtelevasti joka toinen viikonloppu. Vaikka äitini vaihtoi säännöllisempään työrytmiin ja perusti uuden perheen, ei alkoholin käyttö kuitenkaan vähentynyt ja useimpina viikonloppuina isäni joutui hakemaan minut turvallisuuden tunteen vuoksi etukäteen pois. Isäni rupesi huoltajuuden saatuaan absolutistiksi, joten tunsin selkeästi varmemmaksi oloni hänen kanssaan. Myöhemmin äitini on palannut kiinteästi joka viikkoiseen elämäni, voin nyt nauttia myös rakastavasta äitisuhteesta. (Taina, 33, vanhemmat ovat eronneet)

Hokkanen (2002) on tarkastellut lapsiperheiden ja lasten hyvinvointia laajan kyselylomakeaineiston (n= 659 yksinhuoltajaperhettä, 627 uusperhettä) avulla. Tutkimuksessa tuli esille, että mitä paremmin vanhemmat tulevat toimeen keskenään, sitä todennäköisemmin lapsi myös tapaa etävanhempansa. 70 % lapsista tapasi etävanhempaa, joka useimmiten oli isä, vähintään kerran kuukaudessa. Noin 20 % lapsista tapasi etävanhempaa vain muutaman kerran vuodessa tai harvemmin. Aineistossani on 12 vanhempansa eron kokenutta tytärtä. Viisi on tavannut äitiään muutaman kerran vuodessa tai harvemmin, neljä tytärtä kertoo tavanneensa äitiään säännöllisesti kerran tai kaksi kuukaudessa, muut satunnaisen epäsäännöllisesti. Terhi kuuluu niihin, jotka tapasivat äitiään säännöllisesti. Hän arvostaa sitä, miten jouhevasti ja riitelemättä isä ja äiti hoitivat eronsa.

Aluksi asuimme samassa kaupungissa, jolloin näin äitiäni ja hänen uutta perhettä enemmän. Mutta sitten muutimme isäni työn perässä, jolloin tapaamiset jäivät vähemmälle. Vierailin äitini luona noin kerran kuukaudessa ja järjestely oli kaikkien puolesta erittäin toimiva. Ja muutenkin vanhempani hoitivat eronsa mallikkaasti eikä ole ikinä siitä kärsinyt mitään. Riitoja ei ole ollut ja he ovat vielä nykyäänkin erittäin hyviä ystäviä ja pitävät tiiviisti yhteyttä. (Terhi, 22, vanhemmat ovat eronneet)

Lapsella voi olla hyvin vähän tietoa siitä, mihin ja miksi toinen vanhempi lähti tai katosi. Tämä vaikuttaa siihen, miten lapsi suhtautuu tapaamisiin. Johnston (1993) näkee seuraavia syitä siihen, miksi lapsi ei halua tavata vanhempaa: lasta ahdistaa olla erossa ensisijaisesta vanhemmastaan, hänellä on lojaliteettiongelma, vanhempien väliset riidat, lapsi sekoittaa omat ja toisen vanhemman tunteet ja lapsi pelkää kosta. Omassa aineistossani kaksi tytärtä kertoo tavanneensa äitiään vasta vanhempana ja kaksi tytärtä ei ole tavannut äitiään lainkaan eron jälkeen. Aineistossani syitä siihen, miksi tytär ei tavannut äitiään, olivat äidin mielenterveys- ja alkoholiongelmat ja vanhempien riitaisia, jopa väkivaltainen suhde. Aikuisena tytär on voinut itse päättää millaisen suhteen haluaa äitiin.

Aineistossani tyttäret epäilevät, että he jäivät erotilanteessa isälle, koska äiti ei pystynyt esimerkiksi mielisairaudesta takia huolehtimaan lapsista, äiti ei jostakin syystä halunnut lapsia itselleen, äiti löysi uuden kumppanin ja muutti yksin tämän luo asumaan tai äiti jäi erossa isän jalkoihin. Kirsi Nousiainen (2004, 118) kertoo, että hänen lapsistaan erillään asuvia äitejä koskevassa haastattelututkimuksessa (n=18) pakottavia syitä äidin kotoa lähtöön olivat henkinen ja ruumiillinen väkivalta, joka oli uuvuttanut äidin ja vienyt itsekunnioituksen. Tällöin äidit jättivät lapset isille, koska heillä ei ollut asuntoa tai isä ei antanut lapsia mukaan. Aineistossani esimerkiksi Tuuli kuvailee, että tilanne kotona ennen vanhempien eroa oli vuosia hyvin kaoottinen.

Äitini oli hyvin sinnikäs ja yritteliäs. Hän oli perheessämme ainoa vanhempi, joka kävi töissä. Isämme oli kaikki vuodet työttömänä. Isämme oli työttömyyden lisäksi myös hyvin alkoholisoitunut ja väkivaltainen äitiämme kohtaan. Monina kertoina pakenimme äitimme kanssa turvakotiin ja ajoittain asuimme siellä melko pitkiäkin aikoja. Äitimme kuitenkin aina palasi takaisin kotiin, kunnes lopulta sai tarpeekseen kaikesta ja vain kertakaikkisesti jätti kaiken taakseen. Pariin vuoteen emme tavanneet äitiämme ollenkaan. Äitimme uupui totaalaisesti. Avioerossa äitimme ei halunnut mitään, ei meitä lapsia eikä myöskään asunnosta mitään. Joten jäimme isälle. -- Äiti jäi kovin etäiseksi ja on sitä vielä tänäkin päivänä. Emme viettäneet koskaan yhtäkään viikonloppua äitimme luona eron jälkeen. (Tuuli, 30, vanhemmat ovat eronneet)

Tuuli kertoo, että vaikka isä käyttäytyi väkivaltaisesti lasten äitiä kohtaan, lapset näkivät hänet toisin: hyvänä isänä, johon lapsilla oli lämpimät välit. Äiti sen sijaan jäi lapsille etäiseksi, ehkä juuri vanhempien välisen vaikean suhteen vuoksi. Äidille kotoa lähteminen voi olla monin tavoin ristiriitaista. Nousiaisen (2004, 118–121) tutkimuksessa tulee esiin, että kotoa lähteminen aiheuttaa äidille syyllisyyden ja häpeän tunteita. Lähteminen voi aiheuttaa yhteyden katkaisemisen lapseen, ja äiti joutuu täydellisesti suljetuksi ulos kodista. Kuten Tuulin kertomuksessa, kodistaan lähtevät äidit ovat usein tilanteessa, jossa kodin olosuhteet pakottavat heidät lähtemään, on kyse pelastautumisesta. Mikäli eron

ei olisi liittynyt puolison väkivaltaa tai muuta pakottamista, olisi ratkaisu voinut olla toinen. Lähteminen ei aina ole vapaaehtoista ja haluttua. (Nousiainen 2004.)

Etä-äidin asema on yhteiskunnassa vaikea. Kielty (2008) tutkimuksessa (narratiivinen haastattelu, n=20) lapsistaan erillään asuvat äidit kertovat, että etä-äitiys on tabu ja ulkopuoliset suhtautuvat tuomitsevasti tilanteeseen. Osa äideistä pelkää kertoa tilanteestaan ulkopuolisille leimautumisen vuoksi. Äidit kertoivat olevansa sivullisia yhteisössään. Heillä ei ollut kovin paljon mahdollisuuksia purkaa tunteitaan tai puhua ongelmistaan. Osa äideistä mielsi toteuttaneensa hyvää äitiyttä lähtemällä kodista. Päätös siitä, että lapset jäävät isälle, oli tällöin yhteinen ja nähtiin erotilanteessa oikeaksi ratkaisuksi. Äidit myös panostivat siihen, että suhde lapseen säilyi läheisenä etä-äitiydestä huolimatta. Ne äidit, jotka elivät lapsistaan erillään tahtomattaan, kertoivat tilanteen olevan itselleen vahingollisen ja myös lapsille haitallisen.

Nousiainen (2004) arvioi, että vaikka nykyään äitiyttä on mitä erilaisimmissa muodoissa yhteiskunnassa, silti myytit äitien merkityksestä lapsen hyvinvoinnille elävät yhä. Äidin velvollisuutena nähdään olevan perheen koossapysymisen turvaaminen. Silloin kun päätös lapsen asumisesta tehdään kärjäoikeudessa, mukaan tulee vahvemmin toisen huonommaksi vanhemmaksi todistamisen pakko. Oikeusprosessin läpikäyneet äidit kertovat epärehellisistä keinoista ja valehtelemisestä. Heidät on mielestään leimattu huonoiksi äideiksi syillä, joiden he eivät koe kuluvan äitiyteensä. (Nousiainen 2004, 63–68.)

9.3 Äidin muisto ja kuva

Kun äiti on kuollut ja todella poissa lapsen elämästä, kuva äidistä saattaa muodostua toisenlaiseksi kuin erokertomuksissa, joissa kuvaus äidistä voi olla hyvin lyhyt, äiti ohitetaan lauseella tai kahdella. Kertomuksissa, joissa äiti on kuollut, äiti kuvataan useimmiten hahmona, jota kaivataan ja joka on tavallaan ylevöitetty. Joissakin kertomuksissa äidinkaipaus on kertomuksen ydin. Anni Vilkon (1997) tutkimissa naisten elämäkerroissa äidistä puhutaan usein toimijana, ahkerana huolehtijana, jonka merkitystä perheen arjen sujumisen kannalta korostetaan. Äidin tärkeys saatetaan havaita vasta jälkikäteen, jolloin kuvaukset ovat idealisoivia ja nostalgisia, kuten tässä tutkimuksessa.

Äitinsä kolmevuotiaana menettänyt Merja kertoo seikkaperäisesti, miten hän sisarustensa kanssa leikki ja touhusi kuolleen äitinsä ympärillä ymmärtämättä tilanteen vakavuutta ja kuoleman tuomaa lopullisuutta.

Olin kolmevuotias ja kapusin vintiltä alas veljeni kanssa. Veljet olivat lähdössä kouluun ja toinen satoi kengännauhoja, kun kysyin "missä äiti on?". Hän viittasi huussiin päin. Muistissa on sitten aukko mitä teimme, lähdimmekö heti etsimään äitiä. Muistan, miten äiti makasi mahallaan navetan seinän vieressä, oli tullut huussista ulos. Yritimme herättää äitiä muttei se herännyt. Otimme äidin päästä huivin ja heitimme sen navetan katolle ja seuraavaksi yritimme ottaa sitä pois haravalla, mutta emme yletyneet. Myymäläauto pysähtyi meidän maitokopille ja mietin pitäisikö mennä sinne, mutta ymmärsin, etten saa mitään, kun ei ole rahaa.-- Siinä ne tunnit vierähti

ja minä keksin, että lämmitetään sauna. Saunaan piti tietenkin kantaa vettä ja muistan, miten lähteestä kannoimme pienellä kannulla vettä saunaan. Pojat tuli koulusta kotiin -- Veljeni kysyi missä äiti on ja osoitin navetan nurkkaa enkä tiedä miten tahtumat meni seuraavaksi. (Merja, 47, äiti on kuollut)

Yleensä mieleen jääneet muistot ovat joko hyvin onnellisia tai hyvin surullisia ja järkyttäviä. Korkiakankaan (1996) mukaan omaelämäkerroissa tyypillisesti korostuvat välähdyksenomaiset ja eloiset muistot. Tällaisia muistoja tuottavat henkilökohtaiset pelko-, uhka- ja vaaratilanteet. Voimakas tunne-elämys edesauttaa tällaisten muistojen säilymistä muistissa. Muistojen pysymistä edesauttaa myös niistä puhuminen (ks. Smart 2007). Tyttäret kertovat, että äidistä ja tämän varhaisesta kuolemasta puhuttiin perhepiirissä hyvin vähän, jos lainkaan. Aineistossani vaiettu, surematon suru on yleinen teema. Teija, joka menetti äitinsä 5-vuotiaana, ymmärsi täysi-ikäisyyttä lähestyessään, että surutyö oli tekemättä:

Voisi sanoa, että noihin aikoihin aloin vasta tekemään surutyötä äidin kuolemasta. Äidin kuolema oli nimittäin ollut perheessämme asia, josta ei ollut puhuttu. En ollut kokenut tarvettakaan puhumiseen ehkä sen vuoksi, että kaikki oli mennyt niin hyvin. Isä oli pitänyt meistä niin hyvää huolta, ettei mistään ollut puutetta – äitiä ei ollut varsinaisesti kaivattu. Kyllä isä oli aina välillä puhunut äidistä erilaisissa yhteyksissä, kertonut esimerkiksi mitä he ovat joskus yhdessä tehneet. Mutta emme olleet oikeastaan koskaan keskustelleet siitä, miten äidin kuolema on vaikuttanut meidän elämäämme, emme osanneet. Aloin pikkuhiljaa pohtia sitä, mitä on merkinnyt perheeleni ja ennen kaikkea itselleni se, että meidän kodistamme on puuttunut äiti ja samalla naisen malli. Noihin aikoihin aloin myös ensimmäisen kerran seurustella, ja tuo seurustelusuhde johti lopulta avioliittoon nykyisen mieheni kanssa. Koen, että pitkälti tuo seurustelusuhde ja myöhemmin aviosuhde mieheni kanssa on toiminut peilinä, jota kautta olen saanut ja joka on myös toisaalta pakottanut minua käymään läpi kaikkea sitä, miten äidittömyys on minuun vaikuttanut. (Teija, 28, äiti on kuollut)

Eisenstadt ym. (1989) korostavat, että kriisin käsitteleminen lapsuudessa on tarpeellista henkilön tulevaisuuden kannalta. Käsittelemättä jätetty suru voi vaikuttaa pitkäaikaisesti lapsen persoonallisuuteen ja käyttäytymiseen. Tyttärien kertomuksissa puhumattomuus saattoi synnyttää tyttären sisälle ahdistavan tunteen, joka purkautui vasta aikuisena, kun tytär alkoi käsitellä äidin kuolemaa.

Ajattelin, että olen pärjännyt hyvin ilman äitiäkin, enkä oikeastaan koskaan ajatellut, että olisin äidittömyydestä mitenkään kärsinyt. Äiti oli jotenkin niin sivuun sysätty ja piilotettu, että emme sisareni kanssa muistaneet edes ilmoittaa äidin sukulaisille isän kuolemasta. -- 55-vuotiaana uuvuin elämän täyttävään työhön ja suorittamiseen ja masennuin. Niinpä olen nyt sitten joutunut ymmärtämään, että jossain muhii se surematon suru äidin menettämisestä. Hankkiakseni oikeuden elämään (menetyksen uhkan edessä) olen suorittanut elämää varsin lahjakkaasti, sitä kai tämä on ollut. (Marika, 58, äiti on kuollut)

Edelman (1994) kertoo, että monet äidittömät tyttäret "lääkitsevät" itseään kuvittelemalla sellaisen äidin itselleen, jonka he olisivat tahtoneet. Osa aineistoni tyttäristä kertookin lapsuudessa eläneensä toisinaan mielikuvitusäidin kanssa tai miettineensä, millaista elämä olisi, jos olisi ihan ikioma äiti. Kuvitelmissa äidistä tulee pyhimysmäisen hyvä, kirkkain tähti pimeällä taivaalla. Vaikeiden elinolojen keskelle kuvitelmat toivat lämpöä ja turvallisuutta, tunteen, että jos-

sakin on joku, joka välittäisi. Kuviteltu äiti saa äidin parhaimmat ominaisuudet, hän on tuki ja turva hädän keskellä.

Äidistä tuli hyvin merkittävä vaikuttaja elämääni. Kuvittelin, millainen hän olisi ollut, mitä hän olisi halunnut meistä tulevan, millaisia hän olisi toivonut meidän olevan. Kun minulla oli paha olla, ajattelin, että jos minulla olisi äiti, asiat olisivat toisin. Äiti oli aina ajatuksissani. Näin hänen vilkuttelevan minulle taivaan tähdistä – sieltä hän valvoi ja ohjasi elämääni. Hänen ”avullaan” minun oli selvittävä ja pärjättävä elämässäni. Ei ollut ketään muuta, joka minusta olisi välittänyt. (Maisa, 49, äiti on kuollut)

Edelmanin (1994) mukaan tällainen ihannoiti on, kuten vihakin, normaali menetykseen sopeutumisen keino. Äidin hyviin piirteisiin keskittyminen vahvistaa äidin läsnäolon tärkeyttä ja suhteeseen liittyneiden onnellisten asioiden läpikäynti edistää osaltaan surutyön tekemistä. Mutta Edelman muistuttaa myös, että surutyön täydellinen läpikäyminen edellyttää myös äidin ikävemmän puolen huomioon ottamista. Jos näin ei tehdä, äiditön tytär muistaa äidin vain puolikkaana ja suree ihmistä, jota ei koskaan ollutkaan – täydellistä, pyhimysmäistä äitiä.

Merkittävän toisen kuolema, tässä tapauksessa äidin varhainen kuolema, saa aikaan sen, että yksilön on muokattava niitä identiteettinsä osia, jotka olivat jotenkin yhteydessä häneen (Miettinen 2006; Neymeyer 2001). Tietojen saaminen äidistä, hänen elämästään ja kuolemastaan ja hänen kuvansa hahmottaminen ovat jossain vaiheessa tulleet tärkeäksi tehtäväksi tyttären elämässä.

Minun ikäistä ihmistä alkaa kiinnostaa sekä oma että suvun menneisyys. Äidistä kertovaa vanhaa materiaalia olen säilyttänyt minkä olen voinut. Vanhoja asioita kaivellessani ja kotitalossa säilytettyjä kuvia skannatessani, olen pikkuhiljaa saanut rakennettua kuvan äitini nuoruudesta ja elämästä. Ketään aikalaista ei ole enää kertomassa koulu- tai nuoruuden muistoja. Hänet aikuisena tunteneet ihmisetkin vähenevät jatkuvasti. (Marjut, 49, äiti on kuollut)

Äiti saattaa olla tyttärien kuvausten perusteella pitkiäkin aikoja poissa mielestä. Sitten tietyssä iässä, ehkä vasta yli nelikymmen- tai viisikymmenvuotiaana, oma lapsuus ja nuoruus kutsuvat käymään lävitse menneisyyden kokemuksia. Elämäkertatutkimuksessa on nähty, että erityisesti tämä ikävaihe on sellainen, jolloin käännetään katse taaksepäin, lapsuuden perheeseen ja omiin vanhempiin. (Vilkko 1997.) Muistojen kerääminen on terapiaa ja identiteettityötä. Päiväkirjojen ja sukulaisten kertomusten lisäksi aineistoni tyttäret hahmottavat äidin elämää ja kuvaa sairaskertomusten, valokuvien ja kirjeiden avulla. Äidistä rakennettua kuvaa vasten tytär voi peilata itseään ja tehdä vertailuja eroista ja samuuksista. Saresman (2007, 190–191) mukaan surun kuvaamista, erityisesti siitä kirjoittamista, pidetään naistapaisena toimintana. Surutyö, josta naiset kertovat, on yhtä aikaa terapiaa mutta myös perhe- ja sukuyhteyden vaalimista.

9.4 Naiseuden ketjussa

Tyttäret kertovat, että äidin puuttuminen kotoa on näkynyt muun muassa naiseksi kasvamisen ja tunteiden näyttämisen vaikeutena. Yksi merkittävämpiä asioita on hellyyden kaipaus.

Äidin puuttuminen näkyi ja tuntui myös sylin, halausten ja hellyyden puuttumisena kodistamme. Ehkä siitä johtuen teini-ikäisenä hain sitä syliä muualta ja aloitin seurustelun jo neljätoistavuotiaana. (Tuija, 33, äiti on kuollut)

Lapsuusajoiltani minulla on jäänyt sellainen hellyyden kaipuu, jota on vaikea täyttää enää kokonaan. Vaikka minulla oli rakastavia ihmisiä ympärillä lapsuudessani, niin ehkä siitä kuitenkin puuttui jotain. Isäni vika se ei tietenkään ole...kyllä meillä halailtiin jonkin verran! Mutta ehkä siinä on joku asia taustalla, jota en ikinä tajua. Näitä asioita jos alkaa miettiä, niin hulluksihan siinä tulisi! (Terhi, 22, vanhemmat ovat eronneet)

Naiseus ja naisena olemisen tavat on asia, joka on mietityttänyt isän huollossa kasvaneita tyttöjä.

Seurustelun myötä jouduin kasvotusten sen kanssa, mitä on olla nainen – mitä on tulla rakastetuksi naisena. Miten minuun tyttönä ja naisena on vaikuttanut se, että kodistamme on puuttunut naisen malli? Parikymmppisenä minua alkoi suuresti ahdistamaan kulttuurissamme vallitseva seksuaalisuuden ylikorostaminen sekä se naiskuva, jota media tarjoaa. Koska minulla ei ollut naisen mallia kotona, vertasin itseäni tahtomattani tuohon vääristyneeseen, esineellistettyyn naisihanteeseen. Toisaalta kappinoin sitä vastaan, toisaalta koin jääväni alamittaiseksi. Tuo oman naiseuteni etsintä heijastui parisuhteeseemme mm. hylätyksi tulemisen pelkona, mustasukkaisuutena ja riittämättömyyden tunteena. (Teija, 28, äiti on kuollut)

Martta kokee, että äidittömyys on vaikuttanut voimakkaasti hänen ihmissuhteisiinsa. Hän kertoo pelkäävänsä läheisyyttä ja olevansa varautunut. Martan tarinassa yksin eläminen on kantava teema.

Kuinka tämä kaikki [äidin kuolema, äidittömyys] on vaikuttanut minuun? Olen kokenut läpi elämän turvattomuutta ja potentiaalisuutta. Ehkei sitä lapsena oikein tajunnut mitä ilman on jäänyt. Jotain pelkoja on jäänyt varhaislapsuudesta mieleen ja semmoisia selittämättömiä pahan olon tunteita. Ei ollut turvallista aikuista lähellä, ei oikein edes mummoa. Isä tietenkin oli työn ja huolien rasittama sodankäynyt mies. -- Ehkäpä äidittä kasvaneen murrosikäisen tukahdutetut tunteet vaikuttaa läpi elämän sopeutumattomuutena ja irrallisuutena. Olen hakenut hyväksyntää esittämällä kilttiä vaikka viha kiehuisi sisimmässä. Äidiksi tuleminen on ollut joskus toiveena, mutta olen kokenut jo ajatuksena olevani riittämätön niin suureen vastuuseen kuin lapsen kasvattaminen on. Olen jossain määrin sivullinen, kun puhutaan lapsista ja perheasioista. (Martta, 50, äiti on kuollut)

Äitiys on teema, joka on äidittömyyskertomuksissa vahvasti esillä: oma äitiys pakottaa viimeistään käymään läpi tunteita omaa äitiä ja tämän poissaoloa kohtaan. Toisaalta äitiys saattaa parantaa haavoja, jotka äidinmenetyksellä aiheuttanut. Tässä tutkimuksessa enemmistö äitinsä menettäneistä naisista on itse äitejä. Lapset ovat heille tärkeitä ja lapsilleen he ovat yrittäneet antaa sitä, mistä itse ovat jääneet paitsi. Jotkut äidittömistä tyttärinä ovat äidiksi tultuaan katselleet

omaa lapsuuttaan uusin silmin ja ymmärtäneet eri tavalla äidittömyyden merkityksen elämässään. Edelmanin (1994) mukaan äiditön tytär saattaa kaivata biologista äitiään, vaikka hänellä olisi hyviä korvaavia suhteita ja kaikki tieto saatavissa naiseksi kasvamisesta, raskaana olosta ja lasten hoidosta. Heillä saattaa olla tunne, että oma äiti voisi tarjota vielä jotain, jota kukaan muu ei tiedä. Jatkuvuuden tunne äidistä tyttäreeseen tuntuu tärkeältä ja joskus äiti saattaa olla se, jota tytär tuntee eniten tarvitsevansa kyseisellä hetkellä.

Tyttäreni syntymän aikoihin ikävöin äitiäni erittäin kovasti. Olisin todellakin tarvinnut äitiäni auttamaan minua siinä uudessa tilanteessa, jonka lapsen syntymä aiheutti. Vauvalla oli koliikki ja hän itki koko ajan. Koska äitini oli loistava lasten kanssa, tiesin että hän olisi osannut auttaa minua, joka en osannut hoitaa lastani yhtään. Tai tietysti osasin, eihän koliikkiin mikään auta. Mutta silloin tunsin olevani ihan hukassa oman äitiyteni kanssa ja koska muistelin oman äitini olleen täydellinen, olin todella pettynyt itseeni kun en pystynyt samaan. (Tuija, 33, äiti on kuollut)

Omaa tyttärtään katsoessaan äiditön tytär käy uudelleen muistoissaan läpi lapsuutensa ja nuoruutensa. Tyttären kautta äiditön tytär voi elää äiti-tytär-suhdetta, jota vaille itse jäi ja käydä läpi sellaisia vaiheita, joita hän ei voinut käydä läpi oman äitinsä kanssa. Maarit, kuten monet muutkin äidiksi tulleet ilman äitiä kasvaneet tyttäret, kertoo vahvasta siteestä äidin ja lapsen välillä:

Omia lapsiani hoitaessa usein ajattelin, että kunpa äiti eläisi, olisi ihana jakaa kokemuksia. Joskus mielessäni heräsi kysymyksiä: millainen minä olin lapsena? Monet asiat piti käydä läpi kantapään kautta. Nyt kun mietin tyttärentäni ja minun välejä, tajuan, että juuri nämä toverilliset keskustelut, väittelyt jne. ovat minulta nuoruudessa jääneet kokematta. -- Ehkä tyttärentäni ja minun suhde on läheisin varsinkin nyt, kun hän on raskaana. (Maarit, 58, äiti on kuollut)

Muutamit kertovat kokeneensa myös pelon tunteita lasten ollessa pieniä. Pelkoa siitä, että kuolee tai että lapsille tapahtuu jotain. Määttänen (1993) on löytänyt naisten omaelämäkertoista (n= 7) merkkejä kertojien samastumisesta äitiinsä. Kertojat kuvasivat samankaltaisuuden kokemuksia ja käyttivät itsestään ja äidistään samoja sanoja. Kertojat löysivät vahvoja jatkuvuuden kertomuksia äidin ja oman elämän välillä.

Toisaalta äidittömällä tyttärellä saattaa olla vääristynyt kuva äidin kaikkivoipaisuudesta. Edelman (1994) toteaa, että kun tytär idealisoi kuolleen äitinsä, hän samalla asettaa äitinä olemisen vaatimukset todella korkealle. Meeri tuo esille juuri tällaisen kokemuksen:

Elin oman lapsuuteni uudestaan jokaisen lapseni kasvaessa. Olin samalla lapsi ja samalla äiti -aikamoinen pehmoäiti. Äidittömänä kasvaminen oli luonut minuun harhakuvitelman äidin kaikkivoipaisuudesta. Kauan aikaa luulin, että kaikki ongelmani ja paha oloni olivat johtuneet vain siitä, ettei minulla ollut äitiä. Koska olin lapsena pettynyt niin paljon, yritin säästää lapsiani kaikilta pettymyksiltä. En kestänyt lapsen itkua, enkä pettymystä. Vasta täydellisen väsymiseni myötä aloin käsittää, etteivät lapseni mitään enkeleitä ole. Periaatteeni oli "antaa lapsen kasvaa". Yritin niin paljon kuin ikinä osasin, että lapseni saisivat "hyvän itsetunnon". Yritin täyttää ne odotukset, joita olisin itse toivonut äidiltä. Jossakin vaiheessa sitten totesin, että en yksinkertaisesti pysty täyttämään sekä lasteni odotuksia että omia odotuksiani siitä, minkälainen äidin tulisi olla. Väsyin aivan täydellisesti. (Meeri, 58, äiti on kuollut)

Korhonen (1996) on kuvannut, että äideiltä tyttärille periytyvä huolenpitoasenne tulee usein esiin elämäkerroissa. Naiskulttuuriin liittyvä velvoite toisista huolehtimisesta voi johtaa uhrautumiseen ja katkeruuteen. Meeri kirjoittaa, että on kokenut naisena olemisen raskaana:

Edellisiltä sukupolvilta saatu naisen malli on ollut rasittava rooli, jota vastaan olen paljon pyristellyt. Miestä pitäisi jatkuvasti passata ja olla hänen mielikseen, vaikka vihan ja katkeruuden siemenet on kylvetty mieleen jo lapsena. Minulla on ollut mieheni suhteen todella hyvä onni. Hän on vakaa ja rauhallinen -- on kärsivällisesti kestänyt minua. Enää en jaksakaan enkä halua olla sellaisessa alistetussa naisen roolissa, johon perinteet velvoittaisivat. Haluaisin olla ihminen. (Meeri, 58, äiti on kuollut)

Osa tytärkertojista kuvailee, että äidin puuttuminen arjesta ja tietynlainen naisuuden ketjun katkeaminen on antanut tilaa tehdä asioita toisin. Äidittömyyden seurauksena opittu itsenäisyys ja vastuun ottaminen itsestä ja muista on joidenkin kirjoittajien mukaan auttanut sopeutumaan myös äitiyden haasteisiin.

9.5 Yhteenveto

Ihmisten mielikuvissa äiti, arki ja koti kietoutuvat yhteen. Satu Katvala on väitöskirjassaan (2001, 101) tarkastellut äitejä ja äitiyden uskomuksia sekä sitä, millainen ja missä äidin pitäisi olla. Hänen mukaansa äitiyden uskomukset voisi tiivistää lyhyesti: "Äidin paikka on kotona, lapsia hoitamassa ja kasvattamassa". Jokisen (1996) mukaan äitien oleminen ja tila on perustunut pysyvyyteen, paikallaan oloon ja turvaan. Äidin rooli on kaiken kaikkiaan tiukimpia olemassa olevia sosiaalisia rooleja. Erilaisen äitiyden esityksiä on vain vähän (mts. 13). Äidin poissaolo ja etenkin kotoa lähteminen tulevat ennen kaikkea tyttärien kertomuksista esiin emotionaalisena ja moraalisia pohdintoja herättävänä asiana.

Jokinen (1996, 51) on todennut, että poissaolo on itse asiassa hyvin vahva olemassaolon muoto. Tässäkin tutkimuksessa äiti on tyttärien kertomuksissa yhtä aikaa poissa ja läsnä. Tyttärien kertomuksissa on paljon ahdistuksen, turvattomuuden ja yksinäisyyden kuvauksia, jotka liitetään erityisesti lapsuuteen ja äidin poissaoloon. Myös suru ja kaipaus ovat usein kuvattuja tunnetiloja. Nämä tunteet liittyvät myös aikuisuuteen, jopa useammin kuin lapsuuden kuvauksiin. Omaa lapsuutta tulkitaan aikuisen positiosta. Erityisesti äitinsä kuoleman vuoksi menettäneet vanhemmat naiset kertovat suru- ja masennustarinoita. Tyttäret kertovat kaipaavansa kuollutta äitiään ja sitä ainutlaatuaista linkkiä mikä äidin ja tyttären välillä voi olla. Kodin jättäneeseen äitiin suhtaudutaan ristiriitaisemmin. Kertomuksissa, joissa kuvataan vanhempien eroa, on positiivisia tunteita mutta myös ahdistusta, turvattomuutta ja katkeruutta. Äidin lähdön syitä ei välttämättä tiedetä tai ymmärretä, ja lapsille voi jäädä käsitys, että äiti "ei välittänyt". Äidin poissaoloon ei aina liitetä kaipausta ja ikävää vaan äidin lähteminen merkitsee tyttärelle vapautta tehdä toisin, perinteistä irtautumista (näistä luvussa 6.3). Joskus vanhempien avioero on helpotus oisten riitojen jälkeen, koska *rauha talossa* äidin läsnäoloa tärkeämpää.

Joihinkin kertomuksiin, joissa äidin kuvataan lähestulkoon kokonaan kadonneen tyttären elämästä eron jälkeen, sopii käsite poissaoleva vanhempi (Bradshaw ym. 1999; *absent parent*), joka on liitetty aikaisemmin lähinnä isiin, jotka eivät pidä yhteyttä lapsiin. Voi käydä niin, että eroprosessin seurauksena isä kaikkoo tai käy harvinaiseksi lasten arkielämässä (Huttunen 1999, 180). Tämä voi siis päteä joskus myös äiteihin. Tutkimusten mukaan lapsen ja etävanhemman tapaamisiin vaikuttaa suoraan se, millainen suhde vanhemmilla on eron jälkeen (Bradshaw ym. 1999; Hokkanen 2002; Broberg & Hakovirta 2005). Muutamat tytärkertojista kuvaavat tilanteita, joissa äiti on pakotettu lähtemään kotoa ahdistavan parisuhteen ja siihen liittyvän henkisen ja fyysisen väkivallan takia. On myös muutamia kertomuksia, joissa äidit erotilanteessa yksinkertaisesti taipuvat miehensä eli *vahvemman tahtoon*, kuten yksi tyttäristä kuvailee, ja jättävät lapset isälle. Tällöin äidin ja lapsen suhde voi tyystin katketa. Joissakin tytärkertomuksissa äideistä saattaa olla vain lyhyt maininta. Tämä voi johtua juuri siitä, että tyttäreillä ei ole suhdetta muualla asuvaan äitiin, suhteeseen liittyy ongelmia tai tyttäreillä ei ole äidistään minkäänlaisia muistoja.

Useimmissa isäkertojien kuvauksissa heidän suhteensa lasten äitiin ja entiseen vaimoon on jollakin tavoin jännitteinen. Isät kokevat, että erimielisyydet esimerkiksi kasvatukseen liittyvistä seikoista hiertävät välejä. Isät kuitenkin kertovat haluavansa tukea lasten ja äidin välisen suhteen jatkuvuutta. He kertovat toimivansa niin, että turhilta riidoilta vältytään ja että tapaamisista ja muista käytännön asioista voidaan sopia. Isät myös kuvaavat itsensä lasten ja äidin välisen suhteen särmien ja ongelmien tasoittajana. He kertovat kantavansa huolta siitä, miten tapaamiset lapsen ja äidin välillä sujuvat, jos äidillä on ongelmia ja vanhempien välillä on luottamuspulaa.

10 POHDINTA: YKSINHUOLTAJAISSYDEN MONIÄÄNINEN KERTOMUS

Olen tässä tutkimuksessa pyrkinyt luomaan isien ja tyttärien kertomusten kautta kuvaa miesten yksinhuoltajuudesta. Kertomus on moniääninen – eri-ikäiset isät ja tyttäret eri perheistä, erilaisilla taustoilla ja eri vuosikymmeniltä kertovat kokemuksensa. Moniäänisyys voi viitata myös siihen, että kertomuksen sisällä kertoja pystyy ilmaisemaan monet, ristiriitaiset äänensä (Hyvärinen 2004b). Eri äänet paikantavat kertojan eri tavoin: tytärkertoja voi samassa kertomuksessa olla sekä olosuhteiden uhrin asemassa että elämänsä hallitsevana naisena. Isäkertoja puolestaan voi kuvata omaa haavoittuvaisuuttaan miehenä ja toisaalla vahvaa toimijuuttaan isänä. Isät ja tyttäret kertovat yksinhuoltajuudestaan oman tarinansa, joka on yksilöllinen ja ainutlaatuinen mutta toisaalta myös yhteinen, yleinen. Mason (2004) huomauttaa, että ihmisten rakentaessa omaa tarinaansa, tarinat ovat samanaikaisesti relaationaalisia. Kun kerrotaan suhteista muihin, kerrotaan jotain myös suhteesta itseän.

Miesten yksinhuoltajuuden tarinat eivät ole tutkimuksissa tulleet juurikaan kuulluiksi. Isäkertojat kuitenkin kertovat, että yksinhuoltajuuden alussa toisten tarinat samanlaisesta tilanteesta, esimerkiksi yksinhuoltajatapaamisissa tai eroseminaareissa, olivat tärkeitä. Jotkut isät huomasivat, että oma tarina ei ollutkaan pahimmasta päästä ja tällä tavoin omaa kokemusta saattoi suhteuttaa. Toisaalta osa miehistä kavahti ns. valitustarinoita, joita yksinhuoltajatapaamisissa usein kerrottiin. He halusivat tuoda esiin toisenlaisia yksinhuoltajuuden tarinoita. Muualta kuullut tarinat voivat siis olla samaistavia, ahdistavia tai eräällä tapaa ne voivat kannustaa etsimään omia polkuja, omaa tarinaa (Hänninen & Koski-Jännes 1998, 200). Tyttäret tuovat esiin tuttujen ja vieraiden ihmetelyt omaa perhettään kohtaan. Tämä kertoo siitä, kuinka vähän yksinhuoltajaisäperheistä tiedetään ja myös niistä kulttuurisista normeista ja odotuksista, joihin yksinhuoltajaperheessä elävä voi törmätä ydinperhettä ihannoivassa kulttuurissa.

10.1 Tarinamalleja miesten yksinhuoltajuudesta

Kertomuksille on tyypillistä rakentua jonkin muutoksen ympärille ja niistä on löydettävissä alkutila, muutos- ja lopputila (Riessman 1993, 4). Käännekohta tai muutos elämässä tuottaa usein kertomuksia, joissa muutetaan toiminnan kohteesta toimijaksi, vapaudutaan toisten määrittämistä rajoitteista, esitetään itselle kysymyksiä omasta minuudesta, suhteista toisiin ihmisiin ja omasta paikasta sosiaalisten suhteiden maailmassa. Elämän vastoinkäymiset, kriisit, hahmotetaan monesti kasvun paikkoina. (Virkki 2004, 268; Hänninen 1999, 59.) Aika monia isien sekä tytärien kertomuksia voi lukea tällaisen kertomusmuodon kautta. Toisaalta kertomuksissa on eroavuuksia. Yksinhuoltajuus tai äidittömyys on yhdistävä kokemus mutta jokainen kertoo tarinaansa omasta positios-taan ja näkökulmat ja suhtautuminen tapahtumiin vaihtelevat. Kertomukset ovat sidoksissa kulttuurissa olemassa oleviin mallitarinoihin. Hänninen (1999) on viitannut ihmisen mielen sisäiseen prosessiin käsitteellä *sisäinen tarina*. Hänen mukaansa muutostilanteessa ihminen tulkitsee omaa elämäänsä sekä elämäntilanteensa kokonaisuuden että sosiaalisesta tarinavarannosta omaksumi-ensa tarinallisten mallien avulla. Kun elämäntilanne äkisti muuttuu, elämää aiemmin ohjanneen tarinan tilalle tarvitaan uusi sisäinen tarina. Tutkimissani isien ja tytärien tarinoissa siirrytään ydinperhetarinasta yksinhuoltajaisäperhe -tarinaan.

Isien tarinat. Olen hahmotellut tarinallisen kaaren miesten yksinhuoltajaksi jäämisestä ja muutoksen jälkeisestä uudesta elämästä. Isäkertojat muodostavat yksinhuoltajuudesta muun muassa *toipumistarinoita* (2 kpl), joissa lähtökohtana on perheen ja parisuhteen menetys ja elämänsirpaleiden kokoaminen. Näissä tarinoissa käydään aallonpohjassa ja aletaan rakentaa uutta elämää entisen tilalle. Vielä kerrontahetkellä yksinhuoltajuus ei tunnu kuitenkaan täysin oikealta, omalta. Yksinhuoltajaperhe nähdään puolinaisena, ydinperhe kokonaisuutena ja ehjänä. Näistä poikkeavan tarinamallin muodostavat *positiivisen käänteen* -tarinat (3 kpl), joissa ero ja yksinhuoltajuus aletaan nähdä positiivisena muutoksena vaikean avioliiton jälkeen. Ero on pettymys mutta muutos tuo mukanaan jotakin uutta, joka alkaa tuntua paremmalta kuin vanha tilanne: *Päästiin hyvin nopeasti uuteen elämään ja huomattiin että kyllä tää parempi meille onkin näin*. Isyyden merkitys korostuu edelleen, kun isä yksin huolehtii lapsen arjesta. Isät huomaavat, kuinka isyys heidän elämäänsä rikastuttaa. Positiivisen käänteen -tarinat ovat eräänlaisia vastatarinoita normatiiviselle tarinalle ja ihan-teelle ydinperheestä, niissä yksinhuoltajaperhe esitetään hyvänä vaihtoehtona toimimattomalle ydinperheelle. Esittämäni kolmas tarinamalli on melko lähellä tätä. *Yksinhuoltajaisäksi omasta tahdosta* -tarinoissa (4 kpl) isyys on moottori, joka kuljettaa tarinaa eteenpäin – kaikki tapahtuu lasten ehdoilla. Näille tarinoille on yhteistä se, että niissä korostuu isän vahva sitoutuminen lapsiin, lasten hoitamiseen ja hyvinvointiin. He ovat hoitaneet lapsia paljon jo ennen avioeroa, enemmän kuin lasten äiti. Isät kuvaavat haluaan hoivata lapsia hyvin vahvaksi. Tarinoissa tuodaan esiin vastuun kantamista erotilanteessa: *Sitten minä rupesin sitä*

vääntämään, että entä jos minä jään tähän, minähän tätä oon enempi oon halunnut kun se. Vastuu tuo valtaa ja itsenäisyyttä toteuttaa vanhemmuutta haluamallaan tavalla ja jatkaa kiinteää ja läheistä suhdetta lapsiin. Myös arjen käytännöt ovat omalta tuntuvia, kun ne itse on järjestänyt mieleisekseen. Isät tuovat esiin tapoja, joilla arki lasten kanssa saadaan toimimaan sujuvasti.

Isät rakentavat kertomustaan ns. ideaaliperhettä eli ydinperhettä vasten. Positiivisen käänteen -tarinoissa tuodaan esiin, että yksinhuoltajaperhe voi olla hyvä kasvuympäristö lapselle siinä missä ydinperhekin. Osa isistä mieltää, että ydinperheen ihannointi on turhaa. Toisaalta isät myöntävät kaipaavansa kumppania itselleen. Erityisesti toipumistarinoista on luettavissa, että miehiä houkuttaa palata normatiivisen mallin mukaiseen perhe-elämään ja etenkin parisuhteeseen. He kertovat yksinäisyydestä, kaipuusta ja asioiden jakamisesta. Yhteiskunnassa myös elää vahvasti romanttisen rakkauden ihanne, joka osaltaan tukee haavetta uudesta parisuhteesta ja perheestä (Castrén 2009).

Isäkertojat kertovat yksinhuoltajuutensa pääosin positiivisin ilmauksin – yksinhuoltajuus kerrotaan elämäntavaksi, olemassa olon muodoksi ja yhteiskunnalliseksi vaikuttamiseksi. Suvi Krokin (2009, 102–103) tutkimuksessa tulee esiin, että yksinhuoltajuus merkitsee naiselle itsenäisyyttä, puolison kontrollista vapautumista. Myös jotkut isäkertojat tuovat esiin tämänkaltaisia asioita. Miesten mielestä yksinhuoltajuus onkin hyvä ratkaisu silloin, jos parisuhde on ollut vaikea. Eron jälkeen tilanne rauhoittuu ja isät voivat järjestää arkensa pitkälti oman tahtonsa mukaisesti. Yksinhuoltajuuskertomuksissa rakennetaan eräänlaista arjen sankari -kuva miehistä, jotka ovat vahvoja toimijoita mutta samanaikaisesti myös hoivaavia isiä.

Miksi isät sitten kertovat tällaisia tarinoita? Mikä on sen merkitys, että kertomukset on kerätty haastatteluin? Haastattelussa on omat rajauksensa siitä, mitä ja miten voidaan sanoa. Omasta elämästä kertomiseen vaikuttavat haastattelun aika, paikka, vastaanottaja ja tarinan sen hetkinen tarkoitus (Kokkonen 2003; Komulainen 1998). Lähtökohtaisesti ihminen haluaa antaa itsestään myönteisen, moraalisesti oikein toimivan kuvan (esim. Ribbens McCarthy ym. 2000). Yksinhuoltajuus on usein nähty leimaavana ja yksinhuoltajat jollakin tavoin yhteiskunnasta syrjäytyneinä, ongelmalähtöisesti (tästä May 2001; Krok 2009). Isien kertomuksissa kuva miesten yksinhuoltajuudesta tulee pääosin esiin myönteisessä valossa. Ehkä osin harkitusti kerrontatilanne ja tutkimuksen luonne huomioiden mutta myös siksi, että isät ovat sisäistäneet yksinhuoltajuuden itselleen myönteiseksi asiaksi. Matti Hyvärisen (2006, 1) mukaan kertomus elämästä voi olla vastaus kysymykseen, *kuka* minä olen mutta sillä on aina myös sosiaalinen puolensa. Elämäkertoissa tulkitaan sekä omaa minuutta että suhdetta toisiin ja ympäröivään todellisuuteen (Hyvärinen 2006; Saresma 2011, 483). Koska oma perhemuoto on normista poikkeava, voi taustalla olla myös ajatus siitä, että oman perheen tavallisuutta, ongelmattomuutta ja hyväksyttävyyttä on jotenkin todistettava. Omasta perheestä kerrottaessa läsnä ovat tiedostetut käsitykset ideaalista perheestä ja perinteisistä sukupuolirooleista. (Ahola 2000.) Tavallisuuden ja normaaliuden korostaminen tulee esiin, kun isät ja tyttäret määrittelevät perhettään ja kuvaavat arkeaan.

Tytärten tarinat. Isien ja tytärten tarinat yksinhuoltajuudesta kohtaavat monessakin kohtaa. Etenkin silloin kertomuksissa on samankaltaisuuksia, kun kuvataan arkea, *sitä tavallista lapsiperheen* arkea. Eniten tarinat eroavat isyydestä kerrottaessa – isäkertojien vahvasti isyyteen sitoutumisen tarinoista tyttärien tarinoihin vastuutaan karttavista isistä. Tytärten kertomusten kautta yksinhuoltajuuden kuva syvenee myös pohdinnoksi siitä, mitä tapahtuu, jos vanhempi ei pystykään kantamaan vastuuta, kun hänestä tulee yksinhuoltaja pakon sanelemana? Tyttäret kuvaavat yksinäisyyttä ja turvattomuutta. Kaiken kaikkiaan tytärten kuvaukset isän huollossa elämisestä herättävät monenlaisia tunteita. Kertomuksista on luettavissa kulttuurisia perustarinoita äidinikävästä, etäisistä isistä, pahoista äitipuolista ja turvallisista isoäideistä. On myös kuvauksia lempeistä, hoivaavista isistä, joiden elämän tärkein asia ovat lapset ja näiden hyvinvointi. Joissakin kertomuksissa on ristiriitainen hahmo, joka ei kuulu ideaaliin perhekertomukseen: lapsensa hylkäävä, etäinen ja vaiettu äiti. Tämäntapaisia tarinoita voi lukea vastatarinoina mystifioidulle äidille ja kulttuuriselle äitiyden ylistykselle.

Kuten isien kertomusten kohdalla, olen hahmottanut tytärten kertomuksista tarinallisen kaaren ja etsinyt niistä yhtäläisyyksiä sekä juonenkulun, emotionaalisen sävyn ja tunnelman eroja. Tytärten kertomuksissa äidin kuolema tai vanhempien ero ovat tapahtumia, jotka pitää ennen pitkää hyväksyä osaksi omaa elämäntähtäystä. Nimesin osan kertomuksista *kilvoittelutarinoiksi* (7), joissa menetys nähdään lopulta asiana, joka on opettanut jotakin, vahvistanut ja syventänyt ymmärrystä elämästä: *kaikella on kuitenkin ollut tarkoituksensa*. Näitä kertomuksia kirjoittivat vanhemmat naiset, joiden äiti oli kuollut. Kertomuksista tulee esiin, että äidin menetys on vaatinut heiltä aktiivista surutyön tekemistä ja äidin kuvan rakentamista päiväkirjojen, valokuvien ja sukulaisten kertomusten kautta. Koska tytärten kertomat lapsuusmuistot sijoittuvat 1940–60-luvuille monissa kertomuksissa isä edustaa perinteistä, lapsille etäiseksi jäävää tyyppiä. Näin ei kuitenkaan ole kaikissa kertomuksissa vaan isä voidaan kuvata myös lempeäksi ja huolehtivaiseksi. *Toisenlainen perhe* -tarinat (10 kpl) saivat nimensä kuvauksista, joissa sukupuolitapaisuuksia kyseenalaistettiin ja isän antamaa hoivaa ja hyvää suhdetta isään korostettiin. Tarinat ovat tunnelmaltaan onnellisempia kuin muut: *minulla oli hyvin erikoinen mutta onnellinen lapsuus*. Näitä kertomuksia kirjoittivat nuoremmat naiset, joiden lapsuusmuistot sijoittuvat 1970–80-luvuille. Isät kuvataan kodin kentällä aktiivisina toimijoina, jotka ovat opettelleet lasten- ja kodinhoitotaitoja jo ennen eroa tai äidin kuolemaa. Tyttäret kuvaavat isien tahtoa pärjätä tehtävässään. Aika moni kertomus tuli kuitenkin luokitelluksi ryhmään *selviytymistarinat* (9). Näitä tarinoita kertoivat sekä nuoremmat että vanhemmat naiset, useimmiten silloin kun äiti on kuollut. Kertomusten sävy on erilainen kuin muissa: surumielinen, melankolinen, jopa ahdistunut. Kertomuksissa on yksinäisyyden, turvattomuuden, rakkauden ja hoivan puutteen kuvauksia. Toisaalta niissä on halua selvitä ja päästä yli lapsuuden kokemuksista: *Olen yrittänyt pärjätä omillani. On ollut pakko pärjätä yksin*. Selviytymistä voi olla monenlaista: sitä että ei luovuta, ei suostu uhriksi, ei menetä toivoa. Kuten Husso (2003, 29) toteaa: tie selviytymisen kokemukseen on usein

kaikkeaa muuta kuin selkeä ja suora. Tyttäret kertovat myös äidittömyyden pitkäaikaisista vaikutuksista, siitä kuinka haavoittava kokemus on vaikuttanut aikuisena negatiivisesti muun muassa parisuhteeseen ja omaan äitiyteen.

Korhosen (1999) mukaan kertomuksille on sinänsä tyypillistä, että menneisyys ja nykyisyys pyritään liittämään yhteen mielekkäällä tavalla. Koska tulkinta tapahtuu nykyhetken perspektiivistä, menneisyys voidaan muistaa ja kokea eri aikoina eri tavoin. Korhonen huomauttaa, että kerronnassa on myös mahdollista muokata lapsuudenkokemuksia niin, että lapsuuden ja nykyisyyden välille syntyy johdonmukainen rakenne. Aikuisuuden ongelmiin voidaan hakea selitystä lapsuuden negatiivisista kokemuksista, toisaalta onnellinen aikuisuus voidaan selittää harmonisella lapsuudella. Näissä kertomuksissa on luettavissa kumpaakin suhtautumistapaa, myös sellaista, jossa onnettomat lapsuusolot ovat muokanneet, karaisseet, kertojan pärjäämään hyvin elämässä.

Selviytymistarinoissa äidittömyys kerrotaan useimmiten puutteena: rakkauden, hellyyden, huolenpidon, tuen ja turvallisuuden puuttumisena. Muissa tarinoissa tyttäret löytävät myös etuja äidin poissaolosta. Toisenlainen perhe - tarinat antavat kuvan siitä, että lapsuus voi olla onnellinen ja tavallinen ilman äitiä, jos lapsella on muita korvaavia suhteita. Tyttäret tuovat kertomuksissaan esiin, että äidin poissaolo on antanut heille mahdollisuuden luoda tiivis isäsuhte ja he näkevät vuodet isän kanssa rikkautena. Kilvoittelutarinoissa tyttäret kuvaavat vapautta tehdä asioita haluamallaan tavalla, on *puhdas pöytä mistä aloittaa*. Tyttäret näkevät, että äidin poissaolo on tehnyt heistä itsenäisempiä, omatoimisempia ja sopeutuvaisempia. Äidin kuolema on saanut myös ajattelemaan syvällisemmin omaa elämää.

Tyttärien kertomuksissa isän yksinhuoltajuudesta on enemmän vaihtelua kuin isäkertojien kuvauksissa. Tässä kohtaa voi pohtia, antaako kirjoittaminen suullista kertomista enemmän tilaa myös negatiivisten kokemusten ja tunteiden käsittelylle. Omista kokemuksista, erityisesti negatiivisista, kirjoittaminen eli niiden sanallistaminen on Saresman (2005) mukaan kommunikointia, terapiaa ja jakamista. Kun isien ja tyttärien kertomuksia vertaillaan, on huomioitava myös se, että he tulkitsevat elämäänsä erilaisista asemista - aikuisen ja lapsen näkökulmista mutta myös miehinä ja naisina. Tämä vaikuttaa siihen, mitä ja miten omasta elämästä kerrotaan. Kun tyttäret muistelevat lapsuutensa isiä ja tulkitsevat lapsuuttaan, heidän kokemuksensa ovat eri tavoin värittyneitä. Kertoja tulkitsee lapsuuden kokemuksiin nykyisyydestä käsin. Aikuisilla on kykyä analysoida kokemuksiaan ja pohtia niiden merkitystä oman elämän kannalta (Bardy 2001, Jähi 2004; Itäpuisto 2005). Lahikainen (2001) on epäillyt, että aikuisen muistelun kautta lapsuudesta saatetaan tuottaa todellisuutta myönteisempi kuva keskittymällä hyvien hetkien muisteluun ja rakentamalla kertomisen kautta hyvää lapsuutta. Näissä aineistoni kertomuksissa tyttäret kertovat raskaista kokemuksistaan mutta joissakin kohdin lukijalle jää tunne, että verhoa vain raotetaan. Olen käyttänyt muutamasta tarinasta nimitystä *episodimaiset kertomukset (3kpl)*. Näiden kertomusten piirteenä on se, että niistä on vaikea hahmottaa ehyttä tarinaa, koska niissä siirrytään nopeasti tapahtumasta toiseen.

10.2 Arki yksinhuoltajaisäperheissä

10.2.1 Isyys, hoiva ja perhesuhteet

Tässä tutkimuksessa isäkertojat näkevät isyyden tärkeänä arvona ja rakentavat uudenlaisen elämän menetetyin tilalle osittain ja joissakin tapauksissa aika pitkälle juuri isyyteensä pohjautuen. Isäkertojien tarinat kuvaavat isiä, joilla on vahva hoivavietti. Hoivaamisen halu on nähty naisten ominaisuudeksi, äititapaisuudeksi, ei niinkään miesten ominaisuudeksi (ks. Mykkänen 2010; Huttunen 2001). Kolehmainen (2004) huomauttaa, että hoivaava isä kyseenalaistaa näkemystä siitä, että mies ja nainen ovat erilaisia ja heidän tulisi tehdä erilaisia asioita. Isille läheinen suhde lapseen on isyyden ytimessä mutta kulttuurisesti isyyttä määrittävät myös sukupuolten välinen työn-, vastuun- ja vallanjako. Ydinperheessä päävastuu lasten- ja kodinhoidosta on yleensä naisilla ja naiset ovat kokeneet, että kotiin liittyvissä vallan ja vastuun jaoissa on epäsuhtaa (Korhonen 1999). Yksinhuoltajaisien kertomukset huolenpidosta rakentuvat kuitenkin tästä poikkeavalla tavalla.

Olen aiemmin (luvussa 5) viitannut siihen, että useimmat isäkertojat käyttävät moraalista imperatiivia (mikä on oikea ja vastuullinen tapa toimia) kertoessaan yksinhuoltajaksi jäämisestään. Tätä kautta kertomuksista avautuu näkökulma keskusteluun siitä, miten perinteinen perhe-elämä ja yksilölliset tarpeet ja tavoitteet sopivat yhteen (Beck & Beck-Gernsheim 1995; Beck- Gernsheim 2002; Smart (2007). Jotakin tällaista perheen ja yksilön välistä ristiriitaa on tulkittavissa kertomuksista. Isien kertomuksissa on luettavissa vanhempien välisiä jännitteitä muun muassa siitä, mikä rooli kullakin on perheessä, kuka toimii milläkin kentällä ja miten. Joidenkin isien mielestä vaimo teki liian paljon töitä, *kuin mies*, ja vietti vapaa-aikansa mieluummin muualla kuin perheen parissa. Perinteisesti tämäntapaiset luonnehdinnat on liitetty miehiin. Perinteisiä roolijakoja ja tapaisuuksia rikkova vanhemmuus voi tuoda parisuhteeseen ja perheeseen ongelmia. Arjen vaatimukset saattavat aiheuttaa ristiriitoja ja rooli-hämmennystä vanhempien välillä (esim. Mykkänen & Eerola 2013), jos pelisäännöt eivät ole selvät. Sevón ja Notko (2008, 20) arvioivat, että keskeinen jännitteiden tuottaja perhesuhteissa on yksilöllisen valinnan ja tyytyväisyyden sekä vastuun, välittämisen ja riippuvuuden välinen tasapainottelu.

Aineistoni isäkertojat ovat valikoituneet niin, että lähes kaikki kuvaavat isyyttään osallistuvaksi, sitoutuneeksi isyydeksi, jo ennen eroa. Avioeron jälkeen isänä olemisen on kokopäiväistä, arkista ja välillä uuvuttavaa mutta myös nautinnollista. Isät pohtivat tyttären aikuistumista ja oman vastuun kantamisen päättymistä tyttären tullessa täysi-ikäiseksi. He kuvaavat vastuuta, joka kattaa vuorovaikutuksen ja hoivan, kasvatuskäytännöt sekä taloudellisen vastuun. Yksinhuoltajaisien vanhemmuuteen sitoutumista voi kuvata *kokonaisvaltaisena vastuullisuutena* (Pleck 2010). Sitoutuminen ja vastuun kantaminen on sitä, että lapsen tarpeet laitetaan omien edelle (Mykkänen & Eerola 2013). Isien kertomuksissaan kuvaamaa toimintaa lasten kanssa ovat muun muassa leikkiminen,

keskustelut, liikuntaharrastukset, mökkeily ja luonnossa liikkuminen. Osa isistä kuvaa tehneensä lasten hoidon ohella monenlaisia kotiaskareita jo naimisissa ollessaan kuten valmistaneensa ruokaa, leiponeensa, tiskanneensa ja siivonneensa. Isien kuvailemat toiminnot ovat melko moninaisia ja rikkovat paikoin sukupuolieroon perustuvaa naisten ja miesten välistä työnjakoa.

Isäkertoajat tuovat esiin ennen kaikkea vuorovaikutusta lastensa kanssa. He kuvaavat isyyttä elämänsä merkityksellisempänä, rikastuttavana ja kasvatavana asiana. Isäkertoajat pohtivat omaa isyyttään vertaamalla itseään isänä suhteessa omaan isäänsä. He näkevät itsensä monin tavoin erilaisina isinä verrattuna menneisyyden isiin muun muassa läsnäolon osalta mutta löytävät joitakin yhtäläisyyksiä kasvatuskäytännöissä. Osa isäkertoajista mieltää itsensä pehmo-isiksi ja osa neuvotteleviksi rajojen antajiksi. Isien mielestä oma esimerkki on paras kasvatuskäytäntö.

Tytärkertoajat kertovat isien pitäneen kovaakin kuria mutta myös antaneen vapauksia. Tytärten kertomukset yksinhuoltajaisien sitoutuneisuudesta ja vastuun kantamisesta tuovat esiin suurempaa vaihtelua kuin isäkertoajien isyyskuvaukset. Osa tyttäristä kertoo, että isä jäi etäiseksi. Isä saattoi huolehtia siitä, että lapsilla oli ruokaa ja vaatteita mutta hän ei pystynyt luomaan lapsiin turvallista emotionaalista suhdetta. Tyttäret kuvaavat turvattomuutta ja yksinäisyyttä etenkin silloin, kun isä vakavasti laiminlöi vastuutaan vanhempana. Tämäntyylisiä kuvauksia on sekä vanhempien että nuorempien naisten kertomuksissa. Vanhemmat naiset liittyvät isän toiminnan, etäisyyden ottamisen lapsiin ja heidän hoivaamiseensa, pitkälti perinteiseen isyysmalliin, ei niinkään isän ominaisuudeksi. Nuoremmat kertoajat tuovat paikoin esiin, että isän vastuunkantaminen kärsi alkoholismista, pitkistä työpäivistä, isän omista valinnoista.

Kaiken kaikkiaan isän ja tyttären suhde yksinhuoltajaperheessä kuvataan tässä tutkimuksessa tiiviimpänä kuin tutkimukset ydinperheen suhteista (mm. Rönkä & Sallinen 2008) antavat ymmärtää. Monet tyttäret ja isät ovat luoneet kahdenvälisen suhteen, joka perustuu yhteisille harrastuksille, huumorille, keskusteluille ja molemminpuoliselle luottamukselle. Äidin poissaolo antaa paljon tilaa isän ja tyttären suhteelle. Tyttäret kertovat, että suhteessa isään oli tasa-arvoisuutta ja luottamuksellisuutta keskusteltaessa muun muassa kodin säännöistä ja kotiintuloajoista. Isien tarinoissa korostuvat vanhempien lasten kanssa käydyt neuvottelut arjen kuvioista ja asioiden jakaminen. Isien ja tytärten kertomuksissa ihanteellinen ja hyvänä pidetty suhde on läheinen, joka tarkoittaa tunteiden ilmaisemista ja puhumista (ks. myös Aalto 2012, 189).

Isät ja tyttäret jakavat arkensa enimmäkseen perheen kesken. Sosiaalinen verkosto kerrotaan isien ja tyttärien kertomuksissa melko niukaksi. Osa tyttäristä laskee perheeseensä kuuluviksi isovanhemmat, joskus tädit ja sedät. Isäkertoajat kertovat sosiaalisen verkostonsa hauraammaksi kuin tyttäret. Vain joissakin perheissä isovanhemmat ovat osa isien arkea. Isillä korostuvat perhesuhteitten ulkopuoliset suhteet ystäviin sekä neuvolan, päiväkodin ja koulun henkilöstöön, jotka ovat tärkeitä arjen pyörittämisen kannalta.

Jallinoja (2009, 27) on todennut, että perheyhteisyyden ylläpitäjäksi ei riitä pelkästään se, että ”perhe on yhdessä” vaan perheenjäsenten on sanoin, elein ja toimin osoitettava toisilleen kuuluvansa yhteen. Tässä tutkimuksessa isien ja tytärten perheyhteisyyttä uhkaavat esimerkiksi isän naisystävät, uusperhemuodostelmat, isän alkoholismi ja isän sitoutumattomuus vanhemmuuteen sekä myös työ ja muut perheen ulkopuolelta tulevat asiat. Toisaalta kertomuksissa on vahvaa yhteenkuuluvuuden kuvausta. Juuri perhe on se, joka auttaa jaksamaan vieraiden kommentointia omaa perhettä kohtaan tai ylipäänsä hankalaa arkea. Avioeron jälkeen perheyhteisö saattaa olla jopa yhtenäisempi kuin aikaisemmin.

Isien ja tytärten kertomusten kautta voi hahmottaa sitä, miten perhe nähdään ydinperheen ulkopuolelta. Tytärten ja isien kertomuksista on tullut esiin, että perhe ei ole aina sellainen kuin sen toivoisi olevan, ehjä ja normaali. Vaikka lapsuutta isän huollossa saatetaan kuvata erikoiseksi, niin useissa isien ja tytärten kertomuksissa korostetaan myös yksinhuoltajaisäperheen tavallisuutta ja luonnollisuutta. Aholan (2000) mukaan oman perheen tavallisuutta, ongelmattomuutta ja hyväksyttävyyttä on jotenkin todistettava muille, koska perheestä kerrottaessa läsnä ovat tiedostetut käsitykset ideaalista ydinperheestä ja perinteisistä sukupuolirooleista.

10.2.2 Kodin arki ja rutiinit

Yllättävä tai odotettukin yksinhuoltajuus voi laittaa isien ja lasten arjen sekaisin, ainakin hetkellisesti. Useimpien isäkertojien mukaan muutos arjessa ei välttämättä näy uusina ja opeteltavina tehtävinä kotona vaan pikemmin kiireenä, oman ajan puutteena ja hetkittäisenä uupumuksena. Isäkertojat kuvaavat, että arjen toistuvat rutiinit ovat kuitenkin oiva apu saada arjesta kiinni ja elämä raitteilleen. Etenkin silloin, jos muutokseen liittyy surua, rutiinit antavat turvallisuuden tunnetta. Vaikka jotkut isät kertovat kellontarkoista aikatauluistaan kiireen keskellä, he osaavat antaa aikaa myös itselleen ja silloin tällöin luistaa Jokisen (2005) kuvailemasta *pakkotahtisesta toistosta*. Heillä on myös vapauksia kotitöitten tekemisessä eli siinä, kuinka paljon ja milloin he niitä tekevät. Jokisen (2003) mukaan arkea on *kuositettava*: se on venytettävä muotoonsa. Tätä yksinhuoltajaisät mielestäni tekevät. He etsivät muutoksen jälkeen uusia toimintamalleja arkeensa tai jatkavat vanhalla rutiinilla, joka myös samalla antaa turvaa ja jatkuvuuden tunteen.

Pierre Bourdieun (1990) ajattelua mukaillen arkinen tapa on tekoja ja toimintaa, tietyn pelin pelaamista. Perinteisesti naisilla on ollut juuri kotitöissä pelintajua. Pelintaju kehittyi vain pelatessa (Veijola 2004). Tutkimukseni isäkertoajat ovat oppineet pelaamaan: yksinhuoltajuuden arki ja kotityöt kerrotaan melko luonnollisina ja helppoina asioina. Isät ovat tehneet kotitöitä jo naimissa ollessaan, eri syistä. He kertovat oppineensa jo lapsena kotitöiden tekemiseen ja avioliiton aikana kotityöt oli jaettu. He kertovat pitävänsä ruoanlaitosta tai halusivat antaa lasten äidille omaa aikaa sillä tavoin, että tekivät kotitöitä. Lasten ja kodinhoidon hallitseminen tukee yksinhuoltajaisien arjen sujuvuutta.

Myös tytärten kertomuksissa on kuvauksia siitä, että isät pitävät yllä rutiineja, laittavat ruokaa, pesevät pyykkiä ja siivoavat. Osa tyttäristä kuvailee, että kotityöt olivat isälle uusi asia ja hän joutui opettelemaan muun muassa ruoan laittoa ja pyykin pesun. Miehen yksinhuoltajaksi jääminen ei kuitenkaan välttämättä muuta tapaisuuksia kotitöiden tekemisessä vaan joko heti yksinhuoltajuuden alussa tai jossakin vaiheessa yksinhuoltajuutta voi käydä niin, että kotia järjestee ja rutiineja toistaa perheen naispuolinen jäsen eli tytär tai uusi puoliso. Bourdieun (1998) mukaan tapaisuuksille on ominaista, että ne vain jatkuvat, vaikka olosuhteet muuttuvat. Tytärten kertomuksissa rakennetaan kuvaa lasten aktiivisesta toimijuudesta perheen arjessa. Kaikki isät eivät hallitse kodinhoitoa. Näin kerrotaan etenkin vanhempien naisten kertomuksissa, joissa isä on tottunut perinteiseen naisten ja miesten väliseen työnjakoon. Mutta myös nuorempien tytärten kertomuksissa tyttäret saattavat huolehtivat pienestä pitäen itse vaatteistaan, ruokailustaan ja pienimmistä sisaruksistaan, joissakin tapauksissa isästäkin.

Autonen-Vaaraniemen (2009, 124) mukaan miesten kotikäytännöt ovat paljolti aktiivisia, tavoitteellisia tekoja. Hän näkee, että miesten kotityön valta tulee näkyviin suhteessa lapsiin. Kyse on miesten kotitöiden jakamisen ja organisoimisen vallasta sekä kotitöihin kasvattamisesta ja sosiaalistamisesta. Myös tutkimukseni isäkertajat kuvaavat kotitöitä vain tehtäviksi, jotka on tehtävä ja joissa koneet auttavat. He myös haluavat, että lapset oppivat järjestyksen pitämistä, siivoamista ja ruoanlaittoa aikuisuutta varten, joten usein kotityöt on jaettu isän ja lasten kesken.

10.3 Äidin poissaolo

Äidittömyyden tema tulee vahvasti esiin osassa kertomuksia. Äidin poissaololla on merkitystä kulttuurissa, jossa ydinperheihänne ja roolijaot perheessä ovat syvään juurtuneita käsityksiä. Miesten yksinhuoltajuuden tarkastelussa on merkitystä myös sillä, miten toinen vanhempi osallistuu lasten arkeen.

Kulttuurinen käsitys äidin paikasta, paikallaan olosta ja lapsille omistautumisesta tulee joissakin kertomuksissa esiin kysymyksenä: *missä äiti on?* Isä- ja tytärkertajat kuvailevat kohdanneensa paikoin suoranaista ihmettelyä, jopa paheksuntaa äidin poissaolosta. Nousiainen (2004) tulkitsee, että äitiyden kulttuuriset rajat ovat ahtaat. Hän pitää äitiyttä ilmiönä, jossa hyvyyden ja pahuuden vastakkainasettelulla on myyttiset ja uskonnolliset juuret. Nämä juuret elävät äitiydestä kerrotuissa kulttuurisissa kertomuksissa. Nousiainen huomauttaa, että äitiyteen liitetään pyhyden mielikuvien lisäksi myös arkinen mielikuva. Arkisissa käytännöissä hyvän ja huonon äidin moraaliset kategoriat tulevat esiin kaikkein selvimmin. Kulttuuristen normien mukaan äidin synneistä pahin on lapsensa hylkääminen. Voi ajatella, että naiset rikkovat vahvaa sukupuoleen sidottua dikotomista ajattelua paikallaan pysymisestä ja liikkeellä olemisesta siten, että he jättävät kodin.

Tyttärien kertomuksissa suhde äitiin on ristiriitainen. Kotinsa jättänyt äiti jää osassa kertomuksia piiloon tai taustalle etäiseksi hahmoksi. Vaikuttaa siltä, että tytärien on vaikea suhtautua näissä tapauksissa äidin poissaoloon, hiljaisuuskin voi olla paljon puhuva. Äidin lähtemiseen liittyvät syyt ovat saattaneet jäädä pimentoon ja tytärien on vaikea muodostaa kuvaa siitä, mitä todella on tapahtunut ja kuka on vastuussa tapahtumista. Tyttäret tulkitsevat vanhempiensa avioeron syiksi muun muassa alkoholismia, väkivallan, avioliiton ulkopuoliset suhteet ja mielenterveysongelmat. He kuvaavat äidin lähtemistä *väsytymisenä ja kaiken jättämisenä taaksensa, toisen miehen matkaan lähtemisenä tai vain lähtemisenä riidan jälkeen*. Kertomuksista on nähtävissä, että tyttäret yrittävät ymmärtää ja hyväksyä vanhempiensa ratkaisuja, jotka eivät aina ole heidän mielestään oikein tehtyjä. Kertomuksissa tuodaan esiin näkemyksiä siitä, millaista kunnollisen lapsuuden ja vanhempien oikean vastuullisuuden pitäisi olla. Näin yksilölliset tarinat laajenevat eettisiksi kannanotoiksi vanhemmuudesta (ks. Smart 2006). Sekä isien että tyttärien kertomuksista tulee esiin, että eron jälkeen suhdetta muualla asuvaan äitiin halutaan ja yritetään pitää yllä. Lapset tapaavat toista vanhempaansa mahdollisuuksien mukaan, ja isät kertovat, että he tukevat mielellään äidin ja lasten tapaamisia. Toimiva suhde toiseen vanhempaan on tärkeä lasten hyvinvoinnin kannalta mutta myös isien jaksamista lisäävä tekijä. Isäkertoajat tuovat esiin, että riitaisa suhde luo stressiä ja hankaloittaa arkea.

Kertomuksissa tulee esiin äiti, jonka merkitys poissa ollessaan on vahva. Äitiä, todellista tai kuviteltua, ikävöidään ja ihannoidaan, varsinkin silloin kun äiti on kuollut. Kaipaus ulottuu aikuisuuteen saakka ja voi olla vahvemmiltaan tyttären saadessa omia lapsia. Äiti on läsnä muistoissa ja kuvitelmissa. Tyttäret kertovat, että he mustasukkaisesti puolustavat äidin paikkaa. Äitipuolet eivät useimmissa kertomuksissa esiinny uusina äiteinä vaan hahmoina, jotka varastavat isän ja äidin paikan. Hyvin harva tyttäristä pitää äitipuolta äitinään. Niissä tarinoissa, joissa esiintyy äitipuoli, isä on useimmiten syrjässä ja huomio on tyttären ja äitipuolen välisessä suhteessa. Usein tyttären ja äitipuolen suhde on vaikea. Jotkut tyttäret kertovat äitipuolen hävittäneen kaikki äidille kuuluneet tavarat ja pitäneen lapsipuolille kovaa kuria.

10.4 Sukupuoli ja tavat kertomuksissa

Olen tässä tutkimuksessa pyrkinyt tarkastelemaan, millä tavoin sukupuoli tulee ilmi kerronnassa ja etenkin sitä, millaisia sukupuolitapaisuuksia ja niiden tois-toa sekä kyseenalaistamista kertomuksissa mahdollisesti kuvataan. Kulttuurisesti niin vanhemmuus, perhesuhteet kuin kodin arkiset käytännöt ovat sukupuolittain jakautuneita. Miehillä ja naisilla odotetaan ja oletetaan lähtökohtaisesti erilaisia asioita. Jännitteitä voi syntyä mieheyden ideaalien ja miesten perhe-elämän välille: hoivaaminen, riippuvuus ja muista huolehtiminen eivät välttämättä asetu kulttuuristen mieskuvien muottiin (Adams & Coltrane 2005), toisaalta erilaiset perherakenteiden muutokset voivat antaa miehille mahdolli-

suuksia määritellä itsensä ja maskuliinisuutensa aivan uudella tavalla (Whitehead 2002, 152).

Sukupuoli nousee usein esiin juuri eron jälkeisiä perhesuhteita tarkasteltaessa (Kuronen & Hokkanen 2008, 27). Yksinhuoltajaisuus herättää ajatuksia siitä, mitä on hyvä äitiys ja isyys, millaista vanhemmuutta kulttuurisesti tuetaan ja miten esimerkiksi etä-äitiyteen suhtaudutaan. Kielty (2006) tuo esiin, että vain harvoin kysytään esimerkiksi sitä, onko erilaista olla etä-isä tai etä-äiti, lähi-isä tai lähi-äiti. Kieltyn mukaan sekä isät että äidit tuntuvat kohtaavan samalla tavoin vaikeuksia etävanhemmuudessa. Kuitenkin kulttuuriset normit antavat ymmärtää, että äitien tulisi asua lastensa kanssa. Tämän vuoksi etä-äitiys eroaa sosiaalisena ilmiönä etä-isyydestä.

Tässä tutkimuksessa isät pohtivat melko vähän yksinhuoltajuutta ja arkeaan suoraan sukupuolen kautta vaan sitä pitää lukea pikemmin "rivien välistä". Isät vertailevat yksinhuoltajaäitien ja yksinhuoltajaisien erilaista asemaa yhteiskunnassa, jolloin miesten yksinhuoltajuus koetaan jollakin tavoin arvostetumpana kuin naisten yksinhuoltajuus mutta toisaalta myös ilmiönä, jota vielä viralliselta taholta vierastetaan. Osa isistä kokee, että virallisen tahon silmissä yksinhuoltajana *miehen pitää olla piirun verran parempi ikään kuin, jotta se olisi sitten tasavertainen.*

Miestapainen kerrontatyyli tulee mielestäni näkyviin siinä, miten osa isäkertojista kuvaa tilannetta, jossa lapsen asumisjärjestelyistä sovitaan: *Minä sanoin, että sitä ei mietitä, ja siihen sitten tyydyttiin tai mä oon kyllä aika vahva sitten kun mä suutun, niin kyllä mä runttasin sen päätöksen läpi.* Isien kuvauksen perusteella, heillä oli näissä tilanteissa valta päättää miten toimitaan ja osa myöntää taivutelleensa lasten äitiä ratkaisuun. Sukupuolen näkökulmasta katsottuna tämän voi nähdä perinteisenä miehisenä vallankäyttönä, joka perustuu hierarkkiseen järjestykseen mies- ja naissukupuolen välillä. Useimmat isät kuitenkin kuvaavat päätösten syntyä sovussa ja yhteisymmärryksessä.

Jokisen (2005) mukaan sukupuolistuneet tavat voivat olla luonnollisen tuntuisia ja itsestään selviä mutta myös rasittavia, jopa ahdistavia, jos yksilö joutuu toimimaan vastoin luontoaan. Sukupuoli voidaan kertoa toimijuutta rajoittavana kategoriana (Virkki 2004). Tässä tutkimuksessa sukupuoli nähdään rajoittavana, kun isäkertojat kertovat sukupuolen rajoittavuudesta erityisesti lapsen huoltajuutta ja viranomaisten päätöksentekoa koskevissa katkelmissa ja tyttärien kertoessa kotitöistä ja yleisimmin naisen roolista perheessä. Tyttäret kertovat tehneensä kotitöitä sukupuolensa velvoittamina. Joskus myös isät ovat odottaneet sitä heiltä.

Jotkut tyttäret kertovat tottuneensa isän kanssa eläessään tasa-arvoisempaan työnjakoon kotitöissä kuin sitten omassa parisuhteessaan. Osa tyttärkertojista kertoo omaksuneensa naistapaisten toimintatapojen lisäksi myös miestapaisia käytäntöjä. Jokinen (2003) on esittänyt, että vaikka totunnaiset sukupuolitavat elävät sinnikkäästi arjessa, arki sisältää kuitenkin vallankäytön mahdollisuuden ja mahdollisuuden muuttaa totunnaista poljentoa ja tehdä arjesta itselle sopivampi. Kuten edellä on jo tullut esiin, kertomuksista on luettava, että yksinhuoltajaisuus antaa isille mahdollisuuden muokata arkensa ja

vanhemmuutensa itselleen sopivaksi, kun äiti ei ole arjessa läsnä. Osa isistä mieltää hoivaavan puolen itsessään niin vahvaksi, että he ovat kokeneet naimisissa ollessaan *liukuneensa äitiyden alueelle, viennyt äidinkin tilan*, kuten yksi isä kuvailee. Toinen isä kertoi avioliittonsa aikana huolestuneensa *isän roolinsa katoamisesta*, koska hän teki arjessa paljon naistapaisiksi katsottuja tehtäviä ja oli päävastuussa lasten hoitamisesta. Myös Aallon (2012, 156) tutkimissa 1990-luvun asiantuntijateksteissä äidillisyyttä nähtiin uhkana miehelle. Isän ryhtyminen ”kakkosäidiksi” merkitsi sitä, että lapsi menetti isän ja nainen miehen. Katsottiin, että juuri isän maskuliinisuus oli se mitä tarvittiin. Perheasiantuntijoiden tekstit painottivat isän ja äidin eroja vanhempina. Aallon (mts. 175) mukaan sukupuoliroolit tulivat Suomessa näkyviksi 1960-luvulta lähtien, jolloin avautui mahdollisuus rikkoa ja vaihtaa rooleja. Isä saattoi osallistua tehtäviin, jotka roolijaon mukaisesti olisivat kuuluneet naiselle. Äidin roolia toteuttaneet isät kyseenalaistivat roolijakoa, toistivat sitä toisin. (Mts. 116, 119.)

Yksinhuoltajuus on perinteisesti ollut enemmän naisen rooli, koti naisen tilana ja lasten- ja kodinhoito pääasiassa naisen vastuulla. Isän rooli on pitkälti määrittynyt suhteessa äidin rooliin. Äitiys on ollut vanhemmuuden normi ja isiltä odotettu jotakuinkin äitiydenkaltaista vanhemmuutta mutta samanaikaisesti myös miehekkyyttä. (Perälä-Littunen 2004; Aalto 2012, 228.) Aineistossani isäkertojat kuvaavat aktiivista toimijuutta vanhempina, joka ei jää äidille toissijaiseksi. He kertovat itsestään yhtälailla maskuliinisen kertojan tavoin agenttina (ks. Purra 1994), joka toimii, kontrolloi ja saa aikaan muutoksia: ottaa tilanteen haltuun erotilanteessa mutta toisaalta myös perinteiseen maskuliinisuuteen eroa tehden, naistapaisesti: tunteita, välittämistä ja hoivaa korostaen. Isäkertojat kertovat itsestään isyytensä kautta ja rakentavat kertomuksissa identiteettiään suhteessa toisiin eli erityisesti lapsiinsa. Kertomusten kautta tulee esiin erilaisia 2000-luvun isyyksiä: sitoutuneita, hoivaavia, perinteisiä, etäisiä ja kadoksissa olevia. Kertomusten isät siis sekä toistavat sukupuolijaon mukaista vanhemmuutta ja miehen roolia että myös kyseenalaistavat omassa elämässään sukupuoliin liitettyjä tapaisuuksia: *Mietin sitä perinteisempää ratkaisua, että se olen minä joka lähen sitten jonnekin, että ostan pikkuyksiön siitä läheltä. Sitten minä rupesin sitä vääntämään, että entä jos minä jään tähän?* Isillä on päävastuu lapsista ja arjen pyöryksestä joko omien valintojen tai olosuhteiden seurauksena ja tätä kautta he tuovat erilaisen näkökulman isyys- ja perhetutkimukseen.

10.5 Tutkimuksen arviointi ja jatkotutkimusmahdollisuudet

Riitta Granfelt (1998, 31) on tiivistänyt kvalitatiivisen tutkimuksen annin seuraavasti: ”Yksittäisten ihmisten kokemusten ja elämänkulkujen kautta voi oppia ymmärtämään edes hiukan enemmän yhteiskunnasta ja ihmisenä elämisestä”. Isien ja tyttärien tarinoiden kautta on mahdollista tavoittaa jotain yleisinhimillistä. Kertomukset kuvaavat aikansa kulttuurista asennetta miesten yksinhuoltajuutta kohtaan. Vaikka elämäkerroissa sinänsä käsitellään yksilöllisiä kokemuksia, ympäriöivä yhteiskunta suodattuu tavalla tai toisella kerrontaan mukaan.

Elämäkertojen tutkimuksessa voidaan tavoittaa sekä yksityisiä kokemuksia että kulttuurisia ja sosiaalisia prosesseja ja rakenteita (Saresma 2011, 483).

Tässä tutkimuksessa esitetään kuva miesten yksinhuoltajuudesta ja sen arjesta isien ja tyttärien kertomuksia tulkitsemalla. Eri-ikäiset isäkertojat kertovat yksinhuoltajuudestaan 2000-luvulla. He edustavat eri koulutustasoja ja ammattiryhmiä eri puolilta Suomea. Tytär-aineistot tuovat esiin miesten yksinhuoltajuutta eri vuosikymmeniltä (1940–1980). Roberts (2002) otaksuu, että tarkastelemalla yksilöitä perheissä voidaan kertomusten kautta kartoittaa käynnissä olevia yhteiskunnallisia muutoksia. Tässä tutkimuksessa yhteiskunnan murrokset ja muutokset suhtautumisessa vanhemmuuteen, isyyteen ja perheeseen tulevat aineistojen kautta näkyviin.

Aineiston moniäänisyyden voi nähdä tutkimuksen luotettavuutta lisäävänä tekijänä (Gergen & Georgen 2000). Isäkertojat kuvaavat yksinhuoltajuuttaan, yksi tytär-aineisto kuvaa äidin poissaoloa ja toinen puolestaan arkea isän kanssa. Tietyllä tapaa kaikki kertovat samasta aiheesta mutta näkökulma on erilainen. Aineistot on kuitenkin ollut mahdollistaa yhdistää. Näkökulma on yksinhuoltajaisäperheen kodin arjessa, sen käytännöissä sekä perhesuhteissa. Olen analysoinut kaikki saamani kertomukset, niin haastattelut kuin kirjoitelmat. Osa kertomuksista saa enemmän näkyvyyttä mutta yksikään kertomuksista ei ole jäänyt huomiotta. Aineisto on sillä tavoin valikoitunut, että isäkertojat kuvaavat yksinhuoltajuuttaan pääosin positiivisesti. Isät korostivat, että on tärkeää tuoda esiin miesten yksinhuoltajuutta. En tavoittanut tutkimukseeni isiä, joilla on vaikeuksia yksinhuoltajuudessaan. Kuvaa miehen yksinhuoltajuudesta syventävät kuitenkin tyttärien kertomukset, joissa kerrotaan myös isien vaikeuksista pitää arjen rutineja yllä ja laiminlyönneistä lapsia kohtaan. Tytäraineistot ovat isäaineistoa heterogeenisempiä.

Miller (1994) korostaa, että elämäkertojen luennassa on kyse tulkinnoista, jotka ovat historiallisia ja kontekstisidonnaisia. Kertomusten kuulijana, lukijana ja tulkitsijana tein omia valintojani ja rakensin tapahtumista oman tulkintani. Kertomukset sisältävät monia tarinoita, minä korostin niistä joitakin. Koskimaa (1996, 175) toteaa, että jokainen ihminen tulkitsee näkemänsä ja kokemansa asiat yksilöllisellä tavalla. Näin on myös kertomusten lukemisessa. Sama kertomus saattaa saada eri lukijoilta hyvin erilaiset tulkinnat. Eskolan (2006) mukaan laadullisen tutkimuksen tekeminen onkin pitkälti valintojen tekemistä.

Hyvärisen (2010, 90) mukaan kertomuksen analyysi ei tarkoita ”yhtä vaikiintunutta metodia, joka etenee alusta loppuun ennalta sovittujen vaiheiden kautta”. Kertomuksen analyysissä on enemmänkin kyse tutkijan käytössä olevien erilaisten analyttisten välineiden soveltamisesta kuhunkin aineistoon tavalla, joka perustuu tutkimuskysymyksiin. Hänninen (2004b, 69) on verrannut narratiivista tutkimusta ”noutopöytään”, johon eri tieteet tuovat omat metodinsa. Tässäkin tutkimuksessa narratiivisuutta on käytetty soveltaen ja hyödynnetty olemassa olevia narratiivisen tutkimuksen käsitteitä, kuten tarinamalleja. Olen käyttänyt aineiston analyysissä myös teemoittelua (lukuissa 7–9). Tämä on välillä hankaloittanut tutkimuksen kirjoittamista ehyeksi kokonaisuudeksi. Toisaalta koen, että kaksi erilaista analyysitapaa ovat auttaneet saamaan aineistosta

irti olennaiset asiat. Kokonaisten tarinoiden kautta on ollut mahdollista kuvata yksinhuoltajuutta ajallisella jatkumolla yksinhuoltajuuden alusta kerrontahetkeen ja tuoda kertomusten variaatiota esiin tarinamallien kautta. Aineiston tarkastelu teemoittain on tarjonnut mahdollisuuden tarkastella yksinhuoltajuuden arkea eri näkökulmista.

Eskola (2006) korostaa, että tutkimuksessa on kyse sen uskottavuudesta. Lukijan on saatava tutkimuksesta se kuva, että tehdyt päätökset ja valinnat ovat harkittuja, eivät sattumanvaraisia. Olen kertonut aineistonkeruun ja analyysivaiheen valinnoista ja toimenpiteistä. Olen pyrkinyt tekemään tutkimuksestani ja tuloksista uskottavia tuomalla aineistosta tarinoita ja tekstikatkelmia esille mahdollisimman kattavasti. Näin lukijalla on mahdollisuus tehdä omia tulkintoja ja johtopäätöksiä. Uskottavuutta lisää myös tulosten kytkeminen aiempaan tutkimukseen (Eskola 2006). Olen tuloksista kertoessani osoittanut, että tekemäni tulkinnot saavat tukea myös muista aiheesta käsitelleistä tutkimuksista.

Yksinhuoltajaisien ja äidin poissaolon tutkiminen on avannut kiinnostavia näkökulmia perheeseen ydinperheen laitamilta. Samalla se on tuonut tarkasteluun sukupuolen, sukupuolistuneet tavat ja kodin arkiset käytänteet sekä sukupolvien erot ja jatkumot. Tutkimuksen keskiössä on kertomusten kuvaama elämänmuutos mutta myös niiden heijastama ja näkyväksi tekemä yhteiskunnallinen muutos perhesuhteissa, vanhemmuudessa ja sukupuolirooleissa. Yksinhuoltajaisuus rikkoo jo lähtökohtaisesti perinteisiä perheeseen ja miehen ja naisen rooleihin liittyviä odotuksia ja oletuksia ja osoittaa, että totunnaisia tapoja voidaan muuttaa, vaikka se ei ole aina helppoa.

Miesten yksinhuoltajuus tarjoaa myös jatko-tutkimusaiheita. Tarvitaan lisää tietoa miesten yksinhuoltajuudesta ja lähivanhemmuudesta niin yksilöllisestä kuin yhteiskunnallisesta näkökulmasta. Esimerkiksi huoltajuusprosessiin ja viranomaistoimintaan liittyvät kysymykset valaisisivat lisää miesten yksinhuoltajuutta ja isien asemaa. Tärkeää myös olisi isien ja lasten arjen järjestyksen, esimerkiksi työn ja perheen yhteensovittamisen, tarkastelu sekä niiden yksinhuoltajaisien tavoittaminen, joilla on arjessa vaikeuksia.

SUMMARY

Background of the study

Single fatherhood has been a rare phenomenon so far, but it is slowly becoming more common. As a family type, the single-father family can be positioned somewhere at the edge of a nuclear family. In Finland, approximately 3 percent of families with children consist of a single father and children. Single fatherhood has not received much attention in family studies, possibly due to the small number of single-father families. However, it is important to research single-father families, because they differ in many ways from single-mother and other types of families. Family politics in society, the differing social status of men and women, and the different roles of men and women within families produce a different starting point for parenthood (Eggebeen & Snyder 1996). Statistically, parenthood after a divorce is still strongly gendered. In general, children stay with their mother (Kuronen 2003.) Even in the 21st century, single parenthood is not naturally understood as fatherhood (Rantalaiho 2009, 43).

One reason for seeing the custody of the children after a divorce mainly as the mother's job is the cultural idea of parenthood, care and the practices of everyday life. The mother's status is culturally still strong and attitudes towards non-resident motherhood have been more critical than towards non-resident fatherhood (Kuronen 1993; Vuori, 2001, 33–43.). Yet at the same time the father's involvement in parenthood has become a new ideal of parenthood in Finnish society (Mykkänen & Eerola 2013).

The purpose of this study was to create a picture of single fatherhood and describe the significance of the mother's absence in a family via the narratives of fathers and daughters. The narrative is polyphonic – fathers and daughters of various ages, from different families, backgrounds, and decades relate their experiences. By studying their stories it is possible to better understand life in single-parent families and to examine both the gender roles in a family and the "ideal family" also critically.

Along with single parenthood, the themes of fatherhood, care, family relations, domestic practices, and motherlessness have become central to the study during the research process. They function as windows through which it is possible to examine everyday life in single-father families as well as parenthood and family in general. In addition, the concepts of gender and especially gender as a habit and gender roles in a family play a central role in the study.

Research questions

The research task of this study was to examine what and how single fathers and daughters brought up by single fathers talked about their families. In the study, a narrative approach was applied. The research questions were divided as follows:

1. What kinds of story models are found in the narratives of fathers and daughters ?

2. How do fathers and daughters describe their care and family relations?
3. What is told about everyday family life, habits and roles?
4. How is the absent mother described in the narratives?
5. What meaning does gender have in the narratives?

Data and analysis

The study data consist of interviews of single fathers and written life stories from daughters brought up by single fathers. Nine single fathers who were or had been taking care of their daughter were interviewed. At the time of the interviews the men were between 33 and 54 years old and their children were under 18 years old, the youngest being preschoolers. In the interviews the men talked about their earlier family history, how they became single parents, their everyday life, their relations with their daughters, and about their other emotions and experiences concerning single parenthood. In this study the term single father is used although almost every interviewed father had shared custody with the other parent. One of the fathers was a widower and the other eight were resident parents.

The writings of the daughters are from two different generations. Part of these writings and childhood memories are from the 1940s–1960s (12 texts) and the other part is from the 1970s and 1980s (17 writings). The elderly women told – as was requested – about growing up to be an adult woman without a mother. The younger women whose mothers were absent but alive told more about their everyday life with their father and about their relations with him. The daughters discussed their experience of motherlessness. The mother might be dead or the relation between mother and daughter had become or remained distant after the divorce. All the writings were gathered in the 2000s.

I have analyzed the collected data both narratively and thematically. The narrative approach or analysis of narratives has been used in studies that examine a certain period in a person's life cycle (e.g. Kokkonen 2003; Heikkinen 2001a). Single parenthood and the absence of the mother are placed in a different context by fathers and daughters. A similar situation gets different interpretations and meanings. The narrator's age and role in the family as well as narrative and cultural factors have an effect on how the story of single parenthood is told. Suitable events and episodes from the narrator's life are brought up in the story. (Hänninen & Valkonen 1998.)

According to Catherine Riessman (1993, 4), it is typical for the stories that they build around a turning point so that a beginning, middle, and end can be found. A division between before and after is characteristic for autobiographical stories that picture the impact of some disaster or other turning point in one's life (Rimmon-Kenan 2002; Bury 1982). My presumption was that both father and daughter stories contain a change and that the stories are based on that change.

This study explores the plotlines, tones, and moods that the stories consist of. Common features – story models – were searched for in the stories. This

kind of categorizing enabled me to explore how the narrators attributed meanings to the change and how the story of single-fatherhood and becoming a single parent can be told culturally. Additionally, the study explores what kinds of pictures of everyday home life of single-father families emerges from the stories. Everyday life is examined through the following themes: fatherhood, care, family relations, domestic practices, and the absence of the mother.

Autobiographical texts are culture specific. Although individual life stories are analyzed in this study, it's also a question about cultural stories, the interactional connection between the stories of individuals and a community (Hänninen 1999). The values, norms, and cultural outlines concerning the family and parenthood have an influence on how single parenthood is seen in society, how it can be talked about, and what kind of choices single parents make (Vuori 2003; Rantalaiho 2009, 20).

Results

Constructed story models of single fatherhood

Fathers' stories. Two father narrators told restitution stories (see Frank 1995; Miettinen 2007, *toipumistarinat*) of single parenthood. These are based on the loss of the family and partnership and on re-collecting the fragments of life. In these stories the lowest point has been reached and a new life is being built in place of the old one. Still, at the time of telling the story the single-fatherhood does not yet feel right nor does the narrator feel it to be his own. The single-parent family is seen as incomplete while the nuclear family is seen as whole and unbroken. A return to the nuclear family and partnership is missed in these stories. Three fathers told stories with a positive turn (*positiivisen käänteen - tarinat*), in which they begin to see divorce and single parenthood as a positive change after a difficult marriage. The divorce is a disappointment but the change brings also something new so that fathers are going to feel better than in the old situation. The meaning of fatherhood is emphasized further when the father begins to take care of the everyday life of the child alone. Fathers notice how fatherhood enriches their life. Stories with a positive turn are counter-stories to the normative story of the nuclear family and partnership. The single-parent family is portrayed as a good alternative to a dysfunctional nuclear family. The third story model constructed in this study is quite near to this. In the single-father-of-one's-own-will stories (*yksinhuoltajaisäksi omasta tahdosta - tarinat*), fatherhood is a motor that carries the story forward - everything happens on the children's terms. The fathers' strong involvement in their children's wellbeing and care is characteristic of these stories. They had been taking more care of the children than the mothers of the children. The fathers describe their will to take care of the children as very strong. The responsibility brings challenges, but also power and independence to fulfill the parenthood as they want in their own way and to continue the close relation with their children. These

stories can be seen as counter-stories of mystified motherhood. The father narrators talk about their single parenthood mainly with positive expressions. Single parenthood is said to be a lifestyle, a form of existence and a way to influence to society.

Daughters' stories. There is greater variation in the daughters' stories. The death of the mother or the divorce of the parents are events that have to be accepted as a part of one's own life. I classified seven narratives as quest stories (see Frank 1995; also Miettinen 2007, *kilvoittelutarinat*), in which the loss is finally seen as a fact that has taught something, strengthened the individual or deepened one's understanding of life. These stories were written by elderly women whose mother had died during their childhood. In the stories it emerges that the loss of the mother demanded an active grieving process from them and the building of a picture of the mother through diaries, photographs and stories from other relatives. As the childhood memories told by the daughters date back to the 1950s and 1960s, in many stories the father represents the traditional father type that remains distant to their children. It is, however, not the case in every story as the father can also be pictured as gentle and caring. Ten daughters told different-kind-of-family stories (*toisenlainen perhe -tarinat*), which got their name from the representations in which the gender habitualities were questioned and because the care given by the father and the good relationship with him were emphasized. In these stories the mood in the family was happier than in the others. These stories were written by the younger women, whose childhood memories date to the 1970s and 1980s. The fathers are pictured as active agents in the domestic field. They have learned to take care of the home and children even before the divorce or the death of the mother. The daughters describe the father's will to cope with their domestic tasks. However, nine stories were categorized as coping stories (*selviytymistarinat*). Both the elder and the younger daughters told these stories, mainly in the cases where the mother had died. The tone in these stories differs from all the others: sad, melancholic or even anxious feelings are prevalent. There are descriptions of loneliness, insecurity and a lack of love and caring in these stories. On the other hand there can also be a will to survive and to recover from the childhood experiences. Different kinds of survival are mentioned: one does not give up, does not consent to be a victim, does not lose hope.

Additionally there are some short, episodic stories that naturally do not fit in the aforementioned story models.

Everyday life, care and family relations

The absence of the mother makes a lot of room for the relationship between the father and the daughter. The daughters relate that there was equality and confidentiality in their relations with their fathers. In the fathers' stories, the discussions with the older children concerning everyday life and sharing things were

emphasized. In some cases, the father narrators held their fatherhood in high regard and built a new life, based mainly on fatherhood, in place of the lost one. The father narrators' stories describe fathers with a strong caring instinct. They picture fatherhood as the most significant and enriching thing in their life. They ponder their own fatherhood by comparing themselves with their own fathers. They see themselves in many ways different than the fathers of the past generations especially regarding their presence in the family but they find also some similarities in their practices of upbringing.

The daughter narrators describe the hard discipline held by their fathers but also liberties given by them. The daughters' stories about the father involvement and the responsibility of the single-fathers bring out greater variation than the fatherhood representations of the father narrators. Some of the daughters tell how the father remained distant. The father may have taken care that the children had food and clothes, but on the other hand he might have been incapable of creating a safe emotional relationship with the children. The daughters describe their insecurity and loneliness especially when the father gravely neglected his responsibilities as a parent. These kinds of descriptions are to be found both in the elderly and younger daughters' stories. The elderly women associate the fathers' actions, such as taking distance from the children and their caretaking, mainly with the traditional model of fatherhood and not as much with the father himself. The younger women bring out, from time to time, how their fathers' responsibility suffered from alcoholism, long days at work and their fathers' own choices.

Domestic routines in single-parent families

Single parenthood may disrupt the everyday life of fathers and daughters, at least transiently. According to most of the father narrators, the change in the everyday life didn't necessarily stand out as new tasks to be learned but rather as hurry, exhaustion and lack of one's own time. The father narrators described how the recurring routines were still a good help in getting a hold of everyday life and in getting life back on track. The fathers have done the household chores before for various reasons. They told how they had been taught to do chores during their childhood or the chores were equally divided during their marriage or they liked cooking and they wanted to give the mother her own time by doing the chores. Mastering housekeeping and child care supports the fluency of everyday life in the single-father families.

In addition, in the daughters' stories there are descriptions of how the fathers kept up the routines, cook, do the laundry and clean house. Some of the daughters explain how the household chores were new to the father and he had to learn to cook food and do the laundry. Becoming a single father doesn't necessarily change the domestic habits and it may happen that the house is taken care of and the household chores are being done by some female member of the family, in other words the daughter or the new spouse. The daughters' stories build a picture of the activity of the children in the family's everyday life. Not

all the fathers master the housekeeping. This is described especially in the elderly women's stories in which the father had got accustomed to the traditional division of labor between men and women. But also in the stories of the younger women, the daughters had to take care, even as a child, of their clothes, meals and younger siblings and in some cases even of the alcoholic father.

Absent mother

In the stories of the daughters the relationship with the mother is contradictory. A mother who has left her home stays in some stories hidden or in the background as a distant character. It appears to be so that the daughters have difficulties in adapting to the absence of the mother. The reasons why the mother left may have been kept in the dark and it was difficult for the daughters to form a picture of what really had happened and who had been responsible. The daughters interpret alcoholism, violence, extramarital affairs or mental health problems to be reasons for their parents' divorce. It can be seen in some stories that the daughters try to understand and accept their parents' decisions that do not always seem to be right. In the stories opinions emerge of what a proper childhood and parents' responsibilities should be.

It comes up both in the fathers' and the daughters' stories that there is a will to maintain the daughter's relationship with the mother who is living somewhere else. The children meet their other parent if possible and the fathers explain that they gladly support the meetings between the mother and the children. A functional relationship with the other parent is important for the children's wellbeing but it is also a factor that increases the father's ability to cope. The father narrators bring out that a quarrelsome relationship with the children's mother creates stress and makes everyday life more difficult.

Gender roles and habits

Gender comes up often when the relationships after a divorce are examined (Kuronen & Hokkanen 2008, 27). Single fatherhood provokes thoughts about what good motherhood and good fatherhood is, what kind of parenthood is supported culturally and what kind of attitudes there are towards non-resident motherhood.

In this study the fathers consider single parenthood and their everyday life directly through gender very rarely. The fathers, however, compare the different status of single fathers and single mothers in the society, when single fatherhood is somehow seen as more respected than single motherhood is. On the other hand, single fatherhood as a phenomenon is shunned from an official quarter. The father narrators talk about the restrictions of gender, especially in their texts concerning the custody of the children or the decision making of the authorities.

Based on the descriptions of the fathers, in some cases they had the power to decide how to act after the divorce and some of the fathers admit to having

persuaded the mother of the children to the solution. From the gender point of view this can be seen as a traditional masculine exercise of power and as control of the situation that is based on the hierarchical order between male and female gender. Most fathers, however, describe the decision making that happens in harmony and mutual understanding.

Some daughters relate how they got used to a more equal division of labor in the household chores with their father than later with their own partnership. Some of the daughter narrators tell about adapting in addition to female habituality (*naistapainen toimintatapa*) also male habituality (*miestapainen toimintatapa*). It can also be read in the stories that single fatherhood gives an opportunity for the fathers to fix their everyday life and parenthood suitable for them when the mother is not present in the everyday life. Some of the fathers perceive the caring side in themselves so strongly that they feel they have slid into the territory of motherhood during their marriage, as one father describes. Another father told how he was getting concerned about losing his role as a father in his marriage because he performed so many female habitual actions (*naistapaisena pidettyjä tehtäviä*) in everyday life and was mainly responsible for taking care of the children.

Conclusions

In my study the father narrators describe an active agency as a parent who is not secondary to the mother. They talk about themselves in way that is similar to how a masculine narrator would, describing themselves as an agent (see Purra, 1994) that takes action, takes control and achieves changes in the divorce situation. However, they also draw a distinction with traditional masculinity by emphasizing the emotions and caretaking. Many kinds of fatherhoods in the 21st century emerge in the stories: new types of fatherhood, caring, traditional, distant and lost ones. The fathers of the stories both repeat the parenthood based on the gender division and a man's role and make the habits associated with the gender questionable in their own lives. In the stories the single fathers build an everyday life of their own kind with their children and develop courses of action that help the fluency of everyday life.

Studying single fathers and the absence of the mother reveals intriguing points of view at the edges of the nuclear family. At the same time, such study examines gender, domestic habits, and the differences as well as the continuities between and within the generations. The central message of my study is change. The change concerns the change in family life that was at the center of the study and that was described in the stories. However, change also refers to the social change in family relations, parenthood, and gender roles. Single fatherhood breaks with the traditional expectations concerning the family and the roles of men and women. It also suggests that, even though acting in a different way is not so simple, it is still possible.

LÄHTEET

- Aalto, I. 2002. Kotiin päin – kodin muuttuvat merkitykset miesten isyyskertomuksissa. *Naistutkimus* 2, 30–42.
- Aalto, I. 2004. Perinteisestä uuteen? Isyyden muutoskertomusta purkamassa. Teoksessa I. Aalto & J. Kolehmainen (toim.) *Isäkirja. Mies, vanhemmuus ja sukupuoli*. Tampere: Vastapaino, 65–88.
- Aalto, I. 2012. Isyyden aika. Historia, sukupuoli ja valta 1990-luvun isyyskeskusteluissa. *Nykykulttuurin tutkimuskeskuksen julkaisuja* 112. Jyväskylän yliopisto.
- Aaltonen, T. & Leimumäki, A. (2010) Kokemus ja kerronnallisuus – kaksi luentaa. Teoksessa J. Ruusuvuori, P. Nikander & M. Hyvärinen (toim.) *Haastattelun analyysi*. Tampere: Vastapaino, 119 – 152.
- Aapola, S. 2002. Pikkutyttöjä vai puoliaikuisia? Tytöt, vanhemmat ja kontrolli. Teoksessa S. Aaltonen & P. Honkatukia (toim.) *Tulkintoja tytöistä*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 129–147.
- Aarseth, H. 1994. Mannlige unnasluntrete og kvinnelige innflytelsesformer. Teoksessa K. Oftung (toim.) *Menns bilder og bilder av menn – en debattbok om menn og likestilling*. Likestillingrådetets publikasjoner 4, 51–68.
- Abbott, P. H. 2002. *Cambridge introduction to narrative*. Cambridge: University press.
- Adams, M. & Coltrane, S. 2005. Production of gender, power and privilege. Boys and men in families. Teoksessa M. S. Kimmel, J. Hearn & R.W. Connell (toim.) *Handbook of studies on Men & Masculinities*. Thousand Oaks, CA: Sage, 230–248.
- Ahola, M. 2000. Tavallinen ja toisenlainen perhe lesboperheissä elävät nuoret. *Nuorisotutkimus* 18 (4), 19–35.
- Alanen, L. 1994. Perhelapsuus ja lasten perheys – ”perhe” lasten näkökulmasta. Teoksessa P. Linna (toim.) *Perhe*. Tampereen yliopisto. Sosiaalipolitiikan laitoksen julkaisuja C-sarja 6, 103–125.
- Alanen, L. 2009. Johdatus lapsuuden tutkimukseen. Teoksessa L. Alanen & K. Karila (toim.) *Lapsuus, lapsuuden instituutiot ja lasten toiminta*. Tampere: Vastapaino, 9–30.
- Amato, P.R. & Previti, D. 2003. People’s reasons for divorcing: gender, social class, the life course, and adjustment. *Journal of Family Issues* 24 (5), 602–626.
- Anderson, E.A., Kohler, J.K. & Letiecq, B.L. 2002. Low-income fathers and “responsible fatherhood” programs: A qualitative investigation of participants’ experiences. *Family Relations* 51, 148–155.
- Andrews, M. 2002a. Introduction: Counter-narratives and the power to oppose. *Narrative Inquiry* 12 (1), 1–6.
- Andrews, M. 2002b. Memories of Mother: Counter narratives of early maternal influence. *Narrative Inquiry* 12 (1), 7–27.

- Anttonen, A. & Zechner, M. 2009. Tutkimuksen lähestymistapoja hoivaan. Teoksessa A. Anttonen, H. Valokivi & Zechner, M. (toim.) *Hoiva – Tutkimus, politiikka ja arki*. Tampere: Vastapaino, 16–52.
- Autonen-Vaaraniemi, L. 2008. Kodin tila, valta ja miesten käytännöt. Teoksessa E. Sevón & M. Notko (toim.) *Perhesuhteet puntarissa*. Helsinki: Palmenia, 188–208.
- Autonen-Vaaraniemi, L. 2009. Eronneiden miesten kodit ja kotikäytännöt. *Acta Universitatis Tamperensis 1445*. Tampereen yliopisto. Sosiaalityön laitos.
- Auvinen, M. 2006. Huoltoriidat tuomioistuimissa. Sosiaalitoimi selvittäjänä, sovittelijana, asiantuntijana. Helsinki: Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja 272.
- Beck, U. & Beck-Gernsheim, E. 1995. *The normal chaos of love*. Cambridge: Polity press.
- Beck-Gernsheim, E. 2002. *Reinventing the family. In search of new lifestyles*. Cambridge: Polity press.
- Bergman, H. & Hobson, B. 2002. Compulsory fatherhood: the coding of fatherhood in the Swedish welfare state. Teoksessa B. Hobson (toim.) *Making men into fathers. Men, masculinities and the social politics of fatherhood*. Cambridge: University press, 92–124.
- Berlant, L. & Warner, M. 1998. Sex in public. *Critical Inquiry* 24 (Winter), 547–566.
- Bourdieu, P. 1990. *The logic of practice*. Stanford, CA: University press.
- Bourdieu, P. 1998. Järjen käytännöllisyys. Toiminnan teorian lähtökohtia. Suom. M. Siimes. Tampere: Vastapaino.
- Bradshaw, J., Stimson, C., Skinner, C. & Williams, J. 1999. *Absent fathers?* London: Routledge.
- Broberg, M. & Hakovirta, M. 2005. Lapsen ja etävanhemman tapaaminen yksinhuoltaja- ja uusperheissä – lähivanhemman näkökulma. *Janus* 13 (2), 137–153.
- Broberg, M. & Tähtinen, J. 2009. Perheen toimivuus ja vanhemmuus yksinhuoltajaperheissä. Teoksessa K. Forssén, A. Haataja & M. Hakovirta (toim.) *Yksinhuoltajuus Suomessa. Väestötutkimuslaitoksen julkaisusarja D 50*. Helsinki: Väestöliitto, 154–169.
- Bruner, J. 1986. *Actual minds, possible words*. Cambridge, MA: Harvard University press.
- Bruner, J. 2004. Life as narrative. Alkuperäinen artikkeli julkaistu *Social research* 54 (1) vuonna 1987. *Social research* 71 (3), 691–711.
- Burchardt, N. 1998. Absent parents? Parents who lived apart or died. Teoksessa G.G. Barnes, P. Thompson, G. Daniel & N. Burchardt (toim.), *Growing up in stepfamilies*. Oxford: Clarendon Press, 88–119.
- Bury, M. 1982. Chronic illness as biographical disruption. *Sociology of health & illness* 4, 167–182.
- Butler, J. 1990. *Gender trouble*. New York, NY: Routledge.
- Böök, M-L. & Perälä-Littunen, S. 2010. Vastuullisen vanhemman velvoitteet. *Kasvatus* 41 (1), 41–52.

- Carr, A. 2006. Involving fathers in psychological services for children. *Cognitive and Behavioral Practice* 13 (1), 94–97.
- Castrén, A-M. 2008. Päätyykö sukulaisuus? Verkostonäkökulma perhe- ja sukulaisuussuhteisiin eron jälkeen. Teoksessa E. Sevón & M. Notko (toim.) *Perhesuhteet puntarissa*. Helsinki: Palmenia, 233–258.
- Castrén, A-M. 2009. Onko perhettä eron jälkeen? Eroperhe, etäperhe, uusperhe. Helsinki: Gaudeamus.
- Chase, S. E. 2001. The institution and experience of motherhood. Teoksessa S.E. Chase & M. F. Rogers: *Mothers and children. Feminist analyses and personal narratives*. New Brunswick, NJ: Rutgers University Press, 66–77.
- Chase, S. E. 2005. Narrative inquiry. Multiple lenses, approaches, voices. Teoksessa N.K. Denzin & Y.S. Lincoln (toim.) *The Sage handbook of qualitative research 3. painos*. Thousand Oaks, CA: Sage, 651–679.
- Chodorow, N. 1978. *The reproduction of mothering. Psychoanalysis and the sociology of gender*. Berkeley, CA: University of California.
- Connell, R. W. 1995. *Masculinities*. Berkeley, CA: University of California Press.
- Connell, R.W. & Messerschmidt, J.W. 2005. Hegemonic masculinity: Rethinking the concept. *Gender & Society* 19 (6), 829–859.
- Connidis, I. A. & McMullin, J. A. 2002. Sociological ambivalence and family ties: A critical perspective. *Journal of Marriage and Family* 64 (August), 558–567.
- Czarniawska, B. 2002. Narrative, interviews and organizations. Teoksessa J. F. Gubrium & J. A. Hoistein (toim.) *Handbook of interview research. Context and method*. Thousand Oaks, CA: Sage, 733–749.
- DeMaris A. & Greif. G.L. 1997. Single custodial fathers and their children. Teoksessa A. J. Hawkins & D.C. Dollahite (toim.) *Generative fathering*. Thousand Oaks, CA: Sage, 134–146.
- Denzin, N. K. 1989. *Interpretive biography*. Newbury Park, CA: Sage.
- Douglas, M. 2000. Puhtaus ja vaara. Ritualistisen rajanvedon analyysi. Suom. V. Blom & K. Hazard. *Alkup. Purity and danger. An analysis of the concepts of pollution and taboo (1996)*. Tampere: Vastapaino.
- Dovey, K. 1985. Home and homelessness. Teoksessa I. Altman ja C. M. Werner (toim.) *Human behaviour and environment*. New York, NY: Plenum press, 33–64.
- Downey, D. B., Ainsworth-Darnell, J.W., Dufur, M. J. 1998. Sex of parent and children's well-being in single-parent households. *Journal of Marriage and the Family* (60), 878–893.
- Draper, J. 2002. It was a real good show: the ultrasound scan, fathers and the power of visual knowledge. *Sociology of Health and Illness* 24 (6), 771–795.
- Dunn, J., Cheng, H., O'Connor, T. & Bridges, L. 2004. Children's perspectives on their relationships with their nonresident fathers: influences, outcomes and implications. *Journal of Child Psychology and Psychiatry* 45 (3), 553–566.
- Edelman, H. 1994. *Motherless daughters. The legacy of loss*. New York, NY: Delta.

- Eggebeen, D.J. & Snyder, A.R. 1996. Children in single-father families in demographic perspective. *Journal of Family Issues* 17 (4), 441-446.
- Eisenstadt, M., Haynal, A., Rentchnick, P. & de Senarclens, P. 1989. Parental loss and achievement. Madison, CT: International Universities Press.
- Eräranta, K. 2005. Heteroseksuaalinen matriisi ja isän vanhemmuus. *Naistutkimus* 3, 19-29.
- Eskola, J. 2006. Kaksi tapaa kirjoittaa tutkimusta. *Kasvatus* 3, 292-300.
- Eskola, J. & Suoranta, J. 2000. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino.
- Eskola, K. 1997. Varhain kuolleiden äitien verhottu muisto. Teoksessa K. Eskola & E. Peltonen (toim.) *Aina uusi muisto. Kirjoituksia menneen elämisestä meissä*. Jyväskylän yliopisto. Nykykulttuurin tutkimusyksikön julkaisuja, 60-87.
- Fassinger, P. 1993. Meanings of housework for single fathers and mothers: insights into gender inequality. Teoksessa J.C. Hood (toim.) *Men, work and family*. Newbury Park, CA: Sage, 195-216.
- Felski, R. 2000. The invention of everyday life. *New formations* (39), 15-31.
- Finch, J. & Mason, J. 1993. *Negotiating family responsibilities*. London: Routledge.
- Fingerroos, O. & Haanpää, R. 2006. Muistitietotutkimuksen ydinkysymyksiä. Teoksessa O. Fingerroos, R. Haanpää, A. Heimo & U-M. Peltonen (toim.) *Muistitietotutkimus. Metodologia kysymyksiä*. Tietolipas 214. Helsinki: SKS, 25-48.
- Flowerdew, J. & Neale, B. 2003. Trying to stay apace: children with multiple challenges in their post-divorce family lives. *Childhood* 10 (2), 147-161.
- Forsberg, H. 2003. Hajottavat ja koossapitävät tunteet. Teoksessa H. Forsberg & R. Nätkin (toim.) *Perhe murroksessa. Kriittisen perhetutkimuksen jäljillä*. Helsinki: Gaudeamus, 86-102.
- Forssén, K., Haataja, A. & Hakovirta, M. 2009. Yksinhuoltajien asema suomalaisessa hyvinvointivaltiossa. Teoksessa K. Forssén, A. Haataja & M. Hakovirta (toim.) *Yksinhuoltajuus Suomessa. Väestötutkimuslaitoksen julkaisusarja D 50*. Helsinki: Väestöliitto, 9-18.
- Fox, B. 2001. The formative years: how parenthood creates gender. *Canadian Review of Sociology* 38 (4), 373-390.
- Frank, A. W. 1995. *The wounded storyteller. Body, illness, and ethics*. Chicago, IL: The University of Chicago Press.
- Fraser, N. 2000. After the family wage: a postindustrial thought experiment. Teoksessa B. Hobson (toim.) *Gender and citizenship in transition*. Basingstoke: Macmillan, 1-32.
- Galinsky, E. 2000. *Ask the children*. New York, NY: Quill & HarperCollins Publishers.
- Gergen, K.J. 1999. *An invitation the social construction*. London: Sage.
- Gergen, K.J. & Gergen, M.M. 1986. Narrative form and the construction of psychological science. Teoksessa T.R. Sarbin (toim.) *Narrative Psychology. The stories nature of human conduct*. New York, NY: Praeger, 22-44.

- Gergen, M. M. & Gergen, K. J. 2000. Qualitative inquiry. Teoksessa N.K. Denzin & Y.S. Lincoln (toim.) Handbook of qualitative research. Toinen painos. Thousand Oaks, CA: Sage, 1025-1047.
- Giddens, A. 1991. Modernity and self-identity. Self and society in the late modern age. Cambridge: Polity press.
- Gillis, J. R. 1996. A world of their own making: myth, ritual and the quest for family values. New York, NY: Basic Books.
- Goffman E. 1986. Stigma. Notes on the management of spoiled identity. alkup. 1963. Harmondsworth: Penguin Books.
- Gordon, T. 1994. Single women: on the margins? London: Macmillan.
- Granfelt, R. 1998. Kertomuksia naisten kodittomuudesta. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Greif, G. L. 1987a. Single fathers. Lexington, KY: Heath.
- Greif, G.L. 1987b. Mothers without custody. Social Work (January-February), 11-17.
- Greif, G. L. & DeMaris, A. & Hood, J.C. 1993. Balancing work and single fatherhood. Teoksessa J.C. Hood (toim.) Men, work and family. London: Sage, 176-194.
- Haataja, A. 2009. Kuka on yksinhuoltaja? Yksinhuoltajien määrä ja profiili eri aineistojen valossa. Teoksessa K. Forssén, A. Haataja & M. Hakovirta (toim.) Yksinhuoltajuus Suomessa. Väestöntutkimuslaitoksen julkaisusarja D 50. Helsinki: Väestöliitto, 46-62.
- Hakovirta, M. 2006. Yksinhuoltajaäitien työllisyys, toimeentulo ja työmarkkina- valinnat. Väestöntutkimuslaitoksen julkaisusarja D 45. Helsinki: Väestö- liitto.
- Hakovirta, M. & Broberg, M. 2007. Parenting from a distance: Factors connected to the contact between children and a non-resident parent. Nordisk Socialt Arbeid 27 (1), 19-33.
- Harinen, P. 1998. Elämän kokoisia perheitä. Tutkimus yksinhuoltaja- ja uusperheissä elävien nuorten perhepuheesta. Teoksessa H. Helve (toim.) Nuorten arki ja muuttuvat rakenteet. Helsinki: Nuorisotutkimusseura, 54-115.
- Hautanen, T. 2010. Väkivalta ja huoltoriidat. Tampereen yliopisto. Sosiaalitutki- muksen laitos.
- Heikkinen, H. L.T. 2000 Tarinan mahti. Narratiivisuuden teemoja ja muun- nelmia. Tiedepolitiikka 4 (25), 47-58.
- Heikkinen, H. L.T. 2001a. Toimintatutkimus, tarinat ja opettajaksi tuleminen taito: narratiivinen identiteettityön kehittäminen opettajankoulutuksessa toimintatutkimuksen avulla. Jyväskylän yliopisto.
- Heikkinen, H.L.T. 2001b. Narratiivinen tutkimus - todellisuus kertomuksena. Teoksessa J. Aaltola & R. Valli (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Näkökulmia aloittavalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Jyväskylä: PS-kustannus, 116-132.

- Heikkinen, H. L. T., 2002. Whatever is narrative research? Teoksessa R. Huttunen (toim.) Narrative research. Voices of teachers and philosophers. Jyväskylä: SoPhi, 13–26.
- Hiltunen, H. 2007. Suomalainen lapsi 2007. Helsinki: Tilastokeskus.
- Hirdman, Y. 1988. Genussystemet – teoretiska reflexioner kring kvinnors sociala underordning. Kvinnovetenskaplig Tidskrift 3, 49–63.
- Hobson, B. & Morgan, D. 2002. Introduction. Teoksessa B. Hobson (toim.) Making men into fathers. Men, masculinities and the social politics of fatherhood. Cambridge: University press, 1–24.
- Hochschild, A. R. 2003. The commercialization of intimate life. Notes from home and work. Berkeley, CA: University of California Press.
- Hoikkala, T. 1998. Isyys ja vanhemmuus. Teoksessa E. Saksala (toim.) Muutoksen sosiologia. Yle opetuspalvelut, 75–83.
- Hokkanen, T. 2002. ”Sitä eletään sitä eronneen perheen elämää”. Vanhempien ja lasten väliset suhteet. Teoksessa A. Rönkä & U. Kinnunen (toim.) Perhe ja vanhemmuus. Jyväskylä: PS-kustannus, 119–141.
- Hokkanen, T. 2005. Äitinä ja isänä eron jälkeen. Yhteishuoltajavanhemmuus arjen kokemuksena. Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research 267. Jyväskylän yliopisto.
- Honkasalo, M-L. 2004. Elämä on ahasta täällä. Otteita maailmasta joka ei pidä kiinni. Teoksessa M-L. Honkasalo, T. Utriainen & A. Leppo (toim.) Arki satuttaa. Kärsimyksiä suomalaisessa nykypäivässä. Tampere: Vastapaino, 52–81.
- Hurtig, J. & Laitinen, M. 2000. Kohtalokas kolmio. Perhe, paha ja ammattilaiset. Janus 8 (3), 249–265.
- Husso, M. 2003. Parisuhdeväkivalta. Lyötyjen aika ja tila. Tampere: Vastapaino.
- Huttunen, J. 1994. Isyys ja miehisuus: isä perhepsykologisessa tutkimuksessa. Teoksessa J. Virkki (toim.) Ydinperheestä yksilöllistyviin perheisiin. Porvoo: WSOY, 46–66.
- Huttunen, J. 1998. Isästäkö äidin kaltainen vanhempi? Teoksessa L. Laurinen (toim.) Koti kasvattajana, elämä opettajana. Kasvatus- ja oppimiskulttuurit tutkimuskohteina. Jyväskylä: Atena, 36–66.
- Huttunen, J. 1999. Muuttunut ja muuttuva isyys. Teoksessa A. Jokinen (toim.) Mies ja muutos. Tampere: Tampere University press, 169–193.
- Huttunen, J. 2001. Isänä olemisen uudet suunnat. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Huttunen, J. & Hämäläinen, J. 1993. Vanhempien kasvattajaominaisuuksista ja isätyypeistä. Teoksessa M. Ojala (toim.) Suomalaista varhaiskasvatusta. Helsinki: Lastensuojelukeskusliitto, 99–124.
- Hyvärinen, M. 1994a. Viimeiset taistot. Tampere: Vastapaino.
- Hyvärinen, M. 1994b. ”Miehen lajityypit”. Teoksessa J.P. Roos & E. Peltonen (toim.) Miehen elämää. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 37–67.
- Hyvärinen, M. 1998. Lukemisen neljä käännettä. Teoksessa M. Hyvärinen, E. Peltonen & A. Vilkkonen (toim.) Liikkuvat erot. Sukupuoli elämäkertatutkimuksessa. Tampere: Vastapaino, 311–336.
- Hyvärinen, M. 2004a. Eletty ja kerrottu kertomus. Sosiologia 41 (4), 297–309.

- Hyvärinen, M. 2004b. Johdatus narratiiviseen tutkimukseen. *Sociologia* 3, 242–246.
- Hyvärinen, M. 2004c. Narratologia ja kerronnallinen käänne. *Kirjallisuuden tutkimuksen aikakauslehti Avain* 1, 52–58.
- Hyvärinen, M. 2006. Kerronnallinen tutkimus. <http://www.hyvarinen.info/>. Luettu 24.2.2011.
- Hyvärinen, M. 2010. Haastattelukertomuksen analyysi. Teoksessa J. Ruusuvuori, P. Nikander & M. Hyvärinen (toim.) *Haastattelun analyysi*. Tampere: Vastapaino, 90–118.
- Hyvärinen, M. & Löyttyniemi, V. 2005. Kerronnallinen haastattelu. Teoksessa J. Ruusuvuori & L. Tiittula (toim.) *Haastattelu: tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus*. Tampere: Vastapaino, 189–223.
- Hyvärinen, M., Peltonen, E. & Vilkkonen, A. 1998. Johdanto. Teoksessa M. Hyvärinen, E. Peltonen & A. Vilkkonen (toim.) *Liikkuvat erot. Sukupuoli elämäkertatutkimuksessa*. Tampere: Vastapaino, 7–26.
- Hänninen, V. 1999. Sisäinen tarina, elämä ja muutos. *Acta Universitatis Tamperensis* 696. Tampereen yliopisto.
- Hänninen, V. 2004a. Omaiskertomusten opettamaa. Teoksessa A. Koski-Jännes & V. Hänninen (toim.) *Läheiseni on päihdeongelmainen*. Helsinki: Kirjapaja, 104–113.
- Hänninen, V. 2004b. "A model of narrative circulation." *Narrative Inquiry* 14, 69–85.
- Hänninen, V. & Koski-Jännes, A. 1998. Vapautumisen tarinat. Teoksessa A. Koski-Jännes & V. Hänninen (toim.) *Miten riippuvuus voitetaan*. Otava, 197–226.
- Hänninen, V. & Polso, L. 1991. Työpaikan menetys elämänmuutoksena. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Hänninen, V. & Valkonen, J. 1998. Kunnan tarinoita. *Tarinallinen näkökulma kuntoutukseen*. Helsinki: Kuntoutussäätiö.
- Ikonen, T. 2001. Tarina ja juoni. Teoksessa O. Alanko ja T. Käkelä-Puumala (toim.) *Kirjallisuuden tutkimuksen peruskäsitteitä*. *Tietolipas* 174. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 184–206
- Itäpuisto, M. 2008. Pullon pohjimmaisat. *Lapsi, perhe ja alkoholi*. Helsinki: Kirjapaja.
- Jallinoja, R. 2009. Vieras perheessä: suhteen hahmotus. Teoksessa R. Jallinoja (toim.) *Vieras perheessä*. Helsinki: Gaudeamus, 11–31.
- Johnson, C. L. 1988. *Ex familia: grandparents, parents and children adjust to divorce*. New Brunswick, NJ: Rutgers University press.
- Johnston, J. 1993. Children of divorce who refuse visitation. Teoksessa C. Depner & J. Bray (toim.) *Nonresidential parenting: new vistas in family living*. Newbury Park, CA: Sage, 109–135.
- Jokinen, A. 1999. Suomalainen miestutkimus ja -liike: muutoksen mahdollisuus? Teoksessa A. Jokinen (toim.): *Mies ja muutos. Kriittisen miestutkimuksen teemoja*. Tampere: University Press, 15–49.

- Jokinen, A. 2010. Kriittinen mies- ja maskuliinisuustutkimus. Teoksessa T. Saresma, L.-M. Rossi & T. Juvonen (toim.) Käsikirja sukupuoleen. Tampere: Vastapaino, 128–138.
- Jokinen, E. 1996. Väsynyt äiti. Äitiyden omaelämäkerrallisia esityksiä. Helsinki: Gaudeamus.
- Jokinen, E. 1997a. Kun äiti oli masentunut. Teoksessa E. Jokinen (toim.) Ruumiin siteet. tekstejä eroista, järjestyksistä ja sukupuolesta. Tampere: Vastapaino, 137–168.
- Jokinen, E. 1997b. Vihjeet. Teoksessa E. Jokinen (toim.) Ruumiin siteet. Tekstejä eroista, järjestyksistä ja sukupuolesta. Tampere: Vastapaino, 7–20.
- Jokinen, E. 2003. Arjen kyseenalaisuus. Naistutkimus 1, 4–17.
- Jokinen, E. 2004. Kodin työt, tavat, tasa-arvo ja rento refleksiivisyys. teoksessa E. Jokinen, M. Kaskisaari ja M. Husso (toim.) Ruumis töihin! Käsite ja käytäntö. Tampere: Vastapaino, 285–304.
- Jokinen, E. 2005. Aikuisten arki. Helsinki: Gaudeamus.
- Josselson, R. 1996. On writing other people's lives. Self-analytic reflections of a narrative researcher. *The Narrative Study of Lives* (4), 60–71.
- Josselson, R. 2004. Nimeämistä, tunkeilua, vallankäyttöä? Toisten elämän kirjoittamisesta. Teoksessa J. Latvala, E. Peltonen & T. Saresma (toim.) Tutkija kertojana. Tunteet, tutkimusprosessi ja kirjoittaminen, 292–305.
- Juhila, K. 2004. Sosiaalityön vuorovaikutuksen tutkimus - historiaa ja nykysuuntauksia. *Janus* (12)2, 155–183.
- Julkunen, R. 2001. Naistutkimuksen identiteetti. *Naistutkimus* 14 (1), 44–49.
- Juvonen, T. 2002. Varjoelämää ja julkisia salaisuuksia. Tampere: Vastapaino.
- Juvonen, T., Rossi, L-M. & Saresma, T. 2010. Kuinka sukupuolta voi tutkia? Teoksessa T. Saresma, L-M. Rossi & T. Juvonen (toim.) Käsikirja sukupuoleen. Tampere: Vastapaino, 9–20.
- Jähi, R. 2004. Työstää, tarinoida, selviytyä. Vanhemman psyykkinen sairaus lapsuudenkokemuksena. Tampere: Tampereen Yliopisto.
- Katvala, S. 2001. Missä äiti on? Äitejä ja äitiyden uskomuksia sukupolvien saatossa. *Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social research* 186. Jyväskylän yliopisto.
- Kerr, M. & Stattin, H. 2000. What parents know, how they know it, and several forms of adolescent adjustment: further support for a reinterpretation of monitoring. *Developmental Psychology* 36 (3), 366–380.
- Kielty, S. 2006. Similarities and differences in the experiences of non-resident mothers and non-resident fathers. *International Journal of Law, Policy and the Family* 20 (1), 74–94.
- Kielty, S. 2008. Non-resident motherhood: managing a threatened identity. *Child and Family Social Work* 13, 32–40.
- Kiiski, J. 2011. Suomalainen avioero 2000-luvun alussa. Miksi avioliitto puretaan, miten ero koetaan ja miten siitä selviydytään? Joensuu: Itä-Suomen yliopisto.

- Kivelä, S-L., Lunkinen, H., Koski, K., Viramo, P. & Pahkala, K. 1998. Early loss of mother or father predicts depression in old age. *International Journal of Geriatric Psychiatry* 13, 527-530.
- Kohler-Riessman, C. 2002. Analysis of personal narratives. Teoksessa J.F. Gubrium & J.A. Holstein (toim.) *Handbook of Interview Research*. Thousand Oaks, CA: Sage, 695-707.
- Koivisto, V. 2006. Yksinhuoltajaisän sosiaalinen tukiverkosto, arjen sujuminen sekä arkeen liittyvät tuen tarve ja tyytyväisyys. Jyväskylän yliopisto. Kasvatustieteen laitos. Pro gradu.
- Kokkonen, S. 2003. Työttömänä isänä perheessä ja yhteiskunnassa. Helsinki: Suomalaisen Teologisen Kirjallisuusseuran julkaisuja 238.
- Kolehmainen, J. 2004. Osallistuva isä - muuttunut mies? Teoksessa I. Aalto & J. Kolehmainen (toim.) *Isäkirja. Mies, vanhemmuus ja sukupuoli*. Tampere: Vastapaino, 89-108.
- Kolehmainen, J. & Aalto, I. 2004. Johdanto isyyksien tutkimiseen. Teoksessa I. Aalto & J. Kolehmainen (toim.) *Isäkirja. Mies, vanhemmuus ja sukupuoli*. Tampere: Vastapaino, 9-27.
- Komulainen, K. 1998. Kotihiiriä ja ihmisiä. Retorinen minä naisten koulutusta koskevissa elämäkertomuksissa. Joensuun yliopisto. Yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja No. 35.
- Korhonen, M. 1994. Keski-ikäisten naisten lapsuuskokemukset ja oma vanhemmuus. Joensuun yliopisto.
- Korhonen, M. 1996. Äideiltä tyttärille periytyvä naiskulttuuri ja huolenpidon ansat. *Naistutkimus* 1, 13-28.
- Korhonen, M. 1999. Isyyden muutos. Keski-ikäisten miesten lapsuuskokemukset ja oma vanhemmuus. Joensuun yliopisto.
- Korkiakangas, P. 1996. Muistoista rakentuva lapsuus. Agraarinen perintö lapsuuden työnteon ja leikkien muistelussa. Helsinki: Suomen Muinaismuistoyhdistys. Kansantieteellinen arkisto 42.
- Kortteinen, M. 1982. Lähiö. Tutkimus elämäntapojen muutoksesta. Helsinki: Otava.
- Kortteinen, M. 1992. Kunnian kenttä. Suomalainen palkkatyö kulttuurisena muotona. Helsinki: Hanki ja Jää.
- Koskimaa, R. 1996. Yksi juoni, monta tavallista tarinaa. Tulkintoja Likso-min kertomuksen tarinasta. Teoksessa K. Eskola (toim.) *Nainen, mies ja fileerausveitsi. Miten Rosa Likso-mia luetaan?* Jyväskylän yliopisto. Nykykulttuurin tutkimusyksikön julkaisuja 46, 175-201.
- Kosonen, P. 1998. Muodottomat ja sukupuolettomat? Georges Perecin ja Nathalie Sarrauten katkonaiset kirjailijaomaelämäkerrat. Teoksessa M. Hyvärinen, E. Peltonen & A. Vilkkonen (toim.) *Liikkuvat erot. Sukupuoli elämäkertatutkimuksessa*. Tampere: Vastapaino, 103-124.
- Kosonen, P. 2009. Moderni omaelämäkerta kertomuksena. Teoksessa S. Hägg, M. Lehtimäki & L. Steinby (toim.) *Näkökulmia kertomuksen tutkimukseen*. Tietolipas 226. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura, 282-293.

- Krause, N. 1998. Early parental loss, recent life events and changes in health among older adults. *Journal of Aging and health* 10 (4), 395–421.
- Krok, S. 2009. Hyviä äitejä ja arjen pärjääjiä. Yksinhuoltajia marginaalissa. *Acta Universitatis Tamperensis* 1437. Tampereen yliopisto.
- Kröger, T. 2005. Hoivaköyhyys yksinhuoltajaperheissä: kenelle lastenhoito-ongelmat kasautuvat? Teoksessa P. Takala (toim.) *Onko meillä malttia sijoittaa lapsiin?* Helsinki: KELAn tutkimusosasto, 206–233.
- Kröger, T. 2009. Yksinhuoltajuus ja isyys: outo yhdistelmä? Teoksessa K. Forssén, A. Haataja & M. Hakovirta (toim.) *Yksinhuoltajuus Suomessa. Väestötutkimuslaitoksen julkaisusarja D 50.* Helsinki: Väestöliitto, 170–185.
- Kurki-Suonio, K. 1999. Äidin hoivasta yhteishuoltoon. Helsinki: Suomalainen lakimiesyhdistys.
- Kuronen, M. 1993. Lasten hyväksi naisten kesken. Helsinki: Stakes.
- Kuronen, M. 2003. Eronnut perhe. Teoksessa H. Forsberg & R. Nätkin (toim.) *Perhe murroksessa. Kriittisen perhetutkimuksen jäljillä.* Helsinki: Gaudeamus, 103–120.
- Kuronen, M. & Hokkanen, T. 2008. Vanhemmuuspuhe ja sukupuolen tutkimisen vaikeus. Teoksessa E. Sevón & M. Notko (toim.) *Perhesuhteet puntarissa.* Helsinki: Palmenia, 27–42.
- Kuula, A. 2006. Tutkimusetiikka: Aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys. Tampere: Vastapaino.
- Lahikainen, A.R. 2001. Lasten kuuntelemisesta ja sen esteistä. Teoksessa I. Järventie & H. Sauli (toim.) *Eriarvoinen lapsuus.* Helsinki: WSOY, 21–46.
- Lahti, M. 2001. Domesticated violence. The power of the ordinary in everyday Finland. University of Helsinki, Faculty of Arts, Institute for Cultural Research, Cultural Anthropology.
- LaRossa, R. 1997. The modernization of fatherhood. A social and political history. Chicago, IL: University of Chicago press.
- Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 8.4.1983/361. Sosiaali- ja terveydenhuoltolainsäädäntö 2002.
- Lamb, M.E. 1976. The role of the father in child development. New York, NY: Wiley.
- Lamb, M.E. 1999. Parenting and child development in "nontraditional" families. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum.
- Latvala, J., Peltonen, E. & Saresma, T. 2004. Tutkijat kertovat, konventiot murtuvat? Teoksessa J. Latvala, E. Peltonen & T. Saresma (toim.) *Tutkija kertojana. Tunteet, tutkimusprosessi ja kirjoittaminen.* Jyväskylän yliopisto. Nykykulttuurin tutkimuskeskuksen julkaisuja 79, 17–58.
- Lefebvre, H. 1991. Critique of everyday life. Volume 1. London: Verso.
- Lieblich, A. 1998. Narrative research. Reading, analysis and interpretation. Applied social research methods series. Volume 47. Thousand Oaks, CA: Sage.

- Liljeström, M. 1996. Sukupuolijärjestelmä. Teoksessa A. Koivunen & M. Liljeström (toim.) *Avainsanat*. 10 askelta feministiseen tietämiseen. Tampere: Vastapaino, 111-138.
- Linde, C. 1993. *Life stories: the creation of coherence*. New York, NY: Oxford University Press.
- Linderborg, Å. 2009. *Minua ei omista kukaan*. Suom. Leena Peltomaa Helsinki: Like.
- Linnavuori, H. 2007. Lasten kokemuksia vuoroasumisesta. *Jyväskylä studies in education, psychology and social research* 313. Jyväskylän yliopisto.
- Litmila, M. 2004. *Oikeusolot 2004*. Helsinki: Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos.
- Litton Fox, G. & Bruce, C. 2001. Conditional fatherhood: Identity theory and parental investment theory as alternative sources of explanation of fathering. *Journal of Marriage and Family* 63 (May), 394-403.
- Luecken, L. J. 2000. Attachment and loss experiences during childhood are associated with adult hostility, depression and social support. *Journal of Psychosomatic Research* 49, 85-91.
- Lumme- Sandt, K. 2005. Vanhan ihmisen kohtaaminen haastattelutilanteessa. Teoksessa J. Ruusuvaori & L. Tiittula (toim.) *Haastattelu: tutkimustunteet ja vuorovaikutus*. Tampere: Vastapaino, 125-144.
- Manning, W.D., Stewart, S.D. & Smock, P. J. 2003. The complexity of fathers' parenting responsibilities and involvement with nonresident children. *Journal of Family Issues* 24 (5), 645-667.
- Marsiglio, W. 1995. *Fatherhood: contemporary theory, research and social policy*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Marsiglio, W. 2004. Studying fathering trajectories: In-depth interviewing and sensitizing concepts. Teoksessa R.D. Day & M. E. Lamb (toim.) *Conceptualizing and measuring father involvement*. Mahwah, NJ: Erlbaum, 61-82.
- Marsiglio, W. & Hutchinson, S. 2002. *Sex, men and babies. Stories of Awareness and responsibility*. New York, NY: New York University press.
- Mason, J. 2004. Personal narratives, relational selves: residential histories in the living and telling. *The Sociological Review* 52 (2), 162-179.
- May, V. 2001. *Lone motherhood in Finnish mother's life stories*. Åbo: Åbo Akademi University press.
- May, V. 2005. Divorce in Finnish women's life stories: Defining 'moral' behaviour. *Women's Studies International Forum* 28, 473-483.
- Meyer, D. R. & Garasky, S. 1993. Custodial fathers; myths, realities, and child support policy. *Journal Marriage and the Family* 55 (February), 73-89.
- Miettinen, S. 2006. Eron aika. Tyttärien kertomuksia ikääntyneen vanhemman kuolemasta. Helsingin yliopisto. Yhteiskuntapolitiikan laitos.
- Miller, N. 2000. Losing the plot: Narrative construction and longitudinal childbirth research. *Qualitative Health Research* 10 (3), 309-323.
- Miller, N. K. 1994. Representing others: gender and the subjects of autobiography. *Differences: A Journal of Feminist Cultural Studies* 6 (1), 1-27.

- Mishler, E. G. 1986. *Research interviewing: context and narrative*. Cambridge, MA: Harvard University press.
- Morgan, D.H.J. 1999. Risk and family practices: Accounting for change and fluidity in family life. Teoksessa E. B.Silva & C. Smart (toim.) *The new family?* London: Sage, 13–30.
- Murray, K. 1989. The construction of Identity in the narratives of romance and comedy. Teoksessa J. Shotter & K.J. Gergen (toim.) *Texts of identity*. London: Sage, 176–205.
- Murtorinne-Lahtinen, M. 2011. Äitipuolen identiteetin rakentaminen uusperheessä. *Jyväskylä studies in education, psychology and social research* 427. Jyväskylän yliopisto.
- Mykkänen, J. 2010. Isäksi tulon tarinat, tunteet ja toimijuus. *Jyväskylä studies in education, psychology and social research* 382. Jyväskylän yliopisto.
- Mykkänen J. & Eerola, P. 2013. Isyyteen sitoutuminen ja isän vastuu esikoisisien kertomana. *Kasvatus* 43 (1), 17–29.
- Mykkänen, J. Hirsjärvi, S. & Laurinen, L. 2001. Poikien, isien ja isoisien uskomuksia kasvatuksesta. *Kasvatus* 4, 382–391.
- Mykkänen, J. & Huttunen, J. 2008. Isäksi tulon tunteet. Teoksessa E. Sevón & M. Notko (toim.) *Perhesuhteet puntarissa*. Helsinki: Palmenia, 169–187.
- Määttänen, K. 1993. Äidit ja tyttäret, anopit ja miniät. Teoksessa U. Piela (toim.), *Aikanaisia. Kirjoituksia naisten omaelämäkertoista*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 149–164.
- Neale, B. 2002. Dialogues with children: Children, divorce and citizenship. *Childhood* 9 (4), 455–475.
- Noddings, N. 2002. *Starting at home: caring and social policy*. Berkeley, CA: University of California press.
- Notko, M. & Sevón, E. 2008. Äitiys ja koti naisten keskinäisissä jännitteisissä perhesuhteissa. Teoksessa E. Sevón & M. Notko (toim.) *Perhesuhteet puntarissa*. Helsinki: Palmenia, 111–130.
- Nousiainen, K. 2004. Lapsistaan erillään asuvat äidit. Äitiysidentiteetin rakentamisen tiloja. *SoPhi* 89. Helsingin yliopisto.
- Nätkin, R. 1997. *Kamppailu suomalaisesta äitiydestä. Maternalismi, väestöpolitiikka ja naisten kertomukset*. Helsinki: Gaudeamus.
- Nätkin, R. 2003. Moninaiset perhemuodot ja lapsen hyvä. Teoksessa H. Forsberg & R. Nätkin (toim.) *Perhe murroksessa. Kriittisen perhetutkimuksen jäljillä*. Helsinki: Gaudeamus, 16–38.
- Nätkin, R. 2009. Alkoholiongelmainen perheessä – vieras ja sopimaton. Teoksessa R. Jallinoja (toim.) *Vieras perheessä*. Helsinki: Gaudeamus, 63–82.
- O'Brien, M. 1992. Changing conceptions of fatherhood. Teoksessa U. Bjornberg (toim.) *European parents in the 1990s: Contradictions and comparisons*. New Brunswick, NJ: Transaction Publishers, 171–180.
- Ojala, E.M. & Kontula, O. 2002. *Tarvitseeko minua kukaan? Keski-ikäiset yksineläjät perhekeskeisessä yhteisössä*. Helsinki: Väestöliitto.

- Paajanen, P. 2007. Mikä on minun perheeni? Suomalaisten käsityksiä perheestä vuosilta 2007 ja 1997. Perhebarometri. Helsinki: Väestöliitto.
- Palkovitz, R. 2002. Involved fathering and men's adult development. Provisional balances. Mahwah, NJ: Erlbaum.
- Palkovitz, R. 2007. Transitions to fatherhood. Teoksessa S.E. Brotherson & J.M. White (toim.) Why fathers count. The importance of fathers and their involvement with children. Harriman, TN: Men's Studies Press, 27-42.
- Palkovitz, R., Copes, M. A. & Woolfolk, T. N. 2001. "It's Like...you discover a new sense of being". Men and Masculinities 4 (1), 49-69.
- Parke, R.D. 1996. Fatherhood. Cambridge: Harvard University.
- Peltonen, E. 1998. Vahva suomalainen nainen? Suomalaisen naistutkimuksen kertomaa ja (sen) luentaa. Naistutkimus 11 (4), 66-72.
- Perälä-Littunen, S. 2004. Cultural images of a good mother and a good father in three generations. Jyväskylä studies in education, psychology and social research 239. Jyväskylän yliopisto.
- Perälä-Littunen, S. 2007. Gender equality or primacy of the mother? Ambivalent descriptions of good parents. Journal of Marriage and Family 69 (May), 341-351.
- Phoenix, A. 2008. Analyzing narrative contexts. Teoksessa M. Andrews, C. Squire & M. Tamboukou (toim.) Doing narrative research. London: Sage, 64-77.
- Pleck, J.H. 1997. Paternal involvement: Levels, sources and consequences. Teoksessa M.E. Lamb, (toim.) The role of the father in child development. New York, NY: John Wiley & Sons, 66-103.
- Pleck, J.H. 2010. Paternal involvement. Teoksessa M.E. Lamb, (toim.) The role of the father in child development. New York, NY: John Wiley & Sons, 67-107.
- Polkinghorne, D. 1988. Narrative knowing and the human sciences. Albany, NY: State University of New York press.
- Prince, G. 1973. A grammar of stories. The Hague University.
- Prince, G. 1992. Narrative as theme studies in French fiction. Lincoln, NE: University of Nebraska press.
- Pulkkinen, T. & Rossi, L-M. 2006. Suomentajilta. Teoksessa J. Butler (1990/2006) Hankala sukupuoli. Feminismi ja identiteetin kumous. Helsinki: Vastapaino, 7-13.
- Purra, P. 1998. "Eikö se ennen vanhaan tämä homma mennyt jotenkin toisin päin" Heteroseksuaalisia kohtaamisia naisten ja miesten omaelämäkertoissa. Teoksessa M. Hyvärinen, E. Peltonen & A. Vilkkonen (toim.) Liikkuvat erot. Sukupuoli elämäkertatutkimuksessa. Tampere: Vastapaino, 73-102.
- Pääkkönen, H. & Niemi, I. 2002. Suomalainen arki. Ajankäyttö vuosituhannen vaihteessa. Helsinki: Tilastokeskus.
- Pösö, T. 2008. Kiistanalaiset perhesuhteet ja tutkimisen moraalit. Teoksessa E. Sevón & M. Notko (toim.) Perhesuhteet puntarissa. Helsinki: Palmenia, 93-110.

- Rantalaiho, M. 2003. Pohjoismaisen isyyspolitiikan isäkuva. Teoksessa H. Forsberg & R. Nätkin (toim.) *Perhe murroksessa. Kriittisen perhetutkimuksen jäljillä*. Helsinki: Gaudeamus, 202–229.
- Rantalaiho, M. 2009. Suomalainen yksinhuoltajuus ja yhteiskuntamuutos: aviottomasta äitiydestä jaettuun vanhemmuuteen. Teoksessa K. Forssén, A. Haataja & M. Hakovirta (toim.) *Yksinhuoltajuus Suomessa. Väestötutkimuslaitoksen julkaisusarja D 50*. Helsinki: Väestöliitto, 19–45.
- Rantanen, T. 1998. Kotityön maskuliiniset kehukset. *Naistutkimus - Kvinnoforskning* 11 (1), 17–33.
- Reuna, V. 1997. *Perhebarometri 1997. Selvitys suomalaisten perheeseen liittyvistä käsityksistä*. Helsinki: Väestöliitto.
- Reuna, V. 1998. *Perhebarometri 1998. Vastuu perheen arjessa*. Helsinki: Väestöliitto.
- Ribbens McCarthy, J., Edwards, R. & Gillies, V. 2000. Moral tales of the child and the adult: narratives of contemporary family lives under changing circumstances. *Sociology* 34 (4), 785–803
- Ribbens McCarthy, J. Edwards, R. & Gillies, V. 2003. *Making families: moral tales of parenting and step-parenting*. London: Sociology Press.
- Ricour, P. 1991. Life in quest of narrative. Teoksessa D. Wood (toim.) *On Paul Ricour: narrative and interpretation*. London: Routledge, 20–33.
- Riessman, C. 1993. *Narrative analysis*. Newbury Park, CA: Sage.
- Rimmon-Kenan, S. 1991. *Kertomuksen poetiikka*. Suom. Auli Viikari. *Alkuteos Narrative Fiction; Contemporary Poetics 1983*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Rimmon-Kenan, S. 2002. The Story of "I": illness and narrative identity. *Narrative* 10 (1), 9–27.
- Ritala-Koskinen, A. 2001. Mikä on lapsen perhe? Tulkintoja lasten uusperhesuhteista. Helsinki: Väestöliitto.
- Ritala-Koskinen, A. 2009. Kuinka uusperhe kesytetään? Teoksessa R. Jallinoja (toim.) *Vieras perheessä*. Helsinki: Gaudeamus, 128–145.
- Roberts, B. 2002. *Biographical research*. Buckingham: Open University Press.
- Rojola, L. 2002. "Läheisyyden löyhkä käy kaupaksi". Teoksessa M. Soikkeli (toim.) *Kurittomat kuvitelmat. Johdatus 1990-luvun kotimaiseen kirjallisuuteen*. Turku: Turun yliopisto, 69–99.
- Roos, J.P. 1994. Kuinka hullusti elämä on meitä heitellyt - suomalaisen miehen elämän kurjuuden pohdiskelua. Teoksessa J.P. Roos (toim.), *Miehen elämää - kirjoituksia miesten omaelämäkertoista*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 12–28.
- Rossi, L-M. 2010. Sukupuoli ja seksuaalisuus, erosta eroihin. Teoksessa T. Saresma, L-M. Rossi & T. Juvonen (toim.) *Käsikirja sukupuoleen*. Tampere: Vastapaino, 21–38.
- Ruusuvuori, J. & Tiittula, L. 2005. Tutkimushaastattelu ja vuorovaikutus. Teoksessa J. Ruusuvuori & L. Tiittula (toim.) *Haastattelu: tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus*. Tampere: Vastapaino, 22–56.

- Rönkä, A. & Kinnunen, U. 2002. Johdanto. Teoksessa A. Rönkä & U. Kinnunen (toim.) *Perhe ja vanhemmuus*. Jyväskylä: PS - kustannus, 4–13.
- Rönkä, A., Kinnunen, U. & Sallinen, M. 2005. Vanhempien työ ja lasten hyvinvointi. Teoksessa P. Takala (toim.) *Onko meillä malttia sijoittaa lapsiin?* Helsinki: Kelan tutkimusosasto, 170–186.
- Rönkä, A. & Poikkeus, A-M. 2000. Tytöt, pojat ja vanhemmat: kumppanuutta ja kahinointia. *Nuorisotutkimus* 18 (4), 3–18.
- Rönkä, A. & Sallinen, M. 2008. Murrosikäisen perhesuhteet: muutoksia ja jännitteitä. Teoksessa E. Sevón & M. Notko (toim.) *Perhesuhteet puntarissa*. Helsinki: Palmenia, 43–70.
- Salmi, M. 1991. Ajatteletko arkena? *Arkielämä ja tietoisien toiminnan mahdollisuus*. *Sosiologia* (4), 237–149.
- Santala, L. 2009. Miten vanhemmat järjestävät lapsen huollon ja asumisen eron jälkeen? Teoksessa K. Forssén, A. Haataja & M. Hakovirta (toim.) *Yksinhuoltajuus Suomessa*. Väestötutkimuslaitoksen julkaisusarja D 50. Helsinki: Väestöliitto, 136–153.
- Saresma, T. 2000. Monologi dialogisuudesta eli matkalla kohti eettistä omaelämäkertatutkimusta. *Kulttuurintutkimus* 17 (4), 3–18.
- Saresma, T. 2005. "Teen runosta rakastetun." *Taideomaelämäkertojen sukupuolittuneet yksinäisyyskuvaukset*. Teoksessa K. Jokinen (toim.) *Yksinäisten sanat*. Kirjoituksia omasta tilasta, erillisyydestä ja yksinolosta. Jyväskylän yliopisto. *Nykykulttuurin tutkimuskeskus*, 37–128.
- Saresma, T. 2007. *Omaelämäkerran rajapinnoilla*. Kuolema ja kirjoitus. Jyväskylän yliopisto. *Nykykulttuurin tutkimuskeskuksen julkaisuja* 92.
- Saresma, T. 2011. Sosiologinen elämäkertatutkimus – muunnelmia ja murtumia. Teoksessa V. Ruohonen, E. Sevänen & R. Turunen (toim.) *Paluu maailmaan*. Kirjallisten tekstien sosiologiaa. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 457–485.
- Saresma, T. 2012. Sukupuolen luenta ja elämän kerronnan kolmio. Teoksessa T. Kinnunen, T. Ylimaunu, & J. Ylipulli (toim.) *Elämäntarina, elinkaari*. Oulu: Oulu University Press, 11–25.
- Sevenhuijsen, S. 1998. *Citizenship and the Ethics of Care*. Feminist Consideration on Justice, Morality and Politics. London: Routledge.
- Sevenhuijsen, S. 2000. Caring in the third way: the relation between obligation, responsibility and care in *Third Way* discourse. *Critical Social Policy* 20 (1), 5–37.
- Sevón, E. 2007. Narrating ambivalence of maternal responsibility. *Sociological Research Online* 12 (2).
<http://www.socresonline.org.uk/12/2/sevon.html>
- Sevón, E., Böök, M L. & Perälä-Littunen, S. 2011. Perhetutkimus ja kasvatustiede. *Kasvatus* (2), 115–117.
- Sevón, E. & Huttunen, J. 2004. Isäksi naisten kertomuksissa ja vähän miestenkin. Teoksessa I. Aalto & J. Kolehmainen (toim.) *Isäkirja*. Mies, vanhemmuus ja sukupuoli. Tampere: Vastapaino, 133–166.

- Sevón, E. & Notko, M. 2008. Perhesuhteiden omalakisuus. Teoksessa E. Sevón & M. Notko (toim.) Perhesuhteet puntarissa. Helsinki: Palmenia, 13–26.
- Sharpe, S. 1994. *Fathers and daughters*. London: Routledge.
- Silvasti, T. 2000. Kotitalo, kotitila ja luopuminen. *Janus* 3, 231–248.
- Sinkkonen, J. 1998. *Yhdessä isän kanssa*. Helsinki: WSOY.
- Sipilä, J. 1994. Miestutkimus – säröjä hegemonisessa maskuliinisuudessa. Teoksessa J. Sipilä & A. Tiihonen (toim.) *Miestä rakennetaan, maskuliinisuuksia puretaan*. Tampere: Vastapaino, 17–36.
- Smart, C. 1991. The legal and moral ordering of child custody. *Journal of Law and Society* 18 (4), 485–500.
- Smart, C. 1999. The 'new' parenthood: Fathers and mothers after divorce. Teoksessa E. B. Silva & C. Smart (toim.) *The New Family?* London: Sage, 100–114.
- Smart, C. 2003. Introduction: New perspectives on childhood and divorce. *Childhood* 10 (2), 123–129.
- Smart, C. 2006. Children's narratives of post-divorce family life: from individual experience to an ethical disposition. *The Sociological Review*, 155–170.
- Smart, C. 2007. *Personal life*. Cambridge: Polity press.
- Smart, C. & Neale, B. 1999. *Family fragments*. Cambridge: Polity press.
- Smart, C., Neale B, & Wade, A. 2001. *The changing experience of childhood. Families and Divorce*. Cambridge: Polity press.
- Steinberg, L. 2001. We know some things: Parent-adolescent relationships in retrospect and prospect. *Journal of Research on Adolescence* 11 (1), 1–19.
- Suhonen, A-S. & Salmi, M. 2004. Yksin vastuussa arjesta. Teoksessa M. Salmi & J. Lammi-Taskula (toim.) *Puhelin, mummo vai joustava työaika*. Helsinki: Stakes, 89–97.
- Suomen virallinen tilasto (SVT): Perheet [verkkójulkaisu].ISSN=1798-3215. Vuosikatsaus 2012, 3. Lapsiperheitä 40 prosenttia kaikista perheistä. Helsinki: Tilastokeskus [viitattu: 3.4.2014].
- Suomen virallinen tilasto (SVT): Perheet [verkkójulkaisu].ISSN=1798-3215. Vuosikatsaus 2012, Liitetaulukko 11. Lapsiperheet alle 18-vuotiaiden lasten määrän ja perhetyypin mukaan 31.12.2012. Helsinki: Tilastokeskus [viitattu: 3.4.2014].
- Sutinen, P. 2005. *Vanhempänä ja aikuisena uusperheessä*. Helsingin yliopisto. Kasvatustieteen laitos. Helsingin yliopisto.
- Tamboukou, M. 2010. Working with stories as multiplicities, opening up the black box of the archive. *Life Writing* 7 (1), 19–33.
- Tamboukou, M. 2011. Interfaces in narrative research: letters as technologies of the self and as traces of social forces. *Qualitative Research* 11 (5), 625–641.
- Taskinen, S. 2001. *Lapsen etu erotilanteissa*. Helsinki: Stakes.
- Tedre, S. 1995. Julkinen auttaja yksityisessä kodissa. Teoksessa L. Eräsaari, R. Julkunen & H. Silius (toim.) *Naiset yksityisen ja julkisen rajalla*. Tampere: Vastapaino, 150–170.

- Ukkonen, T. 2006. Yhteistyö, vuorovaikutus ja narratiivisuus muistitietotutkimuksessa. Teoksessa O. Fingerroos, R. Haanpää, A. Heimo & U-M Peltonen (toim.) Muistitietotutkimus. Metodologisia kysymyksiä. Tietolipas 214. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 175–198.
- Valkama, E. & Litmala, M. 2006. Lasten huoltoriidat käräjäoikeuksissa. Helsinki: Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 224.
- Veijola, S. & Jokinen, E. 2001. Voiko naista rakastaa? Avion ja eron karuselli. Helsinki: WSOY.
- Veijola, S. 2004. Pelaajan ruumis. Sekapeli modaalisena sopimuksena. Teoksessa E. Jokinen, M. Kaskisaari ja M. Husso (toim.) Ruumis töihin! Käsite ja käytäntö. Tampere: Vastapaino, 99–124.
- Vilkko, A. 1988. Tarina tarinasta. Erään naisomaelämäkertaa-aineiston tarkastelua: kuinka kirjoitettu elämäntarina muotoutuu ja kuinka sitä voi tulkita? Helsingin yliopisto.
- Vilkko, A. 1991. Kätellä hansikaskädellä. Naisomaelämäkerran tulkitsijan positiosta. Naistutkimus 4, 6–16.
- Vilkko, A. 1997. Omaelämäkerta kohtaamispaikkana. Naisen elämän kerronta ja luenta. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Vilkko, A. 1998. Kodiksi kutsuttu paikka. Tapausanalyysi naisen ja miehen omaelämäkertoista. Teoksessa M. Hyvärinen, A. Vilkko & E. Peltonen (toim.) Liikkuvat erot. Sukupuoli elämäkertatutkimuksessa. Tampere: Vastapaino, 27–72.
- Vilkko, A. 2000. Riittävästi koti. Janus 8 (3), 213–230.
- Virkki, T. 2004. Vihan voima. Toimijuus ja muutos vihakertomuksissa. Jyväskylä: Atena.
- Vuori, J. 1994. Elämän kokoiset äidit. Teoksessa P. Linna (toim.) Perhe. Tampereen yliopisto. Sosiaalipolitiikan laitos C-sarja 6, 77–94.
- Vuori, J. 2001. Äidit, isät ja ammattilaiset. Sukupuoli, toisto ja muunnellat asiantuntijoiden kirjoituksissa. Tampereen yliopisto. Sosiologian ja sosiaalipsykologian laitos.
- Vuori, J. 2003. Äitiyden ainekset. Teoksessa H. Forsberg & R. Nätkin (toim.) Perhe murroksessa. Kriittisen perhetutkimuksen jäljillä. Helsinki: Gaudeamus, 39–63.
- Vuori, J. 2004. Isyyden mallit ja isien valinnat. Teoksessa I. Aalto & J. Kolehmainen (toim.) Isäkirja. Tampere: Vastapaino, 29–64.
- Vuori, J. 2009. Men's choices and masculine duties: fathers in expert discussions. *Men and Masculinities* 12 (1), 45–72.
- Vuori, J. 2010. Äitiys sukupuolikysymyksenä. Teoksessa T. Saresma, L.-M. Rossi & T. Juvonen (toim.) Käsikirja sukupuoleen. Tampere: Vastapaino, 109–119.
- Way, N. & Gillman, D.A. 2000. Early adolescent girls' perceptions of their relationships with their fathers: A qualitative investigation. *Journal of Early Adolescence* 20 (3), 309–331.
- Whitehead, S. 2002. Men and masculinities. Key themes and new directions. Cambridge: Polity Press.

- Wilcox, K. & Wolchik, S. & Braver, S. 1998. Predictors of maternal preference for joint or sole legal custody. *Family Relations* 47 (1), 93-101.
- Ylijoki, O-H. 1998. Akateemiset heimokulttuurit ja noviisien sosialisatio. Tampere: Vastapaino

LIITTEET

Liite 1 Ikäjakautta, yksinhuoltajuuden kesto, syy yksinhuoltajuuteen, tarinamallit

TAULUKKO 1 Isäkertojien ikäjakautta

Ikä, vuosia	Haastateltavat
30–35	1
36–40	1
41–45	2
46–50	4
51–55	1
Yhteensä	9

TAULUKKO 2 Tytärkertojien ikäjakautta

Ikä, vuosia	Kertojat
21–25	7
26–30	8
31–35	2
36–40	0
41–45	1
46–50	6
51–55	2
56–60	3
Yhteensä	29

TAULUKKO 3 Isien yksinhuoltajuuden kesto/vuosi

Yksinhuoltajuus, vuosia	Haastateltavat
1-4	3
5-7	4
8-10	2
Yhteensä	9

TAULUKKO 4 Tyttären vuodet isän huollossa, max täysi-ikäisyyteen (18v.) asti

Kesto, vuosia	Kertojat
1-5	1
6-10	5
11–15	20
16–18	3
Yhteensä	29

TAULUKKO 5 Syy isän yksinhuoltoon tyttärien kertomuksissa

Syy	Aineisto A 2002 (vanhemmat naiset)	Aineisto B 2006 (nuoremmat naiset)	Yhteensä
Äidin kuolema	12	5	17
Avioero	-	12	12
Yhteensä	12	17	29

TAULUKKO 6 Syy huoltajuuteen isien kertomuksissa

Syy	Haastateltavat
Avioero	8
Leskeys	1
Yhteensä	9

TAULUKKO 7 Tarinamallit (tytärkertojat)

Tarinamalli	Aineisto A 2002 (vanhemmat naiset)	Aineisto B 2006 (nuoremmat naiset)	Yhteensä
Selviytymistarinat	5	4	9
Kilvoittelutarinat	7	-	7
Toisenlainen perhe -tarinat	-	10	10
Kaaostarinat	-	3	3
Yhteensä			29

TAULUKKO 8 Tarinamallit (isäkertojat)

Tarinamalli	Haastateltavat
Toipumistarinat	2
Positiivisen käänteen tarinat	3
Yksinhuoltajaisäksi omasta tahdosta - tarinat	4
Yhteensä	9

Liite 2 Kirjoitus- ja yhteydenottopyynnöt

a) KIRJOITUSPYYNTÖ

Oletko 30–70-vuotias nainen ja menettänyt alle kouluikäisenä äitisi kuoleman vuoksi?

Teen Jyväskylän yliopistoon kasvatustieteen opinnäytetyötä äidittömistä tyttäristä. Pyytäisin Sinua nyt muistelemaan elämäsi lapsuudesta aikuisuuteen ja kirjoittamaan minulle, millaista oli kasvaa äidittömänä aikuiseksi naiseksi. Pohdiskele asiaa mm. seuraavien teemojen valossa:

- elämä ilman äitiä (ei omaa äitiä naisen mallina)
- millaista on ollut isän, sisarusten, isovanhempien, äitipuolen ym. tuki naiseksi kasvussasi (mallit, suhteet)?
- millainen katsot olevasi naisena (ja mahdollisesti äitinä)?

Tutkimustuloksia analysoitaessa helpottaisi, jos mukana olisivat taustatietosi (ikä, lasten lukumäärä ja siviilisääty). Nimen ilmoittaminen on vapaaehtoista. Palauta kirjoitelmasi ____/____2002 mennessä. Annan tarvittaessa lisätietoja.

Käsittelen kirjoitelmat ehdottomasti luottamuksellisina ja nimettöminä. Kiitos vaivannäöstäsi!

b) KIRJOITUSPYYNTÖ

Oletko 20–30vuotias nainen ja elänyt isäsi yksinhuoltajuudessa?

Teen Jyväskylän yliopistoon kasvatustieteen väitöskirjaa isien ja tyttärien yksinhuoltajuuden kokemuksista. Pyytäisin Sinua nyt muistelemaan elämäsi isäsi huollossa ja kirjoittamaan minulle, millaista oli kasvaa isän kanssa, ilman äitiä aikuiseksi naiseksi.

Kuvaile isän huoltoon jäämistäsi, yhteistä arkeanne ja suhdettasi isään. Voit kirjoittaa kaikesta aiheeseen liittyvästä; tunteista, tapahtumista ja kokemuksista.

Tutkimustuloksia analysoitaessa helpottaisi, jos mukana olisivat taustatietosi (ikä, kuinka kauan isän huollossa). Nimen ilmoittaminen on vapaaehtoista. Palauta kirjoitelmasi 31.3.2006 mennessä. Annan tarvittaessa lisätietoja.

Käsittelen kirjoitelmat ehdottomasti luottamuksellisina ja nimettöminä. Kiitos vaivannäöstäsi!

c) HAASTATTELUPYYNTÖ

Oletko yksinhuoltajaisä?

Teen Jyväskylän yliopistoon kasvatustieteen väitöskirjaa miesten yksinhuoltajuudesta. Etsin nyt yksinhuoltajaisiä haastateltavakseni. Toivon, että Sinulla on vähintään yksi tytär, koska tarkastelen tutkimuksessani yksinhuoltajaisiä erityisesti tyttärien kasvattajana. Tutkimukseni tarkoituksena on selvittää kokemuksia isien ja tyttärien keskinäisistä suhteista ja arjesta perheessä, jossa äiti ei ole läsnä. Jos olet kiinnostunut osallistumaan tutkimukseeni, soita tai lähetä minulle yhteystietosi ja lyhyt luonnehdinta yksinhuoltajuudestasi (lasten iät ja lukumäärä, yksinhuoltajuuden kesto ja oma ikäsi), niin otan Sinuun yhteyttä ja voimme sopia haastattelun ajankohdan ja paikasta. Tarkoitukseni on nauhoittaa haastattelut. Aineistot jäävät omaan haltuuni ja käsittelen niitä anonyymeinä. Toivon yhteydenottoja 1.6.2006 mennessä.

Liite 3 Haastattelurunko

PERUSTIEDOT JA AIKAISEMPI PERHEHISTORIA

- * ikä
- * lasten lukumäärä ja iät
- * koulutus, ammatti
- * lapsuus, isä - ja äitisuhde
- * aikaisemmat parisuhteet

YKSINHUOLTAJAKSI JÄÄMISEN TARINA

- * millainen tarina: milloin ja miten sinusta tuli yksinhuoltaja?
- * millainen muutos se oli perheelle?
- * tapahtuman merkitys itselle silloin?
- * tunsitko muita yksinhuoltajia?
- * miten ympäristö (muu ihmiset) reagoi tilanteeseen?

TARINOITA ARJESTA

- * keitä arjessasi on läsnä?
- * kerro millainen on tyypillinen arkipäiväsi/ viikkosi?
- * ongelmallinen tai ongelmaton päivä?
- * kotitöiden tekeminen?
- * miten onnistuu työn ja perheen yhdistäminen?

SUHDE TYTTÄREEN

- * isyyden kokeminen yleensä
- * lasten hoitokuviot
- * millaista on ollut tyttären vanhempana?
- * kerro jokin tärkeä tapahtuma (tarina), joka liittyy tyttäreesi
- * millainen suhde sinulla on tyttäreesi nyt?
- * miten suhde tyttäreesi on kehittynyt vuosien varrella?

SUHDE LAPSEN ÄITIIN

- * kerro jokin tyypillinen tarina, yksi episodi, nykyhetkestä suhteessa lasten äitiin. Minkälainen teidän suhde on tällä hetkellä?

TUNTEMUKSET JA KOKEMUKSET YKSINHUOLTAJUUDESTA TÄNÄ PÄIVÄNÄ

- * mitä ajattelet yksinhuoltajuudestasi nyt?
- * mikä on ollut vaikeinta yksinhuoltajuudessa?
- * mikä on auttanut eteenpäin?
- * haluatko kertoa vielä jotain muuta?

AJATUKSIA JA KYSYMYKSIÄ TÄSTÄ TUTKIMUKSESTA JA HAASTATTELUSTA?